STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00084

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by
Irving L. & Vivian Korn
in memory of
their parents, Morris & Polia Galler and Abe & Ruth Korn

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אַלט-ניי-כתרילעווקע

שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1919

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אַלט-ניי-כתרילעווקע

אינהאלט

כתרילעווקער נשרפים 7
דאָס נייע כתרילעווקע 61
כתרילעווקער מושב־זקנים 129
אַ פסח'יגע עקספּראָפּריאַציע 141
מילכיגס 155
אַ גרינגער תענית 165
צוויי טוידטע 179
חרוסת 201

כתרילעווקער נשרפים

(אַ מעשה פון די קליינע מענשעלעך).

געשריבען אין יאָהרען 1903—1910.

כתרילעווקער נשרפים

קאפיטעל א.

די אויסדערוועהלטע.

די גרויסע, שענע, אלטע גוישע שטאדט יעהופעץ, וואס האט זיך פון פאר טויזענד יאהרען, נאך בימי וולאדימיר דעם היילינען, צעווארפען אין דער לענג און אין דער ברייט, בארג ארוּף, בארג ארויף, אויפ'ן ברעג פונ'ם אלטען גרויען דניעפר, האט שוין לאנג אזעלכע מינים אידען נישט געזעהען, ווי איינמאל אין א פריהמארגען — סוף זומער איז דאס געווען. מע קען נישט זא־גען, אז די דאזיגע נישט-אידישע שטאדט איז, חלילה, זשעדנע א אידען אויף א רפואה. אדרבא, עס איז בעוואוסט, אז זי האט צו טהון פון קדמונים נאר מיט אידען, גלייך ווי איהר פעהלט שוין מעהר נישט, ווי מע זאגט, קיין זאך, נאר אידען און קאפוועהטיג. ווען איהר זאלט נישט קומען אהין צו פאהרען, אדער ווען איהר זאלט דארט נישט עפענען א בלאט-צייטונג, איז דאס ערשטע, וואס קומט אייך פאר די אויגען — „אידען". אזוי פיעל און אזוי פיעל אידען האבען זיך אנגעגעבען אין אוניווערזיטעט — און מע האט זיי נישט צוגענומען. אזוי פיעל און אזוי פיעל אידען האט מען געפאקט ביינאכט אויף איין „אבלאווע" — און מע האט זיי יא צוגענומען. אשטייגער, ס'זאל זיך אמאל טרעפען, חלילה,

פערקעהרט: אז די אידען פון אוניווערזיטעט זאָל מען יאָ צונעמען, און די פון „אַבלאַוועס“ נישט — דאָס איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן נישט זיין, אַזוי ווי עס קאָן נישט זיין, למשל, אַז בעת איהר זענט שטאַרק הונגעריג, זאָלט איהר על־פּי טעות טרעפען מיט'ן ביסען צו יענעם אין מויל אריין.

הכלל, וואָס זשע זענען דאָס געווען פאַר אַ מינים אידען אין יענעם פריהמאָרגען, וואָס מיר דערצעהלען? — דאָס זענען געווען כתרילעווקער בעלי־בתים. און נישט נאָר סתם בעלי־בתים, נאָר אויסגעקליבענע, אויסדערוועהלטע צוליעב זעהר־זעהר אַ וויכטיגער זאַך, צוליעב זעהר־זעהר אַ גרויסער מצוה; דאָס זענען געווען איינס אין איינס, די שענסטע, די חשוב'סטע בעלי־בתים פון שטאָדט, דער סאַמע צימעס פון כתרילעווקע. איך וואָלט אייך זיי אָנגע־רופען ביי די נעמען — איז נישט נויטיג. אַ כתרילעווקער איד, איין עוסק במצוה, זוכט נישט ביי דער וועלט קיין כבוד און איז נישט געוועהנט געוואָרען, אַז זיין נאָמען זאָל זיין געדרוקט אין דרויסען אויף די בלעטער; פאַר איהם איז גענוג דאָס ביסעל כבוד, וואָס ער האָט אויפ'ן אָרט, און ער דאַנקט גאָט, אַז ער ווערד חאָטש נישט נעזידעלט פון די זייניגע...

צווישען די דאָזיגע אויסדערוועהלטע איז געווען איינער איין עלטערער, גאָר איין אַלטער מאַן, אַ איד אַ זקן, אריבער שמונים, וואָס געהט שוין איינגעבויגען, אָנגעלעהנט אויף איין אַלטען שטע־קען, אָבער ער האַלט זיך נאָך, קיין עין־הרע, גאַנץ נישקשה'דיג. אָנגעטהאָן איז ער געווען שבת'דיג: אין אַ זיידענער שרייענדיגער רעזעוואָלקע, אָהן ארבעל, אויף איין אַלטער נאָר אַטלעסענער צע־האַקטער קאַפּאָטע, מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאָפּ און מיט שיך און זאָקען אויף די פיס. דער איבעריגער עולם איז שוין געווען נישט אַזוי יום־טוב'דיג אָנגעטהאָן. דערפאַר זענען זיי אָבער גע־ווען יום־טוב'דיג געשטימט. געגאַנגען מיט אימפּעט, אַ ביסעל אָנגעצויגען, נערוועז, געטראָגען בייכיגע טלית־ותפילינס און זאַנ־טיקעס, משונה־מאָדנע גרויסע פּאַראַסאָלען, וואָס נאָר איין גאָט

ווייסט דעם אמת — אויף וואָס בעדאַרף מען זיי, אַז קיין רעגען געהט נישט און די זון ברענט נישט? דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע האָט שוין לאַנג בעמערקט, אַז עס געפינען זיך אידען אַזוינע, וואָס קאָנען זיך נישט צעשיידען מיט׳ן שירם סאַי זומער, סאַי ווינטער. ווי פיעל איך האָב מיך שוין אָנגעזעהען אויף מיין לעבען מיט די דאָזיגע מינים אידען, האָב איך נאָך כמעט קיינמאָל נישט געזעהען, דער שירם זאָל זיין ביי זיי איין אויפגעשטעלטער איבער׳ן קאָפּ, ווי עס וואָלט, אייגענטליך, בעדאַרפט צו זיין. מעהרסטענטייל בעגעגענט איהר אַ אידען לויפען איינגעבויגען, דער ווינד בלאָזט, שמייסט אין פּנים אריין, צענעמט איהם די פּאָלעס פון דער קאַפּאָטע און פערקאַטשעט איהם פון הינטען, מחילה, איבער׳ן קאָפּ — און ער מיט׳ן שירם: טיאַפּ־טיאַפּ, פּיטש־פּאַטש איבער די ליטקעס פון די פּיס. איך בין אַ בעלן געווען אַמאָל אָפּשטעלען אַזאַ אידען, בעטראַכטען דעם שירם, איהם נעמען אין האנד אריין — וועגט ער, נישקשה, שענע עטליכע פונט. ס׳איז איהם כמעט אונמעגליך צו עפענען. און אַז איהר האָט איהם שוין אויפגעעפענט, מעגט איהר זיך שוין געזעגענען: איהר וועט איהם צוריק אַזוי גיך נישט פערמאַכען. די שטעקלעך זיינע שטעלען זיך פּאַפּעריק מיט די קעפּלעך אַרויף, און פון דעם שירם ווערד אַ מין פּאַראַשיוט, וואָס ביי אַ רעכטען ווינד קאָן דאָס אייך, חלילה, אויפהויבען און אַוועקטראָגען אינאיינעם מיט׳ן זאַנטיק ווייט־ווייט אַרויף, אונטער דער חמאַרע, כמעט ווי מיט איין אַעראָפּלאַן... נאָר לאָמיר אַוועקוואַרפען די זאַנטיקעס און זיך אומקעהרען צוריק צו אונזערע אידען.

געגאַנגען זענען זיי געשמיידיג, גלייך ווי עמיצער וואָלט זיי געטריבען האַלז־אין־נאַקען, אָדער גלייך ווי זיי וואָלטען מורא האָבען פערשפּעטיגען ערגיץ אויף אַ שמחה, אַ סעודה אָדער אַזוי איין אַסיפה. און גערעדט האָבען זיי הויך אויף אַ קול, און אַלע אינאיינעם, און מיט הענד, ווי געוויינטליך. נאָר זעלטען האָט געטראָפען, אַז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט, פערלעגט די הענד אַרונ־

טער און בעטראַכט די הויכע שענע רייכע מויערען פון שטאָדט, זיך גאָרנישט געקאָנט זאַט אָנקוקען.

— געפעלט אייך, אַשטייגער, אָט דאָס הייזעל? — רופט זיך אָן איינער, פערדרוקט דאָס היטעל, אָטהעמט ווי אַ בלאָז־זאַק און מאַכט מיט די זייטען, ווי איין איינגעמיעדט פערדעל. — איהר זענט עפּעס אַ מבין אויף דאָס הייזעל? שוין איין מאָל אַ הייזעל!

— יאָ, נישקשה פון אַ הייזעל, — ענטפערט איהם דער אַנדערער שטיל און קוים וואָס ער זשיפּעט.

— וואָס, רעכענט איהר, באַדאַרף עס קאָסטען, דאָס הייזעל? — מאַכט איינער אַ יאַדישליוועך מיט גלאַנצענדיגע אויגען און נעמט זיך מיט ביידע הענד אונטער די זייטען.

— דאָס הייזעל? — ענטפערט איהם איינער מיט אַ ברייטען שטערן, ווייזט אויס, אַ בעל־חשבון און אַ מבין אויף הייזער. — איך רעכען, אַז דאָס הייזעל מיט'ן פּלאַץ באַדאַרף זיין ווערטה אָט דאָ, אין דעם שטעדטעל, נישט ווינציגער פון אַ מאה אלף.

— האַ־האַ־האַ! — צעלאַכט זיך אַ יונגערמאַן מיט אַ בלאַס פּנים, וואָס נאַר־וואָס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען אויף דעם אַ בערדעל. — מאה אלף, זאָגט איהר? לאָמיר עס אַלע פּאַרמאָגען, וואָס מעהר...

— בהמה! — רופט זיך אָן דער יאַדישליוועך מיט די גלאַנצענדיגע אויגען. — וויבאַלד אַז ווינשען, לאָמיר זיך שוין בעסער ווינשען פּאַרמאָגען, וואָס מען איז שולדיג אויפ'ן דאָזיגען הייזעל!...

און עס קייטעלט זיך אַ שמועס וועגען הייזער, אַ לאַנגער שמועס, אָהן אַ שום צוועק; דאָס איז מעהר נישט אַז איין אויסרעד. אייגענטליך, זענען זיי שוין אַלע רעכט מיעד פונ'ם געהן באַרג־אַרויף און וואָלטען אַלע חשק געהאַט זיך אָפּשטעלען אויף אַ ווײַלע איבערהאַפּען דעם אָטהעם.

— אַפנים, ס'איז אייך שווערליך, רבי, צו געהן באַרג־אַרויף? אפשר וואָלט איהר אייך צוגעזעצט אָט דאָ ערגיץ אויף אַ ווײַלע אָפּרוהען?

דאָס איז געזאָגט געוואָרען צום אַלטען, וואָס איז געגאַנגען, נישט קוקענדיג אויף זיינע אכציג יאָהר, מיט פעסטע טריט, אויף־צו־פריהער. און אַלע אויסדערוועהלטע פון כתרילעווקע האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף א ווייל, אויפגעהויבען די אויגען און גע־נומען זוכען איין אָרט פאַר'ן אלטען אויף צו צוזעצען זיך. נאָר איידער זיי האָבען צייט געהאַט ארומקוקען זיך, וואו זיי זענען אין דער וועלט, איז ארויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, א נפש, א בעוואָפּענטער פון אויבען ביז אראָפּ, מיט א רויט פנים און מיט ווייסע הענטשקעס, און — גלייך אויף זיי!... אַלע אויסדערוועהל־טע האָבען דערפיהלט, אז ס'איז ביי זיי פערקיהלט געוואָרען דער מאַמע'ס מילך, און אַלע אויגען האָבען זיך געווענדט צום אַלטען, וואָס וועט ער זאָגען? דער אַלטער האָט אָבער נישט געזאָגט דאָס צווייטע וואָרט. ער האָט זיך נאָר אָנגעלעהנט אויפ'ן אַלטען שטע־קען און געגאַנגען מיט דיזעלבע פעסטע טריט פאָראויס, ווי איין אמת'ער גבור, און אַלע נאָך איהם, אזוי אז דער אָנגעוואָפּענטער נפש איז געבליבען שטעהן אין דער הינהער־פּלעט, נישט צו וויסען, וואָס טהוט מען מיט זיי? פערהאַלטען? — ווייסט ער נישט פאַר וואָס? וועמען שטעהרען זיי? דורכלאָזען? — ווי אזוי ווערד מען נישט געוואָהר, וואָס דאָס זענען פאַר מינים בעשעפעניש[ע]ן אויף דער וועלט? האָט ער אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צוריק און נאָכגעקוקט זיי מיט די אויגען ביז העט־העט ארויף. דאָרט האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט און אָנגעקלונגען אין א טויער פון א רייך גרויסאַרטיג הויז.

איצט פרעגט זיך: וואוהין זענען דאָס געגאַנגען, אייגענטליך, די דאָזיגע אויסדערוועהלטע פון כתרילעווקע? צו ווּעמען און צו־ליעב וואָס? דאָס איז מען געגאַנגען צו די נגידים קלויבען נדבות, בעטען ברויט, וועקען רחמנות אויף די אָרעמע עלענדע שטאָדט כתרילעווקע. איין אומגליק האָט געטראָפען אין כתרילעווקע. איהר קענט מיך נישט פון נעכטען. איהר ווייסט, אז איך בין נישט קיין מענש פון אָנזאָגען שלעכטע בשורות. נאָר וואָס זאָל

מען טהון — עס איז געקומען די צייט, וואס איהר דארפט עס וויסען:
רבותי! כתרילעווקע איז אפגעברענט געווארען!

קאפיטעל ב.

פישעל רייסט די וועלט.

יא, ליעבע פריינד, כתרילעווקע איז אפגעברענט געווארען. נאר איהר מיינט, עפּיס גלאט אזוי אפגעברענט געווארען?

עס זענען דעם זומער, נישט צו פערזינדיגען, אפּגעברענט געווארען גענוג אידישע שטעדט און שטעדטלעך. נאר וואס דען? ס'איז א חילוק; ברענען צו ברענען איז נישט גלייך. כתרילעווקע האט זיך געוואלט, אפּנים, אויספיינען פאר דער וועלט, האט זי זיך אנגערופען צו די איבעריגע אידישע שטעדט: „וואס? איהר ברענט? חא־חא! לאזט מיך, אט וועט איהר זעהען, ווי א שטאדט ברענט!“ און כתרילעווקע האט זיך אנגעצונדען ווי א ליכט... נאר ניין. מיר לאזען איבער די בעשרייבונג פון כתרילעווקער שרפה פאר אונזער קאלעגע, פישעל דעם קארעספּאנדענט — דאס איז זיין ארבייט. באלד אויף מארגען נאך דער גרויסער שרפה האט פישעל קארעספּאנדענט, וואס איז אליין אויך אפּגעברענט געווארען, קוים מיט'ן לעבען ארויס, ערגיץ געקריגען מיט נסים א טינט־און־פעדער און האט צעשיקט קארעספּאנדענציעס אין אלע אידישע צייטונגען אין זעהר א שענער מליצה־שפּראך און מיט א זעלטען שענער האנדשריפט, בזה הלשון:

„א קול אין הימעל טהוט זיך הערען! די טאכטער כתרילעווקע וויינט אויף איהר גרויסען אומגליק — זי וויל זיך נישט טרייסטען! א בראך אויף א בראך! א וואונד אויף א וואונד! כתרילעווקע איז נאך נישט געקומען צו זיך נאך דער „בהלה“, וואס אויף איהר איז געוועזן, האט זיך אויסגעגאסען אויף איהר א נייער גרים־צארן, זי האט אויסגעטרונקען דעם ביטערען כוס פון גאט'ס האנד — א

פייער האָט אראָפּגענידערט פונ'ם הימעל און אָנגעצונדען די שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען עק, אויסגעלעקט ביז'ן אָפּגרונד — נישט געהאט קיין רחמנות אויף די הייליגע בתי־מדרשים, און אויף קינדער, קליינע, זויגענדיגע פון דער ברוסט, זענען ארויף מיט'ן פייעריגען פלאם אין הימעל אריין. און אויך אלטע מענ־שען, אָרעמע, קראַנקע און שוואכע, זענען געווען איין עסענוואַרג פאר'ן פייער אינ'ם טאָג, וואָס גאָט האָט אונז געטהאָן בעשטראָפען בכפל כפלים פאר אונזערע גרויסע זינד, און אפילו אויף זיין הייי־ליגער תורה האָט גאָט קיין רחמנות נישט געהאט, זי איז פער־ברענט געוואָרען אינאיינעם מיט'ן אלטען בית־המדרש, און מיר געפינען זיך איצט אונטער דער דעק פונ'ם הימעל עלענדע, נאַ־קעטע און באָרוויסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע, און ווי די אינדען אויף די אויסגאנגען פון די וואסערען, אזוי קוקען ארויס אונזערע אויגען צו אונזערע באַרעמהערציגע ברידער, די קינדער פון די באַרעמהערציגע: מיר בעטען אייך! דערבאַרעמט אייך! לייט־זעליגט אונז! לאָז אויפגעוועקט ווערען רחמנות אין אייערע גוטע הערצער און לאָזען אייערע בעוויליגטע הענד אויסשטרעקען אונז הילף וואס גיכער, וואָרום מיר זענען פעראָרעמט געוואָרען זעהר! זייט אונז א דערנעהרונג און לאָזט נישט פערלוירען געהן דאָס איבערגעבליבענע ביסעל יעקב!״...

דאכט זיך, וואָס וואָלט געווען פאר איין אומגליק, אז די דאָזיגע הארצרייסענדיגע קאָרעספּאָנדענציע, וואָס איטליכס וואָרט פון איהר איז א זיפץ און איטליכס אות — א טרער, זאָל טאַקי, חלילה, זיין געדרוקט אין א אידיש בלאַט? ניין. האָט מען גענומען פישעל'ס האָרעוואַניע נעבאך צו פערקירצען, קוועטשען און ארויס־קוועטשען פון איהר דאָס תמצית, און מע האָט ערגיץ אין א ווינ־קעלע מיט גאנץ קליינע אותיות אריינגעקוועטשט קוים דריטהאלבען שורה'לעך.

„אָפּגעברענט כתרילעווקע, נישט בעגאנגען זיך אָהן מענש־ליכע קרבנות. מע בעט הילף״.

אמת, די צייטונגען פערענטפערען זיך אפילו, אז זיי זענען נישט שולדיג. זיי האָבען, זאגען זיי, פונ'ם דאָזיגען פישעל פון כתרילעווקע כמעט אלע טאָג א קאָרעספּאָנדענציע; זיי זאָלען וועלען, זאגען זיי, דרוקען אַלסדינג, וואָס דער דאָזיגער קאָרעספּאָנדענט שרייבט זיי, וואָלטען זיי בעדאַרפט, זאָגען זיי, ארויסגעבען פון די קליינע מענשעלעך וועגען א בעזונדער בלאַט און האלטען א בעזונדערע דרוק מיט בעזונדערע מענשען.

טאָקי נאָר חידושים און גענוג! קומט צו עפּיס, אזוי ווערד כתרילעווקע ביי איטליכען גרויס אין די אויגען. די זעלבע רעדאקטאָרען און ארויסגעבער, אז זיי האלטען ביי ארויסלאָזען נייע בלעטער מיט נייע ביכער, זשאלעווען זיי נישט פאר כתרילעווקע קיין לאנגע שענע ברייטע פּראָספּעקטען, שעמען זיך ניט אָנרופען די קליינע מענשעלעך מיט'ן נאָמען „פיעל געעהרטע און זעהר געליעבטע אבאָנענטען". אמת, מיט קיין סך אבאָנענטען אויף זייערע בלעטער אין כתרילעווקע קאָנען זיי זיך נישט בערימען — ארום און ארום האָבען זיי אין גאנץ כתרילעווקע בסך־הכל איין אבאָנענט, זיידעל, אונזער אלטער בעקאנטער זיידעל רב שעיה'ס, וואָס ביי איהם געניסט שוין אויף צו לייענען אונזער קאָרעספּאָנדענט פישעל, און נאָך איהם אלע איבעריגע, וואָס גאהרען נאָך א געדרוקט וואָרט. נאָר וואָס געהער זיך עס אָן מיט פישלען? פאר וואָס געהען זיינע אלע בריעף מיט אלע זיינע שרייבעכצען גלייך אונטער'ן טיש אין קויש אריין, נאָך איידער מע ווייסט, וואָס דאָרטען שטעהט? פאר וואָס, אז סע קומט אונטער א יום־טוב און דער רעדאקטאָר טרעט־ארויס מיט שענע געצאצקעטע ווערטער וועגען דעם פאָלק ישראל, צעהיצט ער זיך און זאָגט:

„ווער האָט געצעהלט דעם שטויב פון יעקב'ען?

און ווער האָט גערעכענט די צאָהל פון די ריטער ישראל?"

מיינט ער נישט אויך די קליינע מענשעלעך בתוכם? צי, למשל, יענע מוסר־זאָגער, די וואָס זעצען־אויס אונזערע פעהלערען, רופען אונז אָן מיט די שענע נעמען „עקספּלאָאטאָטאָרען", „וועלט־

פרעסערס", „בלוטזויגערס" וכדומה, — מיינען זיי דען נישט אויך די כתרילעווקער אידען בתוכם? כתרילעווקע מעג טאקי אויף זיך זאגען: „צו א פגירה בין איך אויך א בהמה".

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז נאך דער שרפה האט מען זיך בענוגענט נאר מיט פישעל'ס קארעספאנדענציעס אליין: עס זענען צעשיקט געווארען אויך בריעף — זעהר שענע מליצה־בריעף, טאקי פישעל'ס ארבייט, בכל תפוצות־ישראל, אומעטום וואו עס איז פארהאן ערגיץ א גביר מיט א נאמען, וואס לאזט זיך הערען אויף דער וועלט: קיין יעהופעץ, קיין אדעס און קיין מאסקווע, און קיין לאנדאן, און אפילו קיין פאריז, צום גרויסען־גרויסען רויט־שילד אליין. עס זאל אייך קיין חידוש נישט זיין, ווי קומט דאס, וואס כתרילעווקע זאל אנשפארען אזש קיין פאריז, צו רויטשילדען! שטעלט אייך פאר א מעשה, אז א צייט מיט יאהרען פלעגט כתרי־לעווקע בעקומען אלע ערב פסח פון פאריז, פון רויטשילדען, אויף רב יוזיפעל'ס אדרעס הונדערט פראנק מעות־חטים. אמת, שוין פון א צייט, אז רויטשילד האט אויפגעהערט זיי צו שיקען מעות־חטים, מע ווייסט נישט, פאר וואס; נאר פון דעסטוועגען שרייבען זיי צו איהם בריוולעך אלע מאל, ווען עס מאכט זיך עפּיס ביי זיי א שמחה אדער, חלילה וחס, נישט אין אזא שעה אויסגערעדט זאל זיין, איין אומגליק. אי, פאר וואס האבען זיי פון איהם קיין שום תשובה נישט שוין אזוי פיעל יאהרען? דאס איז קיין קשיא נישט! אפשר האט זיך איהם צוגעגעסען לייענען זייערע לאנגע מגילות? — קרעפּלעך עסען, זאגט מען, ווערד אויך נמאס! און אפשר איז דער אדרעס נישט געשריבען, ווי עס געהער צו זיין? און אפשר האט זיך געטראפען דארטען ביי רויטשילדען אין פאריז דאס, וואס, להבדיל, ביי פרעה מלך מצרים האט זיך געטראפען, ווי אין פסוק שטעהט: ויקם מלך חדש — ס'איז אויפגעשטאנען איין אנדער מלך, אשר לא ידע את יוסף — וואס האט זיך געמאכט נישט וויסענדיג...
איך רעד פון רויטשילד'ס סעקרעטאר, פון דעם, וואס נעמט־אפּ די פאסט און לייענט איבער אלע בריעף. די, וואס געפעלען דעם

סעקרעטאַר, די בעוויזט ער איהם, און די בריעף, וואָס געפעלען איהם נישט, זאָגט ער: „זה חליפתי, זה כפרתי" — און מאַרש אונטער'ן טיש... פאַר געווים ווייס איך נישט; נאָר איך מיין, אַז אַזוי בעדאַרף עס זיין.

הקיצור, איהר זעהט שוין, אַז כתרילעווקע איז, ברוך השם, אַזאַ שטאָדט, וואָס זי שטעהט אין פערבינדונג, קאָרעספּאָנדירט מיט דער גאַנצער וועלט. און וויבאַלד עס האָט זיך נאָר געטראָפען ביי זיי דאָס גרויסע אומגליק, אַזוי האָט מען שוין די רגע געגעבען צו וויסען דורך פּישעל קאָרעספּאָנדענט, אויסגעפּויקט איבער דער גאַנצער וועלט, און אַרויסגעקוקט: טאָמער וועט זיך עמיצער אָנ־רופען אויף דער גרויסער צרה, וואָס זיי איז געשעהען.

קאַפּיטעל ג.

כתרילעווקע ברענט ווי א ליכט.

פון וואַנען האָט זיך גענומען דאָס אומגליק? — פון דעם אַלטען כתרילעווקער מרחץ, וואָס מיר האָבען עס שוין אַמאָל בע־שריבען. איין אָבאָפּעלעק האָט זיך איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג אָנגעצונדען, און עס האָט באַלד אַ חאַפּ געטהאָן דעם דאַך, און עס האָט נישט געדויערט קיין סך — איז דאָס גאַנצע מרחץ געווען איין שטיק פייער. און אַז „אָדם" מיט „חוה'ן", דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען אַרויסגעשפּרונגען פון באָד קוים לעבעדיגע, איז דאָס ערשטע, וואָס זיי איז געקומען אויף דער מחשבה: „אוי־וועה, דער רבי!" — אין איין כהרף־עין איז „אדם הראשון" (דער בעדער) געוועזען אין שטוב, און ווי מע טראָגט אַ קליין קינד פון וויעגעלע, אַזוי האָט ער אַרויסגעטראָגען דעם רב רב יוזיפּעל אויף זיינע געזונדע גרויסע הענד, און רב יוזיפּעל דער רב האָט ווי אַ קליין קינד זיך פערשטעלט די אויגען פונ'ם פייער, וואָס האָט בעלויכטען דעם גאַנצען טייך מיט די ווערבעס, מיט'ן געמייזעכטס, מיט אַ גאַנצען שטיק הימעל, וואָס אהין האָט זיך געצויגען דאָס

פייער און זיך געקויקעלט דער רויך, דער געדיכטער רויך, דורכגע־וואַרפען אַלע מאָל גרויסע און קליינע פונקען, און אַלץ האָט מיט אַ מאָל בעקומען איין אַנדער פּנים, אַ מאָדנעם חן, געוואָרען רויט: דער טייך רויט, דער הימעל רויט, די ווערבעס רויט, די מענשען רויט — רב יוזיפעל האָט נאָך קיינמאָל אַזאַ מין רויטקייט און אַזאַ מין שענקייט נישט געזעהען, און ער האָט נישט געקאָנט איינהאַלטען זיך פון התפעלות. און אַז „אָדם הראשון“ האָט איהם אָנידער־געשטעלט אויף דער ערד, האָט ער אַ זאָג געטהאָן צו זיך אַליין: „ווי שען איז גאָט'ס וועלטעל און וואונדערליך!“ — און האָט זיך אָבער באַלד פערכאַפּט און אַ קעהר געטהאָן זיך צו „אָדם“ מיט „חוה'ן“:

— קינדערלעך, האָט עס אייך, חלילה, נישט געשאַדט אין די נפשות? דאַנקען השם יתברך, וואָס איהר זענט נישט געשטראָפט געוואָרען מיט פייער...

— נישט געשטראָפט געוואָרען מיט פייער? — האָט זיך דער בעדער נישט געקאָנט איינהאַלטען און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ ביטער געלעכטער. — מיט וואָס דען האָט אונז גאָט געשטראָפט: מיט וואַסער?

— נישט דאָס מיין איך. — פערענטפערט זיך דער רב. — איך מיין דעם נס, וואָס מיר זענען ניצול געוואָרען מיט'ן לעבען, געלויבט דער בורא.

— מיט'ן לעבען? וואָס טויג אונז שוין דאָס לעבען, אַז מיר האָבען נישט קיין באָד?

— רעדסט ווי אַ קינד — מאַכט צו איהם רב יוזיפעל און פערשטעלט זיך מיטביידע הענד פון'ם פייער — ווי אַ קינד רעדסט דו! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז דו באַדאַרפסט האָ־בען אַ באָד? אַז דו ביזט געבוירען געוואָרען, ביזט דו דען גע־בוירען געוואָרען, נאַרעלע, מיט אַ באָד? צי דו האָסט גערעכענט איבער הונדערט יאָהר אויף יענער וועלט, אם ירצה השם, קומען מיט אַ באָד? אמאָל איז געוועזן אַ מלך...

און רב יוזיפעל האָט געוואָלט דערצעהלען זעהר א שענעם משל מיט א מלך, ווי זיין שטייגער איז; האָט איהם דער בעדער, מחילה, איבערגעשלאָגען סאַמע אין אָנהויב:

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר טהוט בעסער א קוק, זייט מוחל, ווי דאָס פייער קויקעלט זיך מיר עפּיס, עפּיס אהין, אין שטאָדט אריין, און דער ווינט בלאָזט מיר עפּיס צו געשמיידיג! איך האָב מורא, עס זאָל נישט אָננעמען לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאַהלען, דעמאָלט איז — זייַ געזונט, כתרי־לעווקע!...

און ווי אין אזא שעה אויסגערעדט — עס האָט א וואָרף געגעבען דאָס פייער אויף לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאַהלען, און עס איז מיט א מאָל בעלויכטען געוואָרען א נייער שטיק הימעל. עס האָט זיך געלאָזט הערען א קנאַקען מיט א טרישטשען, מיט א מעקען פון ציגען, און עופות א פּאָר האָבען זיך פון ערגיץ געלאָזט לויפען הענדום־פּענדום, אראָפּ־א־בארג, צעלאָזט די פליגלען און אויפגעבלאָזען די פעדערען, און גיך איז בעלויכטען געוואָרען דער גאַנצער בארג מיט דער גאַנצער שטאָדט מיט'ן גאַנצען הימעל. א משונה־מאָדנער געשריי מיט א הילך לאָזט זיך הערען פון שטאָדט אזש אהער, דאָס געשריי וואַכסט אַלע מאָל שטאַרקער און ווערד צענויפגעגאָסען אינאיינעם מיט א בילען פון הינד, מיט א רעווען פון קיה, מיט א קוויטשען פון ווייבער, מיט א וויינען פון קינדער און מיט א שרייען: „וואַסער! עמער! ראַטעוועט! גיכער! סע נעצט! סע ברענט!" — פּלוצים זעהט מען שפּרינגען אראָפּ־א־בארג צום טייך א האַלעוועשקע אויף פּיער פּיסלעך; די האַלעוועשקע טאַנצט, מאַכט מיט די הערנער און פליהט גלייך צום טייך, דערלויפט נישט אָבער און פאַלט אַנידער און ציהט זיך אוים אויף דער ערד מיט די פּיסלעך ארויף, און ציטערט, ווי פאַר'ן טוידט, און לאָזט ארוים אויף א צוגעלעגערט קול א מאָדנע „מע־ע־ע!" — דאָס האָט א ציעג נעבאָך פאַר גרוים נאַרישקייט גענומען און איז אריינגע־

שפרונגען אין פייער אריין און האָט באַלד חרטה געקריגען און אַרויסגעשפּרונגען צוריק; ס׳איז שוין אָבער געווען שפּעט — ס׳האָט זיך אָנגעצונדען אויף איהר דאָס פּעלצעל און גיך פערסמאַליעט געוואָרען, האָט זי זיך געלאָזט לויפען, האָפּ־האָפּ, משוגענערווייז, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אריין, אָהן אַ שום פּלאַן און אָהן אַ שום שכל.

נישט קיין גרעסערער שכל איז געלעגען אינ׳ם לויפען פון די כתרילעווקער אידען און ווייבער, וואָס האָבען זיך געוואָרפען פון איין גאַס אין דער אַנדערער, ווי פער׳סמ׳טע מייז, אָדער ווי נישט־דערקוילעטע היהנער, שוואַרץ פון רויך, ווי די מלאכי־חבלה, און אָנגעזאָגט איינס דאָס אַנדערע אַ בשורה:

— איהר ווייסט? אלי־דוד ברענט!

— איהר ווייסט? עס האַלט שוין ביי׳ם מאַרק!

— איהר ווייסט? סע ברענט די גאַנצע שטאָדט! אַ דונער איז מיר, די גאַנצע שטאָדט!

— ווי אַ ליכט! ווי אַ סטערינענווע ליכט.

און סע בושעוועט דאָס פייער און סע שטורעמט, ווי דער ים, אַז ער צעשפּיעלט זיך, און דער ווינד טראָגט גאַנצע האָלעוועשקעס, גאַנצע סנאָפּעס שטרוי, און פונקען פליהען אָהן אַ שיעור. די פונקען פאַלען אויף די גוט־אויסגעטריקענטע פון אַלטקייט שטרויע־נע און הילצערנע דעכער, און עס הערט זיך אַ קנאַקען מיט אַ וואַל־גערען, אַ פאַלען מיט אַ זעצען, אַ ברעכען מיט אַ טרישטשען — און דאָס אַלץ ווערד ווי צעזויפגעגאָסען אינאיינעם מיט׳ן געשריי און מיט׳ן הילך, מיט׳ן קוויטשען און מיט׳ן וויינען, און שדים, רוחות, נישט קיין מענשען, לויפען, דער אַהין, דער אַהער, משוגע־נערווייז, וואַרפען זיך אויף אַלע זייטען, ווי פער׳סמ׳טע מייז, ווי נישט־דערקוילעטע היהנער, און דאָס גרויסע ליכטיגע פייער בע־לייכט און בעשיינט זייערע וויסטע פינסטערע איבערגעשראָקענע פּנימ׳ער — און כתרילעווקע ברענט, ברענט ווי אַ ליכט.

קאפיטעל ד.

רב יוזיפעל האלט מלחמה מיט'ן רבונו־של־עולם.

אז דאס מרחץ האט נאך געהאלטען אין ברענען, האט זיך נישט „אדם“, נישט „חוה“ ארומגעקוקט אויפ'ן רב ר' יוזיפעל. נאר שפעטער, אז פונ'ם באד איז נאר געבליבען דער אייזערנער קעסעל מיט'ן קוימען (אפילו די מקוה האט אויך אויסגעברענט ביז'ן דעק), האבען „אדם“ מיט „חוה'ן“ זיך געגעבען א חאפ צום רבי'ן — נישטא דעם רבי'ן! אומזיסט האבען זיי איהם געזוכט ביי'ם ברונען, ביי'ם ברעג פונ'ם טייך, ביי'ם געמייזעכטס, און נאכדעם אין שטאדט, צווישען די ברענענדיגע גאסען.

— האט איהר נישט באגעגענט ערגיץ דעם רבי'ן? — האט דער בעדער זיך נאכגעפרעגט ביי די אנטלאפענע אומגליקליכע נשרפים פון שטאדט. נאר די אומגליקליכע אנטלאפענע פון שטאדט זענען געווען אזוי צעטומעלט, אז זיי האבען גארנישט געהערט, וואס מע רעדט צו זיי, און געפרעגט, ווי פער'חידוש'טע, געקוקט מיט מורא'דיגע אויגען:

— וואסער רבי'ן? ועמענ'ס רבי'ן?

וואו זשע איז געווען דער רב רב יוזיפעל? רב יוזיפעל דער רב, אז ער איז געקומען צו זיך און דערזעהען, אז די גאנצע שטאדט שטעהט אין סכנות, האט דאס איהם אויפגעטראגען אין דער לופטען, און ער האט געחאפט דאס אלטע ארויסגעראטעוועטע שטריימעל מיט'ן אלטען שטעקען און האט זיך געלאזט נעהן צו זיינע אידען אין שטאדט אריין, גארנישט טראכטענדיג, וואוהין ער נעהט און צוליעב וואס. פאר זיינע אכציג יאהר איז דאס געווען נישקשה פון א שפאציער. נאר דערזעהען פאר זיך א גאנצען ים פון פייער, האט ער נישט געפיהלט די פיס. עס האט איהם געטראגען ווי אויף פליגלען אהין, אהין, צום אלטען בית־המדרש צו, וואו ער האט כמעט דאס גאנצע לעבען זיינס פערבראכט מיט גאט. שוין־זשע

וועט דער אויבערשטער נישט טהון קיין נס מיט זיין אייגען הויז? שוין־זשע וועט דער רבונו־של־עולם נישט בעשיצען זיין תורה, זיין אייגענע תורה?

מיט די דאָזיגע מחשבות איז אונזער רב יוזיפעל אָנגעקומען צום אַלטען בית־המדרש פונקט אין דער צייט, ווען ארום און ארום האָט געבושעוועט דאָס פייער. רויטע צונגען האָבען זיך געריסען פון אַלע זייטען און האָבען בעלויכטען דעם האַלב־איינגעפאַלענעם דאַך מיט די אָפּגעקאַלופּעטע געלע ווענד פון דעם אַלטען־אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש. אָט־אָט, נאָך א מינוט — און גאָט׳ס הויז ווערד ארומגענומען מיט פייער.

און רב יוזיפעל קאָן נישט משיג זיין מיט׳ן שכל, ווי שווייגען ־אָס אידען? פאַר וואָס ראַטעוועט מען נישט דאָס בית־המדרש? די הייליגע ספרים? ספרי־תורות? אָנשטאָט דעם זעהט ער לויפען אידען הין און צוריק, ווי ווילדע ברואים, שפּרינגען אין פייער אריין, ראַטעווען אַלטע קראַנקע ווייבער, קליינע קינדער, בענקלעך, בעטלעך, קישענס, טעפּלעך, סקאַרב און בעבעכעס — און גאָט׳ס הויז האָט מען פערגעסען, מפקיר געווען — ווי געשיקט זיך עס?!... רב יוזיפעל פּרובט זיך שרייען, רופען צו הילף: „דאָס מקום־קדוש! דאָס בית־המדרש!" — קיינער הערט איהם נישט. נאָך א מינוט — און רב יוזיפעל איז אַליין אין שוהל, און גלייך צום אָרון־קודש, ארויסגעצויגען איין ספר־תורה און די אַנדערע ספר־תורה, קוים ארוים מיט׳ן לעבען אויף דער גאַס, אוועקגעלעגט זיי ווייט פאַר דער טהיר, אויף א צעבראָכען בענקעל, וואָס עמיצער האָט ארויסגעשליידערט פון א שטוב, און אַליין אוועקגעשטעלט זיך נעבען זיי און אָנגערופען זיך צום רבונו־של־עולם אויף א קול:

— וואָס איך האָב געקאָנט, האָב איך געטהאָן. וויפיעל איך האָב געקאָנט, האָב איך ארויסגעראַטעוועט; די איבעריגע ספרים האָב איך איבערגעלאָזט אויף דיר. איך טרעט נישט אָפּ פון דאַנען אויף א רגע אפילו. לאָמיר זעהען, ווי אַזוי דו וועסט פאַרברענען

דיין איינענע תורה, וואָס דו האָסט אונז נעגעבען דורך משה דיין קנעכט אויפ'ן בארג סיני!...

אין דער מינוט איז אָנגעקומען דער בעדער, אונזער בעקאַנ־טער „אָדם הראשון". דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, אז דער אַלטער דאַרף זיין ערגיץ ביי דער שוהל. דערזעהען דעם רבי'ן שטעהן נעבען ברענענדיגען בית־המדרש, האָט „אָדם הראשון" נישט געמאַכט מיט איהם קיין לאַנגע מחזקות, איהם אַ נעם גע־נעבען אין זיינע געזונדע האָרעפּאַשנע אָרעמס און אינאיינעם מיט די צוויי ספרי־תורות איהם אַוועקגעשלעפּט פון פייער צוריק, אַראָפּ־אַראָפּ, צום אָפּגעברענטען מרחץ, וואָס ביי'ם ברעג פונ'ם טייך.

קאַפּיטעל ה.

נ אָ כ ' ן ח ו ר ב ן.

דער מנהג פון דער וועלט איז, אז בשעת מלחמה קוקט מען זיך אַזוי נישט ארום אויפ'ן אומגליק, ווי נאָכדעם, און די געפאַ־לענע צעהלט מען ערשט דעמאָלט, אז עס ווערד אוים געשלעג, און אז אַלץ געהט־איבער, הויבט מען ערשט דעמאָלט אָן אונטער־פיהרען חשבונות, וויפיעל מע האָט אין דער הריגה פערלוירען.

אין כתרילעווקע איז אויך אַזוי געווען. מע האָט אָנגעהויבען זיך ארומקוקען, ווי ווייט דאָס אומגליק איז גרוים, ערשט אויף מאָרגען נאָך דער שרפה. תחילת האָט מען, געוויינטליך, דער־צעהלט איינער דעם אנדערען חידושים, ווי אַזוי און ווען און וואו מען איז געוואָהר געוואָרען, אז עס ברענט; דערביי האָט איט־ליכער, געוויינטליך, געהאַט צו דערצעהלען זיין מעשה, אַ לאַנגע מעשה: ווי אַזוי ער איז נעכטען, ווי אויף צו־להכעים, געקומען פריה פאַרנאַכט אהיים, מחמת אַ גאַנצען טאָג איז נישט געווען וואָס צו טהון, און, ווי אויף צו־להכעים, איז ער דעם אויפדער־נאַכט געוועזן הונגעריג, ווי אַ הונד, און, ווי אויף צו־להכעים, איז נישט געווען וואָס צו עסען, האָט ער זיך אויף צו־להכעים געלעגט

פריה שלאפען, און, ווי אויף צו־להכעיס, האט ער מחמת הונגער נישט געקאנט אנשלאפען ווערען, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז ער א האלבע שעה פאר דער שרפה דוקא אנשלאפען געווארען, און דוקא געשמאק. פלוצים הערט ער א גוואלד: „סע נעצט, סע ברענט!“...

דער אנדערער דערצעהלט א שענערע מעשה, און נאך א לענ־גערע, ווי יענער: ווי אזוי ער איז געכטען אויפגעשטאנען גאנץ פריה, כמעט פארטאג, און איז ארויסגעקומען אין מארק אריין, געמיינט, טאמער וועט ער עפים האנדלען, וואס ס'וועט זיך מאכען: א טחוירעל, א ביסעל פאלאווע, א זעקעל קארטאפלים, אבי עפים פערדיענען. צום סוף — איז נישטא קיין לעבעדיגער נפש: סך הכל איין ערל מיט א זעקעל קויהלען. פרעגט ער איהם: „גוי, וואס ווילסט דו פאר די קויהלען?“ זאגט ער: „א גילען“. פרעגט ער: „אפשר וועט זיין גענוג א גריוונע?“ זאגט ער: „א גילען“. ער האט זיך איינגע'חזר'ט א גילען — חאטש נעם געב איהם א קרענק! האט ער אוועקגעקויפט ביי'ם ערל דאס זעקעל קויהלען, גענומען דאס זעקעל קויהלען, מחילה, אויף די פלייצעס — און אזוי ווייטער און ווייטער, א מעשה אויף דריי זייגער־שעה, ביז ער קומט ארויף אויף דער שרפה. און סע לאזט זיך אוים, אז בשעת די שרפה האט זיך אנגעהויבען איז ער געשלאפען ווי א גע'הרג'עטער, מע האט איהם קוים־קוים אויפגעוועקט.

דער דריטער דערצעהלט נאך א שענערע מעשה. הויבען הויבט ער אן אזש פון עהערנעכטען, און דערצעהלט א לאנגע־לאנגע מעשה, נאך א לענגערע פון יענער, וואס מיט'ן זעקעל קויהלען, און פלוצים מישט זיך אריין איג'ם שמועס א אידינע און לייקענט־אפ די גאנצע מעשה:

— ווייס איך וואס זיי ווילען אייך דערצעהלען מעשיות, געכטינע טעג! אט וועל א י ך אייך דערצעהלען, ווי אזוי ס'האט זיך אנגעהויבען: איך האב דעם דאזיגען דאנערשטאג, וואס פאר דער שרפה, גערעשטשינעט חלה פון דער מעהל, וואס בערעל ברכה'ם

האָט נעבראַכט צו פיהרען, שענע מעהל, גאָט זאָל מיך נישט שטראָ־פען, אזא יאָהר אויף אונזערע שונאים, אז בסך־הכל האָט זי גאָר א ביטערקייט...

און סע געהט אוועק א געשיכטע פון דריי זייגער־שעה, איין ערצעהלונג פון ביטערע מעהל, מיט ביטערע הייוועז, מיט א מול־טער, וואָס איהרע א שכנה, פעסיל הייסט זי, א פעסיל פון גאָט!... און אזוי ווייטער — א מעשה אָהן איין עק, און עס ווייזט זיך אייך אויס, אז צו דער שרפה וועט זי נישט קומען קיינמאָל, פיעל זי וועט לעבען!

און אינאיינעם מיט די דאָזיגע שענע מעשיות און ערצעה־לונגען פון דער שרפה לאָזט זיך הערען אויך א געוויין, א יללה, א יאָמער, א קלאָג פון פערביטערטע הערצער, פון בעלעדיגטע נשמות, פון פערוואָגעלטע, עלענדע, אָרעמע, אָרעמע, אָרעמע! דאָרט שטעהט א מוטער און ברעכט די הענד און קלאָגט אויף איהר ברעקעלע קינד, וואָס איז פערברענט געוואָרען נעבאך אינ־איינעם מיט'ן וויעגעלע; און דאָרט בעוויינט א איד שטילערהייד זיין אַלטען קראַנקען פאָטער, וואָס איז גראָד יענע נאַכט געשלאָפען אויפ'ן בוידעם — קיינמאָל נישט און איצטער יאָ, און איז דאָרט פערברענט געוואָרען צו אש... און דאָ געהט ארום א מיידעל און שלאָגט זיך מיט די הענד אין קאָפּ: די מאַמע! די מאַמע! די מאַמע!

. . . .

האָב קיין פאַראיבעל נישט, פריינד לעזער, וואָס איך האָב איבער אין מיטען. מיין מוזע, די וואָס שטעהט איבער מיר בשעת'ן שרייבען, איז, ווי אַלע כתרילעווקער לייט, א פריילינע נשמה, איין אָרעמע, נאָר א פריילינע. זי האָט פיינט טרערען, זי האַלט נישט פון טרויעריגע סצענעס. זי זאָגט, אז טרערען זענען נאָר די, וואָס זענען נאַס און געזאַלצען; די אַלע איבעריגע טרערען, וואָס דער שרייבער גיסט אויף פּאַפּיער — דאָס זענען, זאָגט זי,

טרוקענע, געמאכטע טרערן, וואָס האָבן נישט קיין ווערטה. זי האַלט, אַז אַ ווערהטיג איז נישט דער, וואָס מע גיט איהם איבער, נאָר יענער, „וואָס טהוט וועה"... דערפאַר לאָזען מיר איבער די שרעקליכע טרויעריגע סצענעס, געהען אוועק פון דאַנען אַ ביסעלע ווייטער און שטעלען זיך אָפּ נאָר ביי די היזקות, וואָס מיינע כתרילעווקער בעלי־בתים האָבן געהאַט פון דער שרפה. דער חסרון איז אָבער, וואָס עס לאָזט זיך גאָר נישט בערעכענען דעם גרויסען היזק, וואָס כתרילעווקע האָט געהאַט. דאָס איז נומער איינס. והשנית, וואָס וועט העלפען דאָס רעכענען? אפנים, עמי־צער וועט זיי דען אומקעהרען? די געזעלשאַפטען, וואָס אַסעקור־ירען פון פייער, האָבן זיך ווי צענויפגערעדט און האָבן שוין כתרילעווקע לאַנג אויסגעשטרייכט פון דער לאַנד־קאַרטע, גלייך ווי ס'איז גאָר קיינמאָל קיין כתרילעווקע נישט געווען אויף דער וועלט אפילו! היינט גלאַט, ווער איז דאָס אימשטאַנד צו שאַצען יענעמ'ס גוטס, ובפרט נאָכדעם, אַז ס'איז שוין לאַנג אַוועק מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך? בעל־הבתישקייט בכלל, און כתרילעווקער בפרט, האָט גאָר איין אַנדער ווערטה, וואָס לאָזט זיך נישט שאַצען. אַלטע שמאַטעס, צעבראָכענע דראָבעס, זענען ביי'ם אָרעמאַן אַזוי טייער (אויב נישט נאָך טייערער), ווי די שענסטע שפּיגלען מיט די טייערסטע כלים ביי'ם נגיד. ביי'ם נגיד, אַז סע ווערד פער־פאַלען אַ זאַך, קאָן ער פאַר געלד קויפען איין אַנדערע זאַך; דעם אָרעמאַן ווער וועט אומקעהרען דאָס, וואָס דאָס פייער האָט צו־גענומען?...

אַזוי האָבען גע'חקירה'ט די כתרילעווקער נשרפים און האָבען אַרויסגעזעהן, אַז מיט חקירה'ן און פילאָזאָפירען וועלען זיי גאָר נישט מאַכען. מע בעדאַרף זעהען עפּיס טהון, עפּיס צוטראַכטען, געפינען איין עצה, ווי אַזוי ראַטעוועט מען די שטאָדט? ווי אַזוי מאַכט מען, אַז די שטאָדט זאָל בלייבען אַ שטאָדט? ס'איז קיין קונץ נישט, אַז אַ גאַנצע שטאָדט זאָל זיך צעקריכען איבער דער וועלט, זיך לאָזען איבער די הייזער און בעטען נדבות, ווי געוויינט־

ליבע „נשרפים". פע, דאָס איז נישט קײן תכלית! מע בעדאַרף זעהען, אַז כתרילעווקע זאָל בלײבען כתרילעווקע! אָט אויף וואָס מע האָט זיך נעבראָכען די קעפּ.

פון די אַלע פלאַם־פײַערדיגע און האַרץ־רײַסענדיגע בריעף, וואָס מע האָט צעשיקט בכל תפוצות ישראל, האָבען זיך אָנגערופען סך־הכל אַ פּאָר שטעדטלעך, אויך אַזעלכע אָרעמע, ווי כתרילעווקע, און האָבען אַרײַנגעשיקט ווער אַ ביסעל ברויט, ווער אַלטע מלבושים און ווער עטליכע קערבלעך מזומנ'ע, און נעקלעקט האָט דאָס אויף איין צאָהן; די לאַגע האָט אָנגעהויבען ווערען שרעקליך! ס'איז געוואָרען אַזוי ביטער, אַז מע האָט שוין אויפגעהערט װײנען און קלאָגען און אַפילו קרעכצען. אַזוי איז אַ מענש, וואָס האַלט ביי דערפרוירען ווערען, הויבט אָן שטילערהייד אויסגעהן, אַנשלאָפען ווערען אויף אייביג... אָט דאָ האָט זיך, ווי אַלע מאָל, בעוויזען רב יוזיפעל דער רב מיט זײַן קראַפט, וואָס גאָט האָט אַרײַנגעגעבען אינ'ם דאָזיגען אַלטען שוואַכען גוף, און ער האָט צונויפגעזאַמעלט איין אַסיפה פון בעלי־בתים, און דוקא ער אַליין מיט זײַן אייגענעם כבוד, נישט געשיקט קיין שמשים און נישט פערקלויבען זיך אויבען־אָן, נאָר פּראָסט און פשוט אַנידערגעשטעלט זיך און אָנגערופען זיך צום גאַנצען עולם בזה הלשון:

— הערט צו, אידישע קינדער, וואָס איך וועל אייך זאָגען. נישט איך זאָג עס, נאָר דער, וואָס לעבט אייביג, זאָגט עס אייך מיט מײַנע זינדיגע ליפּען: זאָרגט נישט — איהר זענט באַווילינט! איך בין אייך מבטיח, אַז עס וועט, אם־ירצה־השם, זײַן גוט. וואָס איז דער פשט? דער פשט איז אַזוי: אמת, מיר זענען געשטראָפט געוואָרען מיט פייער, אָפּגעברענט געוואָרען אַליין און פאַרברענט געוואָרען מיט די בתי־מדרשים, מיט די שוהלען, מיט הייליגע ספרים און אויך מיט לעבעדיגע נפשות, קליינע ברעקלעך קינדער, וואָס זענען נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג. אודאי איז דאָס אַ גרויסער, אַ ביטערער שטראָף, וואָס מסתמא האָבען מיר עס כשר פאַרדיענט ביי דעם, וואָס לעבט אייביג. נאָר שטאַרק טרויערען

דערויף טאָרען מיר אויך נישט. ערשטענס, וועלען מיר מיט אונ־זער טרויערען, וואָס מיר וועלען טרויערען, גאָרנישט העלפען, והשנית, וועלען מיר באַווייזען פאַר דעם, וואָס לעבט אייביג, אז דער חורבן כתרילעווקע איז פאַר אונז, חלילה, ערגער פון חורבן ירושלים, חורבן בית־המקדש. א משל קענען א מלך. אמאָל איז געווען א מלך, האָט ער געהאַט א בן־מלך, א בן־יחיד...

און רב יוזיפעל דערצעהלט זיי זעהר א שענעם משל מיט א מלך, ווי זיין שטייגער איז תמיד צו דערצעהלען משלים פון מלכים, און ער לאָזט אוים מיט די דאָזיגע ווערטער:

— דערפון אליין איז גרינג ארויסצוזעהען, אז מיר טאָרען נישט זינדיגען. מיר דאַרפען זיך אָנטהון א כח, און לאָמיר, קינ־דער, נעמען די שטעקענס אין די הענט און לאָמיר געהן אלע אָפּ־ריכטען גלות. פאָלגט מיך, קינדערלעך, איך געה אויך מיט אייך. איך בין אייך מבטיח, אז וואוהין מיר וועלען קומען צו געהן, וועלען מיר, אם ירצה השם, געפינען חן אין די אויגען פון אונזערע רייכע ברידער, און זיי וועלען אונז נישט לאָזען פאַלען. שטעהט אויף, אידען, גורט אָן אייערע לענדען און לכו ונלכה — לאָמיר געהן!

און בשעת מעשה גלייכט זיך אוים ביי רב יוזיפלען דער רוקען און דאָס פּנים הויבט איהם אָן צו שיינען, און ער פיהלט זיך יונג און פריש, ווי א בחור, ווי א גבור, וואָס איז גרייט צו דער מלחמה. און אויך דער גאַנצער עולם דערפיהלט זיך, ווי עפּים אויפגעמונ־טערט, און מען איז גרייט אין וועג אריין. עס בלייבט נאָר איבער איין זאַך: „וואוהין? וואוהין געהט מען פריהער? ס'איז פאַרהאַן, קיין עין הרע, אזוי פיעל אידישע שטעדט און, קיין עין הרע, אזוי פיעל נגידים!“...

קאַפּיטעל ו.

לאָז זיין שטיל — כתרילעווקע פאָהרט!

דער פסוק „מי ומי ההולכים“ — ווער זאָלען זיין די פאָה־רערס? האָט א ביסעל אויפגערודערט די שטאָדט, אָדער, ווי פישעל

דריקט זיך אויס אין איינער פון זיינע קאָרעספּאָנדענציעס, „געמאַכט פון איהר אַ געפּרעגלעכטס". אויף דער דאָזיגער נסיעה האָבען זיך געפונען אין כתרילעווקע אַ סך, אַ סך בעלנים. אַלע, די גאַנצע שטאָדט כמעט, איז געווען גרייט צו פאָהרען! איטליכער האָט געוואָלט די מצוה, און אפשר טאַקי פּשוט — זיך אַ ביסעל דורכלופטערען, דורכטרייסלען די ביינער, — מע ווערד פערשימעלט און פערקליאַנעט, זיצענדיג אויף איין אָרט. ביי איטליכען מענשען איז פאַרהאַן אַ יצר־הרע, וואָס רעדט־אָן; עס ווילט זיך אַמאָל אָנקוקען אַ וועלט, זעהען זיך מיט מענשען און ברענגען נאָכדעם אַהיים צו פיהרען נייעס, פּעק מיט נייעס. און באמת טאַקי, וואָס קאָן זיין נאָך מעהר איינגענומען פון דעם, וואָס אַז איהר קומט צו פאָהרען פון ערגיץ אַהיים, שטעקט מען אייך פון אַלע זייטען שלום־עליכמס, איטליכער שטופּט זיך, וויל אייך זעהען, אַ קוק טהון גלייך אין פּנים אריין? דאַכט זיך, וואָס? אַ פּנים ווי אַלע פּנים'ער, נאָר פאָרט אַ בא מן הדרך, פאָרט איין אנדער פּנים! און אַז איהר רעדט, דערצעהלט נייעס פון וועג, חידושים פון דער גרויסער שטאָדט, קוקען אייך הונדערטער מענשען אין פּנים אריין, שלינגען מיט דאָרשט אייערע ווערטער, און איהר שטעהט, קיין עין־הרע, פאַר אַזאַ עולם און דערצעהלט, און דערצעהלט, און איהר בעקומט מיט אַ מאָל אַ מאָדנעם חן ביי אַלעמען אין די אויגען. איהר ווערד אַ גאַנצען „יש" אין שטעדטעל, איין אָדם, אַ העלד אויף עטליכע טעג. אמת, די עטליכע טעג געהען־איבער און דער העלד ווערד אפילו באַלד אויס העלד, ווערט־אָן דעם גאַנצען חן און ווערד דער איינענער כתרילעווקער, וואָס אַלע; פון דעסטוועגען, ווער וויל דאָס נישט זיין קיין העלד? אויף אַ שעה — און דאָך אַ העלד! נאָר, צוריק שמועסענדיג, איז דען מעגליך, אַז אַ גאַנצע שטאָדט זאָל זיך אויפהויבען און זיך לאָזען אויף דער וועלט? לכן איז געבליבען, מע זאָל אויסקלויבען אַ דעפּוטאַציע פון עטליכע געצעהלטע מענשען. און דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען אויף דאָס ניי: מי ומי — ועמען קלויבט מען אויס? דאָס פאַרשטעהט

מען אליין, אז קלויבט מען די נגידים מיט די פיינסטע בעלי־בתים. נאר געהט, אשטייגער, זייט חכמים און מאכט א גרעניץ אין כתרילעווקע צווישען א נגיד און צווישען נישט־קיין־נגיד, צווישען א פיינעם בעל־הבית און נישט־קיין־פיינעם בעל־הבית! אז בסך הכל זענען אלע כתרילעווקער פיינע בעלי־בתים, און די נגידים אליין זענען אויך, עס זאל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, כמעט ארעמע לייט! נאר אז מע וויל שמועסען נאך א מאל דאס אייגענע ווידער צוריק, האט דאך יעדע שטאדט פארט איהרע „פני". נארישקייטען! דעם בעדער מיט'ן וואסערפיהרער קאן מען דאך נישט שיקען. איז געבליבען, מען זאל אויסקלויבען די גבאים פון אלע שוהלען און פון אלע חברות, און דעם אלטען רב רב יוזיפעל, געוויינטליך, אויך בתוכם. און מע האט זיך צענויפ־געפאקט די פעקלעך, מיטגענומען איטליכער זיין קלאפערגעצייג — די טלית־ותפילינס מיט די זאנטיקעס מיט די איבעריגע כלי־זיין, און מע האט געדונגען צוויי גרויסע בוידען — „בוכטעס", און מע האט זיך גאנץ פיין אפגעזעגענט מיט דער שטאדט, וואס איז ארויסגעגאנגען בעגלייטען די אויסדערוועהלטע, געווינשעוועט, זיי זאלען מצליח זיין — און מע האט זיך אין א גוטער שעה א מזל־דיגער געלאזט אין וועג אריין.

צוויי מעת־לעת האבען זיך אונזערע אויסדערוועהלטע געטריי־סעלט אין די „בוכטעס" איבער דער געהארטעוועטער בלאטע, איבערגעהאפט דעם אטהעם אויף א קליינע צייט נאר דעמאלט, ווען מע האט בעדארפט אפשטעלען זיך ערגיץ אין א קרעטשמע דאווענען, אדער עפיס נעמען אין מויל אריין, אדער אונטערפאשען די פערד — און ערשט אויפ'ן דריטען טאג האט מען זיי, צעבראַ־כענע, צע'הרג'עטע, אויסגעמוטשעטע, געבראכט צו פיהרען צו דער באהן, און די אויסדערוועהלטע האבען זיך א לאז געטהאן צו דער קאסע אלע מיט א מאל אויף דערשטיקעניש און גענומען בילעטען. דער עולם, וואס אויפ'ן וואקזאל, האט זיי אפגעטרעטען דעם וועג, נעזאגט מיט ליצנות: „לאז זיין שטיל — כתרילעווקע פאהרט!"

און ווער שמועסט כריסטען — די האָבען זיך אָפּגעשטעלט, מיט דרך־ארץ בעטראַכט די דאָזיגע אידלעך, וואָס האָבען אַלע אינ־איינעם נערערט אין איין אָטהעם, און הויך אויף אַ קול, און גע־מאַכט בשעת מעשה מיט די הענד. און אַז ס׳איז געקומען צום ערשטען קלונג, אַז מע האָט זיך בעדאַרפט זעצען אין די וואַגאָנעס אריין, איז צווישען די אויסדערוועהלטע געוואָרען אַ גוואַלד, מיט אַ בהלה, מיט אַ שטופּעריי, אַ לויפעריי מיט אַ געפּילדער, מיט אַ נעשריי: „לייזער! לאָזער! חנניה! מיכאל!" — דער זשאַנ־דאַרם האָט אַ קוק געגעבען אויפ׳ן סטאַראָזש מיט אַזעלכע אויגען, אַז דער סטאַראָזש האָט זיך נעבאַך געמוזט פערשטעלען דאָס גע־שטופּעלטע פּנים מיטביידע קולאַקעס, מע זאָל נישט זעהען, ווי ער לאַכט מיט׳ן גאַנצען ברייטען מויל און שטשירעט די גרויסע ווייסע צייהן, און ארויסגעלאָזט האָט ער בשעת מעשה אַ קוויטש: „יאַק וואָראָני זליטאַליסיאַ זשידי!" — און ביי דער „בריגאַדע" האָבען די כתרילעווקער בעלי־בתים גאָר ווינציג אויסגענומען. די קאָנדוקטאָרעס האָבען זיי אריינגעשטופּט אַלעמען אין אַ בעזונ־דערען וואַגאָן, צווישען פּראָסטען עולם, זיך בעגאַנגען מיט זיי עפּים נישט אַזוי, ווי מיט פיינע בעלי־בתים, גבאים, דעפּוטאַטען, וואָס פאָהרען מכח אַזאַ וויכטיגען ענין לטובת הכלל... און דאָ, אין דעם וואַגאָן, האָט זיך פאַר אונזערע אויסדערוועהלטע שוין אָנגעהויבען אַ צעטעל פון צרות מיט אנגסטען מיט יסורים מיט בזיונות — דער אמת׳ער גלות.

ראשית חכמה, זענען זיי אריין אין וואַגאָן, וואָס, אַז ס׳זאָלען דאָרט נישט זיצען קיין מענשען, מענשען מיט מענשליכע פּנים׳ער, וואָלטען זיי זיכער מיינען, אַז מע האָט זיי אריינגעלאָזט, מחילה, צווישען דברים־אחרים. די בלאָטע איז געווען אַזוי גרויס, דער רויך איז געווען אַזוי בלוי, און געשמעקט האָט דאָרט אַזוי געדיכט, אַז אונזערע כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס זענען אַליין אויך נישט פון די גרויסע מפונקים, האָבען דערפיהלט, אַז עס ווערד זיי ענג אין האַלז אויף צו חלש׳ען! הייבט די ענגשאַפט, וואָס דאָ איז!

קעפ אויף קעפ! און אלע אזעלכע פּראָסטע נפשות, ארבייטער, מיט גרויסע, מאָדנע שמעקענדיגע טאָרבעס אויף די פּלייצעס, און מיט נאָך מעהר מאָדנע שמעקענדיגע לאַפּטיעס אויף די פיס, און דערצו רויכערען זיי זיך אונטער מיט אזא מין טיטון, וואָס מע קאָן דערוואָרגען ווערען. נישטאָ וואו צו זעצען זיך. וואו זיי האָבען זיך נישט גענגעבען קיין קעהר, געוואָלט זיך אנידערזעצען, האָט מען זיי דורכגעטריבען: „פּאָשלאָ־וואָן, פּארחאָטיע, זאניאַ־טאָ!“ אויף אונזער לשון הייסט דאָס: „זייט זשע מוחל, רב איד, ס'איז פערנומען“... דורך פערנומען! אפילו דאָרט, וואו ס'איז נישט פערנומען, איז אויך געווען פערנומען... און די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען, מחילה, געמוזט שטעהן אויף די פיס, זיך צענויפגעשלאָגען אלע אינאיינעם אין א ווינקעל, ווי די שעפּעלעך, א ביסעל זיך געקוועטשט און געשטיקט, געשטיקט, און אלץ גע־רעדט, גערעדט מיט הענד, און הויך אויף א קול, און אלע אינ־איינעם, ווי געוויינטליך.

און גערעדט האָט מען, פערשטעהט זיך, פון דער באהן, פון היינטיגע פאָהרעכטסען, מבטל געווען, געמאַכט פשוט א תל פון די שענע המצאות, וואָס מע האָט היינט אויסגעטראַכט, שטאַרק געבענטשט נאָך דער כתרילעווקער בוכטע, וואָס חאָטש דאָרט איז אויך גאָר נישט פויגעלדיג, דאָך נישט אזוי פּאַסקודנע, ווי דאָ...

— נאַראָנים! — אזוי האָבען זיך געשמועסט אונזערע מפונקים. — טפּשים! משוגעים האָבען אויסגעקלערט א באהן! א טאַרעראָם! א טערעבענדע — חאַ־חאַ!

און דאָרטען, אין די הויכע פענסטער, זיצען הונדערטער טויזענדער געלעהרטע, אויפגעקלערטע מענשען, איינגעבויגען אין דרייען, סקריפּען מיט די פעדערס, שרייבען, מאָהלען, קלאָפּען דע־פּעשען, ברעכען זיך די מוחות, טראַכטען צו אלע מאָל נייע המצאות, ווי אזוי מע זאָל בעסער פאָהרען, בעסער, גיכער, און ביליגער, האַלטען שוין ביי לופט־שיפען, אעראָפּלאַנען — און זיי ווייסען

נאַרנישט, עס חלומ'ט זיך זיי אפילו נישט, אז דאַ, אין וואַנאַן, פאַהרען אַ בינטעל כתרילעווקער בעלי־בתים, פאַרשטעהער פון שטאָדט, און קריטיקירען, זענען מבטל, מאַכען אַ תל פון אַלע זייערע המצאות און אויפטהועכצען, און דוקא אויף אַ קול, בפרהסיה...

לאָז זיין שטיל — כתרילעווקע פאָהרט!

קאַפּיטעל ז.

כתרילעווקע צווישען די „פעלקער".

אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען זיך אזוי לאַנג געשליפען די צינגלעך, געמאַכט חוזק איבער די באַהנען און איבער אַלע אַנדערע הײנטיגע אויפטהועכצען, ביז ס'איז זיי נמאס געװאָרען און זיי האָבען אָנגעהויבען ארומקוקען זיך אויף אַלע זייטען און אויסקוקען ערטער, און, געוויינטליך, קודם־כל איין אָרט פאַר'ן אַלטען רב רב יוזיפעל, וואָס איז שוין געווען נעבאַך שטאַרק אויסגעמוטשעט פון דער נסיעה. און גאָט האָט זיי געהאָלפען, זיי האָבען דעם אָרט געפונען און האָבען בעזעצט דעם רבי'ן נעבען איינעם אַ פּאַרשוין, אַ רעכטען חברה־מאַן מיט אַ רויט העמדעל איבער די הויזען און מיט אַ האַרמאָניקע אין די הענד. אַ ביסעל איז דער חברה־מאַן געווען מבוסמ'דיג, דאָס הייסט, טאַקי רעכט בגילופין, אונטער'ן גלעזעל, מיט איבערגעקעהרטע אויגען, געשפּיעלט אויף דער האַרמאָניקע און געזונגען בשעת מעשה זעהר אַ שען לידעל:

קאַסטיושקינאַ מאַט
סאַביראַלאַס פּאַמיראַט —
סאַביראַלאַס פּאַמיראַט.
אומיערעט ניע אומיערלאַ —
דאַראָם ווערעמיאַ פּראָווילאַ!

און נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע, שוין העכער מיט אַ טאָן:

קאַסטיושקינאַ מאַט
סאַביראַלאָס פּאַמיראַט —
סאַביראַלאָס פּאַמיראַט.
אומיערעט ניע אומיערלאַ —
דאַראָם ווערעמיאַ פּראָוויעלאַ!

און טאַקי נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע, נאָך העכער און נאָך ניכער:

קאַסטיושקינאַ מאַט
סאַביראַלאָס פּאַמיראַט...

און אַזוי ווייטער, אָהן אַיין אויפהער, ווי אַ מאַשינע.

מילא, איז דאָס געווען אַ שכן האָטש אַ פּרייליכער. פון דער אַנדערער זייט אָבער האָט גאָט מזכה געווען רב יוזיפלען מיט אַ נפש, איינעם אין אַ באַראַשקענעם פּעלץ, איז ער געווען בייז, אָנ־גע'ברוגז'ט אויף דער גאַנצער וועלט, און געהאַלטען אין איין שפּייען. יעדער שפּיי, וואָס ער האָט געטהאָן, איז געווען מיט אַזאַ רציחה, גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם דאָ דער'רגזנ'ט מיט איין איבעריג וואָרט. אַ גליק, וואָס רב יוזיפעל האָט דאָס נישט בעמערקט. רב יוזיפעל איז געווען נאָר נישט בהאי עלמא. זיינע מחשבות זענען געווען ווייט פון דאַנען, דאָרטען ערגיץ אין דער גרויסער שטאָדט, אַזש ביי די „גדולים"...

ווי אַלע כתרילעווקער אידען, האָט אונזער רב יוזיפעל גע־לעבט אין עולם־הדמיון, אַרומגעגאַנגען שטענדיג אין הרהורים, אין פאַנטאַזיעס. האָט איהם די פאַנטאַזיע דאָ אויפגעחאַפּט אויף די פליגלען און האָט איהם אוועקגעטראָגען גלייך אַהין, צום גרעסטען פון די „גדולים"... עס האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט אַ פּאַלאַץ אַ גרויסער מיט גילדענע כלים... אויבען־אָן, אויף אַ שטוהל, זיצט דער גביר אַליין... דערזעהען אידען, שטעהט אויף דער גביר און גיט זיי אָפּ שלום און פרעגט זיי, וואָס איז זייער באַגעהר? שטעלט

זיך אַרויס ער אַליין טאַקי, רב יוזיפעל הייסט דאָס, און זאָגט איהם: דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי... און ער לייענט איהם אַ צעטעל פון כתרילעווקע מיט איהרע אידען און מיט זייערע צרות, ווי אומגליקליך זיי זענען נעבאַך פון תמיד אָן, ובפרט אצינד, נאָך דעם גרויסען חורבן... און דער גביר האָרכט־אויס די גאַנצע מעשה ביז׳ן סוף און שטעהט־אויף און געהט־צו צו דער שאַפע און נעמט־אַרויס אַ היבשע פּויטיקע, און רופט זיך אָן צו איהם, צום רב הייסט דאָס:

— ווי מיינט איהר — עס וועט זיין גענוג?

— שייך זאָגען גענוג? — ענטפערט איהם רב יוזיפעל און רעדט צו זיך אַליין, מאַכט בשעת מעשה מיט די הענד, מיט די אויגען און מיט׳ן שטערן און זעהט גאַרנישט, אַז אַקעגען איהם, אויף דער באַנק, זיצען פאַרשוינען, פערשיעדענע פנים׳ער, צווישען זיי אויך נקבות מיט רויטע פנים׳ער, קנאַקען סעמעטשקעס, לאַכען גאַנץ געשמאַק און מאַכען חוזק פון אונזערע כתרילעווקער לייט אין די אויגען, קרימען איבער, ווי אַזוי זיי רעדען און ווי אַזוי זיי מאַכען מיט די הענד און ווי אַזוי זיי טרייסלען מיט די פּאות! און איבערהויפּט האָט מען זיך געמאַכט לוסטיג איבער איהם אַליין, איבער דעם אַלטען רב יוזיפלען מיט׳ן טיזליק און מיט׳ן שטריימעל.

דאָס דאָזיגע לאַכען מיט׳ן חוזק מאַכען איז אָבער געווען, ווי מע זאָגט, אָפּגעגעבען ברויט; די כתרילעווקער לייט פון זייער זייט האָבען אויך נישט געשוויגען. זיי האָבען געקריטיקירט, גע־פּראַוועט ליצנות צווישען זיך איבער די דאָזיגע פריילינבע פאַר־שוינדלעך, און איבערהויפּט — איבער דעם חברה־מאַן, וואָס מיט׳ן רויטען העמדעל, מיט דער האַרמאָניקע און מיט דעם שענעם ליע־דעל, וואָס סע ווערד איהם גאָר נישט נמאס איבער׳חזר׳ען זיעבען הונדערט מאָל אַלץ די אייגענע ווערטער: „קאַסטיושקינאַ מאַט סאָבּיראַלאַס פּאָמיראַט — סאָבּיראַלאַס פּאָמיראַט״...

— אפנים, אז דער ערל האט שוין היינט געמאכט „שהכל נהיה בדברו“, — בעמערקט איינער פון אונזערע כתרילעווקער, און דער אנדערער חאפט איהם אונטער אויף לשון־קודש:

— מע זעהט דאס ארוים בחוש פון די עינים.

— א כוס׳ע און דוקא א גרויסע! — שטעלט־אריין א דריטער צום גראם.

— יא, ער איז מלא! — רופט זיך אן נאך איינער און קוקט כלומרשט נישט אויף איהם, נאר אויף דער סטעלי, און נאך איינער ענדיגט דעם פסוק:

— וגדוש על כל גדותיו... — און קראצט זיך אונטער׳ן קאל־נער.

— געפעלט אייך דער ניגון וואס ער דבר׳ט?

— א חסיד׳יש ליעדעל מסתמא.

— מיט קלוגע ברבורים!

— טיעף — שכל׳דיג! די אמי פון קאסטיושקינא איז שיער נישט מת געווארען. א קלייניגקייט!...

אפילו רב יוזיפעל, וואס איז ווייט פון ליצנות, האט זיך נישט געקאנט איינהאלטען און איז א בעלן געווען א פרעג טהון מיט א שמייכעל ביי זיינע כתרילעווקער אידען: וואס בעדייטען די דאַ־זיגע משונה־מאדנע ווערטער פונ׳ם ליעדעל? האט זיך געפונען איינער, וואס האט איהם געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט:

— ס׳איז געווען, פארשטעהט איהר, איינער, אפנים, א קאס־טיושקע, א מענטש, וואס מע האט איהם גערופען קאסטיושקע, האט דער דאזיגער קאסטיושקע געהאט א מאמע, האט זיך די דאַזיגע מאמע, זאגט ער, געקליבען שטארבען, און איז נישט געשטארבען...

רב יוזיפעל לעגט־צו קאפ, נאר ער פערשטעהט נישט דעם שכל, וואס דא שטעקט? וואס הייסט — זי האט זיך געקליבען שטארבען? שטארבען איז דען געווענדט אן דעם מענשען? בעל־כרחך אתה מת — איבער נויט שטארבט מען...

— עם הדומה לחמור! פון וועמען רעדט מען? — רופט זיך אָפּ איינער פון די אויסדערוועהלטע און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און קוקט אויף דער חברה פון אויבען אראָפּ, און באַלד בעקומט ער א קאָמפּלימענט פון איינעם פון דער חברה, וואָס קרימט זיך נאָך, ווי אזוי אידען דאַוונען, דאָס הייסט: ער שלאָגט זיך מיט דער האַנד אין הארצען אריין און זאָגט מיט א מאָדנעם ניגון: „טאַ־טעלי! מאַמעלי! טאַטעלי! מאַמעלי!" — און דער גאַנצער איבעריגער עולם ווערד צעשמאָלצען פאר געלעכטער.

— מע לאַכט דאָס אָפּ פון אונז! מע לאַכט פון א אידען! אומעטום מאַכט מען פון אונז חוזק! — מאַכט איינער פון די אויסדערוועהלטע מיט א זיפץ און ווינקט מיט'ן קאָפּ צום רבי'ן, און דער רב רב יוזיפעל קוקט אויף יענעם נפש, ווי ער וואַרפט זיך און ווי ער קרימט זיך.

— נישט פון אונז לאַכט ער, קינדעניו, — זאָגט רב יוזי־פעל, — פון זיך לאַכט ער אָפּ, פון זיך אליין! פון אונז איז נישטאָ וואָס צו לאַכען, נשמה מיינע; פון אונז דאַרף מען וויינען און זיך א מוסר אראָפּנעמען, א מוסר: וואָס מיר זענען געווען און וואָס מיר זענען געוואָרען...

און רב יוזיפעל דערצעהלט דערביי זעהר א שענעם משל, געוויינטליך, מיט א מלך, און דער עולם הערט־אוים דעם משל, עס קאָן זיין, נישט דעם ערשטען מאָל, און יענער חברה־מאַן, וואָס מיט'ן אראָפּגעלאָזטען רויטען העמדעל און מיט דער האַרמאָניקע, לאָזט זיך אראָפּ אַלע מאָל נידעריגער און נידעריגער מיט א האַל־בען טאָן (אפּנים, ס'איז איהם שוין אליין אויך נמאס געוואָרען):

קאַסטיושקינא מאַט
סאַביראַלאַס...
פּאַמיראַט...
פּאַמיראַט... פּאַמיראַט...

— שלום־עליכם! — רופט זיך אָן פלוצים א פרישער פּאַר־שוין, גלייך ווי פון הימעל אראָפּגעפּאַלען. — פון וואנען פאָהרען דאָס אידען און וואוהין? און וואָס האָט איהר זיך פארקלויבען גאָר אהער, צווישען אָט די דאָזיגע?... קומט צו אונז, אין אונזער וואגאָן אריין. דאָרטען וועט איהר חאָטש זיין צווישען אונזעריגע, צווישען אייגענע...

קאַפּיטעל ח.

כתרילעווקע צווישען „אייגענע".

ווי פיש, נאָר־וואָס געחאַפּטע אין דער נעץ און אריינגעלאָזטע צוריק אין טייך אריין, — אזוי האָבען זיך געפיהלט אונזערע כתרי־לעווקער דעלעגאַטען, אז זיי האָבען זיך איבערגעפּעקעלט אינ'ם אנ־דערען וואגאָן, צווישען „אייגענע", צווישען אידען. מע קאָן נישט זאָגען, אז דאָרט זאָל געוועזען זיין א סך ריינער און א סך גראַמער, ווי אינ'ם ערשטען וואגאָן. עס קאָן זיין, אז דאָ, אויפ'ן נייעם אָרט, איז זיי געווען נאָך ערגער, וואָרום דאָרטען, אינ'ם פריהעריגען וואגאָן, איז דער עולם חאָטש געזעסען א סך אויף דער ערד, נישט געהאַט קיין איבעריגע פּעקלעך. א טאָרבע מיט א פּאָר שטיוועל — און איין עק. און דאָ, אויף דעם נייעם אָרט, צווישען אידען, איז געווען דער טומעל א סך גרעסער, די ענגשאַפט א סך ערגער, און איבער די פּעקלעך איז נישט געווען, וואו זיך א קעהר צו טהון.

דאָס איז ידוע, אז יעדער איד האָט מיט זיך אונטערוועגס נישט ווינציגער ווי צוויי־דריי פּעקלעך, און ווייבער האָבען, אחוץ די פּעקלעך, אויך קישענס מיט קאָלדרעס מיט שמאַטעס. פון דער וועלט שמאַטעס. אין וועג זעהען דעריבער אידען אויס נישט נאָר ווי רייזענדע אליין, נאָר ווי וואנדערער, ווי עמיגראַנטען, וואָס פאָהרען־אריבער ערגיץ זעהר אין א ווייטע מדינה, דאָרט וואו ס'איז נישט צו קריגען פאר קיין געלד נישט קיין קישענס, נישט קיין קאָלדרעס, נישט קיין שמאַטעס... און זיי פיהלען זיך דערפאר

אומעטום, ווי ביי זיך אין דער היים. אידען, וואוהין זיי זאָלען נישט פאָהרען, פיהרען זיי, ברוך־השם, מיט זיך זייער היים, זייער „גמטאָ“ מיט זייער גלות, און דערפאַר, אפנים, האבען זיי אומע־טום און אַלע מאָל טאַקי איין פנים, בייטען זיך אזוי גיך נישט איבער און פיהלען זיך גוט נאָר דעמאָלט, ווען זיי זענען אַלע אינ־איינעם. און די וועלט טהוט זיי צוליעב: איהר ווילט אינ־איינעם — זייט אייך אינאיינעם...

אריינגעטראָטען אינ׳ם נייעם וואגאָן און דערזעהען, אז מען איז אין דער היים, צווישען „אייגענע“, האָבען זיך אונזערע אויס־דערוועהלטע צעלעגט, ווי ביי׳ם טאטען אין וויינגאָרטען, אוועק־געלעגט זייערע פעקלעך אויף יענעמ׳ס פעקלעך, זיך געזעצט גאַנץ נאָהענט איינס נעבען דאָס אנדערע, געבעטען יענעם זיך א ביסעלע א רוק טהון, און קוים אריינגעחאפט זיך, מאכט שוין נישט אויס, מען מעג שוין יענעם א ביסעל צוקוועטשען, און פאר וואָס טאַקי נישט איינגאַנצען ארויסקוועטשען?... מען איז דאָך צווישען „איי־גענע“, צווישען אידען!...

און האָט קיין יסורים נישט: מע וועט זיך, חלילה, נישט קריגען, נישט זידלען איבער אזעלכע נארישקייטען. ווערטלעך זאָגען, געבען יענעם אָנצוהערעניש — דאָס מהכתיתי. צום ביי־שפיעל: אז איינער טרעט־אָן דעם אַנדערען רעכט אויפ׳ן פוס, טהוט יענער א שפרונג־אונטער און א זאָג כלומרשט אזוי, פערביי־געהענדיג:

— אוי האָט איהר, קיין עין־הרע, א הארטען טראָט, פעטער!

אָדער אז איינער שטעלט־אַוועק זיין טשעמאָדאַן כמעט גלייך אויף יענעמ׳ס פלייצע, מאכט יענער חוזק נישט איבער איהם, נאָר איבער׳ן טשעמאָדאַן, און טהוט זיך א זאָג אונטער דער נאָז:

— הערט איהר? אייער טשעמאָדאַן האָט, אפנים, קיינמאָל נישט געקרענקט.

אָדער אז איינער פערשטעלט דעם אַנדערען די שיין, טהוט ער איהם א זאָג:

— ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען? איך האָב מורא, אז איהר זענט נישט קיין גלעזערנער...

און אז סע מאַכט זיך אפילו אמאָל, אז צוויי אידען צעאַמפּערען זיך שוין גאָר איבער איין אָרט אין וואַנאָן, הויבען זיי אָן שיטען איינס אויפ'ס אנדערע מיט ליצנות און שטעכווערטלעך:

— זייט־זשע מוחל, פעטער, דאָס איז מיין אָרט.

— טאַקי באמת? מיט וואָס איז דאָס אייער אָרט, למשל?

— ווייל דאָ בין איך געזעסען.

— וואָס־זשע, איהר האָט דאָ שבת געהאַלטען? צי עס שטעהט אויפגעשריבען אויף דעם אָרט: „זה המקום שייך״?...

און דער זיצענדיגער פאַרשוין פּוילט זיך נישט, הויבט זיך אויף און זוכט אויפ'ן אָרט די אויפשריפט: „זה המקום שייך״. ווערד צווישען עולם א געלעכטער, פערדריסט דאָס דעם שטעהענדיגען פאַרשוין און ער רופט זיך אָן צום זיצענדיגען:

— איהר זענט, דאַכט מיר, שוין א ביסעל צו דאָסיג.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם דער זיצענדיגער, און דאָס געלעכטער צווישען עולם וואַכסט. אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז מע גיט זיך איין עצה: מע ענגט זיך א ביסעל, מע רוקט זיך צענויף און מע מאַכט איין אָרט פאַר'ן שטעהענדיגען. ממה־נפשך, עס זיצען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל אידען, וועט זיצען נאָך איינער... און די דאָזיגע צוויי, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס געווערטעלט, בלאָזען זיך נאָך א קליינע ווײַלע, נאָכדעם נעמט מען זיך צו די זייגערס: וואו האַלט ביי אייך דער זייגער? אָדער מע קוקט אין פענסטער ביידע: ווייסט איהר נישט, ווי אזוי הייסט די סטאַנציע? און מע מאַכט א שמועס פון סטאַנציעס און פון באַהנען און פון גע־שעפט — און עס געהט אזועק, ווי א מזמור. דער פרישער פאַר־שוין, וואָס קומט־אריין און טרעפט די צוויי, מיינט ער, אז דאָס זענען אָדער צוויי שותפים, אָדער קרובים, אָדער מחותנים, אָדער אזוי גוטע פריינד פון איין שטאָדט...

לאָזען חכמים זיך וויצלען, וויפיעל זיי ווילען. לאָזען זיי צו־טראַכטען אַזעלכע שפּריכווערטלעך, ווי, למשל: „זיצען זאָל מען צווישען גויים, ליגען — צווישען אידען", „מיט אידען איז גוט נאָר קוגעל עסען", וכדומה. איך נעה מיר מיט מיין גאַנג, אַז אידען, און נאָך כתרילעווקער דערצו, פיהלען זיך צווישען איינענע אַ סך בעסער און אַ סך היימישער, ווי צווישען פרעמדע.

קאַפּיטעל ט.

„אַ איד וואָס קאַטאָרי".

דער מענש, וואָס איז ווי אַראָפּגעפאַלען פונ'ם הימעל און האָט אַריבערגעפּעקעלט אונזערע דעלעגאַטען אַהער פון יענעם וואַ־גאָן, איז געווען איינער פון יענע זעלטענע פּאַרשוינען, וואָס מע קאָן זיי זעהען נאָר אונטערוועגענס. אַז איהר בעגעגענט זיך מיט זיי, ווערד איהר באַלד חבר, אויסגעבונדען, גלייך ווי איהר זענט שוין מיט זיי בעקענט פון כמה וכמה יאָהרען. ווער ער איז — ווייסט איהר נישט. וואָס ער איז — ווייסט איהר אויך נישט. עס איז רעכט צו זאָגען, אַז ער איז אַ איד, אַ קרעמער, און עס איז רעכט צו זאָגען, אַז ער איז אַ מעקלער פון דער בערזע. נאָר ניכער פון אַלץ איז ער נאָר אַ שניידער, אַ חשוב ביי נאַטשאַלסטווע און דרעהט זיך ביי „פּראַוואָזשיטעלסטווע"...

אַליין איז ער אַ מענש פון מיטעלמעסיגען וואוכס און מיטעל־מעסיגען שטאַנד, אַ שוואַרצער מיט אַ גלאַנץ פון אַרמענישען טיפּ, מיט אַ קליין בערדעל, מיט קליינע שוואַרצע אומרוהיגע אויגען, מיט'ן קאַפּעלישעל אַהינטער — אַ ריהרעוודינער, אַ לעבעדיגער פּאַרשוין, וואָס קאָן נישט זיצען אויף איין אָרט, מוז עפּיס טהון, ערגיץ געהן, מיט עמיצען רעדען. און איבערהויפּט — רעדען. רעדען — דאָס איז זיין וועלט. געפינט זיך אין וואַגאָן אַ איד — איז אודאי גוט. אלא נישט — איז אַ גוי, אַ סאָלדאַט, אַ פּריצה, אַ גלח. פאַר נויט איז גוט אַ קאָנדוקטאָר, איין אויוועגהייצער,

א רעדער־שמירער, א שווארציאָהר, אבי אינ'ם גישטאַלט פון א מענשען. און א כח האָט ער: ווער ס'זאָל נישט זיין — מוז ביי איהם ווערען רעדעוודיג. סיידען א געבוירענער א שטומער. מחמת ער ווייסט, פערשטעהט איהר מיך, פון וואָס און ווי אזוי מיט וועמען אָנהויבען צו רעדען. און רעדען וועט ער מיט אייך פון וואָס איהר ווילט, כמעט קאָן מען זאָגען, אז ס'איז נישטאָ אזא זאַך אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל ניט וויסען, און נישטאָ אזא מענש אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל איהם נישט קענען. מיט אַזעלכע איז א פערגעניגען צו זיצען אין איין וואַגאָן. דערצו איז ער גלאַט א גוטער מענש. איין אָפּענהערציגער און זעהר א צו־געלאָזטער. ער מעג אייך זעהען דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען, איז ער גרייט צוליעב אייך פון דעסטוועגען נעהן, וואוהין איהר ווילט: אפשר ווילט איהר צו דער קאַסע נאָך א בילעט? אָדער העלפען אייך צענויפּפּאַקען די זאַכען? — מיט'ן גרעסטען כבוד! ער וועט אריינקוקען דערוויי'ל צו אייך אין פּעקעל אריין, אָפּשאַצען, וואָס איז ווערטה אייער טשעמאָדאַנדעל, אָדער אייער פּעלץ, אָדער אייער זייגער, אויסרעכענען אייך פּינקטליך, אין וואָסער שעה און וויפיעל מינוט איהר דאַרפט קומען אהיים, און וואָס וועט אייך קאָסטען דער באַגאַזש, און געבען אייך איין עצה, ווי אזוי, אויף וואָסער וועג, איהר זאָלט פאָהרען, און וואו איהר זאָלט זיך אָפּשטעל־לען. בשעת־מעשה וועט ער אייך האַלטען ביי א קנעפּעל, אָדער בויערען אייך מיט'ן פינגער א לעבעל, און דאָס קאַפּעלישעל האַלט שוין ביי איהם וויים, און די בעקלעך פלאַמען, און די אויגען ברענען, גלייך ווי ער טהוט זעהר א נויטיגע זאַך. מיט איין וואָרט — דאָס איז געוועזען אזא מין פּאַרשוין, וואָס ביי אונז רופט מען איהם: „א איד וואָס קאַטאָרי".

פאַר אונזערע כתרילעווקער פּאַסאַזשירען איז דער דאָזיגער „איד וואָס קאַטאָרי" געוועזען, קאָן מען זאָגען, א אָאַזיס אין דער מדבר, א נעזונד אין בויך, א זאַלץ אין די ביינער. א קליינינ־קייט — זייער מיסיאָן, וואָס זיי האָבען אויף זיך גענומען! דאָס

ערשטע מאָל אין אַ פרעמדען אָרט, אין אַזאַ גרויסער שטאָדט, וואָס זייער באָבע'ס באָבע איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען אין חלום אפילו! מע ווייסט נישט, וואו אַ טהיר עפענט זיך, און מע פאָהרט מכח אַזאַ ענין, אַזאַ הייליגע זאַך!...

אויך דער פאַרשוין האָט זיך מחיה געווען מיט זיי, ממש דער־קוויקט זיך. געוואָהר געוואָרען, וואוהין, צו וועמען און צוליעב וואָס זיי פאָהרען, האָט ער זיי בעשאָטען מיט עצות, ווי אַזוי זיי זאָלען זיך נוהג זיין פון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי וועלען אָנ־קומען אויפ'ן וואָקזאַל, ביז זיי וועלען זיך צושלאָגען צום פונקט, וואָס זיי בעדאַרפען. און די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען איהם געקוקט אין מויל אריין, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געשלונגען איטליכם וואָרט זיינס.

— איהר פאָהרט, מיינע ליעבע אידען, — האָט ער איינגע־טענה'ט מיט זיי געטריי, ווי אַ פאָטער, געשמייכעלט און געגלעט זיך דאָס בערדעל, — איהר פאָהרט, מיינע ליעבע אידען, וועגען זעהר אַ וויכטיגען עסק. מע קאָן זאָגען, אַ הייליגע זאַך, הלואי איהר זאָלט נאָר מצליח זיין, און איהר וועט, אם ירצה השם, געוויס מצליח זיין. איך בין זיכער, אַזוי ווי מיר האָבען היינט יום גימל אויף דער גאַנצער וועלט. דער עיקר, איהר זאָלט וויסען, וואו איין און וואו אויס. די שטאָדט איז אַ גרויסע און אַ צעוואָרפענע. אַ גויישע שטאָדט, פאַרשטעהט איהר מיך. נאָר אידען זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן, און דוקא רייכע אידען. דאָס הייסט, ס'איז פאַרהאַן קבצנים אויך גענוג, אפשר מעהר קבצנים ווי נגידים. נאָר צו די קבצנים דאַרפט איהר דאָך נישט האָבען. קבצנים, זאָגט איהר, האָט איהר אַליין. עצתי, אַז געהן זאָלט איהר נאָר צו די גרויסע, צו די סאַמע גדולים. ווער זענען ביי אונז די סאַמע גדולים — ווילט איהר וויסען? נעמט, זייט מוחל, אַ שטיקעל פּאַ־פּיער מיט אַ בלייפעדער און פאַרשרייבט, וועל איך אייך זאָגען אַקוראַט מיט די אַדרייסים און מיט'ן יחוס פון איטליכען באַזונדער. איך קען זיי, פאַרשטעהט איהר מיך, אויסנעבוונדרען. גדולים זענען

זיי אַלע, און וואַלטען וועלען אריבערשטייגען, אריבערשפּרינגען, איינשלינגען איינס דאָס אנדערע מיט די ביינער, זיי זאָלען נאָר קאָ־נען. און אַלע רייסען זיי זיך ארויף, ארויף, טאַנצען נאָך נאָר דעם גרויסען, דעם אמת'ען גדול, דעם ל י י ב צווישען די חיות... איך זעה נאָך אייערע פּנים'ער, אז איהר ווייסט שוין, ועמען איך מיין... אזוי איז טאַקי דער נאָמען זיינער. און כשמו כן הוא... ער איז טאַקי א לייב. א קעניג איז ער, א גביר, א גרויסער גביר, איין אדיר, א מיליאָנער. איהר ווילט וויסען, וויפיעל ער פאַרמאָגט? פרעגט נאָר נישט. וויפיעל איהר זאָלט אייך נישט פאָרשטעלען — פאַרמאָגט ער צוויי מאָל, דריי מאָל, צעהן מאָל אזוי פיעל. ס'איז רעכט צו זאָגען — פופציג מיליאָן, און ס'איז רעכט צו זאָגען — זיעבעציג. און אז איהר וועט מיך שטארק בעטען, איז אפשר טאַקי אַלע הונדערט. אהין דאַרפט איהר זיך דערשלאָגען שוין צום סוף, אז איהר וועט פאַרטיג ווערען מיט אַלע איבעריגע גדולים. ווייל איהר ווילט דאָך מסתמא א גראָבס, א מנה יפה. און וויבאלד א מנה יפה, איז נאָר ביי איהם. וואָרום וועט איהר איהם טרעפען אין דער גוטער מינוט — איז נישט שייך צו זאָגען. ביי איהם געבען א נדבה א טויזענד, און פופציג טויזענד, און הונדערט טויזענד — איז טפו! אָדער שאַ! ווייסט איהר נאָר וואָס? איך וועל אייך געבען א בעסערע עצה.

דאָ האָט זיך דער „איד וואָס קאַטאָרי" פערטיעפט אין מחשבות, נאָכדעם האָט ער זיך אָנגענומען ביי'ם בערדעל און אָנ־געזופען זיך, ווי א מענש, וואָס איז געפאַלען אויף זעהר א גליק־ליכע אידעע:

— הערט־זשע אוים, מיינע ליעבע אידען, וואָס א י ך וועל אייך זאָגען. ביי אייך איז, זאָגט איהר, אָפּגעברענט געוואָרען דאָס גאַנצע שטעדטעל? דאַרפט איהר דאָך געהילף אויף בויען הייזער? האָט ער א וואלד, טאַקי נישט ווייט פון אייערע מקומות, אָבער א וואלד, ווי זאָגט איהר, מיט בוימער! וואָס פאַר א ווערדע

האָט ביי אַזאַ מיליאָנער איינטונקען די פּען און אוועקשרייבען אַ קוויטעל אין וואלד אריין: „אבקש ליתן על חשבוני״?

און דער „איד וואָס קאַטאָרי״ טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד אין דער לופטען, ווי דער גביר מיט דער פּען, און אונזערע כתרילעווער אויסדערוועהלטע געבען זיך ביי די ווערטער אַ הויב־אויף, און טרערען האָבען זיך אַזש געשטעלט ביי זיי אין די אויגען. נאָר דאָ האָט זיי דער „איד וואָס קאַטאָרי״ אַ ביסעל אָראָפּגעוואָרפען. ער האָט, אַפּנים, פערשטאַנען, אַז ער האָט זיי אריינגעגעבען אַ ביסעל צופיעל האָפּענונג, האָט ער זיך אַ גלעט געגעבען דאָס בערדעל און אַ זאָג געטהאָן צו זיי:

— איך דאַרף אייך אָבער זאָגען, מיינע ליעבע אידען, נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע: עס ווענדט זיך אָן דעם, אין וואָס פאַר אַ מינוט איהר וועט איהם טרעפען... טאָמער, חלילה, טרעפט איהר איהם אויף דער לינקער זייט, בין איך אייך נישט מקנא. ער איז אַ מענטש, וואָס אַלע קוקען איהם אין מויל אריין, פאַרשטעהט איהר מיך, און איז אַזוי גרויס, אַזוי תקיף, ווי זאָגט איהר: „מה יעשה הבן״... אודאי ווען איהר זאָלט זיין נישט קיין אידען — עהע־הע!

די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע זענען ביי די ווערטער גאָר מבולבל געוואָרען. זיי האָבען נישט פערשטאַנען, וואָס מיינט דערמיט אָט דער מענש: וואָס הייסט — ווען זיי זאָלען נישט זיין קיין אידען? וואָס דען זאָלען זיי זיין — אנדרוגוניסען?... דער „איד וואָס קאַטאָרי״ האָט, אַפּנים, געזעהען, אַז זיי פערשטעהען איהם נישט, האָט ער גענומען זיי מסביר זיין:

— פאַרשטעהט איהר מיך, מיינע ליעבע אידען, דער מענטש איז זעהר גרויס, זעהר תקיף און שטאַרק אָנגענומען צווישען כריסטען. „גענערעלער״ קומען צו איהם אין שטוב אריין, זיצען מיט איהם אָט אַזוי־אַ, ווי איך מיט אייך... נו, פאַרשטעהט זיך, אַז וויבאַלד כריסטען זענען מיט אַ אידען אָט אַזוי־אַ, וועט זיך אַ איד פאַר זיי מפקיר זיין...

מע קאָן נישט זאָגען, אז דער דאָזיגער פּירוש איז געווען פאַר אונזערע כתרילעווקער לייט אינגאַנצען פערשטענדליך. זיי האָבען נישט אויפגעהערט צו האַלטען אָפען מויל און אויהערען, און יענער האָט נישט אויפגעהערט צו גלעטען זיך דאָס בערדעל און לויבען אין טאָג אריין די סאַמע גדולים, אויסגערעכענט זיי אַ גאַנץ צעטעל פון „גרויסע גדולים" און פון „קליינע גדולים'לעך", און אַלע מיט די נעמען און מיט די גאַסען און מיט די נומערען פון די הייזער, זיך אָפּגעשטעלט אַלע מינוט כמעט ביי יעדען איינציגען גדול מיט אַ קורצער נאָר אַ שאַרפער כאַראַקטעריסטיק, וואָס פון דעם אַליין וואָלט געקאָנט זיין אַ בעזונדער בוך, ווען דאָס זאָל זיין ביי אונז דער עיקר. נאָר אַזוי ווי דער עיקר איז דאָך די מעשה מיט די כתרילעווקער נשרפים, לאָזען מיר עס דורך פערביי און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזערע כתרילעווקער דעלעגאַטען אין דער גרויסער נישט־אידישער שטאָדט, וואו מיר האָבען זיי איבערגע־לאָזט סאַמע אין רעכטען אָנהויב פון זייער הייליגער ארבייט.

קאַפּיטעל י.

אין עולם התוהו.

דער עולם־התוהו, ווי עס ווערד בעשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, — דאָס איז געווען די גרויסע שטאָדט מיט איהרע „גדולים" פאַר אונזערע אויסדערוועהלטע פון כתרילעווקע. די גאַנצע קונץ פון'ם עולם־התוהו בעשטעהט אין דעם, וואָס דעם מענשען'ס נשמה בלאָנזשעט ארום אויף דער וועלט, איז אויסען אין אַלע ווינקעלעך, זעהט און הערט און פיהלט אַלסדינג, נאָר דער גוף איז דערביי נישט אויסען. צי מחמת גרויס אויפרעגונג פון די מעשיות, וואָס זיי האָבען זיך אָנגעהערט אין וואגאָן פון'ם „אידען וואָס קאַטאָרי", אָדער אפשר ווייל זיי זענען דאָס ערשטע מאָל ארוים אויף דער גרויסער פרייער וועלט — דאָס איז זיכער, אז זיי זענען נישט געווען בהאי עלמא. דאָס הייסט, די נשמה

האָט זיך ביי זיי אַרומגעבאָמבעלט דאָ, צווישען די „גדולים", נאָר דער גוף איז געווען ערגיץ ווייס איך וואו, ווייט פון דאַנען.

פון דער ערשטער מינוט איז זיי געגאַנגען נישט כשורה, יעדענ־פאַלס — נישט אַזוי, ווי זיי האָבען זיך פאַרגעשטעלט. געגאַנגען זענען זיי דוקא מיט אַ סדר, מיט אַ סיסטעם, לויט ווי יענער פאַר־שוין מיט די ברענענדיגע אוינלעך האָט זיי געלעהרענט און לויט די נומערען פון די הייזער מיט די נעמען פון די גאַסען, וואָס יענער האָט אויפגעגעבען. פריהער האָבען זיי אָנגעקלונגען צו די „קלענערע גדולים", דערנאָך צו די „גרעסערע גדולים", און גע־שטיגען וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער. מע קאָן נישט זאָגען, אַז זיי האָבען נישט מצליח געווען. נדבות זענען דוקא איינגעגאַנגען, אָדער, ווי זיי האָבען זיך נאָכדעם בעריהמט פאַר זייערע בתרילעווקער: „אַ רעגען פון נדבות האָט געגאָסען אויף זייערע קעפּ". אויב עס האָט באמת געגאָסען אַ רעגען פון נדבות — דאָס ווייסען מיר נישט. איינס איז זיכער, אַז ביי זיי אין דער היים זענען זיי צו אַזעלכע נתינות געווים נישט געוועהנט געוואָרען, און אַזעלכע מטבעות, ווי מע האָט זיי דאָ דערלאַנגט, האָבען זיי געזעהען דאָרטען סיידען אין חלום, איז דאָס — נישט אַלע מאָל... נישט מעהר, וואָס האָט זיי געקוועטשט? זיי האָט געקוועטשט נאָר איין זאַך: עס האָט זיך זיי אויסגעוויזען, אַז זיי זענען נישט צווישען אייגענע... ווי ווילד־פרעמדע, ווי גאַנץ ווייטע האָט מען זיי אויפגענומען, אָפּגעגעבען זייערס און — האָט קיין פאַראיבעל נישט.

אַנדערע האָבען אפילו נישט געוואָלט אָנקוקען זייערע פּנימ'ער, אַרויסגעשיקט זיי זייער נדבה נאָך איידער זיי האָבען אַריבערגע־טראָטען די שוועל. אַנדערע זענען נאָך געווען בייז אויך, נישט געלאָזט זיך אויסרעדען איין איבעריג וואָרט: „אָפּגעברענט גע־וואָרען? געהערט אַזעלכע זאַכען, איהר זענט נישט די איינציגע"...

עס זענען געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבען אָנגעשריגען אויף זיי, אָנגערופען זיי מיט עפּים זעהר מיאוסע נעמען: „פּלעבּטלעך",

„פּאַגאַרעלציס", „שנאַרערס"... איינער אַ יוננערמאַן מיט אַ בלאַס פּנים, מיט אַ שפּיצעכיגער נאָז און מיט צוויי קליינע בערדלעך, צעקעמט רעכטס און לינקס, האָט זיך נעהייסען ווייזען אַ בוך.

— וואָסער בוך?

— דאָס בוך, וואו עס ווערען ביי אייך פאַרשריבען די נדבות.

דאָ האָט זיך שוין אַרויסנעשטעלט דער זקן, רב יוזיפעל דער רב:

— די נדבות, וואָס ווערען נענעבען אויף אונזערע נשרפים, ווערען פאַרשריבען מיט אַזאַ כתב און מיט אַזאַ לשון, וואָס נישט איהר און נישט מיר וועלען דאָס קאָנען לייענען אפילו...

רב יוזיפעל האָט איצטינס מאָל נערעדט פערשטעלט, אפילו מיט אַ בנעימות'דיג שמייכעלע, ווי אַלע מאָל, נאָר אין קול האָט זיך נעלאָזט הערען אַ פערדראָס. רב יוזיפעל דעם רב איז נישט גענאַנגען אין דעם, וואָס מען איז זיי חושד בכשרים. ניין. איהם האָט נעאַהרט די קאַלטקייט, וואָס האָט זיי בענענענט אומעטום, אין יעדער אידישער שטוב פון די דאָזיגע „גדולים". רב יוזיפעל איז געוועהנט געוואָרען ביי זיך אין כתרילעווקע, אַז אַ איד גיט אַ נדבה, עס מעג זיך זיין נאָר אַ פּרוטה, לאָז זיין אפילו אַ האַלבע פּרוטה, ניט ער זי מיט'ן גאַנצען הארצען. וואָרום אחוץ, וואָס ער איז מחיה איין אָרעמאַן, אחוץ וואָס ער העלפט אַ נויטבעדערפ־טיגען, טהוט ער אַ גוטע זאַך און פ ע ר ד י ע נ ט אַ מ צ ו ה... רב יוזיפעל דעם רב האָט נעוואונדערט, וואָס צווישען די אַלע גדולים האָט זיך נישט געפונען קיין איינער, וואָס זאָל זיי אָפּגעבען אַ אידישען, אַ פּשוט'ען, אַ היימישען שלום־עליכם. קיין איינער האָט זיך נישט געפונען, וואָס זאָל זיך נאָכפרעגען אויף כתרילעווקע, וואָס זאָל חאָטש וועלען אויסהערען זייער אומגליק, זייער הארץ, און האָבען זיי זיך נאָר גענפּרובט אָנהויבען רעדען, אויסרעדען זיך, דערצעהלען וועגען דעם גרויסען חורבן, וואָס זיי האָבען איבערגע־לעבט, אַזוי האָט מען געעפענט דאָס בייטעלע, ווי איינער רעדט: „נאַט אייך און געהט אייך געזונטערהייד"...

געוועהנט געוואָרען פון תמיד צו פערענטפערען יעדען איינ־צינען, האָט רב יוזיפעל געזוכט צו געפינען א זכות אויך אויף די דאָזיגע „גדולים״.

— מענטשען געפינען זיך אין אזא עולם־התוהו! — האָט ער זיך געטראַכט און געגאַנגען מיט פעסטע טריט, גאָרנישט נאָך זיינע יאָהרען, אַלץ ווייטער און ווייטער.

עס איז געווען שוין נישט פריה, ווען אונזערע דעלעגירטע פון כתרילעווקע זענען צוגעטרעטען צום סאַמע גרעסטען גדול, צום „לייב צווישען די חיות״, ווי יענער מענש אין וואַגאָן האָט איהם אָנגערופען. און דאָ האָבען זיי זיך דערמאָנט אָן דעם, וואָס יענער מענש האָט זיי געגעבען אָנצוהערעניש אויף דעם „גדול״, אז ווען זיי זאָלען זיין נישט קיין אי־דען — עהע־העע!...

דער דאָזיגער „עהע־הע״ מיט דער קיהלקייט, וואָס זיי האָט בעגעגענט אומעטום, אין יעדען הויז, האָט זיי געבראַכט דערצו, אז זיי זאָלען ביסלעכווייז פערלירען זייער קוראַזש און מורא האָבען אָנצוקלינגען ביי אזא גדול, וואָס רעכענט זיך פאַר „א לייב צווישען די חיות״... א היבשע ווײַלע איז מען געשטאַנען ביי דער טהיר און געדונגען זיך, צי מע זאָל טאַקי אָנקלינגען פשוט, ווי מע האָט אָנגעקלונגען אומעטום, צי אפשר?...

— אפשר וואָס?

— גאָרנישט.

— וואָס זשע זאָגט איהר „אפשר״?

— ווער זאָגט דען „אפשר״?

— אז איהר זאָגט נישט „אפשר״, פאַר וואָס זאָלט איהר נישט אָנקלינגען?

— וואו שטעהט עס, אז איך? פאַר וואָס נישט איהר?

— הויבט זיך אָן א מעשה מיט א אידען!

— שא, שא, קינדערלעך, לאז זיין שטיל! — רופט זיך אן רב יוזיפעל און טהוט א ציה דאס גלעקעל פון דער טהיר, קוים־קוים, אויף וויפיעל עס ערלויבען איהם זיינע אכציג יאהר.

קאפיטעל יא.

אין די הויכע פענסטער.

שטעהענדיג הינטען ביי דער טהיר ביי'ם סאמע גרעסטען פון די „גדולים", ביי'ם סאמע „לייב פון די חיות", האבען אונזערע בתרילעווקער דעלעגאטען געהאט א געלעגענהייט א ביסעל צו פער־נעמען זיך מיט חקירה ווענען די הויכע פענסטער: וואס טהוט זיך דארטען? אשטייגער, וואס טהוען די „גדולים" ביי זיך אין די אפארטאמענטען אין דער צייט, ווען הינטען ביי דער טהיר שטעהען און ווארטען „קליינע מענשעלעך" מיט זייערע קליינע עסקים, געשעפטען, בקשות, פלאנען און חלומות? אפשר זיצען זיי דארטען בעת־מעשה איבער זייערע גרויסע געשעפט־ביכער, ברעכען זיך די מחות און זענען אזוי פערטיעפט, אז זיי ווייסען נארנישט, וואס אונטען טהוט זיך?... און אפשר זיצען זיי און קלערען, וואס זאלען זיי אויפטהון, מתקן זיין אויף דער וועלט מיט דעם כח פונ'ם נאלד, וואס דער אויבערשטער האט זיי בעגליקט צוליעב דער טובה פון זייער פאלק, אדער פון דער גאנצער מענש־הייט? און אפשר זיצען זיי גלאט אזוי צעניופנעלעגט די הענד, טהוען זיך אן כל תענוגי העולם הזה, עסען און טרינקען און שלאפען, ווי גאנץ געוועהנליכע מענשען?

צייט אויף צו חקירה'ן האבען אונזערע דעלעגאטען געהאט גענוג: אויף דעם שוואכען קלונג פונ'ם אלטען רב יוזיפעל האט מען זיך נישט געחאפט זיי צו עפענען. זיי האבען געהאט צייט אויך אויף צו דורכשמועסען זיך ווענען דעם, ווי אזוי' מע זאל זיך פארשטעלען פאר'ן „גדול שבגדולים" און ווער עס זאל מיט איהם רעדען. זעלבסטפערשטענדליך, אז רעדען דארף מיט איהם דער

רב. ווער דען? די פראגע איז נאר פון וואס ער זאל אנהויבען? ווארום לויט ווי דער פארשוין אין וואגאן האט זיי אנגעשראקען, דארף מען ווייסען, ווי מיט איהם צו האנדלען און וואס איהם צו זאגען. נישט אומזיסט שטעהט ביי אונז געשריבען: „החיים והמות ביד הלשון“ — דער פשט איז: אז מיט איין ווארט קאן מען אמאל קאלי מאכען אזוי פיעל, וואס איהר וועט דערנאך נישט פעררינכטען מיט קיין צעהן טויזענד ווערטער.

און די דעות האבען זיך דא ביי זיי צעטיילט אויף צוויי כתות, צוויי לאגערען: ר ע כ ט ע און ל י נ ק ע. די רעכטע, די על־טערע פון די אויסדערוועהלטע, זענען געגאנגען מיט דעם ר ע כ־ ט ע ן וועג. זיי האבען געדרונגען, אז מע קומט צו אזא גרויסען נביר, דארף מען קומען מיט תחנונים, אויסמאהלען דעם חורבן פון כתרילעווקע מיט אלע פישטשעווקעס: „אט ערשט נישט לאנג נעוועזען א שטאדט, ווי אלע שטעדט. האט זיך אויפגעהויבען אין מיטען דער נאכט א שטורם־ווינט מיט א פייער פון גאט, און עס איז אוועק מיט׳ן רויך די גאנצע שטאדט, אפגעמעקט געווארען כתרילעווקע פון דעם פנים פון דער ערד“... דערביי דארף מען נישט זשאלעווען קיין טרויעריגע פארבען, ווי אזוי נאקעטע, באר־ וויסע, הונגעריגע ליגען אונטער גאט׳ס הימעל און בעטען ברויט, לאזען א כרער, און פאר וואס טאקי נישט געבען קיין רעכטען ווייז, ווי עס געהער צו זיין?... און די ל י נ ק ע, יונגעלייט גע־ ווינטליך, האבען גע׳טענה׳ט פערקעהרט: וואס פאר א ווינען פלוצים אין מיטען דרינען? וואס זענען מיר, ווייבער? צי איהר מיינט, אז די נגידים זענען זשעדנע טרערען? זיי דארף מען נעמען מיט י ו ש ר, מיט ג ע ר ע כ ט י ג ק י י ט. היתכן, — דארף מען זיי פרעגען — אז אין דער צייט, וואס ד א וואלגערט זיך גאלד אין די גאסען און מענשען טהוען נישט אריין קיין האנד אין קאלט וואסער, געהט מען ד א ר ט ע ן אוים פאר א לעפעל געקעכטס — לעבעדיגע נפשות, אייגענע ברידער, בלוט און פלייש?!“... „אי־אי! אי־אי! — האבען זיך די רעכטע אנגע־

חאפט ביי׳ם קאפ. — זיי ווילען אונז איבערקוילען דעם האלז אהן א מעסער! אלה תולדות יונגעלייט!״...

א גליק, וואס רב יוזיפעל איז געווען דערביי, האט ער זיי גיך איינגעשטילט מיט ווייכע רעד, ווי זיין שטייגער איז.

— קינדערלעך, — האט ער צו זיי געזאגט, — אומזיסט אייער קריעגען זיך, וואס איהר קריעגט זיך. וואס קאן א מענטש, א בשר־ודם משטיינס געזאגט, וויסען, וואס ער וועט זאגען? און אז בלעם הרשע איז שוין געווען אונטערגעקויפט און גאר פארטיג אויף צו שעלטען די אידען — נו, האט ער זיך דען געריכט, אז דער וואס לעבט אייביג וועט איהם איבערדרעהען די ווערטער מיט׳ן קאפ אראפ? מיר ווילען, אם ירצה השם, איהם נעמען נישט מיט תחנונים און נישט מיט סטירדעס, נאר מיט א משל. אז גאט וועט הייסען, וועל איך איהם דערצעהלען א משל מיט א מלך, וואס האט זיך צעבייזערט אויף זיינע אייגענע קנעכט און האט פארברענט זיין אייגענעם פאלאץ...

א שאד. אזא שענער משל — און איז געבליבען אין מיטען, איבער א סיבה, וואס נישט רב יוזיפעל און נישט די איבעריגע אויסדערוועהלטע זענען געווען אין דעם שולדיג. שולדיג איז געווען אין דעם גאר א זייטיגער פארשוין. דאס איז געווען דער אנגעוואפענטער נפש, וואס איז דערמאנט ביי אונז אין אנהויב בעשרייבונג. א סברה, אז דער דאזיגער יון, וואס איז געשטעלט געווארען אכטונג צו געבען אויף דער גאס, האט די גאנצע צייט נעהאלטען אונזערע כתרילעווקער לייט אויפ׳ן אויג. איהם איז די גאנצע קאמפאניע נישט געפעלען געווארען מיט זייער געהן פון שטוב צו שטוב, מיט זייער פערדרייסען די קעפ און קוקען אויף די נומערען פון די הייזער און מיט זייער אלע מאל אפשטעלען זיך איבערשמועסען זיך אויף א קול אלע אינאיינעם, ווי די גענז: גער־גער־גער! דא, ביי זייער לעצטען אפשטעל און אוים׳טענה׳ן זיך, האט ער שוין מעהר נישט געקאנט אריבערטראגען און ער האט

זיך ווידער אַ מאָל געלאָזט גלייך אויף זיי — דאָס מאָל שוין מיט מעהר פרישקייט און מיט מעהר אימפּעט.

דערזעהען פאַר זיך דעם שונא אַזוי נאָהענט און דערפיהלט אַ סכנה, זענען אונזערע דעלעגאַטען פערשטאַרבען געוואָרען, און ס'איז געבליבען בהסכם כולם, אַז מע דאַרף זיך ראַטעווען, מאַכען פּליטה. וואוהין? צוריק — הייסט נעהן גלייך אויף איהם. האָבען זיי גענומען קלינגען אַלע מיט אַ מאָל אין דער טהיר אַריין, גוט קלינגען, מיט אַלע כחות, און נאָט האָט געהאָלפען — די טהיר האָט זיך טאַקי, עפּיס ווי על־פּי־נס, געגעבען איין עפען־אויף, און עס האָט זיך בעוויזען אַ פּאַרשוין מיט אַ רויט אויסגעהאָדעוועט פּנים, מיט אויסגעשניטענע פּאָלעס און מיט ווייסע הענטשקעס אויף די הענד. אַרויסגעלאָפען איז דער פּאַרשוין מלא רציחה, גע־מאַכט מיט די הענד, געשריגען און געשאָלטען און געאַרבייט אַזוי, גלייך ווי דאָס וואָלטען זיין ווילדע מענשען, אָדער גזלנים, חולי־גאַנעס, וואָס האָבען געוואָלט מאַכען איין אָנפאַל אין מיטען העלען טאָג אויף זיין בעל־הבית'ס שטוב.

דערזעהען פאַר זיך „איין אָפענע טהיר", האָבען זיך די כתריי־לעוועקער חוליגאַנעס געגעבען אַלע איינאַיינעם אַ שפּאַר־אַריין. האָט זיי אָבער דער פּאַרשוין מיט'ן אויסגעהאָדעוועט פּנים מיט די ווייסע הענטשקעס געגעבען מיט'ן גאַנצען כח אַ שפּאַר־אַרויס צוריק. און אין דער מינוט איז אונטערגעקומען דער יון מיט'ן שווערד, געגעבען אַ שטאַרקען פייף, און ס'איז אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאָך אַ יון, אויך איין אָנגעוואָפּענטער פון קאָפּ ביז פּיס.

אומזיסט האָבען זיך אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע געבעטען ביי'ם פּאַרשוין מיט די ווייסע הענטשקעס, ער זאָל זיי אַריינלאָזען אינעווייניג, כאָטש פון פּאָרענט, כאָטש אין קיך אַריין. אומזיסט האָבען זיי פערריסען די אויגען אַרויף, אַריינגעקוקט אין די הויכע פענסטער אַריין, טאָמער וועט דער אויבערשטער טהון אַ נס (ער, אַז ער וויל, קאָן ער!), טאָמער וועט דער גביר אַליין, אָדער עמיצער פון זיין הויזגעזינד, דערזעהען אידען זענען אין אַ

סכנה, וועט מען ארויסגעבען א בעפעהל פון אויבען, מע זאָל זיי נישט אָנריהרען...

האָט אָבער אויף זייער מזל קיינער פון די הויכע פענסטער נישט אראָפּגעקוקט, און אונזערע דעלעגירטע, די פּאַרנעמסטע בעלי־בתים פון כתרילעווקע מיט'ן רב רב יוזיפעל בראש, זענען אָפּגע־פיהרט געוואָרען מיט גרויס כבוד אין אזא מקום אריין, וואָס קיין דירה־געלד קאָסט דאָרט נישט און אַלע זענען דאָרט גלייכע מיוחסים: אפילו אידען, און אפילו כתרילעווקער אידען, קאָנען זיך דאָרטען זיצען און זיצען, אבי יאָהרען.

קאַפּיטעל יב.

דער נס.

דער וואָס מיינט, אז היינטיגע צייטען טרעפען זיך שוין גאָר קיין נסים נישט — דער האָט א טעות. אמת, א נס טרעפט זיך היינט זעלטען, זעהר זעלטען, אָבער עס טרעפט. דעם בעסטען בעוויז האָבען מיר — אונזערע כתרילעווקער געפאַנגענע.

די לעזער מעגען זיך מיינען, אז, ווי יעדער מחבר, זענען מיר מסתמא מגזם און טראַכטען־אויס אזעלכע זאַכען, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען. מיר פערזיכערען אָבער, אז דאָס, וואָס מיר דערצעהלען דאָ, איז לויטער אמת. פּונקט אין דעם מאָמענט, וואָס סע האָט זיך געטראָפען דער אויבענבעשריבענער פאַל מיט די כתרילעווקער דעלעגאַטען ביי דער טהיר פונ'ם גדול, פונ'ם „לייב צווישען די חיות", פּונקט אין דער מינוט, ווען זיי זענען געשטאַנען אין איין ציטערניש און געקוקט ארויף־צו אין די הויכע פענסטער און געטראַכט זיך יעדער ביי זיך אין הארצען: „מאין יבוא עזרי — פון וואַנען וועט קומען די הילף, פון גאָט, צי פון א מענשען?" — פּונקט אין דער צייט האָט בעדאַרפט געהן פאַרביי אונזער בעקאַנ־טער פּאַרשוין פון וואַגאָן, דער „איד וואָס קאַטאַרי".

נעגאנגען איז ער זיך וועגן זיינע איינענע געשעפטען, און ניך, ווי זיין שטיינער איז, מיט׳ן קאפּעלישעל אהינטער, ווייזט אוים, פערטראכט. דערזעהען זיינע בעקאנטע אידען, ארומגעריג־נעלטע מיט סאלדאטען, איז ער שטעהן געבליבען. ער האט באלד אנגעשמעקט מיט זיין נאז, וואס דא טהוט זיך, און איז גרייט געווען די רגע אריינשפּרינגען אין מיטען און אויפהויבען א סקאנ־דאל, זיי מאכען א וויסטען סוף: „פאר וואס? פאר ווען? נאט די נשמה!“...

נאכדעם האט ער זיך אבער מיישב געווען: אפשר ניין? ער קען זיך זעהר נוט. א היצינער מענש. מי יודע וואס פאר א ווערטער עס קאנען זיך ארויסרייסען ביי איהם פון מויל... ער האט זיך געטראכט, אז מיט תקיפות איז נישט גוט (ס׳איז תמיד גליי־כער, אז מע בעטראכט זיך), און ער האט אראפּגערוקט דאס קאַ־פּעלישעל, זיך גענומען ביי׳ם בערדעל, צוגעמאכט איין אויג — א סימן, אז דער מח ארבייט, — האט זיך אויסגעקערעוועט צוריק און איז מיט די זעלבע גיכע טריט אוועק, ווי א מענש, וואס איז נעפאלען אויף א גלייכע המצאה און האט פעסט בעשלאסען דורכ־צופיהרען די אידעע ביז׳ן סוף.

וואוהין איז דער פארשוין אוועק?

מיר ווייסען נישט, וואוהין, נאר מיר קאנען רעכענען, אז מסתמא האט ער זיך געלאזט געהן טאקי אהין, צום „לייב פון די חיות“, מחמת דעמזעלבען אויף־דער־נאכט האט דער טעלעפאן אין די הויכע פענסטער אנגעהויבען צו ארבייטען מיט סכנות־נפשות...

און אין דער פאליציע האט געקאכט. פענעס האבען גע־סקריפּעט, טינט האט זיך נעגאסען, פאפּיערען זענען אנגעשריבען געווארען, און די געפאנגענע, וועלכע זענען שוין גרייט געווען צו געהן א לאנגען וועג אהיים מיט׳ן עטאפּ, זענען פלוצים אויפגע־האפּט געווארען אין מיטען ביינאכט, ארויסגעצויגענע געווארען פון

דער פינסטערניש און אריינגעפיהרט געוואָרען אין א גרויסע ליב־טינקייט מיט אזא אימפעט, גלייך ווי דאָס וואָלטען זיין נישט כתרילעווקער קליינע מענשעלעך, נאָר מי יודע ווער... אמת, מע האָט זיי קיין שטוהלען נישט אונטערגעטראָגען, זעצען זיך נישט פאָרגעלעגט און פון מחילה בעטען שמועסט מען נישט. דערפאַר האָט מען אָבער נישט געהערט, מע זאָל אויף זיי אָנשרייען, חלילה, ברעננען פאַר׳ן מויל דעם אידישען טיטול „זשיד״; אדרבה — פיין, שטיל, נאָר זעהר בחפזונ׳דיג, געחאַפּט, טאַקי נאָר ווי יציאת־מצרים, איז צוגעגאַנגען די בעפרייאונג פון די כתרילעווקער חולי־נאָנעס. די קלענערע שרייבער און שרייבערלעך האָבען זיך נישט געקאָנט זאַט בעוואונדערען, וואָס טהוט זיך דאָ: „איבער אזעלכע אידלאַקעס אזא בהלה!״...

די ערשטע מינוט, אז מען איז אריינגעקומען צו אונזערע געפאַנגענע און געזאָגט, זיי זאָלען זיך מטריח זיין ארויף, האָבען זיי זיך איבערגעקוקט צווישען זיך און אָפּגעזעגענט זיך שטילער־הייד, אָהן ווערטער. וואָס ערוואַרט זיי דאָרטען, אויבען? — דאָס ווייסט נאָר איין גאָט אין הימעל. הלואי, רבונו של עולם, זיי זאָלען אָפּקומען נאָר מיט תפיסה אליין. וואָרום וואָס איז היינ־טיגע צייטען תפיסה, אז תליה איז א וואָכעדיגער גאַנג?... דאָס איז אָבער נאָך נישט אינגאַנצען: יעדער איד האָט א ווייב און קינדער, און אז עס קומט צו א ווייב מיט קינדער, זענען אידען (מיר מוזען זיך מודה זיין) געפעהרליכע עגאָאיסטען...

מיט אונטערגעהאַקטע פיס און מיט צעבראָכענע הערצער זענען אונזערע דעלעגאַטען אריינגעבראַכט געוואָרען פאַר די, אין וועמענ׳ס הענד עס איז געלעגען איצט זייער גורל. נאָר איינער איז געגאַנגען פאָראויס מיט פעסטע טריט, ווי אלע מאָל, חאָטש אפילו שטאַרק איינגעבויגען און אָנגעלעהנט אויפ׳ן שטעקען.

דאָס איז געווען דער אַלטער רב יוזיפעל.

— ווער איז דאָ צווישען אייך דער „סאַמע ראַבין“? — האָט מען זיי אַ פרעג געגעבען האַלב ערנסט און האַלב ליצנות'דיג.

— דאָס בין איך! — האָט אַ זאָג געגעבען רב יוזיפעל מיט אַ מאָדנער שטאַרקייט און איז אַרויסגעטראָטען מיט אַזא מסירות־נפש, גלייך ווי ער וואָלט גענומען אויף זיך דעם גאַנצען בלבול און וואָלט זיין גרייט די רגע געהן אויפ'ן עשאַפאָט פאַר זיינע אַלע אידען.

שען, גרויסאַרטיג שען, איז געווען אין דער מינוט אָט דער אַכציגיעהריגער זקן. זיין געל־געקנייטשט, דורכזיכטיג געלייטערט פנים האָט געלויכטען, גלייך ווי די שכינה האָט אויף איהם גערוהט. אין זיינע אַלטע אויגען האָט זיך אָנגעצונדען אַ יונג פייערעל, נאָר די הענד האָבען איהם געציטערט און די אַכסלען האָבען זיך געטרייסעלט. ער האָט געוואָרט, וואָס וועט מען איהם זאָגען. ער איז גרייט געווען אויסצוהערען אַלסדינג, דאָס ערגסטע, וואָס בייזע מענשען קאָנען נאָר צוטראַכטען. וועמען הערט אָט דער אַלטער מיט די אַכציג יאָהר, וואָס הינטער זיינע פּלייצעס? ער האָט אַזש פערלעגט איין האַנד אַהינטער און געקוקט גלייך אין די אויגען אַריין מיט אַ מין גדלות און מיט איין עזות, וואָס די אויף־טוידט־איבערגעשראָקענע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען עס קיינמאָל אויף זייער רבי'ן נישט געזעהען.

דאָס איז געווען אַ הויכע מינוט, וואָס האָט זיך געצויגען לאַנג־לאַנג, אפשר אַ גאַנצע אייביגקייט.

— ביזט דו דאָס, הייסט עס, דער „סאַמע ראַבין“? — האָט מען איהם נאָך אַ מאָל אַ זאָג געגעבען מיט'ן זעלבען האַלב־ערנסטען, האַלב־ליצנות'דיגען טאָן. — נאַ, אָט האָסט דו דיר צוריק דיין געלד, וואָס איהר האָט צענויפגעזשעבערעט פאַר אייערע אָפּגעבערענ־טע אידלעך, און נעמט אייך אייערע לייבסערדאַקעס (דאָס האָט מען געמיינט, אַפנים, די טלית־ותפילינס) מיט די פּאַנטשאָכעס

(און דאָס האָט מען געמיינט, אפּנים, זייערע בעריהמטע זאַנ־טיקעס) — און היידא גלייך מיט דער באַהן צוריק אהיים. ביז טאָג זאָל דאָ אייער פוס נישט זיין. מארש!

*

*   *

געקומען אהיים, האָבען אונזערע אויסדערוועהלטע געהאַט גענוג צו דערצעהלען חידושים און נסים ונפלאות פון זייער נסיעה און די נסיונות, וואָס זיי זענען אויסגעשטאַנען צוליעב די נשרפים: ווי אזוי מען איז געפאָהרען, און ווי אזוי מען איז געקומען, און וואָס מע האָט געהערט, און וואָס מע האָט געזעהען, ווי אזוי עס האָט זיך געגעסען אויף זיי נדבות — א מבול פון נדבות (פריהער איז געווען א „רעגען", איצט איז שוין געווען א „מבול"), און ווי אזוי מע האָט זיי געפאַנגען דאָרט, ביי די הויכע פענסטער, און אָפּגעפיהרט אין גוטען „מקום", צוגענומען ביי זיי די „קלינגערס" און אריינגעזעצט אין „חד־גדיא" אריין... און נאָכדעם — דער נס, ווי אזוי דער אויבערשטער האָט בעוויזען, וואָס ער קאָן: מע האָט זיי בעפרייט און אומגעקעהרט צוריק דאָס גאַנצע געלד ביז דער לעצטער פרוטה, און נאָך מיט א יתר־שאת: אז זיי זענען שוין געווען גרייט צו דער נסיעה צוריק אהיים, האָט זיי אָנגעיאָגט איינער א מענש מיט א הויכען קאפעליש און האָט זיי איבערגע־געבען גאָר איבעראַנייעס א שענע מטבע, א היבשע „פּויטיקע" — א נדבה פאַר די כתרילעווקער נשרפים, טאַקי פון איהם אליין, פון דעם, וואָס יענער פאַרשוין האָט אָנגערופען מיט'ן נאָמען: „דער לייב צווישען די חיות" — היינט געהט זאָגט, אז ס'איז נישטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט!

יאָ. די כתרילעווקער דעלעגאַטען האָבען געהאַט וואָס צו דערצעהלען, און האָבען נאָך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. איך מיין, אז סע וועט קלעקען אויף א גאַנצען ווינטער, און אפשר וועט נאָך בלייבען א ביסעל אויפ'ן זומער.

נאָר איין רב יוזיפעל האָט נישט דערצעהלט גאָרנישט. ער האָט אָנגענומען אַ פול מויל מיט וואסער — און שאַ. ער האָט זיך פון דער נסיעה אומגעקעהרט זעהר מיעד און שוואך און צעבראָכען. נישט אַזוי צעבראָכען אין גוף, ווי אין נפש, אין דער נשמה... און דערצו איז ער געווען פערנומען, בעשעפטיגט טאַקי מיט זיך אליין. ער האָט זיך, פערשטעהט איהר מיך, געגרייט צו איין אַנדער נסיעה, ער האָט זיך געגרייט אין ווייטען וועג אריין, — אין אַ וועג, פון וואַנען קיינער איז נאָך ביז היינט צוריק נישט געקומען... מיינט נישט, אַז אַ איד ווי רב יוזיפעל, ער מעג זיך זיין אַ רב און אַ זקן און אריבער שמונים, איין מענש אליין, אָהן אַ קינד, אָהן אַ רינד, אָהן אַ שום פערמעגען, — נאָר קוים האַלט מען ביי געהן פון דער זינדיגער וועלט, איז פאַרהאַן, פאַרהאַן וואָס צו טהון...

דאָס נייע כתרילעווקע

(בעשרייבונגען).

נעשריבען אין יאָהר 1901.

הקדמה.

אין דער לעצטער צייט האבען אנגעהויבען ארויסגעהן אויף דער וועלט אלערליי בעשרייבונגען פון שטעדט און פון לענדער, וכדומה אזעלכע ניצליכע ביכער. האב איך מיך מיישב געווען אזוי: אומעטום טאנצען מיר זיי נאך: ביי זיי זענען פארהאן גאזעטען — ביי אונז זענען פארהאן גאזעטען; ביי זיי איז פארהאן „נאווי־גאד" — ביי אונז איז פארהאן „נאווי־גאד"; ביי זיי איז פארהאן „יאלקעס", — ביי אונז איז פארהאן „יאלקעס"... ביי זיי איז פארהאן א בוך „גאנץ מאסקווע", „גאנץ פעטערבורג", „גאנץ בערלין", „גאנץ פאריז", — פאר וואס זאל ביי אונז ניט זיין א בוך „גאנץ כתרילעווקע"?

ואני — און איך, שלום־עליכם, וואס איך בין אליין א דאר־טיגער פון געבוירען און בין ניט לאנג געווען דארטען צו־גאסט אויף קבר־אבות, האב איך מיך מיישב געווען: מיט וואס קאן איך אפדאנקען מיינע כתרילעווקער ברידער און שוועסטער פאר זייער גאסטפריינדליכקייט, ווען ניט מיט דעם, וואס איך וועל זיי מאכען א שטיקעל נאמען אויף דער וועלט? דערביי האב איך אין זינען געהאט, געוויינטליך, מעהר טובת־הכלל ווי מיין אייגענע טובה: לאזען פרעמדע מענשען וויסען, אז זיי וועלען קומען קיין כתרילעווקע, וואו מע דארף זיך אפשטעלען, ווי אזוי מע דארף פאהרען, וואו מע זאל עסען א גוטען מיטאג, פערטרינקען מיט א גלעזעל וויין, זיך דורכגעהן אביסעל אמוזירען אין טהעאטער, וכדומה אזעלכע פערגעניגענס, וואס זענען דארטען פארהאן לרוב, ווארום ס'איז שוין ניט דאס כתרילעווקע, וואס אמאל. דער גרויסער וועלט־פראגרעס האט זיך אהין אריינגעכאפט און האט איבערגעקעהרט די שטאדט מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף. און דערפאר האב איך עס א נאמען געגעבען: „דאס נייע כתרילעווקע".

1.

כתרילעווקער טראמוואי.

אנגעקומען בין איך קיין כתרילעווקע מיט דער באהן — עס נעהט שוין, דאנקען גאט, אהין א באהן! — אסיען־צייט, אין דער פריה, פאר'ן דאוונען. אין דרויסען האט געמראקעט א קליין רע־גענדעל, און סע האט זיך געבילדעט פון דעם א גרוים שיטער בלאט־קעלע. אויפ'ן וואקזאל האבען זיך א לאז געטהאן אקעגען מיר א גאנצע קאמאנדע הויז־משרתים מיט געלע בערד, מיט געלע קא־פאטעס און מיט געלע בלעכלעך אויף די געלע אפגעבארעטע קאש־קעטלעך.

— פעטער! גראנד־האטעל!

— האטעל פראנציע, פעטער!

— פעטער! פארטוגאליע!

— פעטער! טערקאליע!...

דורכגעלאפען מיט גאט'ס הילף דורך דער דאזיגער קאמאנדע הויז־משרתים בשלום, האב איך מיך אריינגעחאפט צווישען איין אנדער חברה, חברה בעלי־עגלות מיט גרויסע שטיוועל און מיט לאנגע בייטשען. די דאזיגע חברה־לייט האבען מיך ממש שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איינער א יונגאטש מיט ביינער האט ביי מיר בעל־כרחי ארויסגעריסען מיין טשעמאדאנטשיק, האב איך געמאכט זעהר א גרויסען גוואלד: „מיינע כתבים! מיינע פאפיערען!“ — האבען זיך צוויי אנדערע בעלי־עגלות אנגענומען מיין קריוודע, מיך געוואלט נעמען צו זיך, און ס'איז געווארען צווישען זיי א געשלעג. בתוך כך האב איך געחאפט מיין טשעמא־דאנטשיק, ארויסגעגליטשט זיך פון זייערע הענד און האב זיך גע־לאזט גלייך צום טראמוואי.

— אהער, ברידערלעך, אהער! א פיטאקעל א פאהר! א פיטאקעל א איד! פון דאנען ביז'ן עק בעלעפּיליר גאס סך־הכל איין פיטאקעל! פינף קאפּיקעס א איד!

דאס שרייט דער קאנדוקטאר אליין, א יונגערמאנטשיק מיט א געל בערדעל, אויף א הארחעלדיגער שטימע, מיט א רייזעטאש אויפ'ן האלז און מיט א קנעפּעל אויפ'ן קאשקעטעל. נעבען איהם שטעהט נאך איינער, א איד מיט א צעריסענער קאפּאטע און מיט א בייטש — דער קוטשער פונ'ם טראמוואי. ביידע ווייזען מיר מיט די הענד אויף א מיןביידעל, וואס שטעהט אנגעבויגען אביסעל אויף א זייט, מיט אויסגעזעצטע שויבען, וואס מע רופט דאס „וואגאן“; ביי א לאנגען דישעל שטעהט צוגעשפּאנט א ווייס אויסגעדארט פערדעל, האלט אראפּגעלאזט די מארדע און דרימעלט.

— פּאוואלי נאר, — זאגט צו מיר דער קאנדוקטאר — איהר זאלט זיך ניט פארטשעפּען דארט; עס פעהלט א ברעטעל אין דער פּאדלאגע. מע רעמאנטירט דעם טראמוואי.

איך זעץ מיך אריין פּאמעליך אין וואגאן, לעג־אנידער נעבען זיך דעם טשעמאדאנטשיק און ווארט. ס'איז קיהלבליך. איך קלאפּ א פוס אן א פוס.

— קאנדוקטאר! — זאג איך צום יונגענמאן. — מיר וועלען אמאל פאהרען, צי ניין?

— אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף! — ענטפערט מיר דער קאנדוקטאר.

— געב נאר אהער אביסעל טיטון, דו, יוסיל! — מאכט צו איהם דער קוטשער, וואס מיט דער בייטש און מיט דער צעריסענער קאפּאטע.

— איהר זענט ניט קראנק צו רויכערען קארענציס, רב כתריאל! — האקט איהם אפּ יוסיל דער קאנדוקטאר. — פון גוטען טיטון קאן איך חלילה ווערע טהון דער קאפּ!

— מאך ניט קיין אנשטעלען, דו סמארק איינער, און געב אהער א ציגאר טיטון! — זאגט צו איהם כתריאל דער קוטשער.

און דער קאָנדוקטאָר מיט׳ן קוטשער פערדרעהען צו פאַר־פיראָסען.

— ווען וועלען מיר פאָהרען? — פרעג איך ווידער ביי׳ם קאָנדוקטאָר.

— היינט. — ענטפערט ער מיר גאַנץ קאָלטבלוטיג און גיט דעם קוטשער פערדרוקבערען.

איך וואַרט און וואַרט, ביז עס הויבען אָן ביסלעכווייז צענויפ־קלויבען זיך פּאַרשוינען. פריהער קריכט אריין אַ איד מיט אַ צעריסען טולופּעל פון אַ מין רויכווארג, וואָס ס׳איז שווער צו טרעפען, וואָס פאַר אַ חיה האָט געטראָגען די דאָזיגע פעל: זאָל איך זאָגען אַ פוקס — איז דאָס צו וויים; זאָל איך זאָגען אַ קאַץ — איז דאָס צו רויט. נאָך דעם אידען מיט דעם צעריסענעם טולופּעל קריכט אריין נאָך אַ איד אָהן אַ טולופּ, אַ געפרוירענער נעבאַך, קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען, זיפצט און זוכט איין אָרט און זעצט זיך אנידער ביי דער טהיר אין אַ ווינקעלע. נאָך דעם גע־פרוירענעם אידען קריכט אריין אַ קאַשעק מיט עפּעל, און תיכף נאָכ׳ן קאַשעק — אַ אידינע, איינגעוויקעלט אין דריי שאַלען, און אַלע דריי זענען צעפלאַכטען, און מע זעהט, אז ס׳איז איהר נעבאַך קאַלט.

— פיאַ־אויט! רב כתריאל, פּאַשאָל! — רופט זיך אָן יוסיל דער קאָנדוקטאָר צו כתריאל דעם קוטשער, טהוט אַ פּייף, און דער טראַמוואַי ריהרט פונ׳ם אָרט. ער געהט־אָפּ עטליכע טריט און שטעלט זיך באַלד אנידער. עס עפענט זיך אויף דאָס טהירעל פונ׳ם וואַגאָן און עס בעווייזט זיך אַ קאָפּ.

— נישט פאַרהאָן דאָ משה?

— וואָסער משה? — פרעגט יוסיל קאָנדוקטאָר.

— אַ בחור מיט אַ קאַשקעט! — ענטפערט דער קאָפּ.

— ער דיענט אין אַ זאַליאָזנע קראָם? — פרעגט איהם יוסיל.

— אין אַ זאַליאָזנע קראָם. — ענטפערט דער קאָפּ.

— איך קען איהם! — מאכט יוסיל קאנדוקטאר, טהוט א פייף צום קוטשער: — פיא־אויט! רב כתריאל, פאשאל! און מיר פאהרען וויטער.

— א בילעט! — רופט זיך אן צו מיר דער קאנדוקטאר. — איהר זענט מיר עפּיס ניט קענטליך; אפנים, ניט קיין היגער?... איהר רעכענט דא שטעהן לאנג? קאן איך אייך פארפיהרען אין א סטאנציע, דוקא ניט קיין האטעל, נאר א ריינע, אהן וואנצען... און עסען וועל איך אייך אנווייזען איין ערטעל, וואו עס וועט אייך קאסטען וואלוועל און איהר וועט האבען הנאה.

איך דאנק איהם זעהר און זאג איהם, אז איך האב דא בע־קאנטע. פרעגט ער: ווער זענען זיי, וואס זענען זיי און וואס איז זייער טהועכץ? איך טראכט איהם אויס א נאמען פון דער הגדה און טשעפּע מיך אפּ פון איהם. ער לאזט מיך צו־רוה און געהט־צו צום אידען מיט'ן טולופּעל און הייסט איהם נעמען א בילעט. דער איד מיט'ן טולופּעל קנייטשט מיט די פּלייצעס:

— וויים איך! איך האב דען א גראשען אפילו ביי דער נשמה?...

— שוין דאס דריטע מאל היינטיגע וואך, אז איהר פאהרט אהן א בילעט! — זאגט צו איהם יוסיל קאנדוקטאר מיט פערדראס.

— נו, בכן — זאל איך געהן צו־פוס? צי זאל איך געהן ערגיץ גנב'ענען פון דיינעטוועגען? — ענטפערט איהם דער איד מיט'ן טולופּעל אויך מיט פערדראס.

יוסיל קאנדוקטאר טהוט א מאך מיט דער האנד און געהט אוועק פון איהם צו יענעם נעפּרוירענעם אידען, וואס אהן א טולופּ. יענער מאכט זיך ווי ער דרימעלט.

— הערט נאר, זייט־זשע מוחל, א בילעט!

דער איד האט זיך כלומרשט אויפגעחאפּט פונ'ם שלאף און רייבט א האנד אן א האנד.

— א בילעט! — מאכט צו איהם נאך א מאל יוסיל קאנ־דוקטאר.

— שמעתי! — ענטפערט איהם דער איד און הוקעט זיך אין די קולעקעס אריין.

— וואָס טויג מיר אייער שמעתי? — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר מיט'ן הארבען וואָרט. — נעמט־ארויס, זייט מוחל, א פּיטאַקעל און נאַט אייך א בילעט.

— שאַ־שאַ! — מאַכט צו איהם דער געפּרווירענער. — וואָס איז עפּיס מיט אזא ירגזון? קום איהם אָן, א גאַנצער יחסן!

— מאַכט ניט קיין אָנשטעלען — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנ־דוקטאָר — און גיט אהער דאָס פּיטאַקעל!

— עט־נו! — מאַכט צו איהם דער געפּרווירענער. — מיר וועסט דו, מאָהלט אייך, עפּיס אָפּלאָזען פון א פּיטאַקעל!

— מיינע צרות וועל איך אייך אָפּלאָזען! — זאָגט יוסיל קאָנ־דוקטאָר.

— האַלט זיך מיט זיי געזונטערהייד! — ענטפערט איהם דער געפּרווירענער. — איך האָב גענוג אייגענע צרות.

— וועל איך אייך בעטען מחילה, איהר זאָלט זיך מטריח זיין אראָפּ פונ'ם וואַגאָן! (צום קוטשער:) רב כתריאל, סטאָפּ!

כתריאל דער קוטשער שטעלט־אָפּ דעם טראַמוואַי און איז זיך ממש מחיה, און דאָס פערדעל — אוודאי.

— זייט זשע מוחל, מיט דער רעכטער פוס! — זאָגט יוסיל קאָנדוקטאָר צום געפּרווירענעם. דער געפּרווירענער זיצט, טאַנצט מיט די פיס און רייבט זיך די הענד און ריהרט זיך ניט פונ'ם אָרט.

— איהר וואָרט אויף כבוד? — מאַכט צו איהם יוסיל קאָנ־דוקטאָר. — איהר ווילט, איך זאָל אייך נעמען פאַר'ן קאָלנער און ארויסוואַרפען אויף דריי שפּענדלעך? לאָז קומען וועלוועל דער „קאָנטראָליר", ער איז ביי אונזער קאַסירער אויף א ברית, וועט איהר האָבען אייער פסק. רב כתריאל, פּאַשאָל! — מאַכט ער צום קוטשער, און דער טראַמוואַי פאָהרט ווייטער.

— נישטאָ קיין אמת אויף דער וועלט! — רופט זיך אָן פּלוצים די אידינע פון די עפּעל. — מיט וואָס איז דער איד ערגער

פון יענעם אידען, וואָס יענער מעג פאָהרען אָהן א בילעט און דער טאָר ניט? באשר יענער טראָגט א טולופעל, און דער געהט נאַקעט! ער וועט דיר אָפּניצען א שטיקעל בענקעל וועט ער דיר? צי דו מיינסט, מע וועט דיר שטעלען א גאָלדענע מצבה וועט מען דיר?

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט זיך ארויסשטעלען פאר א מליץ־יושר'טע? — רופט זיך אָן צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — וואָס גלייכט איהר זיי צו יענעם אידען? יענעם אידען קען איך: ער איז א טאַטענ'ס א קינד, געבאָך א געפאַלענער. און זיי (ער ווייזט אויפ'ן געפרוירענעם) — איך ווייס ווער זיי זענען? עפּיס איין אָרעמאַן, א שלעפּער!

— נו, און אז איין אָרעמאַן, איז וואָס? — שטעלט זיך אויף די אידינע פון די עפּעל. — באדארף מען איהם ווארפען? וואָס איז פאר א ווארפען וואָס? זעה נאָר, וואָס ער האָט דאָ חוטא־בעגל געוועזן! דאָס פערדעל געהט דאָך במילא אין שטאָדט אריין, וועט זיצען נאָך א איד! עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, אז דו האָסט שוין צוגענומען נאָך א פּיטאַקעל, נו? ווערסט דו זיי שוין פעט מאַכען דערמיט די יויך ווערסט דו?

— אז מע פרעגט אָבער ביי אייך קיין עצות ניט! — מאַכט צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — איהר גיט בעסער אהער אייערס א פּיטאַקעל און נאַט אייך א בילעט!

— אוי! אידען! — כאַפּט זיך אויף די אידינע, טהוט א פּאַטש איבער די קליידלעך. — איך האָב אָבער געוואוסט, אז ער וועט זיך טשעפּען צו מיר אויך! איך זאָל אַזוי האָבען אלדאָס גוטס, ווי איך האָב געוואוסט!

— וואָס זשע דען האָט איהר געמיינט? — זאָגט יוסיל קאָנ־דוקטאָר. — איך וועל אייך פיהרען אומזיסט?

— וואָס הייסט, דו ווערסט מיך פיהרען? — מאַכט די אידינע. — דער וואָגען פיהרט מיך, ניט דו פיהרסט מיך! ער האָט זיך אָנגעהאַנגען א מעשען קנעפּעל און קאָמאַנדעוועט! איך געדענק דאָך נאָך, אז דו ביזט געווען א באַהעלפער ביי לייזער־

הערש דרדקי ביזט דו געווען, געטראָגען די קינדער אויף די פּלייצעס אין חדר אריין מיט א טעפּעלע אָנבייסען, — היינט וואָס דער־צעהלסט דו מעשיות: „בילעט — שמילעט“?

— וואָס זאָגט איהר צו מיינע גליקען? — מאַכט צו מיר יוסיל און זעצט זיך צו צו מיר. — אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי דאָ אַלע אזעלכע פאַרשווינען. ווער עס האָט געלט און קאָן צאָהלען — דער נעהט צו־פּוס, און ווער עס האָט ניט און קאָן ניט צאָהלען — דער פאָהרט מיט׳ן טראַמוואַי, און געה לעב, האַלט־אוים איין אַלטע מאַמע מיט א שוועסטער איין אלמנה... איהר זעהט א פּאָר שטיוועל? (ער ווייזט מיר די שטיוועל) זיי בעטען עסען...

פּלוצים הערט זיך א טראַסק, א קלאַפּ פון צוויי דישלעס, א חראָפּען און א סאָפּען פון צוויי פערד. דאָס האָבען זיך בעגעגענט צוויי וואַגאָנעס אויף איין ליניע, דער אהער, דער אהין. און עס הערען זיך קללות:

— א חלירע! א מיתה משונה! סע זאָל ארוח אין דיין טאַטענ׳ס טאַטענ׳ס טאַטען אריין ביז אָדם הראשון געפּלויגען געוואָרען!...

— ווער דערוואָרגען מיט׳ן דישעל, און לאָז זיך דיר שטעלען דאָס מויל אויף א זייט! א רוח אין דיין טאַטענ׳ס טאַטען! דו ביזט בילכער!

— וואו זענען דיינע אויגען, דו ממזר? זעהסט, אז איך פאָהר רעכטס — נעמט מען זיך לינקס!

— וואו שטעהט דאָס געשריבען, דו פּאַרך איינער, אז דו באַדאַרפסט פאָהרען רעכטס און איך לינקס? טאָמער איז גאָר איבערגעקעהרט דעם פּעלץ אויף דער אַנדערער זייט: איך רעכטס און דו לינקס?

— בהמה, דערויף איז דאָך פאַרהאַן צוויי ליניעס; איך אהער און דו אהין!

— ביזט אליין א פערד! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז דו אהער און איך אהין?

— ווייסט דו וואָס? חאַפּט זיי בעני מיט זייערע ליניעס, מיט זייערע וואַגאָנעס, מיט זייער גאַנצען טראַמוואַי! געב נאָר אַהער, כתריאל־סערדצע, אַ ציגאַר־טיטון, טאָמער האָסט דו? ברע־נען זאָלען זיי מיט'ן טראַמוואַי אויף איין פייער! וואָס מאַכט עפּיס די אַלטע דיינע? שטילער געוואָרען אַביסעל?

— ווי לאַנג שמייסט מען זי! שטיל איז זי נאָר דעמאָלט, ווען זי שלאָפט. וואָס הערט זיך עפּיס ביי דיר?

— וואָס זאָל זיך הערען? מע מאַכט מיר אויף די „פּאָסטאָ־ראַנקעס". איך האָב מורא, איך וועל מיט זיי שלאָגען כפּרות...

— ווייסט דו ניט וואָס מע טהוט, בהמה? דו שלאָג בעסער מיט זיי בלאָט; נעם זיי אויפ'ן „דראָנזשיק", אַזוי ווי איך, וועלען זיי געבען האָבער.

— געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת אַ גרוים מעס־טעל!... וואָס טהוט עפּיס דער „באָולאַנער" דיינער? ער געהט שוין ביי דיר אין פּריסטיאַזש? צי נאָך ניט?

— לאָז ער דיר געהן אין גאָט'ס ערד! ער האָט מורא פאַר אַ בייטש און מאַכט „לעמעל"... אַ שוועבעלע האָסט דו? געב פייער!

און אַט לאָזען זיך אַריין ביידע קוטשערס אין אַ לאַנגען שמועס אויף בעל־עגלה־לשון, ווי די גרעסטע גוטע ברידער. אויך ביידע קאָנדוקטאָרס פערבינדען צווישען זיך אַ שמועס גאָר פריינדליך, ביז עס קומט אָן וועלוועל קאָנטראָליר, פריילעך פונ'ם קאַסירער'ס ברית, און מאַכט אַ געפילדער:

— אַ רוח אין אייער פאָרענט און מיטען אַריין! איהר האָט זיך שוין ווידער פאַרביטען מיט די יוצרות? אייער גליק, וואָס איך בין היינט אַביסעל אויפגעלעגט פונ'ם ברית, וואָס אונזער קאַסיר מאָטי האָט געמאַכט... הערט איהר, קינדער, האָט ער גע־מאַכט אַ ברית — זאָל אַ רוח אין זיין טאַטען אַריין! ניט אומ־זיסט זיצט ער ביי דער קאַסע... איך וואָלט אויך אַ בעלן געווען! אַ סך בעסער ווי זיין אַ קאָנטראָליר, נאָכלויפען נאָכ'ן וואַגאָן, ווי אַ הונט!... אידען! וואָס האָט זיך דאָ ביי אייך געטראָפען?

ווייעדער אַ קאַטאַסטראָפע? ווייעדער אַ צוזאַמענפאָהרעניש? וואו זענען אייערע אויגען? די פאַרשוינען — האָפּט זיי דער וואַטעג־מאַכער! אַ גליק, וואָס די וואַגאָנעס ניט צעבראָכען. בקיצור, איהר מוזט זיך, קינדער, צעפאָהרען... רב כתריאל־סערדצע, נעמט, זייט מוחל, שפאַנט־איבער דאָס פערדעל מיט'ן דישעל און פאָהרט צוריק אויפ'ן וואַקזאַל, און רב עזריאל וועט אייך נאָכפאָהרען הינטען...

— וואָס איז עפּיס געפאַלען דער גורל אויף מיר? — זאָגט כתריאל. — לאָז עזריאל איבערשפּאַנען דאָס פערדעל און לאָז ער פאָהרען צוריק אין שטאָדט אריין, און איך וועל איהם נאָכפאָהרען הינטען.

— רב עזריאל! — רופט זיך אָן דער קאָנטראָליר. — נעמט, זייט מוחל, שפּאַנט איבער דאָס פערדעל און פאָהרט צוריק אין שטאָדט אריין.

— אָבער גאָר לא מיט אַ לאַנגע־כּף! — זאָגט עזריאל. — איך קאָן באַשטעהן, אַז כתריאל זאָל איבערשפּאַנען דאָס פערדעל און פאָהרען צוריק צום באַהן. ער איז ניט חולה.

— איך זאָל וויסען, דער טוידט זאָל מיר זיין — זאָגט כתריאל — פאָהר איך ניט צוריק!

— איך זאָל וויסען, אַז איך נעם דאָ איין אַ מיתה־משונה, — זאָגט עזריאל — ריהר איך ניט פונ'ם אָרט!

— אַזאַ יאָהר! אַזאַ מזל! — מישט זיך אריין די אידינע, האָפּט דעם קאָשעק מיט עפעל און קריכט ארויס פונ'ם טראַמ־וואַי. — אַ שענער פאָהר! פיטאַקלעך הייסען זיי זיך נאָך צאָהלען! ווען איך נעה צו־פוס, וואָלט איך שוין זעכס מאָל געווען אין שטאָדט וואָלט איך! אַ „טראַמבעליק" האָבען זיי צוגעקלעהרט אין כתרי־לעווקע — טפו זאָלען זיי ווערען!...

„אפנים, — טראַכט איך מיר — אַז מע בעדאַרף נעמען די פיס אויף די פּלייצעס און עולה־רגל זיין אין שטאָדט אריין"...

איך נעם מיין טשעמאָדאַנטשיק אין די הענד אריין און לאָז מיך געהן מחילה צו־פוס; פאָהרען־אָן פון הינטען חברה בעלי־עגלצים מיט א פייף מיט א הוק און מיט א געלעכטער.

— אהא? דער רבי האָט ניט געוואָלט עסען קיין טייגלעך מיט פאַסאָלים? איהר האָט נישט געוואָלט פאָהרען מיט קיין פראָסטען בעל־עגלה? מיט'ן „טראַמבעליק" האָט זיך אייך גע־גלוסט? אייער גליק, וואָס איהר זענט נאָך ארוים גאַנץ, נישט געמאכט פון אייך קיין פרעזשעניצע... קריכט שוין אין בויד אריין, פעטער, מיט'ן טשעמאָדאַנטשיק, קריכט אין וואָס פאַר א בויד איהר ווילט, — ביי אונז איז יד אחת, א מכה בחברותתה, וואָס גאָט ניט, אבי אינאיינעם... וויאָ, קינדער, וויאָ־וויאָ!...

איך קריך מיט מיין טשעמאָדאַנטשיק אין בויד אריין און פאָהר־אריין קיין כתרילעווקע מיט גרויס פאַראַד.

.II

כתרילעווקער האָטעלען.

— אויב איהר ווילט, סע זאָל זיין וואָלוועל און ס'זאָל לאָפּ־טשען, וועל איך אייך פאַרפיהרען אויף א רעכטע סטאַנציע! — מאַכט צו מיר מיין בעל־עגלה און פיהרט מיך צו א צווייגאָרענ־דיגער שטוב מיט אָפּגעקאַלופּעטע ווענד, און איך לייען־איבער איין אויפשריפט מיט גרויסע אותיות: „האָטעל טערקאַליא". מיין בעל־עגלה קלאַפּט מיט דער בייטש אין טהיר און שרייט אויף א קול:

— נח! נח! וואו ביזט דו ערגיץ אין אלדי רוחות? עפען! איך האָב דיר געבראַכט א העכט!...

אויף דעם געשריי עפענט זיך די טיר און עס בעווייזט זיך א אידעל, וואָס מע רופט איהם נח, דער שווייצאַר פונ'ם האָטעל. ער חאַפּט מיין טשעמאָדאַנטשיק, פרעגט מיך ניט, און טראָגט ־אָם אַרויף אויף די טרעפּ, גלייך אויפ'ן אויבערשטען גאָרען, און טהוט מיך א פרעג:

— וואָס פאַר א נומער, למשל, ווילט איהר? מיט געזאַנג, צי אָהן געזאַנג?

— וואָס פאַר א געזאַנג? — זאָג איך.

— פון די אַקטעיורען. ביי אונז שטעהען די אַקטעיורען פונ'ם אידישען טרעיאַטער, און אַקעגען שטעהט ביי אונז א חזן פון דער ליטא מיט צוועלף זינגערלעך. געקומען צו פאַהרען אוין שבת. מע זאָגט, אז ס'איז ניט קיין שלעכטער חזן. גאָר איין אַנטיק פון א חזן!

— עס קאָן זיין, — זאָג איך — א ער איז איין אַנטיק פון א חזן, נאָר איך בין אייך מוחל. איהר ניט מיר בעסער אָהן געזאַנג.

— ווי איהר ווילט אייך! — מאַכט צו מיר נח דער שוויי־צאַר. — איך קאָן אייך געבען איין אַנדער נומער, די ברירה איז ביי אייך; נאָר אַז סע וועט אייך זיין דאָרט ניט אַזוי דאַסיג, זאָלט איהר צו מיר נאָכדעם קיין טענות ניט האָבען.

— וואָס הייסט — זאָג איך — „ניט אַזוי דאַסיג“?

— למשל, — זאָגט ער — טאָמער וועט מען אייך בייסען.

— ווער — זאָג איך — וועט מיך בייסען?

— ווער וועט אייך בייסען? — זאָגט ער. — איך וועל אייך ניט בייסען; עס וועלען זיך שוין געפינען אַזעלכע, וואָס וועלען אייך בייסען. מע האָט ניט לאַנג, ערב פּסח, געריייניגט, נאָר עס העלפט ניט, קיין קעראָסין אויך ניט...

— אויב אַזוי, — זאָג איך — לאָז שוין זיין מיט געזאַנג...

און נח דער שווייצאַר פיהרט מיך אַריין אין אַ פינסטער חדר מיט אַ משונה־מאָדנע ריח פון פרישע פעל, נאָר־וואָס אויסגעמאַכ־טע, און פוילע אוגערקעס מיט מאַכאָרקע. און איידער איך קוק מיך אַרום, וואו איך בין אין דער וועלט, חאַפּט נח עפּיס אַ זאַך און הויבט דאָס אָן צו פּאַטשען, ווי מע פּאַטשט אַ ווייכען קישען, בשעת מע וויל עמיצען מאַכען אַ גוט געלעגער, ער זאָל הנאה האָבען. בשעת פּאַטשען רעדט נח צו זיך אַליין און שעלט עמיצען מיט טוידטע קללות:

— דו יאָלד איינער! דו ים־קאַטער! דו אָקסענהאָרן! גאָט געב איך דיר אַ שמיר איבער'ן טשאַלענט־ברעטעל און מאַך דיר קאַלי די יאַסלעס! די גאַנצע וועלט פאָהרט פונ'ם באַהן, און ער איז אַריין מיט די שטיוואַלעס אין בעט, זיך צעלעגט, ווי ביי'ם טאַטען אין ווייגגאָרטען, און חאַליעט אין דער קרענק! אַ שענער לאַקעי! קראַנק געוועזען ביז אַהער עפּענען די לאָדען! צי שטעלען דעם סאַמאָוואַר? צי אָפּפּוצען די אָקטעיורען די שטיוועל? צי אויפראַמען ביי'ם חזן מיט די זינגערלעך? משה־מרדכי הלך, מיט'ן קאָפּ אין דער ערד!

ערשט דאָ האָב איך דערזעהען אַ גרויסען בחור'עץ, מיט גרויסע גוט־אָנגעשמירטע שטיוועל, און איך האָב שוין פערשטאַנען, פון וואַנען דער ריח געהט... די פּעטש, וואָס דער לאַקעי האָט געחאַפּט פונ'ם שווייצאַר (דאָס האָט ער זיי געחאַפּט), האָט ער גאַנץ פיין אַראָפּגעלאָזט אין קעשענע, אָפּגעווישט די ליפּען, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען, אויפגעעפענט די לאָדען, אַ קוק געטהאָן אויף מיר און צעלאַכט זיך.

— זעהט נאָר זעהט! — מאַכט צו מיר דער שווייצאַר. — טאָמער ווייסט איהר, וואָס איז מיט איהם דער געלענדער? סע שטופּט איהם הנאה די פּעטש אויפ'ן ניכטערען הארצען! משה־מרדכי הלך, מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! דו פּאַסקודנער בחור! דו קאַרטאָפּליפּרעסער! דו לאָקשענשלינגער! דו בייגעלחאַפּער!...

און נח דער שווייצאַר דערלאַנגט איהם אַ טראַסק אין האַלז־און־נאַקען און וואַרפט איהם אַרויס אויף יענער זייט טיר.

— אַ גאַנץ עהרליכער בחור! — מאַכט צו מיר נאָכדעם דער שווייצאַר. — נאָר אַביסעל אַ פוילער, האָט אַ הארטען שלאָף. אָהן פּעטש וועט איהר איהם ניט אויפוועקען בשום אופן! האָרעוועט נעבאַך, ווי איין עזעל! וואָס ער פאַרדיענט — גיט ער אָפּ דער שוועסטער. קוים גע'פועל'ט ביי איהם, ער זאָל זיך מאַכען אַ פּאָר שטיועל... וואָס וועט איהר זיך עפּיס הייסען געבען צו דער טיי? 'פריש געבעקס, אייערבייגעל, קאָרזשיקלעך מיט מאָהן, אָדער גאָר כתרילעווקער פרענזעלען?

און נח דער שווייצאַר דרעהט זיך אוים און ווערד פערשוואונדען.

— פּעטער! איהר זענט שוין אַ געדאַווענטער? — מאַכט צו מיר עמיצער און שטעקט אריין אַ קאָפּ אין דער טיר.

— וואָס געהט דאָס אייך אָן? — פרעג איך איהם.

— איך האָב צו אייך אַ בקשה. — מאַכט ער.

— ווער זענט איהר? — פרעג איך איהם.

— א איד, — מאכט ער — א פרעמדער, ניט קיין הינער. איך האָב געוואָלט בעטען אייך אויף א מינוט אייער טלית־און־תפילין. מיינעם האָט מען אוועקגע'גנב'עט ערשט נעכטען אָט־דאָ, אויף דער סטאַנציע.

עס עפענט זיך די טיר און עס שטעקט זיך אריין נאָך א קאָפּ אָהן א היטעל און רעדט אויף עטליכע לשונות מיט א מאָל:

— ראַזניך טאָוואַראָוו, פּאַני! זאָקען גוטע! רענקאַוויטשקי זיעמני, בעסטע ווארע וואָלוועל! בחצי־חנם, יאַק באָגאַ קאָחאַם!... קויפט אייך זאָקען האָטש א האַלב טוץ!... לאָז אייך גאָט געבען געזונט!... איך האָב ניט געוואוסט ווער איהר זענט, וואָרום סע מאַכט זיך א מאָל, מע טרעפט־אָן אויף א פּריץ און מע רעדט צו איהם אוועק א שעה כסדר אויף אונזער אידיש לשון, האַפּט מען א פּסק. האָב איך מיך מיישב געווען, איך וועל מיך פּרובען אויף פּויליש, אויף רוסיש, אויף דייטש; איך פאַרשטעה, דאַנקען גאָט, עטליכע שפּראַך... הענטשקעלעך א פּאָר גוטע, וואַרעמע, ווילט איהר ניט?... איך בין, ווי איהר זעהט מיך, געווען אמאָל א גרויסער סוחר, נעפאָהרען אויף די גרעסטע ירידים: קיין יאַרמעלינעץ, קיין פּראָסקוראָוו און קיין פּאָלטאַווע... מעהר, הייסט דאָס, ווילט איהר גאָר ניט? זייף א שטיקעל? א קעמעלע א גוטס, פון די אַנטיקען? ניין? א דאַנק אייך פאַר'ן פּדיון. מיינע קינדער וועלען זיך מחיה זיין... אפשר וועט איהר פּאָרט קויפען א בער־שטעל א גוטס? אָדער א שניפּס א שענס? אָדער נאָך א האַלב טוץ זאָקען, וועל איך אייך אָפּגעבען ווערלוועלער. ניין? איהר ווילט ניט? האָט זשע אייך א גוטען תמיד!...

דער איד האַפּט דאָס היטעל און געהט־אוועק. עס קומט־אריין איין אַנדער איד, שוין מיט א היטעל.

— קויפט ביי מיר זאָקען, פעטער, גוטע זאָקען, וואָלוועל!

— איך דאַרף ניט קיין זאָגען. — זאָג איך. — א דאַנק!

— וואָס הייסט — זאָגט ער — איהר דאַרפט ניט קיין זאָקען? אָט האָט איהר דאָך נאָר־וואָס געקויפט א האַלב טוץ זאָקען

ביי יענעם! איך בין אויך א איד אַיין אָרעמאַן און א מטופל מיט קינדער, צוויי איננלעך אין דער „אוטשילישטשע", איינער איז ביי א בעל־מלאָכה און די קלענערע אין חדר... א דאנק אייך. זייט געזונט. גאָט זאָל אייך באַגליקען!...

נאָך דעם אידען קומט־אָן איין אנדער איד. א הויכער, א דארער, מיט איין איבערגעשראָקען פּנים.

— אויב איהר ווילט פארדיענען א מצוה, איהר זאָלט פאר־שפּאָרען פאסטען תשעה־באָב, נעמט־צו ביי מיר א רעשטעל אין גלייכען געלט. פארבליבען ביי מיר זאָקען א פּאָר טוץ.

— איך דאַרף ניט קיין זאָקען! — זאָג איך. — איך האָב שוין גענונג זאָקען.

— איך געב זיי אייך אָפּ אונטער'ן קרן. — זאָגט ער. — איך דינג מיך מיט אייך ניט. וויפיעל איהר וועט געבען, געבען זאָל אייך גאָט געזונט און לאַנגע יאָהר!... איך האָב א זוהן אין גימ־נאַזיע, ענדיגט ער היינטיגס יאָהר, וויל שטודירען אויף דאָקטאָר. „דו וועסט שוין פארשפּאָרען, — זאָגט ער — טאטע, אַזוי האָ־רעווען. דעמאָלט האָרעווען וועל א י ך שוין, און ד ו וועסט שוין, זאָגט ער, אַביסעל אָפּרוהען"... אזוי זאָגט ער צו מיר, מיין זוהן. נאָר דערווייל מוז מען איהם אונטערהאַלטען מיט א דרייערעל, חאָטש ער פארדיענט שוין, קיין עין הרע, אליין אזעלכע צעהן קארבען א חודש... בלייבט געזונט און זייט מצליח!

נאָך דעם אידען קומט אריין א אידינע מיט א טערקישער שאַל און רעדט מיט א ניגון:

— דאָס זענט איהר דער אורח פון יעהופּעץ?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געהערט זאָגען, אַז איהר זענט געקומען קיין כתרילעווקע קויפען זאָקען, האָב איך אייך געבראַכט עטליכע טוץ זאָקען אויף א מוסטער. ביי מיר איז א פאבריקע פון זאָקען. שוין צעהן יאָהר, אַז איך ארבייט זאָקען...

— ווער האָט אייך געזאָגט, — זאָג איך — אַז איך קויף זאַקען? איך בין ניט געקומען נאָך קיין זאַקען, איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

נאָר די אידינע הערט ניט וואָס איך רעד און טהוט זיך איהרס: זי מאַהלט, ווי א מיהל.

— מיינע זאַקען האָבען א שם אויף גאַנץ כתרילעווקע! קוקט אָן א זאָק!... וואָס זאָגט איהר אויף דעם זאָק?

— אָבער אין גאָטעס ווילען! — שריי איך. — איך קויף ניט קיין זאַקען! איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

— אָט ליגען דאָ — זאָגט זי — ביי אייך זאַקען!

— דאָס האָב איך געבראַכט זאַקען אויף צו פאַרקויפען! — זאָג איך און בעגלייט־אַרויס די אידינע און פערשלים די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאַקען. — ווער קלאַפּט דאָס?

— ס'איז איך! — ענטפערט מען מיר פון יענער זייט טיר.

— ווער איז דער „איך"? — פרעג איך און האָב מורא עפענען די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאַקען. — ווער קלאַפּט דאָס?

— דוד. — ענטפערט מען מיר.

— וואָסער דוד?

— דוד שפּאַן.

— וואָסער דוד שפּאַן?

— דוד שפּאַן דער קאָמיסיאָנער!

— וואָס דאַרפט איהר? — פרעג איך איהם. — אפשר זאַקען?

— איהר דאַרפט — זאָגט ער — זאַקען? אָט טהו איך א שפּאַן צווישען די קלייטען און ברענג אייך זאַקען!

— ניין! ניין! — שריי איך. — איך דאַרף ניט קיין זאַקען!

איך עפען־אויף די טיר, קומט מיר אַקעגען נח דער שווייצאַר, אָנגעלאָדען מיט בולקעס און מיט בייגעל, מיט קיכלעך, פּלעצלעך, קאָרזשיקלעך און פרענזעלען.

— פון וועמענ'ס וועגען איז דאָס אַזוי פיעל פּראָוויזיע? — פרעג איך איהם.

— וואָס האָט איהר יסורים? — זאָגט נח. — פאַר די הינט וועט מען דאָס חלילה ניט אַרויסוואַרפען. פאַרהאַן, קיין עין־הרע, ווער ס'זאָל עסען. איך אַליין האָב זעכס פּיקערס אייגענע, אַחוץ צוויי פרעמדע יתומים נעבאָך... זאָגט מיר בעסער, וואָס זענט איהר פאַר אַ מאָדנע בריאה אַזעלכע? איהר דאַרפט האָבען זאַקען, האָט איהר ניט געקאָנט זאָגען מיר? ניט דוד'על שפּאַן, ער זאָל אייך געהן ברענגען זאָקען?

— ווער האָט איהם געהייסען — זאָג איך — ברענגען זאָקען?

— איך ווייס ניט, — זאָגט נח — ווער עס האָט איהם געהייסען; איך האָב איהם געוויס ניט געהייסען! דוד'על־גנב וועט אייך ברענגען זאָקען, וועט זיין וואָס צו זעהען! כתרילעווקער זאָקען!...

ביי די ווערטער עפענט זיך אויף די טיר און עס קומט אַריין אַ געפּאַקט אידעל מיט רויטע באַקען, מיט אַ פערשוויצט פּנים און מיט אַ ליולקע־ציבעקעל אין מויל. איך מאַך ניט קיין לאַנגע שהיות, נעם איהם אָן ביי דער האַנד און ווייז איהם די טיר.

— נעהט אייך געזונטערהייד מיט אייערע זאָקען צו אַלדי גוטע יאָהר! איך דאַרף ניט קיין זאָקען!

— גאָט איז מיט אייך! — רופט זיך אָן צו מיר נח דער שווייצאַר. — וואָס טרייבט איהר זיי? דאָס איז דאָך אונזער בעל־הבית פונ'ם האָטעל!...

— אַזוי גאַר? האָט קיין פאַראיבעל ניט. — זאָג איך צו איהם און גיב איהם אָפּ שלום, און טראָג איהם אונטער אַ בענקעל. — איך האָב געמיינט, דאָס זענט איהר יענער איד, וואָס איז אָנגעקומען מיר ברענגען זאָקען. איין אומגליק! מע האָט מיך פאַרוואָרפען מיט זאָקען! אַ מבול פון זאָקען! זיצט, איך בעט אייך.

— א דאנק! איך קאָן באַשטעהן! — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און זעצט זיך אַנידער און פּיפּקעט פון׳ם ליולקע־ציבעקעל. — פון וואַנען קומט א איד? פון יעהופּעץ? איך האָב דאַרטען א באַקאַנטען אין יעהופּעץ. דאָס הייסט, ער זיצט שוין ניט אין יעהופּעץ — ער איז אריבערגעפאָהרען פון דאַרטען שוין לאַנג, איך האָב מורא, אויב ניט א יאָהר אַכטצעהן, און אפשר טאַקי אַלע נייענצעהן... קיין אדעס, זאָגט מען, איז ער אריבערגעפאָהרען; ער האָט דאַרטען קרובים אין אדעס, ס׳איז ביי זיי א קאַנטאָר פון ווייץ. צוויי קאַנטאָרען, איינע אין אדעס, די אַנדערע אין ניקאָלאַיעוו... די אדעסער קאַנטאָר מאַכט נישקשה, נאָר די ניקאָלאַיעווער קאַנטאָר מאַכט ניט אַזוי גוט, מחמת ניקאָלאַיעוו איז צינד געשלאָגען, שטאַרק געשלאָגען, איבער פּעאָדאָסיע, זאָגט מען, איבער דעם „פּאָרט״, וואָס מע האָט געמאַכט אין פּעאָדאָסיע. ס׳איז היינט א גאַנצע שטאָדט געוואָרען פּעאָדאָסיע. איך האָב אין פּעאָדאָסיע אויך באַקאַנטע. א פיינע שטאָדט, זאָגט מען, פּעאָדאָסיע!...

איך זעה, אַז ס׳איז א מעשה אָהן איין עק, פאַל איך איהם אריין אין די רעד און טהו איהם א פרעג:

— וואָס האָב איך אייך אין זינען געהאַט צו פרעגען? יאָ. פאַר וואָס האָט איהר א נאָמען געגעבען אייער אכסניא „האָטעל טערקאַליא״?

— איך געדענק נאָך פּעאָדאָסיע — ענטפערט מיר דער בעל־הבית — פאַר א קליין שטעדטעל... איך בין אליין, פאַרשטעהט איהר מיך, א דאַרטיגער, א בעסאַראַביער בין איך, פון בעסאַראַביע, פון א קליין שטעדטעל דובאָסאַרע. דאָס הייסט, געבאָרען בין איך פון בעלץ... איהר זענט געווען א מאָל אין בעלץ? א פיינע שטאָדט בעלץ. נאָר ווי קומט זי צו קעשעניעוו?...

— גוט מאָרגען געלע, רעטאַך טראָג איך! — מישט זיך אַריין נח דער שוואַרץ פון דערוויטען. — איהר מעגט רעדען

מיט'ן בעל־הבית אביסעל העכער, ס'איז ביי זיי קאָלי די שמיעה, זיי הערען ניט די וועלט...

איך רוק זיך צו צום בעל־הבית גאַנץ נאָהענט און שריי איהם אויף אַ קול גלייך אין אויהער אריין:

— איך פרעג, פאַר וואָס הייסט עס עפּיס אייער האָטעל מיט אַזאַ מאָדנעם נאָמען?

— וואָס שרייעט איהר אַזוי? — מאַכט ער צו מיר. — איך בין ניט טויב! אַ מאָדנער נאָמען, זאָגט איהר? מיט וואָס איז ער אַזוי מאָדנע? „אינטאַליע" איז גוט? „פּאָרטוגאַליע" איז גוט? און „טערקאַליע" טויג ניט?! יענע אַלע נעמען האָט מען פאַרחאַפּט פריהער, האָב איך אַ נאָמען גענעבען נאָכ'ן טערק... יאָ, איז וואו האַלט איך? קעשעניעוו! און די מענטשען?... ביי אונז אין בעסאַראַביע, הערט איהר, זענען גאָר אַנדערע מענטשען! ביי אונז אין בעסאַראַביע עסט מען גאָר אַנדערש... ביי אונז אין בעסאַראַביע, אַז מע זעצט זיך עסען, דערלאַנגט מען, הערט איהר, צו אַלעם ערשטען די שענע פיש פונ'ם שענעם טייך. נאָכדעם — „קאַרע", דאָס גוטע, דאָס פעטע שטיקעל „קאַרע". נאָכדעם ניט מען אויף דעם גרויסען טעלער די שענע די ריינע מאַמעליגע, וואָס מע שניידט דאָס מיט'ן גרויסען פאָדעם אין דער ברייט. נאָכדעם דערלאַנגט מען די פרישע די הייסע פּאַמפּושקעס, און מע פאַר־טרינקט מיט דעם אמת'ען ריינעם בעסאַראַביער וויין, און מע פאַרבייסט מיט דעם רעכטען, דעם גוטען נאַהוט... אַזאַ מין אַרבעס...

און דער בעל־הבית בשעת מעשה בעלעקט זיך און מאַכט מיר איין אַפּעטיט צום עסען, און בשעת דער בעל־הבית רעדט פון די בעסאַראַביער מאכלים, לאָזט זיך הערען פון איין זייט אַ נעזאַנג פון אַ ליטווישען חזן, וואָס ציקעלט זיך, שרייעט און מאַכט מאָדנע העויות:

ישמחו ב־
מלכותך שו־
מרי שבת ו־
קוראי עונג!...

און דאָס כאָהר צעטיילט זיך אויף צווייען; איין האַלב כאָהר זינגט:

טוראַרירל! טוראַרירל!
טוראַרירל! טוראַרירל!

און דאָס אנדערע האַלבע כאָהר האַלט־אונטער:

פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!

און פון דער אנדערער זייט הערט זיך אַ געזאַנג פון די „אַקטעיורען":

פּי - סע - לעך!
און פּי - סע - לעך!
און לעבעדיגע!
פּי - סע - לעך!
אויף מיר אזא יאָהר!...

אויף דער משרת, וואָס פּוצט די שטיוועל הינטער מיין טיר, טהוט אַלע מאָל אַ שפּיי אויפ'ן בערשטעל און זינגט אַ ליעדעל:

האָב איך אַ שוויגער,
האָט זי איין איי־איי־איי־דעם!
שלאָגט ער איהר טאָכטער,
ציטערט דער ביי־איי־איי־איידעם!

און נאָך אַ געזאַנג לאָזט זיך הערען: אַ קול פון אַ אידינע, וואָס זי שעלט דעם מאַן. דאָס זוכט די בעל־הבית'טע דעם בעל־הבית אין אַלע נומערען, און הערט ניט אויף צו שעלטען איהם

מיט משונה־מאָדנע קולות, וואָס לאָזען זיך אויס, מיינסטענס, מיט א גראַם :

א מכה, א צרה ! א שלאַק, א כפרה !
איין אויסגוס, א קללה ! א קלאָג, א יללה !
א פייער, א שרפה ! א מהומה, א מגפה !...

— איהר וועט עסען מיט׳ן בעל־הבית און מיט דער בעל־הבית׳טע ? — מאַכט צו מיר נח דער שווייצאַר אויף דער טיר. — צי איהר וועט געהן עסען אין א רעסטאָראַציע ?

— אין א רעסטאָראַציע ! — זאָג איך. — אין א רעסטאָראַציע !...

.III

כתרילעווקער רעסטאָראַנען.

„כשר! בכאן עסט מען פריש און וואָלוועל! שרה אינדיק".

איבערגעלייענט אזא מין אויפשריפט, קלעטער איך ארויף, אויף גליטשיגע טרעפּ, אויפ'ן צווייטען שטאָק פון א רויטען נאַקעטען מויער, און חאַטש די ריחות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף די טרעפּ, זענען עפּים ניט אזוי אַנגענעהם פאר דער נאָז, נאָר א הונגעריגער מאָגען קלויבט נישט איבער.

— וואו איז דאָ ערגיץ שרה אינדיק? — טהו איך א פרעג ביי איין אַלטען אידען מיט א געל פּנים, וואָס זיצט אויף דער ערד און פעררכט איין אַלטען מאטראַץ.

— ווייט! — מאכט צו מיר דער אַלטער און טהוט א פּאַטש דעם מאטראַץ, און עס געהט פון איהם א גרין רויכעל.

— אוועקגעפאָהרען? — פרעג איך איהם.

— אוועקגעפאָהרען! — מאכט צו מיר דער אַלטער און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — אוועקגעפאָהרען אויף אייביג!...

— געשטאָרבען? ברוך דיין אמת! — זאָג איך און וויל מיך ארויסחאַפּען צוריק.

— יאָ, — מאכט ער — געשטאָרבען. ערב פּסח ווערד זעכס יאָהר, אז זי איז געשטאָרבען. גלויבט מיר, איך האָב זי נאָך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט אפילו! ווי קאָן מען דען אַזעלכעם פארגעסען? איהר קאָכען, איהר באַקען, איהר באַגעהן זיך מיט דער וועלט, איהר רעדען מיט א מענטשען און איהר צוטרעפען מיר מיין שגעון! נאָר איך פארשטעה ניט — איך באַדאַרף אייך דערצעהלען? איהר האָט דאָך זי מסתמא געקענט?

— פון וואנען — זאָג איך — האָב איך זי געזאָלט קענען, אז איך בין דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען אין כתרילעווקע?

— הערסט! היינט וואָס זשע — זאָגט ער — פרעגט איהר זיך נאָך אויף שרה'ן?

— איך פרעג גאָר ניט אויף שרה'ן. — זאָג איך. — איך פרעג, צי דאָ איז דער רעסטאָראַן „שרה אינדיק", וואָס סע שטעהט אויפגעשריבען אויף דער וואנט? איך וויל עפּיס עסען.

— עפּיס עסען? — מאַכט ער צו מיר. — הערסט! היינט וואָס זשע שווייגט איהר? רחל! רחל!

און עס בעוויזט זיך אַ שוואַרצ'חנ'עווריג ווייבעל מיט שוואַרצע לאַכענדיגע אויגעלעך, מיט פּערקאַטשעטע אַרבעל און מיט מעהל אויף די הענד, אויפ'ן פּאַרטוך און אויפ'ן פּנים.

— וואָס איז שוין ווייטער? — רופט זיך אָן דאָס שוואַרצ'־חנ'עווריגע ווייבעל, טהוט זיך אַ וויש די נאָז מיט'ן אַרבעל, וואָס אויף דער זייט עלענבויגען. — מע לאָזט ניט איבערזיפּען די מעהל! אַלע מינוט: רחל! רחל!

— זיי ווילען עפּיס עסען. — מאַכט צו איהר דער אַלטער און הערט ניט אויף צו פּאַטשען דעם מאַטראַץ.

— עפּיס עסען? — רופט זיך אָן דאָס ווייבעל מיט אַ מאָדנע מין געזאַנג, ווי מען איז מעביר די סדרה, און טרייסעלט־אויס דעם פּאַרטוך און פערשיט מיר די אויגען מיט מעהל. — וואָס ווילט איהר עסען?

— וואָס האָט איהר? — זאָג איך צו איהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס זי.

— וואָס ווילט איהר? — זאָגט זי נאָך אַ מאָל מיט'ן אייגע־נעם ניגון.

— וואָס איך וויל? — זאָג איך. — המ... פיש איז דאָ ביי אייך געפילטע?

— נאָכ'ן מאַרק פיש? — זאָגט זי — אַ שענע מעשה!

— נו, לאָז זיין באָרשטש, — זאָג איך — אז ניט קיין פיש.

— וואו האָט איהר נעזעהן — זאָגט זי — נאָך האַלבען טאָג בּאָרשטש? אַ בּאָרשטש דאַרף זיך קאָכען — דאָס ווייסט איהר, צי ניין?

— אַלסדינג — זאָג איך — באַדאַרף זיך קאָכען.

— אַבּי איהר ווייסט, — זאָגט זי — איז גוט!

— נו, — זאָג איך — איז קיין ראָסעלפלייש אויך ניטאָ?

— פון וואַנעט — זאָגט זי — האָט זיך גענומען אַ ראָסעל־פלייש? ס'איז געוועזן אַ ראָסעלפלייש, האָט מען איהם אויפ־געגעסען.

— נו, — זאָג איך — לאָז זיין אַ יויך!

— מיט וואָס, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זיין די יויך? מיט מאַנעגרייפּלעך, מיט אַ מצה'לע, צי מיט מאַנדלען (אַ פּתח פערבייט זיך ביי איהר אָפט אויף אַ קמץ).

— לאָז זיין — זאָג איך — מיט וואָס איהר ווילט, אַבּי אַ יויך!

— אויף ווען, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זיין די יויך?

— וואָס הייסט, — זאָג איך — אויף ווען? אויף באַלד!

— וואָס הייסט, — זאָגט זי — אויף באַלד? איהר ווילט דאָך מסתמא אַ יויך זאָל זיין פון עוף? וואָסער טעם האָט אַ יויך אָהן עוף? און איין עוף באַדאַרף מען ערשט האַפּען, שיקען צום שוחט, אָפּפּליקען, מאַכען, זאַלצען, אָפּגיסען, אויסווייקען און צו־שטעלען. עס קאָן אַרויסקומען הלואי אויף דער נאַכט.

— גיט זשע מיר אַזוי — זאָג איך — וואָס ניט איז: אַ שטיקעל פלייש, אַ ביסעל זופּ, אַ פּרעזשעניצע פון עטליכע אייער, אָדער עפּים געזאַלצענס, טאָמער האָט איהר?...

— אַ מאָדנער איד! — רופט זי זיך אָן צום אַלטען. — אַלסדינג גלוסט זיך איהם... אַ הערינג, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך מאַכען.

— לאָז זיין אַ הערינג, — זאָג איך — אַבּי גיכער.

— ווי אַזוי ווילט איהר? — זאָגט זי. — מיט אַ ציבעלקע?

— מיט אַ ציבעלקע.
— און מיט עסיג אוי־עך?
— מיט עסיג אויך.
— און מיט בוימעל אוי־עך?
— מיט בוימעל אויך.
זי טהוט ווידער אַ טרייסעל דעם פאַרטוך, קאַטשעט־אָפּ די אַרבעל, לאָזט זיך געהן נאָך אַ הערינג און קעהרט זיך אום צוריק.
— ווי אַזוי האָט איהר ליעב אַ הערינג זאָל זיין — מיט אַ מילעך? צי מיט אַ רויג?
— לאָז ער זיין ווי ער וויל זיך, — זאָג איך — אַבי לאָז ער שוין זיין.
— געראויכערטע פישלעך עסט איהר?
— פאַר וואָס ניט? — זאָג איך.
— און אדעסער קעפאַליען? — זאָגט זי.
— בכבוד גדול! — זאָג איך.
— איך ווייס אָבער ניט, — זאָגט זי — צי זיי זענען שוין דאָ? מיר דאַכט, אַז זיי זענען נאָך נישטאָ, און אפשר זענען זיי שוין דאָ?... ניין, ס׳איז נאָך פריה!... פון דעסטוועגען וועל איך געהן זעהן, טאָמער זענען זיי שוין דאָ...
רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק.
— אויף אידישען קאָלבאַס זענט איהר אַ בעלן?
— אָך! — זאָג איך. — אדרבה, קויפט, קויפט קאָלבאַסען, איך האָב ליעב קאָלבאַסען.
— איהר מיינט דאָך אודאי וואַרשעווער קאָלבאַסען?
— נו יאָ! — זאָג איך. — געוועהנליך, וואַרשעווער!
— אַזוי! — זאָגט זי. — וועט איהר מוחל זיין זיך דורכ־פאַהרען קיין וואַרשעוו, וועט איהר דאָרט עסען וואַרשעווער קאָל־באַסען. ביי אונז פאַרקויפט זיך כתרילעווקער קאָלבאַסען, פון אונזער איינענער כתרילעווקער פאַבריקע, באַדאַרף מען האָבען צו זיי אייזערנע ציינער! שניידען מיט אַ מעסער איז אונמעגליך,

סיידען האקען מיט א האק — דער שווארצער יאָהר ווייסט זיי, וואָס זיי שטופּען אַן אהינצו, וואָס ס׳איז אזוי האַרט? מע האָט אנומעלטען צעהאקט א קאַלבאַס, האָט מען געפונען א צוויאָק. אפנים, זיי לעגען אריין צוויעקעס, סע זאָל געהן גוט אויף דער וואָג?...

— טאָמער וואָלט געווען גענוג רעדען? — רופט זיך אָן דער אַלטער. — געה און ברענג צו טראָגען, און איין עק זאָל דאָס האָבען!

— וואָס הייסט, גלאַט ברענגען צו טראָגען? מע באַדאַרף דאָך וויסען וואָס ברענגען! איטליכער האָט זיך זיין משוגעת! אָט האָסט דו, אשטייגער, ליעב געפּרעגעלטע פיש; און אַנדערע האָבען פיינט געפּרעגעלטע, האָבען ליעב באַק־פיש... צי, אשטייגער, פארהאַן אורחיב ביי אונז אזעלכע, וואָס הייסען זיך אָפּקאָכען געהירען און עסען דאָס צעהאַקטערהייד מיט א ציבעלקע און מיט שמאַלץ... און ווידער איז פאַרהאַן אזעלכע, וואָס האָבען ליעב אין מיטען דער וואָך פּעטשאַי מיט צונעטריקענטע פּענעצלעך מיט קנאָבעל... און פאַרהאַן אזעלכע פּרעסער, וואָס וועלען אייך אוועק־געבען די נשמה פאַר איין אָנגעפּילטע קישקע מיט פארפעל... און פאַרהאַן ווידער אזעלכע, וואָס איהר זאָלט זיי גילטען, זיי זאָלען אייך נעמען אין מויל אריין איין עסיגפלייש!...

— איך בעט אייך, — זאָג איך — ברענגט מיר וואָס איהר וועט שוין ברענגען, וואָרום איך בין טוידט־הונגעריג!

רחל געהט אוועק, און דער אַלטער רופט זיך אָן צו מיר:

— נייען מאָס רעד!

— ס׳איז אייערע א טאָכטער? — פרעג איך איהם.

— וואָסער טאָכטער? — מאַכט ער צו מיר. — ס׳איז מיין ווייב, דאָס אַנדערע ווייב ביי מיר. עך־עך־עך! אודאי איז דאָס ניט יענע... יענע, עליה השלום, איז געווען א אידינע, וואָס מע קריגט זי נישט!... דאָס הייסט, איך האָב צו דער אויך גאָר ניט; זי האָרעוועט געבאָך זעהר געטריי. אז אָך און וועה איז איהר!... אָט דאָס שטיקעל מאַטראַץ, וואָס איהר זעהט, איז אונזער גאַנץ

בעטגעוואַנד... און דערצו בין איך אַ קראַנקער און אַ קאַפּריזנער! אויסשטעהן מיין שגעון — באַדאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען! דאָס הייסט, בטבע בין איך דוקאַ אַ גוטער, נאָר מיך אַז מע דער׳רגזנ׳ט מיט אַ וואָרט, איז חיות ניט זיכער — וואָס סע קומט מיר אין האַנט פליהט דאָס אין קאָפּ אריין!... אָט אַזאַ ספּילשלי־ווער בין איך!... איהר מיינט, איך האָב דאָס איהר ניט געזאָגט פריהער, איידער איך האָב זי גענומען? איך האָב איהר געזאָגט, אַז קיין האָניג וועט זי ביי מיר ניט לעקען! זי וועט זיין צופריעדען, אַז עס וועט זיין אַ שטיקעל ברויט אין שטוב. פון פליישׁ און פון מילך שמועסט מען ניט. און האָרעווען — האָב איך איהר גע־זאָגט פריהער, אַז זי וועט האָרעווען פאַר דריי...

— צוליעב וואָס זשע האָט זי אייך גענומען? — פרעג איך איהם.

— וואָס הייסט — מאַכט ער צו מיר פערוואונדערט — צו־ליעב וואָס? און די שטוב איז ביי אייך אַ הונט?

— וואָסער שטוב? — זאָג איך. — אָט דער מויער איז דען אייערער?

— ניין! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ געלעכטער. — איך מיין די „רעסטאַראַציע“, וואָס איך האָב. ס׳איז שוין ביי מיר איין איינגעפיהרט געשעפט פון כמה וכמה יאָהרען. אָט ווי ס׳איז נים געשלאָגען איצטער די פּרנסה, פון דעסטוועגען איז פּאָרט אַ שטוב! ווען איהר טהוט אַ קוק אויף מיין רחל׳ען, אַז זי טהוט זיך אָן און געהט ארוים אויפ׳ן שפּאַציער, וואָלט איהר געמיינט, ס׳איז אַ גראַפיניע! זי איז טאַקי, קיין עין־הרע, זעהר אַ שענע. איצט איז זי שוין אַ ביסעל „אָפּגעבליאַקעוועט“. איהר זאָלט זי געוועזן זעהן פריהער מיט עטליכע יאָהר!...

— וויפיעל קינדער האָט איהר? — מאַך איך צו איהם.

— טע־טע־טע! — מאַכט ער צו מיר. — קינדער! אָט דאָס איז די גאַנצע צרה, וואָס איך האָב קיין קינדער ניט!... אַ ביסעל

בראנפען וועט איהר נעמען? וועל איך אייך געבען א ביסעל „שפירעט“.

— אך, — זאג איך — מיט'ן גרעסטען כבוד!

— איך וועל אייך געבען אין א פינסטערער כלי. — מאכט צו מיר דער אלטער און שלעפט־ארויס פון בוזעם־קעשענע א פלע־שעל און א קליין נעגלייזט טעפעלע און גיסט מיר אן א ביסעל „שפירעט“. דאס ביסעל „שפירעט“ מאכט מיר נאך א גרעסערען אפעטיט, און איך פיהל, אז עס עקט זיך מיר דאס חיות.

עס קומט רחל מיט'ן הערינג און טהוט זיך א פאטש מיטביידע הענד איבער'ן קליידעל:

— אוי, א דונער איז מיר! איך האב גאר פארגעסען, אז אין שטוב איז ניטא נישט קיין בולקע און נישט קיין ברויט! וואס פאר א געבעקס האט איהר ליעב? אידישען קוילעטש, צי פראנ־זאלים, צי גאר קארן־ברויט?

— וואס איהר וועט דערזעהן פריהער — זאג איך — אט דאס זאלט איהר קויפען! איך בעט זעהר, איהר זאלט מיך מעהר נישט פרעגען וואס איך האב ליעב! איך האב אלסדינג ליעב!

— א קאפריזנער אורח! — זאגט רחל. — פערעבענדיווועט נאך מעהר ווי מיין מאן!... מיין מאן וואלט א בעלן געווען אלע טאג א פרישען פידפאלעק... אלט־געבאקען ברויט נעמט ער נישט אין מויל אריין... קאן דען זיין אלע טאג פריש געבעקס? דאס קאן אויספיהרען סיידען קאביליאנסקי...

— נו, געה שוין, געה! — זאגט צו איהר דער אלטער. — זעהסט דאך, אז זיי חלש'ען עסען!...

רחל געהט אוועק נאך געבעקס און עס קומט אריין א אידינע א הויכע מיט איין אויג: איין האנד האלט זי אין בוזעם און מיט דער אנדערער האנד קראצט זי זיך אין אויהער.

— וואס טהוט מען, רב משה־יענקעל, גיט מיר איין עצה? — זאגט די הויכע אידינע צום אלטען. — ביי מיין שמואל'קען האט זיך שוין ווידער צעשפיעלט איין אויהערעל...

עס קומט אָן רחל מיט'ן געבעקס און מאַכט מיר דעם הערינג, און די הויכע אידינע הערט נים אויף אויסצוזמאַהלען, ווי עס רינט ביי איהר שמואל'קען פון איין אויהערעל... זי האָט מורא, זי וועט ווידער מוזען אָנקומען צום רופא — ווייסט זי ניט, צו וואָסער רופא זאָל זי געהן? דען צו וואָסער רופא זי זאָל ניט געהן, ווייסט זי פריהער, אז ס'איז אַרויסגעוואָרפען, מחמת די כתרילעווקער רופאים, דער רוח זאָל זיי נעמען, זענען גוטע בלוטצאַפּערס! א כתרילעווקער דאָקטאָר אז איהר גיט חלילה ווינציגער פון א גילען, טהוט ער אייך א שמיץ אין פנים אריין! ס'איז איהם קארג צו קרענקען, דעם פּראָפעסאָר!...

— גיט עפּיס א נדבה א קראַנקען! — מאַכט א איד מיט א בלוי פנים און ציהט אוים א קליין אויסגעטריקענט הענטעל, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען לכתחילה פאר א סגולה אויף בעטען נדבות.

— גיט עפּיס א נדבה א ווייסטען קאַליקע! — רופט זיך אָן א נפש, וואָס געהט אויף די הענד, מחמתביידע פים זענען ביי איהם צענויפגעפּלאָכטען און אונטערגעבויגען אונטער זיך.

— גיט עפּיס א נדבה א חולה־נופל'דיגען!...

איך ווארף־אַוועק אין מיטען דער „סעודה", איך צערעכען זיך פאר'ן עסען און אנטלויף פון דער „רעסטאָראַציע" וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט!

.IV

כתרילעווקער וויין און כתרילעווקער שכורים.

„נאך אזא מיטאג וואלט געווען גוט פערטרינקען מיט א גלעזעל וויין", — אזוי טראכט איך מיר און דערזעה איין אויפ־שריפט: „בכאן מוכרים יי"ג, מעד וביער למקח השוה".

איך לאז מיך אראפ אין א פינסטערען קעלער, צווישען פעסער און פעסלעך, צעבערס און פלעשלעך, און דערזעה, ביי דער זייט זיצט א היבשער בחור מיט איין אונטערגעבונדען געשוואלען פנים איבער א מולטער און האקט ראזינקעס מיט א האקמעסער.

— וואו איז ערגיץ דער בעל־הבית? — פרעג איך דעם בחור.

— דער בעל־הבית? — מאכט צו מיר דער בחור און נעמט־אן א פולע זשמעני מיט ראזינקעס, טהוט א שמיר איבער'ן מויל און חראמקעט מיט די צייהן גאנץ געשמאק. — דער בעל־הבית איז אין קאמער, ער מאכט „ווימאראזינג".

— וואס הייסט — זאג איך — ער מאכט „ווימאראזינג"?

— איהר ווילט וויסען, — מאכט צו מיר דער בחור — ווי אזוי מע מאכט „ווימאראזינג" ביי אונז אין כתרילעווקע? מע נעמט ראזינקעס און מע האקט און מע האקט, און מע האקט זיי אריין אין א גרויס פאס אריין, מע בויטעט אן דאס איבעריגע מיט וואסער פון דער גנילאפיאטקע און מע מישט אריין האפען, הויבט דאס אן צו שפיעלען, און אז סע צעשפיעלט זיך, ווערד א גע־שטאנק, אז מע קאן דערוואָרגען ווערען! נעמט מען א פאר עמער „שפירעט" און מע האקט־אריין עפיס א מין פראשעק אזעלכען, וואס סע קאסט א גילען א פוד; נאכדעם זייעט מען דורך דעם נאנצען וויין דורך א נוישען העמד און מע שרייבט אן מיט קרייד

אויף דעם פּאַס: „ווימאַראַזיג אַקערמאַן". און אַז איהר ווילט, דער וויין זאָל זיין רויט, נעמט מען דעם אייגענעם ווימאַראַזיג און מע פאַרפאַרבט איהם מיט גלעש־טינט און מע שרייבט אָן מיט קרייד אויף דעם פּאַס: „זמירער פּעאָדאָסיע", אָדער „אונגערשער מאַלאַגע"... און כתרילעווער קער מבינים זשליאָקען די דאָזיגע קאַקאַפּיציע און לעקען די פינגער... שאַ, אָט געהט דער בעל־הבית, ארויסנעהן זאָל פון איהם די פּארע!

דערזעהן דעם בעל־הבית געהן, הויבט דער בחור אָן צו האַקען די ראַזינקעס מיט אַלע כחות.

— וואָס האָט איהר געוואָלט? — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית, א רויטער איד, ניט קיין הויכער, מיט א הייזעריג קול און מיט איין אויג איין אָפּענעם, וואָס אפילו אַז ער שלאָפט, מוז ער דאָס אויך, אפנים, האַלטען אָפען.

— א גלעזעל וויין. — זאָג איך.

— א לאחדים־גלעזעל־וויין? — מאַכט ער צו מיר, דרילעוועט איין אויהער און קוקט אויף דער סטעלי.

— א לאחדים־גלעזעל־וויין. — זאָג איך.

— וואָס זשע — זאָגט ער — האָט איהר זיך אַראָפּגעלאָזט אין קעלער? פאַר וואָס זענט איהר ניט ארויפגעגאַנגען אויבען? קריכט־ארויף און נעמט זיך, זייט מוחל, רעכטס!

איך קריך־ארויף און נעם מיך רעכטס און קום־אריין אין א פינסטערען חדר, פול מיט רויך און מיט בלאָטע. עס שטעהען עטליכע טשאַכאָטעטשנע הינקענדיגע בענקלעך, און אידען זיצען, רויכערען פּאַפּיראָסען און טרינקען „ווימאַראַזיג". זיי זינגען ניט, שרייען ניט, שלאָגען ניט מיט די הענד אין טיש אריין און בעווייזען ניט קיין שום מיאוס'ע שטיק; וואָס דען טהוען זיי? זיי זיצען און זויפען דעם „ווימאַראַזיג" פון די גלעזלעך, פעררויכערען א פּאַפּיראָס, זיפצען און קרעכצען און רעדען שטילערהייד. אָט

זיצען צוויי אידען ביי אַ טישעל, אַראָפּגעלאָזט די קעפּ. מע זעהט, אַז ס'איז ביי זיי אויסגעגאַנגען ווערטער. כאַפּט זיך אויף איינער:

— וואָס זאָגסט דו, שמעון־דוד, אויף דעם „ווימאָראַזיג", האַ?

— וואָס זאָל איך זאָגען אויף דעם „ווימאָראַזיג"? — כאַפּט זיך אויף דער אַנדערער, ווי פון'ם שלאָף. — ס'איז אַ „ווימאָראַזיג" פון גאָט! ס'איז שוין איין מאָל אַ „ווימאָראַזיג"!

— מע באַדאַרף איהם פרעגען, צי וועט ער האָבען פון דעם אייגענעם „ווימאָראַזיג", אם־ירצה־השם, אויף פּסח?

— דו זאָרגסט זיך שוין פאַר פּסח? ביזט שוין, אַפּנים, אַ באַוואָהרענטער מענטש אַרום און אַרום, נאָר פּסח'יגער „ווימאָראַזיג" געהט דיר אָפּ?

— וואָס דען, איך בעט דיך, אַז אָך און וועה איז מיר!

— אַז אָך און וועה איז טאַקי דיר, אַז דו באַדאַרפסט זיצען אָט־אַ־דאָ אַ גאַנצען טאָג, אויסבאַהאַלטען זיך פון'ם ווייב, זי זאָל ניט מאָנען אויף שבת.

— דערמאָן מיר ניט דאָס ווייב, גיב מיר בעסער מיט אַ פּיסטויל אין האַרצען! וואָס קאָן איך איהר געבען? צרות קאָן איך איהר געבען, אַז אָך און וועה איז מיר!

— דו מיינסט, מיר איז בעסער? אַז אָך און וועה איז מיר אויך!

— איך וויים, אַז דיר איז אויך ניט בעסער, אַז אָך און וועה איז אונז ביידען! לחיים! לאָמיר זיין געזונט...

נאָך צוויי אידען זיצען ביי איין טישעל, איינער מיט אַ גאַנצער קאַפּאָטע, און דער אַנדערער מיט אַ צעריסענער קאַפּאָטע. דער וואָס מיט דער גאַנצער קאַפּאָטע רעדט, און יענער וואָס מיט דער צעריסענער קאַפּאָטע קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ.

— פאַרשטעהסט דו שוין, ווי אַזוי לוי־יצחק דרעהט־אוים אַ געשעפט?... לוי־יצחק קאָן זיך אַריינדרעהען און דרעהען און פאַר־דרעהען אי זיך, אי יענעם, און סוף־כל־סוף פאַרט אויסדרעהען!

וואָרום איך, אז איך טרעט־צו צו א געשעפט, שמעק איך פריהער, שא, פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט... און אז איך שמעק גוט אָן וואו עס האַלט, טהו איך מיר א פּאַרקע הינטען־ארום — דאָס, יענס, לאַקש, בוידעם, ציבעלע, טאָמער אזוי, טאָמער אזוי, וואָס וועט איך אהרען, ממה־נפשך, ווי זאָגט ער: גוט איז א חיי־שעה!... אי, טאָמער טהוט מיר יענער א קוק־אַוועק און איך דערזעה, אז ס'איז אויף צרות, אויף קידער־ווידער? טרעט איך מיר אָפּ אָן א זייט און — שאַ! לאָז זיך עס טהון אָהן מיר!... אויב ס'איז באַשערט, וועט דאָס ניט אַוועק, און אז מע וועט באַדאַרפען פּאַר־קען, וועט מען פּאַרקען... פּאַרהאַן א פּייטערבאַרג איז פּאַרהאַן!... מיר ווייסען שוין, וואו א טיר עפענט זיך, מיר פאַרשטעהען דאָס מין... מיר קענען די עברי וואָס מע דאַרף... טאָמער דאַרף מען שרייבען, געפינט־מען שוין דעם, וואָס ער שרייבט... דער עיקר איז, ס'זאָל זיין שטיל — ששש!!! (ער טהוט זיך אליין א ביס דעם קולאַק און ווערד שטיל).

נאָך עטליכע אידען מיט פערשיעדענע קאַפּאָטעס און אַלערליי קאַשקעטען זיצען ביי איין טישעל און רעדען אַלע מיט א מאָל, אזוי, אז זייערע ווערטער ווערען צענויפגעגאָסען אינאיינעם, און עס קומט אויס א מישמאַש פון מסחר, פון פּאָליטיק, פון „ווימאָ־ראָזיג", פון אַמאָליגע יאָהרען, פון היינטיגע קינדער, פון דאָק־טוירים, פונ'ם טראַמוואַי, פון דער טאַקסע, פון א רוח־אין־די־כתרילעווקער־נגידים'ס־טאַטען־אריין — ס'איז שווער ארויפצוחאַ־פּען אויפ'ן פּאַפּיער דאָס, וואָס סע ווערד דאָ גערעדט. און ביי דער זייט שטעהען ווילד־פרעמדע אידען, וואָס טרינקען ניט קיין „ווימאָ־ראָזיג", נאָר זיי זענען אריינגעגאַנגען אהער גלאַט אזוי, הערען וואָס מע רעדט טאַקי, און אין איין וועג זיך אָנוואַרעמען...

נאָך א קאָמפּאַניע אידען זיצען ארום טיש, טרינקען „ווימאָ־ראָזיג" און זינגען א ליעדעל, און דוקא אויף גוייש; נאָר שטיל, אָהן געפּילדער, מיט זעהר א וויינענדיגען נוסח, ווי מע זאָגט סליחות אָדער תהלים:

אברהמניו ! אברהמניו !
אבינו מי נאש !
משעמו מי נע פראסיש
אלהינו נאש !
אלבא נאם וויקאפים,
אלבא נאם וויפראסים —
לארצנו נאשו,
לזעמליו נאשו !?...

אז עם האלט ביי׳ם „וויקאפיט", מאכען זיי דאס מיט א שטורם, מיט א ירגזון, דאס הייסט, מיט שטארקייט; נאר אז עם קומט צום „וויפראסיט", ווערען זיי מיט א מאל ווייך, בויגען איין די קעפ און מאכען מיט די הענד, ווי, להבדיל, א פרומער חזן ימים-נוראים פאר׳ן עמוד. און ביי׳ם „לארצנו נאשו, לזעמליו נאשו" צעוויינען זיי זיך טאקי מיט טרערען, ווי קליינע קינדער...

— עי-עי-עי-עי ! — רופט זיך אן איינער פון דער קאמפאניע, א איד, וואס דאס קאשקעטעל ליגט איהם שוין אויף יענער האלבע קאפ, די אויגען זענען ביי איהם ווי שלעפעריג און די צונג פלאנטעט זיך שוין אביסעל צווישען די צייהן. — וואס וואלט געווען, אשטייגער, כדומה למשל, מע זאל אונז אפגעבען, הייסט דאס, ארץ-ישראל ? הא, יענקעל ? וואס זאגסט דו, יענקעל ? דו ביזט דאך עפים א יודע-נגן !

— ארץ-ישראל ? — זאגט יענקעל, ציהט-אוים דעם האלז און קראצט זיך אונטער׳ן קאלנער. — ארץ-ישראל ? ע ! ס׳וואלט אודאי געווען ניט שלעכט... עפים טהוען זיי, זאגט מען, דאך אין דעם — ווי אזוי הייסען זיי ? די... די... די...

— די ציוניסטען ? — חאפט איהם אונטער נאך איינער. — בלאטע ! ס׳וועט גאר ניט זיין פון דעם !

— פאר וואס ? עפים באדארף דאך זיין אלסדינג מיט א טעם !

— אזוי. מסתמא ווייס איך, אז איך זאג. איך האב פיינט רעדען גלאט אזוי. דו ווייסט דאך, אז איך זאג, איז געזאגט !

— איהר זענט אַלע בהמות! — רופט זיך אָן אַ ראַקאָוואַטע אידעל מיט אַ ליוסטרינענער קאַפּאָטע, רעדט פּאַוואָלי, צעהלט די ווערטער, לענט־ארויף דעם פינגער אויף דער נאָז, האַלט דאָס מויל אין אַ זייט און שמייכעלט צו זיך אַליין זעהר געשמאַק, און די בעקלעך פלאַמען איהם. — איהר זענט פערד, ווי איך בין אַ איד, אוי, זענט איהר פערד! איך קוק און שווייג און הער זיך צו, וואָס איהר רעדט: ציוניסטען, שמיוניסטען, קעבעבע מיט לאַק־רעץ!... איך זעה־ארוים, אז איהר ווייסט קיינער ניט מה דקאמרי רביצין! אויב איהר ווילט, וועל אַ י ך אייך זאָגען וואָס דאָ ליגט די מעשה דערפון איז אזוי... נאָר הערען זאָלט איהר מיט קאָפּ!...

ער נעמט דאָס בערדעל אין מויל אַריין, פערמאַכט די אויגען, טראַכט לאַנג־לאַנג און חאַפּט זיך אויף פונ'ם שלאָף און טהוט אַ מאַך צום בעל־הבית, קנאַקט־צו מיט'ן פינגער:

— רב זייט־זשע מוחל! הייסט געבען נאָך אַ פלעשעל „וויי־מאַראַזיג" !...

V.

כתרילעווקער טהעאטער.

ארויסגעגאנגען פונ'ם וויין־קעלער, האב איך דערזעהן איין אפיש מיט גרויסע אותיות, אויף אידיש, אפגעדרוקט די דאזיגע ווערטער:

„דאס ערשטע מאל אין כתרילעווקע!

„דאס אידישע טהעאטער!

„דער אמת'ער אדלער פון אמעריקא!

„דער גרעסטער קאמיקער פון דער וועלט!

„איהר וועט צעגעהן פאר געלעכטער!

„אזא באבע יאחנע איז נאך ניט געווען זינט די וועלט שטעהט!

„אזא האצמאך, ווי ביי אונז, איז נאך גאר ניט געבוירען געווארען!

„היינט שפּיעלט מען א שפּאגעל־נייע אפּערא:

קאלדוניא!

„אידען! פערזעצט וואס איהר האט!

„אידען! געהט אין טהעאטער!

„אידען! איהר וועט זיך מחיה זיין!

„אידען! לויפט!

„בילעטען קויפט!

„גיכער! גיכער!

„ווי א וויכער!"...

אונטען געהט גע'חתמ'עט: דער רעזשיסער, דער דיריזשער און דער אנטרעפּרינער — טאקי אדלער אליין, דער אמת'ער אדלער פון אמעריקא, דער גרעסטער קאמיקער אין דער וועלט.

— איהר ווייסט ניט, וואו איז דאָ ערגיץ דאָס אידישע טהעאַ־טער? — טהו איך אַ פרעג אַ אידען, וואָס לויפט פאַרביי מיר מיט אַ פּעקעל סחורה אונטער דער האַנד.

— דאָס אידישע וואָס? — מאַכט צו מיר דער איד מיט'ן פּעקעל סחורה און שטעלט זיך אָפּ און בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פיס.

— דאָס אידישע טהעאַטער — זאָג איך.

— וואָסער טהעאַטער? — זאָגט ער.

— דאָס טהעאַטער, — זאָג איך — וואָס מע שפּיעלט דאָרט.

— ווער שפּיעלט דאָרטען? — פרעגט ער מיך.

— אדלער — זאָג איך — שפּיעלט דאָרטען.

— וואָסער אדלער? — מאַכט ער צו מיר.

— אדלער, — זאָג איך — דער אמת'ער אדלער.

— פון וואַנען איז ער? — מאַכט ער צו מיר.

— פון אמעריקע — זאָג איך — איז ער.

— פון אמעריקע? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס זשע טהוט ער היעָ?

— ער שפּיעלט דאָ — זאָג איך — אינ'ם אידישען טהעאַטער.

— וואָס זשע שפּיעלט ער? — זאָגט ער.

— „קאָלדוניאַ" — זאָג איך — שפּיעלט ער.

— וואָס זשע הייסט דאָס „גאָלדוניע"? — מאַכט ער צו מיר. איך וויל אַוועקגעהן, לאָזט ער מיך ניט; ער וויל, איך זאָל איהם נאָר דערצעהלען, וואָס דאָס איז אַזעלכעס „טרעיאַטער", און וואָס הייסט „גאָלדוניע", און ווער איז דער אדלער, וואָס ער איז געקומען פון אמעריקע?... איך דערצעהל איהם, און ווי ווייט מעגליך מאַך איך איהם קלאָר, וואָס איז אַזעלכעס טהעאַטער, און וואָס איז „קאָלדוניאַ", און ווער איז אדלער. מיין איד הערט־אויס אָלסדינג מיט קאָפּ, בויגט זיך אָן, טהוט אַ שפּיי־אויס און געהט־אַוועק אָהן אַ זייט־געזונד.

— חנה־ביילע! וואוהין לויפסט דו אזוי? — שרייט א ווייבעל צו דער אנדערער איבער דער גאנצער גאס און פֿארחעלט, קאָן ניט אויסרעדען קיין „ריש".

— אין טחעיאָטעה אחאָן! — ענטפערט איהר דאָס אנדערע ווייבעל אויך מיט א פֿארחלעך און מיט א קמץ דאָרט, וואו מע דאַרף א פתח. — נו, און דו געהסט גאָר ניט אין טחעיאָטעה אחאָן?

— אחויסגעהן זאָל איהח די נשמה! — מאכט דאָס ערשטע ווייבעל. — וואָס זאָגסט דו צו מיין כתרילעווקעה נגידית? זי וויל, איך זאָל איהח היינט מאכען די געגז, מאכען זאָל זיך איהח א מכה! און פחעגלען שמאלץ, פחעגלען זאָל מען שוין זי, חבונו־של־עולם! די גאנצע וועלט געהט אין טחעיאָטעה, און איך דאַרף זיין געבונדען, בינדען זאָל מען זי שוין אויף אלע פיעה, ליעבעה גאָט!

— וואָס העחסט דו זי? — זאָגט דאָס אנדערע ווייבעל. — פאח דיין געלט מעגסט דו געהן וואו דו ווילסט.

— איך העח זי ווי המן דעם נחייגעה!... — מאכט דאָס ערשטע ווייבעל. — איך לויף אהיים, איך טהו זיך איבעה און געה אין טחעיאָטעה אחאָן, זי זאָל אפילו אויפלויפען ווי א באחג!

ביידע ווייבלעך צעגעהען זיך, און איך האָב דערווייל מיט וועמען צו געהן אין טהעאטער. דאָס ווייבעל קוקט זיך אלע ווײלע ארום און זעהט, ווי איך געה איהר נאָך, בלייבט זי שטעהן א ווײלע און נעמט זיך רעכטס — איך געה רעכטס; זי נעמט זיך לינקס — איך געה לינקס; זי געהט פּאַוואָלי — איך איהר נאָך. הויבט אָן דאָס ווייבעל לויפען, אזוי ווי מע לויפט אויף א שרפה.

— וואָס איז? — פרעגט מען זי. — וואו לויפסט דו? גאָט איז מיט דיר!

— עפּיס א שלים־מזל! — זאָגט דאָס ווייבעל און ווייזט אָן אויף מיר. — עח געהט מיח נאָך שוין פון א שעה. איך ווייס ניט וועח עח איז!...

ניך ווערד בעשאפען ארום אונז א גאנץ רעדעל פון אידען, ווייבער און קינדער. מע הויבט־אָן טייטען אויף מיר מיט די פינגער... עס פאָהרט־דורך פארביי א בעל־עגלה, חאפּ איך מיר אריין איןביידעל און היים מיך פיהרען אין טהעאטער אריין.

צוגעפאָהרען צום טהעאטער, טרעף איך א גאנצע חאליאסטרע מיידלעך מיט בחורים שטעהען אין דרויסען, רעדען און לאכען און שיטען מיט ווערטלעך.

— לאָזט דורך דעם פריץ! — שרייט איינער צום אנדערען.

— פאוואָלי, איהר וועט איהם חלילה צעקנייטשען דעם קאַ־פעליש! — שרייט נאָך איינער.

קוים מיט צרות, מיט לייד, זיך דורכגעשטופּט דורך דער חאליאסטרע צו דער קאסע, א קליין פענסטערעל, טהו איך א פרעג, צי קאָן איך בעקומען א בילעט, און די חאליאסטרע פון הינטען שטופּט מיך און קוועטשט מיך פון אלע זייטען.

— וואָסער א בילעט ווילט איהר? — פרעגט מיך דער קאסיר, א דארער בחור מיט א לאנגען גאָרגעל.

— וואָסערע בילעטען האָט איהר? — פרעג איך דעם קאסיר.

— פארהאַן — זאָגט דער קאסיר — אויף א גילען און אויף צוויי גילען און אויף דריי גילען.

— און טייערער איז ניטאָ ביי אייך? — פרעג איך איהם, און די חאליאסטרע בשעת מעשה הערט ניט אויף צו פּילדערען.

דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, חאפּט זיך אויף דער קאסיר פונ׳ם בענקעל, שטעקט־ארויס דעם קאָפּ פונ׳ם פענסטערעל און שרייט־אויס אויף דער חאליאסטרע מיר גלייך אין פנים אריין:

— א רוח אין אייער מאַמע׳ס טאַטען אריין! איהר וועט זיך ניט צעגעהן? אָט שיק איך אייך ארוים רב לאָזער דעם גאָראָ־דאָוואָי מיט א קישקע וואסער! קומט — מאכט ער צו מיר — אהערצו אין טויער אריין.

די חאליאסטרע טרעט־אָפּ א ביסעל אויף א זייט, און איך שלאָג מיך דורך דורכ׳ן טויער אין הויף אריין. אין הויף שטעהט

א גרויסע שטאָהל, אָדער א שאַלאַש, וואָס פון די ברעטער לייכט זיך דורך א פייערעל און עס לאָזט זיך הערען א געשריי פון מענשען. א האַלבע טיר פון דעם שאַלאַש שטעהט אָפען, און צוויי געזונדע יונגען שטעהען און געבען אכטונג, מע זאָל זיך ניט ארייני חאַפּען אין טהעאַטער אָהן א בילעט.

— אידען! איינציגינווייז געהט! איינציגווייז! — שרייט א איד מיט איין אויסגעפּליקטער באָרד און מיט א שווערד אויף דער זייט — אַפּנים, דאָס מוז זיין רב לאָזער גאַראַדאָוואַי. נאָר דער עולם הערט איהם, ווי דעם קאָטער: מע וויל ניט געהן איינציגווייז; איטליכער וויל פריהער און אלע שפּארען זיך מיט א מאָל.

— לאָז דורך, דו יון מיט דער שפּאַגע! דו זעהסט ניט, ווער סע געהט? — אזוי שרייט איינער און שטופּט זיך דורך מיט גוואלד, שיט מיט ווערטער אויף די אַקטיאָרען: „פּייפער", „האָלעדראַנעץ", „גרינער אגרעס", „לעדיגע קישקע"!

איך קוק מיך ארום: ווער רעדט דאָס? עפּיס זעהר א קענטליכע שפּראַך. איך קוק מיך צו — איך האָב איהם דערקענט: ס'איז נח דער שווייצאַר פון מיין סטאַנציע „האָטעל טערקאַליא". נאָך איהם שלעפּט זיך א גאַנץ געזינדעל ווייבער, בחורים און מיידלעך.

— ווער איז דאָס ווייבעל? — פרעגט איהם איינער פון די אַקטיאָרען.

— דאָס איז מיין ווייבעל. — ענטפערט נח. — דו קענסט ניט מיין שרה־פּערעל? און דאָס זענען מיינע קינדער.

— און דאָס?

— דאָס איז מיין שוויעגער.

— און די דאָזיגע?

— דאָס איז מיין ווייב'ס א שוועסטערעל.

— און ווער איז דער יונגערמאַן?

— דאָס איז איהר חתן.

— און ווער איז דאָס מיידעל?
— דאָס איז דעם חתן׳ס א שוועסטער.
— און ווער איז דער בחור?
— דאָס איז דעם חתן׳ס שוועסטער׳ס א חתן.
— און ווער איז אָט דאָס מיידעל?
— דאָס איז זיין שוועסטער, דאָס הייסט, דעם חתן׳ס שוועסטער׳ס חתן׳ס א שוועסטער.
— א היבשע משפחה ביי אייך, רב נח!...
— זאָלט דיר אין די אויגען, שטיינער דיר אין הארצען! — מאכט צו איהם נח. — זאָג חאָטש „קיין עין־הרע", דו אקטיאָרטשיק! דו קאָמעדיאַנטשיק! דו בערענטרייבער! דו גאָרגעלרייסער! דו בולקעשלינגער!...
תיכף נאָך נח דעם שווייצאר שפּארט זיך דורך דער משרת פונ׳ם האָטעל מיט די גרויסע שטיוועל. איינער פון די צוויי אקטיאָרען, וואָס שטעהען ביי דער טיר, דערלאַנגט איהם א זעץ פון הינטען און שטופּט איהם אריין אין טהעאטער אריין.
נאָך איהם דערזעה איך פערשיעדענע פּארשוינען שפּארען זיך דורך, מעהרסטענטייל אָהן בילעטען. צווישען די פּארשוינען דערקען איך מיין בעל־הבית פון דעם „האָטעל טערקאַליע" מיט עפּיס א אידינע זעהר א גראָבע, וואָס געהט, ווי אויף רעדלעך, און קאָטשעט זיך, ווי א קאטשקעלע.
— א? איהר זענט אויך דאָ? — מאַך איך צום בעל־הבית און פערגעס, אז ער איז טויב ווי די וואנד.
— נישקשה! — ענטפערט ער מיר און שרייט אויף א קול, גלייך ווי איך וואָלט דאָ געוועזן דער טויבער. — זיי זינגען קיין מעשה ניט!
— איהר זענט דאָ דאָס ערשטע מאָל? — פרעג איך איהם.
— ס׳איז רב ליפּע׳ס שטאָהל. — מאכט ער צו מיר. — א גאנץ יאָהר האַלט מען דאָ בהמות אָדער פערד.
— קום שוין, קום! — רופט זיך אָן צו איהם די גראָבע

אידינע און טהוט איהם א שלעפ ביי דער פאלע, און זיי געהען אוועקביידע און בעזעצען זיך גאנץ אויבען־אן.

— הערט נאר, איהר אקטיארען! וואו זענט איהר ערגיץ? — אזוי רופט זיך אן איינע א דאמע מיט א הוט, מיט א ווייסער פעדער און מיט בריליאנטען, און נעבען איהר שטעהט א קאוואליער מיט א קאפעליש און מיט א געשוירען בערדעל.

עס שפרינגט־אונטער איינער פון די אקטיארען, א בחור מיט א קורץ רעקעל, מיט א קויטיג העמד און מיט א הונגעריג פנים.

— וואס וועט איהר עפים זאגען, מאדאם?

— וואס הייסט, וואס וועל איך זאגען? — מאכט צו איהם די מאדאם. — מיר האבען דאך געקויפט בילעטען. פאר וואס ווייזט מען אונז ניט אונזערע ערטער?

דער לאנגער אקטיאר מיט'ן הונגעריגען פנים נעמט ביי זיי די בילעטען און פיהרט זיי צו גאנץ אויבען־אן און וויל זיי בעזעצען — זענען פערנומען אלע בענקלעך.

— זייט זשע מוחל, איהר האט זיך געזעצט ניט אויף אייערע ערטער! — מאכט דער אקטיאר צו א בחור מיט א מיידעל, וואס זיצען און קנאקען ניסלעך פון א שקארמוצעל.

— ווער האט אייך געזאגט, אז מיר זיצען נישט אויף אונזערע ערטער? — זאגט דער בחור און טהוט זיך זיין ארבייט.

— ווייזט אייערע בילעטען! — זאגט צו זיי דער אקטיאר און נעמט ביי זיי די בילעטען, און ווייזט זיי וואו זיי דארפען זיך זעצען, א סך נידעריגער.

— וואס הייסט — מאכט דער בחור — איהר וועט אונז זאגען דעות, וואו מיר זאלען זיך זעצען? וואס איז דא, להבדיל, א מקום קדוש, א שוהל, צי וואס?

דער אקטיאר לאזט זיך אריין מיט איהם אין א לאנגען שמועס. דער בחור מיט'ן מיידעל ריהרען זיך ניט פון די ערטער און קנאקען ניסלעך. דער לאנגער אקטיאר מיט'ן הונגעריגען פנים פרובט זיך ביי אלע איבעריגע פארשוינען וואס אין טהעאטער, נאר דאס גאנצע

פּובליקום זיצט אויף די ערטער גאַנץ פעסט, קיינער וויל ניט אָפּ־טרעטן, חאָטש נעם פּיהר אַרויס דאָס גאַנצע טהעאַטער מיט געוואַלד.

די דאַמע מיט דער ווייסער פעדער און מיט די בריליאַנטען בייזערט זיך: „וואָס איז דאָס פאַר פאַריאַדקעס אין כתרילעווקער טרעיאַטער?" זי שרייט, מע זאָל איהר אומקעהרען דאָס געלד, וואָס זי האָט בעצאָלט פאַר די בילעטען! וואו איז ערגיץ לאָזער גאָראָדאָוואָי?!...

עס בלייבט, אַז מע זאָל ברענגען עקסטרא פון איהרעטוועגען צוויי שטוהלען, און עס ווערד אביסעל שטילער.

ביסלעכווייז ווערען אָנגעצונדען די לעמפּלעך, וואָס רויכערען און לאָזען זיך הערען מיט אַ שאַרפען ריח פון גאַז. איינציגווייז בעווייזען זיך די כלי־זמר ביי דער סצענע, וואָס איז איבערגעצויגען מיט אַ ליילעך. פריהער פון אַלע קומט צו געהן דער באַס, אַ גרויסער איד מיט גראָבע פּאות און מיט בייזע אויגען, ווי ביי אַ גזלן. באַלד נאָך איהם בעווייזט זיך דער קעסעלפּויק, אַ האָרבאַטער בחור מיט אויסגעקראָכענע האָר. נאָכדעם קומט דער טראָמייטער, אַ נידעריגער איד מיט גראָבע ליפּען, דער פלייטיסט מיט אַ טשאַחאָטקע־פּנים און אַ טרובאַטש מיט גנבה'שע אויגעלעך, וואָס לויפען אהער און אהין, און צוויי דריי יונגע לייט מיט פיעדלען; און ערשט אויפ'ן סוף — דער ערשטער פיעדלער, דער עלטסטער פון אַלע כלי־זמר, דער דיריזשער, — אַ רויטער בחור מיט אַ ווייסער פּאַפּיערענער מאַנישקע, מיט אַ קורצען פּידזשאַק, מיט שטאַרק־אָנגעפּאָמאַדעטע האָר און מיט אַ גרויסען בלויען שניפּס. ער שטעלט זיך מיט'ן פּנים צום פּובליקום, קנאַקט־אויס אַלע פינגער און שמייכעלט פון דער וייטען צו עפּיס אַ מיידעל מיט ווייסע הענטשקעלעך. די גאַנצע קאַפּעליע זעצט זיך אויס, און מע נעמט זיך אָנשטעלען די אינסטרומענטען. קודם כל טהוט דער דיריזשער אַ קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פּיעדעלע, און דער טראָמייטער מיט די גראָבע ליפּען גיט אַ טאָן, און תיכף נאָך איהם שטעלען אַלע איבעריגע אַ טאָן, און הויבען אָן זיך דורכרעדען אויף זייערע אינסטרומענטען:

דאָס פּיעדעלע פערגעהט זיך, וויינט און חליפעט, דער טראַמייט מאַכט „האַלדיר!" ווי איין אינדיק, וואָס מע האָט איהם שטאַרק צערייצט, דער באַס בורטשעט־אונטער, ווי אַ בער, און די פלייט פייפט זיי אָן אַלעמען. אינאיינעם קומט דאָס אויס אַ מיש־מאַש, ווי פון עטליכע מאות ווייבער אויף אַ יריד, און אַ געפילדער פון אַ סך גענז און קאַטשקעס.

עס בעוויזט זיך עפּיס איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ גרינער קאַפּאָטע, טראָגט אין איין האַנד אַ פּאַק מיט פּאַפּירען, אין דער אַנדערער האַנד — אַ האַלבע בולקע מיט אַ שטיקעל הערינג, און זעצט זיך אַנידער גאַנץ אויבען־אָן אויף אַ קליין בענקעלע, אַקעגען דער סצענע, און בייסט־איבער.

— ווער איז דאָס? — הער איך, ווי די דאַמע מיט דער ווייסער פעדער פרעגט ביי'ם קאַוואַליער.

— דאָס איז זייער סופליערער. — ענטפערט איהר דער קאַ־וואַליער.

— וואָס הייסט סופליערער? — פרעגט איהם ווידער די דאַמע.

— דאָס הייסט: זייער פירזאָגער. — זאָגט דער קאַוואַליער.

און פון יענער זייט לײלעך רעדען זיך איבער די אַקטיאָרען צווישען זיך פון פערשיעדענע זאַכען:

— וואו איז ערגיץ פראַדעל די פרימאַדאָנע, צו אַלדי שווארצע יאָהר?

— זי איז געגאַנגען צום שוסטער. זי האָט ניט אין וואָס ארויסצוגעהן אויף דער סצענע. אָפּגעשפּרונגען איין אָפּצאַס.

— קראַנק געוועזן געהן ביי טאָג? אַ שענע פרימאַדאָנע!...

— אברהמעל, טהו אויס די הויזען!

— וואָס מאַכען דיר קאַלי מיינע הויזען?

— אַ שענע באַבע יאַחנע — מיט הויזען!...

— איך געה דאָך אויבען אַ קליידעל! וואָס מאַכט דאָס אויס?

— איך וויים, אז דו טראָגסט אויבען אַ קליידעל. וואָס ווערט

אָבער זיין, אז מע וועט דיך וואַרפען אין פייער? דעמאָלט פליהסט דו מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף, — וועט מען אַרויסזעהן די הויזען!...

— גיב מיר בעסער א ציה טהון פון דיין פּאַפּיראָס, דו פּאַרכוץ!...

— האַצמאַך! וואו איז דיין באָרד? פאַר וואָס קלעפּסט ד שוין ניט אָן די באָרד?... רבקה! שמיר דיר אָן דאָס פּנים מיט קרייד!... מנשה'קע! מאַך דיר א האָרב פון הינטען, בכדי ד זאָלסט האָבען מעהר פּנים פון א אידען!... וואו זענען ערגיץ די פיס?

— וואָסערע פּיס?

— ווער האָט געבראַכט די פּיס פון יאַטקע?... טויזענד מאָל האָב איך אייך געזאָגט, אז מע שפּיעלט „קאַלדוניא", באַדאַרף זיין א פּוס!... דער רוח זאָל אייך נעמען! וועלוועל! וואָס ביזט דו פאַר א רעזשיסער, דו יאָלד איינער?!...

פּלוצים ווערד א קלאַפּעריי אין טהעאַטער, אז מע קאָן טויב ווערען. עס פליהט־דורך איינער מיט א גלעקעל און קלינגט. עס געהט־אַוועק עטליכע מינוט, דער עולם הויבט אָן ווידער צו שרייען און צו קלאַפּען. יענער לויפט ווידער דורך מיט'ן גלעקעל, און אזוי עטליכע מאָל, ביז דער רויטער פּיעדלער חאַפּט זיך אויף, טהוט א מאַך עטליכע מאָל מיט'ן קאָפּ אַרויף און אַראָפּ, מאַכט צו־רעכט דעם קאָלנער מיט'ן בלויען שניפּס, טהוט א זעץ מיט'ן שטעקעלע, און די כלי־זמר שפּיעלען־אָפּ א „שטיקעל". הויבט דער עולם ווידער אָן צו שרייען און צו קלאַפּען — שפּיעלען די כלי־זמר נאָך „א זאַך". עס ווערד ניט שטיל, ביז עס הויבט זיך אויף דער לייליעך, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן.

צום אַלעם ערשטען געהט־אַרויס א מיידעל מיט איין אונטערשט קליידעל און מיט צעפּלאָכטענע האָר, גלייך ווי עמיצער וואָלט זי נאָר־וואָס אויסגעפּאַטשט, און הויבט אָן זינגען א טרויעריג ליעדעל פון איין אָרעמער יתומה מיט'ן נוסח פון „סטאַאיט גאָרא וויסאָקאיא! וויסאָקאיא!" — „א יתומה'לע! א יתומה'לע!" —

און דאָס גאַנצע פּובליקום האַלט זי אונטער: „אַ יתומה׳לע! אַ יתומה׳לע!" — פּריהער שטיל, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, אַזוי אַז מע הערט שוין מעהר ניט דאָס מיידעל זינגען, נאָר דאָס פּובליקום. שפּרינגט־אַרויס איינער פון די אַקטיאָרען אויף דער סצענע און בעט דעם עולם, „עס זאָל זיין שטיל"! דער עולם ווערד שטיל, אָבער נישט אויף לאַנג; דאָס מיידעל הויבט אָן צו זינגען, אַזוי זינגט מיט איהר גאַנץ קהל: „אַ יתומה׳לע! אַ יתומה׳לע!"...

עס שפּרינגט־אַרויס ווידער אַ מאָל דער איינענער אַקטיאָר, נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, ביז ער געהט־אַרויס פון די כלים און זאָגט זיי מיט׳ן הארבען וואָרט:

— איהר וועט ניט אַנשטומט ווערען? אָט רוף איך אַרויס רב לאָזער נאַראַדאָוואַי מיט דער קישקע, וועט אַ רוח אין אייער טאַטענ׳ס טאַטען אַריין!...

דער עולם הערט־אויף צו זינגען, נאָר מע זאָגט מבינות, איט־ליכער נאָך זיין פערשטאַנד. דער זאָגט, אַז זי האָט אַ קול פון אַ „ריקבעט", און דער זאָגט, אַז עמיצער זאָל איהר אונטערטראָגען אַ בולקע, וואָלט ער פערדיענט אַ מצוה... די הינטערשטע בענק שרייען, ס׳זאָל זיין שטילער! נאָר עס העלפט ניט. ביז עס פליהט־אַרויס אויף דער סצענע האָצמאַך, אַ איד מיט אַ מאָדנע שטריימעל, מיט איין האַלבע באָרד, מיט לאַנגע פּאות כמעט ביז׳ן גאַרטעל, מיט שיך און זאָקען, מיט איבערגעקעהרטע אויגען און מיט אַ האָרב אויף די פּלייצעס. האָצמאַך טראָגט מיט זיך אַ קאָשעק מיט סחורה, לויפט אַרום איבער דער סצענע, ווי אַ משוגענער, און רעכענט־אויס וואָס ער האָט צו פערקויפען: „בייטשעלעך, שטע־קעלעך, שוועבעלעך, מעסערלעך! זאָקען פּאַפּיערענע! קליידלעך קרישטאָלענע! שפּילקעלעך, בייזועלעך! קויפט עפּיס, ווייבע־לעך!"... און טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ ביי די פּאות, אַ שפּרונג און אַ געשריי:

— האָצמאַך! דער רוח זאָל מיך נעמען!...

דער עולם ווערד אזוי נתפעל פון האַצמאַכען, אז עס ווערד איין איינלעגעניש אויף א האלבע שעה. מע פּאַטשט בראַוואָ, מע שרייט: „האַצמאַך, הורראַ!" מע קלאַפּט מיט די שטעקענס איבער די בענק, מע וויל גאָר נישט אויפהערען. האַצמאַך פּרובט זיך איינשטילען דעם עולם. ער שטעלט זיך אוועק און מאַכט מיט די הענד — הויבט מען אָן נאָך מעהר צו שרייען: „האַצמאַך! א טענצעל, האַצמאַך! האַצמאַך!" פּלוצים . . .

פּלוצים האָט עפּיס גענעבען א פּאַטש מיט די פליגעל, א פליה פון אויבען אראָפּ און א פאַל גלייך אויפ'ן הוט מיט דער ווייסער פעדער פון דער דאַמע מיט די בריליאַנטען. די דאַמע הויבט־אָן פּאַר שרעק חלש'ען, און אין טהעאַטער ווערד מיט א מאָל א בהלה מיט א געשריי: „גוואַלד, אידען, ראַטעוועט! ראַטעוועט!"... איינער האָט א געשריי געטהאָן: „עס ברענט!" — און מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. ס'איז געוואָרען א שפּרינגעניש איבער קעפּ צו דער טיר מיט א געשריי: „חאַסי, וואו ביזט דו?"... „יענקעל, אהער!"... „רבקה, האַלט זיך!"... „מאָטעל, איך שטאַרב!"... „ברכה, שריי ניט!"... „בעני, וואו איז יענטעל?"... „מאַמע! אָט בין איך, מאַמע!"...

נאָך איין מינוט וואָלט פון אונז אַלעמען געוואָרען א תל. א גליק, וואָס נח דער שווייצאַר פון מיין האָטעל איז געפאַלען אויף א שכל און האָט אונז אַלע אויסגעלייזט פונ'ם טוידט. ער איז ארויפגעשפּרונגען אויף א בענקעל און האָט זיך אָנגערופען צום פּובליקום אויף א געמבע:

— שוטים! נאַראָנים! לעהמענע גולמס! גלאַטע בהמות! ציגענע בערד! נאַרישע גאָרגלען! ווייבערשע נשמות! וואָס פּיל־דערט איהר? וואָס שרייט איהר? וואוהין לויפט איהר? אָט ווערד פון אייך באַלד א פּרעזשעניצע! טפשים! פאַר וועמען האָט איהר אייך דאָ איבערגעשראָקען? פאַר א נאַריש עוף? איהר זעהט דען ניט, אז איין עוף איז אראָפּגעשפּרונגען פון דער „סידעלע" רב לאָזער, וואָס שווייגט איהר? שטעלט־אָן די קישקע!... כלי־

זמרים! א רוח אין אייער טאַטען אריין, אַ פריילכס — טאָדערי־דערידאַדעריראַדערידע!...

די כלי־זמר האַפּען אַ פריילכס, און דער עולם הויבט זיך אָן אויסצוזעצען צוריק אויף די ערטער... איך גנב'ע מיך אַרויס פאַר־וואַלינקע פונ'ם טהעאַטער, כאַפּ אַ ביידעל און היים, מע זאָל מיך פיהרען אויף דער סטאַנציע, אין „האָטעל טערקאַליאַ". דאָס ביידעל העצקעט מיך איבער די שטיינער און שטעלט זיך אָפּ אַלע ווײַלע און העצקעט ווייטער.

— וואָס שטעלט איהר זיך אָפּ אַלע מינוט? — פרעג איך דעם בעל־עגלה.

— דער רוח ווייסט זיי. — ענטפערט ער מיר. — וויאָ!... עס האָט זיך זיי נעגלוסט באַלייכטען אונזער כתרילעווקער בלאָטע, האָבען זיי אויסגעקלעהרט עפּיס אַ מין באַלייכטונג — „לאַמטע־דערידעמס" אַזעלכע, וואָס איבער זיי קאָן מען נישט פאָהרען, מחמת די פערדלעך שרעקען זיך פאַר די סטאָפּעס. זיי זענען ניט גע־וואָהנט געוואָרען ביי אונז, מע זאָל זיי באַלייכטען. וויאָ!... אַלע מאָל, אַלע מאָל, קלעהרט מען צו אַ נייע צרה: פריהער אַ טראַמ־בעליק, איינגעזונקען זאָל ער ווערען! וויאָ!... נאָכדעם לאַמטע־דערידעמס אויף צו שרעקען די פערד. און איצטער, זאָגט מען, וועלען זיי שוין פאַרוועהרען דאָס וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע. וויאָ!... עס וועט זיי, מאָהלט איך, העלפען, ווי אַ טוידטען באַנ־קעס, מחמת די וואַסערפיהרערס זאָגען, אַז זיי זאָלען וויסען דער טוידט זאָל זיי זיין, וועלען זיי ניט דערלאָזען, אַז כתרילעווקע זאָל טרינקען ברונען־וואַסער! וויאָ!... זיי ווייסען שוין גאָר ניט וואָס אויסצוטראַכטען, די נגידים, ברענען זאָלען זיי! מע זאָגט, אַז עס וואַכסט יאַקבי פון יעהופּעץ. די יעהופּעצער נגידים פעהלט, אַפּנים, נאָר קאָפּוועהטיג? וויאָ!... זיי זיצען און ברעכען זיך די מוחות, ווי אַזוי נעמט מען צו ביי אידען פּרנסה, אויסרייסען ביי'ם אָרעמאַן דעם לעצטען ביסען ברויט פונ'ם מויל... אַ מיתה מהומה זאָל אויף זיי קומען דאָרטען אין יעהופּעץ! וויאָ, קינדער, וויאָ!...

.VI

כתרילעווקער שרפות.

געלעגען אויף דער סטאַנציע אין „האָטעל טערקאַליא“, האָב איך אַ גאַנצע נאַכט געהאַט מלחמה מיט בייזע חיות, וואָס האָבען מיך בעפאַלען, זיך נוקם געווען אין מיר, דערפאַר וואָס איך האָב ניט געוואָלט זיך לעגען מיט זיי אין בעט און האָב זיך אויסגעבעט אויף דער קאַנאַפּע.

— וואָס האָסט דו גע'פועל'ט? — האָבען זיי זיך מיט מיר גערייצט. — אי מיר וועלען דיך בייסען, אי עס וועט דיר זיין הארט צוקאָפּענס, וועסט אויפשטעהן פון דער קאַנאַפּע אָהן אַ האַלז־און־נאַקען...

פּלוצים דערהער איך אַ משונה־מאָדנע קלונג: באָם! באָם! באָם!!! און תיכף נאָך דעם לאָזט זיך הערען אַ לויפעריי פון מענשען מיט אַ קול: „עס נעצט! עס נעצט!“ איך שטעה־אויף. איך געה־צו צום פענסטער: איין האַלבער הימעל איז רויט, ווי אַ פייער, די אַנדערע האַלבע איז חושך! איין האַלבע שטאָדט איז משונה־מאָדנע בעלייכט, די אַנדערע האַלבע שטאָדט איז פערזונקען אין אַ מורא'דיג פינסטערניש. איך חאַפּ אויף זיך דאָס אָנטהון און לויף אַרויס אין דרויסען. עס לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען אַ מאָדנע געשריי, אַ הילך אָהן ווערטער, און מענשען ציהען זיך אַהינצו שלעפעריג, געהען און געהניצען און ציטערען פאַר קעלט און דערצעהלען איינער דעם אַנדערען נסים ונפלאות: ווער עס האָט פריהער דערהערט, און ווי אַזוי ער האָט דערהערט. און זיי זענען זיך משער איטליכער בעזונדער, ווער דאָס ברענט. דער זאָגט: „ס'איז יוסיל!“ דער זאָגט: „ס'איז מנשה!“ דער זאָגט: „ס'איז ניט יוסיל און ניט מנשה — ס'איז שרה־זיסעל!“

— ווי קומט אהער שרה־זיסעל? — שפארט איהם איבער נאך איינער. — אז שרה־זיסעל'ס שטוב איז אויף דער יארדינע, און דאס איז גאר אויף דער אלטער שטאדט?

— ס'איז אזוי אויף דער אלטער שטאדט, ווי איך בין א רביצין! — ענטפערט איהם נאך איינער. — זעהסט ניט, אז ס'איז נעבען דער באד?

— שא, וואס דארפט איהר זיך שפארען? — גלייכט זיי אוים נאך איינער. — אמעהר קומט אהין, וועלען מיר וויסען אקוראט.

זיי געהען, און איך געה זיי נאך און הער מיך צו וואס מע רעדט.

— עמיצער האט שוין דא געמאכט „בורא־מאורי־האש“.

— וואס איז די ראיה?

— מחמת ס'איז געווען געסטראכירט.

— פון וואנען ווייסט דו?

— וואס דען? ס'זאל ניט זיין געסטראכירט, וואלט ניט גע־ברענט. א שטוב ברענט ניט פון זיך אליין.

— וואס זאגסט דו, יענקעל, ווי שען עס ברענט? מחיה נפשות!

ווי א הבדלה ברענט א שטיבעל,ווארפט־ארוים עטליכע שטארק־רויטע צונגען. דער דאך איז שוין ניטא. עס קנאקען די קראקוועס, עס טרישטשען די פענסטער, און א געדיכטער רויך מיט שווארצע קנוילען קייקעלט זיך און ציהט זיך ווייט, ווייט, איבער הייזער און הייזלעך. עס הערט זיך א קול פון ווייבער, וואס בעק־לאגען זיך אויף דעם שלאק, וואס זיי האט געטראפען אין מיטען האלבע נאכט, און א געוויין פון קליינע נאקעטע קינדער, וואס ציטערען און ווארעמען זיך ביי'ם פייער. דארט זיצט א גאנץ גע־זינדעל אויף איין איבערבעט מיט עטליכע קישענס, וואס זיי האבען קוים ארויסגעראטעוועט פון דער שרפה, און דא שטעהט א אידינע, א מעוברת'ע, מיט א טעפעל אין האנד און מיט א פלעדערוויש און דערצעהלט דער אנדערער אידינע, ווי אזוי עס האט זיך אנגעהויבען.

— אָנגעהויבטן האָט זיך עס אָנגעהויבען, וועה איז מיר, פון שמעון דעם סטאָליר. מען איז געגאַנגען, אפּנים, מיט א לעמפּעל, וויסט איז מיר, ביי נאַכט. סטרוזשקעס איז פארהאַן א סך, פינ־סטער איז מיר, און אפשר א שוועבעלע, אָדער א פּאַפּיראָס, און אפשר האָט דער בעל־הבית אַליין, גדליה מיין איך, דאָס געטהאָן — וויים איך ניט; איך בין דערביי ניט געווען... נאָר דערווייל זענען נעבאך, אוי איז מיר, אָרעמע לייט בדיל־הדל געוואָרען, ארוים אזוי ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, וועה איז מיר! פרעגט מיך בחרם, וואָס טראָג איך עפּים א טעפּעל מיט א פלעדערוויש — ווייס איך אַליין ניט...

— אוי אַיין אומגליק!? אוי א שלאַק!? — וויינט א ווייבעל מיט א ניגון פון „אקדמות" און ברעכט די הענד. — וואָס וועל איך איצטער טהון? נישט ארויסגעראַטעוועט אפילו קיין פּאָדע־עם, וואו וועל איך נעמען א טאָג איבערצוקומע־ען? וואו וועל איך מיך אהינטהון מיט מיינע קליינע קינדע־ער?...

ווי שדים, ווי רוחות, לויפען ארוים און אריין יונגע לייט פונ'ם געברענטען שטיבעל, שפּרינגען אין פייער אריין, ראַטעווען וואָס זיי קאָנען, חאַפּען־ארוים פון דאָרטען דער א פיסעל פון א בענקעל, דער אַיין אומרוה פון א זייגער, דער א בעזעם.

— וואו איז ערגיץ אַלי מיט דער קישקע? — שרייט איינער פון דער חברה לעשערים און קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען.

— איך בין דאָ, איך בין דאָ! — רופט זיך אָן אַלי, א קליין אידעל, און באַברעט זיך ביי דער קישקע.

— וואָס טהוסט דו דאָרטען? וואָס באַברעסט דו זיך אזוי לאַנג?

— איך פאַרנעה די קישקע, זי האָט זיך צעטרענט! — זאָגט אַלי.

— וואו איז ערגיץ פישעל מיט די עמערס? — שרייט איינער א שווארצער איד מיט א צעפּליקטען טלית־קטן, מיט א פערוויכערט פּנים און מיט א הייזעריג קול.

— פישעל! פישעל!!! — העלפען איהם שרייען אלע אי־בעריגע.

— וואס פישעלט איהר? — רופט זיך אן איינער, אפנים, פישעל אליין טאקי. — זעה־נאר, ווי זיי האבען זיך דאס אביסעל צעפישעלט! פישעל־פישעל! פישעל־פישעל!

— וואו זענען די עמערס דיינע? — פרעגט מען איהם.

— די עמערס זענען דא, — זאגט פישעל, — נאר וואס וועט איהר מאכען מיט זיי, אז ס'איז נאך נישטא גרונם מיט'ן פעסעל?

— טאמער וואלסט דו זיך מטריח געווען, פישעל, דערווייל־ע חאפען ערגיץ א פאר עמער וואסער צווישען די שכנים?

— וואס איז עפּיס איך? — זאגט פישעל. — לאז געהן אלי!

— אלי! חאפּ איין עמער און טהו א שפּרונג נאך וואסער!

— ווי קאן איך? זעהסט דאך, אז איך בין פארנומען מיט דער קישקע! לאז געהן מאטעל.

— מאטעל! געה קריג ערגיץ איין עמער וואסער.

— וואוהין זאל איך געהן, אז איך קען דא קיינעם ניט? לאז געהן אנשעל!

— אנשעל! אנו, טהו־נאר א לויף נאך וואסער!

— איך? איך וויים ניט וואו א טיר עפענט זיך אפילו! לאז געהן דוד!

— שא, שא! אן פאהרט גרונם מיט'ן פעסעל! ער פאהרט! ער פאהרט! — און אלע טהוען זיך א ווארף צו גרונמ'ען נאך וואסער, און פריהער פון אלעמען — אלי מיט דער קישקע. גרונם, א איד מיט א גלאנצענדיג פנים, וואס סע שיילט זיך, געהט זיך גאנץ רוהיג, נישט געהאפּט, די פאלעם ארונטערגעשטעקט ארונטער, און נאך איהם שלעפּט זיך נאך איין איינגעדארט פערדעל, קוים וואס סע שלעפּט די פיס פון דער בלאטע. ביידע, אי גרונם, אי דאס פערדעל להבדיל, זענען שטארק פערשלאפען.

— ברוך־הבא א איד! און מיר האבען געמיינט, אז איהר וועט שוין היינט ניט זיין חלילה.

— א שענע מעשה נאָר א קורצע! — זאָגט גרונם. — ווער דען וועט זיין, אז ניט איך? וואָס בין איך, עפּיס א יונגעלע? איך האָב דערהערט דעם ערשטען קלונג, בין איך שוין געווען ביי'ם פערדעל. מיין אלטע האָט מיך אפילו געוואָלט אָפּהאַלטען: וואָס וועסט דו זיך שלעפּען, זאָגט זי, אין אזא בלאָטע? א רחמנות נעבאך, זאָגט זי, אויפ'ן פערדעל, ס'איז אויסגעמוטשעט פונ'ם טאָג... נאָר ווער האָרכט זי ווער? איך האָב ליעב א מצוה, ובפרט נאָך דאָרט, וואו עס געהט אין דעם נפש — אָרעמע לייט נעבאך ברענען! א קליינינקייט?

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, רב גרונם! מיר געהען דאָ אויס פאַר א ביסעל וואסער — ביי אלע שכנים נישטאָ א לעק!

און די חברה לעשערם טהוען זיך א לאָז מיט די לעדיגע עמערם צום פעסעל, און פריהער פון אלע — אלי מיט דער קישקע. חברה נעמען זיך אָנפּאָמפּען וואסער, צאַפּען אין די עמערם אריין — עס צאַפּט זיך ניט.

— וואָס איז דאָס, רב גרונם? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? איהר זענט געקומען מיט א לעדיג פעסעל.

— וואָס הייסט מיט א לעדיג פעסעל? — זאָגט גרונם. — א פול פעסעל, ווי אַיין אויג, — זאָגט איהר נאָר דאָס!

— געהט זעהט! — רופט זיך אָן איינער. — דאָס פעסעל איז לעדיג, ווי א באַראַבאַן!

— וואָס הייסט ס'איז לעדיג? — זאָגט גרונם און בעטראַכט דאָס פעדעל. — עפּיס רעדט איהר מיר פּדרוך, תרגום־לשון, נאַ דיר נאָר לעדיג! לאָז מיינע שונאים זיין לעדיג אין בויך און אין די קישקעס!

און גרונם קלינגט מיט'ן פינגער אין פעסעל אריין, דרעהט זיך ארום פון אלע זייטען און דערזעהט, אז ס'איז אָהן א צאַפּען.

— יאָ, ווי איך בין א איד, א לעדיג פעסעל! — און ער האַפּט זיך ביי'ם קאָפּ און הויבט אָן צו שעלטען — מע ווייס ניט וועמען:

— א חלירע! א מיתה־משונה! איין אויסלויפעניש! איין איינטריקעניש! איין איינשרומפעניש! ווען האָט געקאָנט ארויס דער צאפּען, איינגעזונקען זאָל ער ווערען? און וואו איז ער אהינ־געקומען? א, ברענען זאָלסט דו, שלים־מזל, אויפ׳ן פייער!

און גרונם לאָזט־אויס זיין גאַנץ ביטער הארץ צום פערדעל נעבאך, דערלאַנגט דעם א רוק מיט׳ן בייטש־שטעקעל אין זייט אריין. דאָס פערדעל טהוט א פינטעל מיט די אויגען, לאָזט־אראָפּ די מאָרדע, קוקט אָן א זייט און טראַכט זיך: „פאַר וואָס קומט מיר, אשטייגער, אָט דער זעץ? גלאָט געגומען און געבוכעט זיך! ס׳איז ניט קיין קונץ נעמען א פערד, א שטומע צונג, און שלאָגען איהם אומזיסט און אומנישט!“...

— האָב דיר אַכציג שווארצע פינסטערע יאָהר! — זאָגט גרונם צו זיך אליין. — איך זעה וואָס דאָס איז: איך גיס און גיס, און גיס און גיס! אַצינד פאַרשטעה איך שוין: דאָס פעסעל איז, אפנים, פון דער לכתחילה געווען אָהן א צאפּען? קומען זאָל אויף דיר א פּאָהיבעל היינטיגע נאַכט! זאָלסט צעפּאַלען ווערען אויף שטיקלעך, רבונו־של־עולם!

— וואַסער! וואַסער! — שרייען די וואָס ראַטעווען פון דער שרפה. — גיכער! גיכער! טראָגט אהער די עמערס! דאָס וואַסער!

— וואָסערע עמערס? וואָסער וואַסער? — ענטפערען זיי זי לעשערס. — איהר זעהט דאָך, אז ס׳איז נישטאָ קיין טראָפּען וואַסער!

— וואָס הייסט, עס איז נישטאָ קיין וואַסער?

— נישטאָ קיין וואַסער הייסט, אז ס׳איז נישטאָ קיין וואַסער!

— וואו איז אהינגעקומען דאָס וואַסער?

— אויסגעלאָפען ביי גרונמ׳ען דאָס גאַנצע פעסעל וואַסער — און נעה שריי חי וקיים!...

פלוצים לאָזט זיך הערען ווידער א מאָל יענער מאָדנער קלונג: באָם! באָם!! באָם!!! — און עס ווערד בעלייכט די אנדערע האַלבע שטאָדט.

— נאָך אַ שרפה! אויף דער נייער שטאָדט!! — שרייען עטליכע קולות מיט אַ מאָל, און דער גאַנצער עולם מיט דער חברה לעשערס לאָזען זיך לויפען אויף דער נייער שטאָדט.

— צוויי שרפות אין איין נאַכט — זאָגט גרונם צו זיך אַליין. — בין איך שוין ניט מחויב! איך האָב אַליין אַ ווייב און קינדער! קיין געצאָהלט דערפאַר נעם איך דאָך נישט, וויל איך — פיהר איך, וויל איך ניט — פיהר איך ניט! און דאָס פערדעל איז אויך נישט פון אייזען! אַ צער בעלי־חיים, עס האָרעוועט זיך נעבאָך אָן געננוג דורכ'ן טאָג, באַדאַרף עס נאָך אַרומשלעפּען זיך גאַנצע נעכט! עס האָט מעהר נישט וואָס צו טהון!... מע וועט מיך ניט נויטען פון קהל!... לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנט!... קום, ברודער, — זאָגט ער צום פערדעל — לאָמיר פאָהרען אַהיים.

VII.

כתרילעווקער באַנדיטען.

געקומען אהיים פון די שרפות שוין פאַרטאָגליך און אויפגע־עפענט די טיר פון מיין חדר, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען: איך האָב דערזעהן דריי מאָדנע פאַרשוינען, נישט קיין בעקאַנטע פּנים׳ער, דרעהען זיך ארום מיט א ליכט. דאָס בעט איז צעוואָר־פען, די שאַפע איז אָפען, מיין טשעמאָדאַנטשיק ליגט אין מיטען שטוב, און מיינע פּאַפּיערען, מיינע כתבים, וואַלגערען זיך אויף דער ערד.

— וואָס איז דאָס? ווער זענט איהר? וואָס טהוט איהר דאָ? — טהו איך א פרעג ביי איינעם, א אידען מיט א רויטער באָרד און מיט א בלויער בראָדעווקע אויף דער נאָז.

— זייוו איהם א סעמער, לאָז איהם סארוי די נמשה! — רופט זיך אָן איינער אויף א משונה־מאָדנע לשון צום רויטען מיט דער בלויער בראָדעווקע.

דער רויטער ענטפערט ניט דאָס אנדערע וואָרט; ער פאַר־שליסט די טיר, בויגט זיך אָן און שלעפּט־ארויס פונ׳ם שטיוועל א גרויסען, א שאַרפען, א קאָלאָדאַטשמעסער און טהוט אָ מאַך מיט׳ן מעסער מיר איבער׳ן פּנים הין און צוריק, ארויף און אראָפּ, ווי א בישופמאַכער.

— ווער מיר זענען? מיר זענען היגע באַנדיטען! — רופט זיך אָן צו מיר איינער פון דער חברה, א שווארצער איד מיט א בעלמע אויף איין אויג, און בשעת ער רעדט אוים דאָס וואָרט „באַנדיטען“, טהוט ער מיט׳ן געזונדען אויג א מורא׳דיגען גלאַנץ און א קריץ מיט די צייהן, ווי א רוצח.

— טהו איהם אַ לייסטער ביי די שעקענים! — רופט זיך אָן יענער אויף זייער איבערגעקעהרטער שפּראַך.

— דענני! דאַוואַי דעננִי!! — שרייט־אוים דער דריטער פון דער חברה, אַ הויכער איד מיט אַ הייזעריג קול, און חאַפּט מיך אָן ביי דער לאַץ פון דער קאַפּאָטע און טרייסעלט מיך, ווי אַ לולב.

— געלט — זאָג איך — ווילט איהר? ביי מיר ווילט איהר נעמען געלט? ווי קום איך צו געלט? גאָט האָט מיך אויסגעהיט פון געלט.

— גאָז איהם, אַז ער ניילט! — רופט זיך אָן יענער אַלץ אויף זייער לשון.

— דו לייגסט! — מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער בעל־מע. — די מינוט זאָלסט דו אָפּגעבען דאָס גאַנצע געלט, וואָס דו האָסט, אַניט — געזעגען זיך אָפּ מיט'ן לעבען. מיר שענקען דיר צוויי מינוט אויף צו באַטראַכטען זיך און איין מינוט אויף זאָגען ודוי...

און בכדי איך זאָל ניט מיינען, אַז מע טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס, נעהט צו מיר צו דער רויטער, וואָס מיט דער בראָדעווקע, און בעווייזט מיר מיט'ן מעסער אַרויף און אַראָפּ, אַהין און אַהער, עטליכע מאָל, ווי מע מאַכט מיט'ן לולב סוכות צו הלל.

— וואָס טהעשט איהר, ווי די מיילענע לונמם? לאָז מען איהם ניבדען די טהען מיט די סוף! — רופט זיך אָן דער הייזע־ריגער אויף זייער פערשטעלטער שפּראַך און לאָזט אוים אויף אונ־זער לשון:

— וואו זענען ערגיץ די שטריק? לאָמיר איהם בינדען!

— למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין? — זאָג איך. — אמעהר, נאַט אייך אָפּ מיין גאַנץ פאַרמעגען, דאָס בייטעלע מיט די עטליכע קערבלעך, און לאָזט מיך אָפּ. וואָס האָט איהר צו מיר? איך בין אַ טאַטע פון קינדער, קיין עין־הרע, פיער מיידלעך מיט צוויי יונגלעך, דאָס קלענסטע איז נאָך נישט אַלט קיין חודש...

אלע דריי באנדיטען רעדען זיך איבער איינער מיט׳ן אנדערען אויף זייער גנבה׳שער שפראך, צעהלען איבער די עטליכע קערבלעך, וואס ביי מיר אין בייטעלע, און נעמען מיך אויפ׳ן צימבעל. זיי פרעגען מיך און איך ענטפער זיי.

— פון וואנען איז א איד?

— פון יעהופעץ.

— מה שמכם?

— שלום־עליכם.

— עליכם שלום. ווי אזוי איז אייער נאמען?

— שלום־עליכם.

— עליכם שלום. מיר פרעגען אייך, ווי אזוי רופט מען אייך?

— שלום־עליכם — אזוי רופט מען מיך טאקי.

— א טשודנער נאמען! וואס איז אייער טהועכץ?

— איך בין א שרייבער.

— מע שמועסט, וואס איז אייער טהועכץ, אייער פרנסה?

— איך בין א שרייבער.

— וואס זשע שרייבט איהר? פראשעניעס? פאפיערען? מסירות?

— פעליעטאנען, מעשה־ביכלעך פאר אידישע קינדער.

— זענט איהר, הייסט דאס, א מוכר־ספרים׳ניק, א בעל־מחבר?

— א מחבר.

— וואס זשע טהוט איהר היע?

— געקומען אנקוקען כתרילעווקע.

— און מעהר גאר נישט?

— מעהר גאר נישט.

— קיין שום געשעפט?

— קיין שום געשעפט.

— און לעגט הוצאות?

— און לעג הוצאות.

— צו וואָס נוצט דאָס אייך?
— בכדי איך זאָל האָבען וואָס צו באשרייבען.
— וואוהין שרייבען?
— אין די גאזעטען.
— וואָסערע גאזעטען?
— אידישע גאזעטען.
— פארהאַן אידישע גאזעטען?
— ווי דען?
— וואָס טהוען זיי?
— זיי דרוקען זיך.
— וואו דרוקען זיי זיך?
— אין ווארשאָ.
— אויף וואָס דארף מען זיי?
— אויף צו לייענען.
— ווער לייענט זיי?
— אידען.
— עמיצער צאָהלט אייך עפּיס דערפאר, וואָס איהר שרייבט?
— גענווייגטליך.
— אַט אזוי זשע רעדט! וואָס, אשטייגער, האָט איהר דער־פון? וויפיעל פארדיענט איהר א וואָך?... איהר רויכערט? וואו זענען אייערע פאפּיראָסען?

איך נעם־ארויס מיין פּאפּיראָסקאסטען און טראָג זיי אונטער אלעמען, זיי זאָלען זיך נעמען צו פּאפּיראָסען.

— גרעף איהם, צי ס'איז פון בּיזלער... — רופט זיך אָן איינער אויף זייער שפּראַך.

— א זילבערנער? — מאַכט צו מיר דער, וואָס מיט דער בעלמע, און ווענט דעם פּאפּיראָסקאסטען אויף דער האנד. — א זילבערנער, צי א פּראָסטער חי־וקיים?

— א פּראָסטער שלש־סעודות פון צוויי גילען! — זאָג איך, און מיר פעררויכערען אלע צו פּאפּיראָסען.

— טהו איהם א פאטש ביי'ם נייזער! — רופט זיך אן איינער אויף גנבה'ש לשון.

— וואו איז אייער זיינער? — מאכט צו מיר דער, וואס מיט דער בעלמע, און בעזוכט מיר אלע קעשענעס. — איהר האט גאר נישט קיין זייגער?

— איך האב — זאג איך — א זייגער, און דוקא א גוטען זייגער, א גילדענעם, איז ער פארזעצט אין לאמבארד אין יעהופעץ...

— איין עבירה! — זאגט דער הייזעריגער. — ער וואלט אונז שטארק צונוץ געקומען אצינד!... מיר דארפען טאקי איצט א גילדענעם זייגער, ווי אין לעבען אריין!

— אויף וואס דארפט איהר דאס אזוי — זאג איך — א גילדענעם זייגער?

— א גילדענעם זייגער — זאגט ער — קאן מען פארקויפען און אפלעזען גוטע געלט!

— פאחט איהם דער טאוועגכאמער! — רופט זיך אן איינער אויף זייער לשון. — ער איז א מארענאם גלייך מיט אונז!...

— א גוטע נאכט! — מאכען צו מיר די באנדיטען און לאזען זיך געהן. — דאס אנדערע מאל, אז איהר געהט אוועק, זאלט איהר פארשליסען די טיר, נישט פארלאזען זיך אויפ'ן אויבערשטענ'ס נסים און אויפ'ן יושר פון כתרילעווקער גנבים... האט קיין פאר־איבעל ניט, וואס מיר האבען אייך אפשר דעקוטשעט.

— אדרבה! — זאג איך. — האט איהר קיין פאראיבעל ניט, וואס אזוי ווינציג... — און איך וויל זיי ארויסבעגלייטען אויף יענער זייט טיר, רופט זיך אן צו מיר דער הייזעריגער, לעגט־צו א פינגער צום מויל און ציהט־אויס מיט'ן ניגון פון „קאלדוניא“:

— פתח שין — ששש־א־א־א־א!...

און דער רויטער, וואס מיט דער בראדעווקע, נעמט־ארויס דאס מעסער און טהוט א מאך מיט דעם איבער'ן קאפ עטליכע

מאָל, ווי איינער רעדט: „טאָמער טהוסט דו חלילה א פּיפּס, איז דיין לעבען קיין לעבען ניט!"...

. . . .

. . . .

— גוואלד! גוואלד! גוואלד! אידען, ראטעוועט! — האָב איך מיך צעשריגען ניט מיט מיין קול, וויבאלד די באנדיטען זענען אוועק, און איך האָב אויפגעוועקט די גאנצע שטוב. מען איז זיך צעגויפגעלאָפען פונ'ם גאנצען האָטעל; ווייבער זענען אראָפּגע־שפּרונגען פון די בעטען אין אונטערשטע קליידלעך, און מאנס־בילען — מחילה, אין איינע תחתונים. מע האָט געמיינט, אז עס ברענט.

— ווערער א שרפה?

— וויעדער געברענט?

— וואו ברענט?

— ווער ברענט?

— שא, שא, קיינער ברענט ניט! — איז ארויס נח דער שווייצאר מיט זיין שפּראך און רופט זיך אָן צו מיר:

— וואָס האָט איהר זיך, למשל, צעשריגען, ווי א משוגען קעלבעל? וואָס גוואלדעוועט איהר, ווי אין א מאהנהויז? איהר וועט חלילה אויפוועקען אלע אקטעיורען!...

— גזלנים! — זאָג איך. — רוצחים! באנדיטען זענען מיך באפאלען נאר־וואָס און מיך באנומען!

דערהערט „גזלנים", פאלט־אָן אויפ'ן גאנצען עולם א פחד, און עס ווערד א ליארעם, א גערעדעריי פון אלע מיט א מאָל:

— גזלנים?

— וויפיעל גזלנים?

— דריי גזלנים!

— וואָס פאר א פנים האָבען זיי?

— צוויי יונגע, איינער איין אלטער!

— נעגאַננען מיט מעסערס?

— למאי האָט איהר געשוויגען?

— איהר האָט מורא געהאַט שרייען?

— נאַט אייך גזלנים! גאָט זאָל שומר ומציל זיין!...

— נעכטען געווען אינ'ם אַנדערען הויף אויך גזלנים... גע־שטיקט אַ אידינע, אַרויסגעטראָגען די בריקלעך, געפונען איין אייזען...

— מסוכן איבערבלייבען איינער אליין אין שטוב...

— מע וועט שוין באַלד דאַרפען אַנטלויפען פון כתרילעווקע!

— נאַ דיר גאָר גזלנים, טאָמער איז קאַרג!...

— חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! — הערט זיך פּלוצים פון דרויסען אַ קול פון אַ נקבה און אַ געלויף מיט אַ קלאַפּעריי פון אַ סך מענשען. — חאַפּט זיי! חאַפּט זיי!

— געחאַפּט!

— איינעם געחאַפּט! צוויי געחאַפּט!...

— בינדט זיי! האָסט שוין דעם דריטען אויך? בינדט איהם! בינדט איהם!...

— פּאַוואָלי בינדט, ניט פאַר'ן קאָפּ, פאַר די פּיס, פאַר די פּיס!...

— זעלדע! געב מיר דיין פּאַטשיילע, זעלדע!

— אָה, איהר האָרכט? מע האָט זיי געחאַפּט! — רופט זיך אָן צו אונז נח דער שווייצאַר און לאָזט זיך לויפען מיט אַ לאַנ־טערנע אין דרויסען אַרוים, און מיר אַלע — נאָך איהם.

— נו, וואָס הערט זיך? — שרייט נח אין דער פענסטער אַהין, פון וואַנען עס געהען די קולות. — שוין געחאַפּט?

— געחאַפּט, געחאַפּט! — ענטפערט איהם אַ קול פון אַ נקבה אין דער פענסטער.

— און געבונדען?

— געבונדרען, געבונדרען!

— אַלע דריי?

— אַלע דריי, אַלע דריי!

— אַנו, לאָמיר זיי חאַטש אָנקוקען, וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען! — מאַכט נח דער שווייצאַר און רופט מיט זיך דעם גאַנ־צען עולם, און מיר געהען־צו נאָהענט מיט דער לאַנטערנע צו די געחאַפּטע גזלנים, און מיר דערזעהען אויף דער ערד ליגען דריי געפּענטעטע... אינדיקעס!

די אינדיקעס האָבען אַראָפּגעלאָזט די בלויע שנאָבלען, בלאָזען מיט די נעזער און בליצלען מיט די אויגלעך אויף דער שיין פון אונזער לאַנטערנע, און די ווייבער, האַלב־נאַקעטע, דערצעהלען אונז נסים ונפלאות, ווי אַזוי די אינדיקעס זענען אַרויס פון שטייג, מע ווייסט ניט ווי אַזוי: צי גנבים, צי אַ טחויר איז דורכגעלאָפען און האָט זיי איבערגעשראָקען, — נאָר דאַנקען גאָט, וואָס מע האָט זיי געחאַפּט, אַניט — וואָלט געווען חלילה אַ היזק פון מי יודע וויפיעל!...

— טפו זאָלט איהר ווערען, כתרילעווקער קורעלאָפּניצעס! — זאָגט נח און בטל'ט־אוים אויף זיי אַלע בייזע ווייסטע חלומות. — אַ רוח אין אייער אינדיטשקעס־געגנז־קאַטשקעס־פּלעדערווישען אַריין!...

און נח דער שווייצאַר הערט ניט אויף צו שיטען מיט זיינע געקליבענע, שאַרפע, פּערשפּיצעלטע ווערטער, און דער עולם הויבט אָן ביסלעכווייז זיך צעגעהן, מיט אַ געהניץ, איטליכער אין זיין רוה אַריין.

איך בלייב שטעהן איינער אַליין, אין מיטען דער בלאָטע, פּער־טומעלט פון דער נאַכט מיט איהרע פּחדים, מיט איהרע בהלות. אַ נאַסע קעלט נעמט דורך מיין לייב, דורך־און־דורך. ערטער־ווייז בעווייזט זיך אַ פייערל אין די פענסטער. פון אַ פּאָר קוימענס

ציהט זיך א בלוי רויכעל. פון א זייט הימעל בעווייזט זיך א העלער פאס. פון עטליכע ערטער הערט זיך א קרעהען פון העהנער, וואס שטעלען־אן זייערע העלזער און שרייען אויף אלערליי קולות און פערשיעדענע נוסחאות: קו־קו־רי־קו־או!...
עס שאריעט אויף טאג.

כתרילעווקער מושב־זקנים

געשריבען אין יאָהר 1910.

כתרילעווקער מושב־זקנים

אלסדינג פּראָגרעסירט אויף דער וועלט, געהט פּאָרווערטס. עס פּראָגרעסירט אויך אונזער כתרילעווקע.

כתרילעווקע האָט זיך אַ שטאַרקען רוק געטהאָן די לעצטע צייט. אזוי, אַז איהר וועט קומען צו פאָהרען אהין אצינד, וועט איהר זיין ערשטוינט. איהר וועט קוקען און וועט זיך נישט קאָנען זאַט אָנקוקען. איהר וועט דערזעהען אין מיטען שטאָדט, סאַמע אין דער רעכטער בלאָטע, אַ גרויסען, אַ ברייטען, אַ הויכען מויער פון געלע ציגעל, מיט אייזען געדעקט און מיט אַ סך, אַ סך פענס־טער, מיט אַ שענער הויכער געשניצטער טהיר, און אויבען, איבער דער טהיר, צוגעשלאָגען אַ ווייסער מאַרמאָר־שטיין, אויסגעקריצט מיט גרויסע גאָלדענע אידישע בוכשטאַבען:

מ ו ש ב ־ ז ק נ י ם.

איהר שטעהט און קוקט אויף דאָס דאָזיגע בילד, און עס דאַכט זיך אייך אויס, אַז עס האָט דעם אָנבליק פון אַ טייערער סאַמעטע־נער לאַטע אויף איין אַלטער פערגרינטער ליוסטרינענער צעריסע־נער קאַפּאָטע. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פרעכטיגער „מושב־זקנים" אין מיטען דרינען אין דעם אָרעמען־אָרעמען כתרילעווקע? וואָס איז דאָס — עמיצען אויף צו־להכעיס? אָדער אַ ליצנות? אָדער גאָר עמיצענ'ס אַ טעות? אָט וואָס מע האָט מיר דערצעהלט דאָס לעצטע מאָל, אַז איך בין געוועז דאָרט אויף קבר־אָבות.

דאָס איז געווען אין דער צייט, וואָס מע האָט געזאָלט דורכ־פיהרען דורך כתרילעווקע אַ באַהן. עס זענען אַראָפּגעקומען פון

מאַסקווע מיני מאַרנע בעשעפענישען: אינזשענערען, גאַסענמעס־טערס, ערדשניידערס וכדומה אַזעלכע פּאַרשוינען, און ועל כולם — איינער אַ פּאַדראַטשיק, אַ יונג מיט ביינער, און דווקא אַ „אונזערי־גער“. דעם נאָמען זיינעם ווייסט מען עד היום נישט. אפשר איז דאָס פּאָליאַקאָוו'ס אַ „מענטש“, און אפשר טאַקי פּאָליאַקאָוו אַליין. נאָר אַז ער איז אַ גביר איין אדיר, אַ מיליאָנשטשיק — דאָס האָט אַ מינדסט קינד אויך געקאָנט אַרויסזעהען. וואָרום ווער וועט זיך עס פּערגינען שטעהן איין מענש אַליין אין צוויי חדרים, פּרעסען היהנער, זשליאָקען ווײַן אין מיטען מיטוואָך און מאַכען קוצעניו־מוצעניו מיט'ן בעל־אכסניה'ס יונגערע שנור, די הולטייקע? (זי טראָגט אייגענע האָר בפרהסיה און האָט פּיינט דעם מאַן — אַלע ווייסען דאָס).

אין יענער צייט האָט זיך אונזער אַלטער בעקאַנטער, דער רב רב יוזיפעל, אַרומגעטראָגען מיט אַ מחשבה: אַוועקשטעלען אין כתרילעווקע אַ „מושב־זקנים“ פאַר אַלטע קראַנקע אָרעמע לייט. וואָס עפּיס גראָד אַ „מושב־זקנים“? פאַר וואָס נישט קיין „בקור־חולים“? הויבט זיך אָן אַ מעשה פון קשיות פּרעגען! ער זאָל זיך געוועזען נעמען פאַר אַ „בקור־חולים“, וואָלט איהר פּרעגען: פאַר וואָס נישט קיין „מושב־זקנים“? איך בין אייך ערב, אַז אַ זייטיגע מחשבה: טאָמער האָט דאָ חלילה רב יוזיפעל געהאַט אַ מיין, אַ טובת־הנאה פאַר זיך אויף דער עלטער — איז דאָ זיכער נישט געוועזען. רב יוזיפעל איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אַז אויף איין אַלטען מאַן און אַ קראַנקען איז מעהר רחמנות, ווי אויף אַ יונגען. דאָס הייסט, אַ יונגער חולה איז אויך אויף גרויסע צרות. נאָר אַז מען איז קראַנק און נאָך אַלט דערצו, איז מען גאָר איבעריג ביי דער וועלט. איבעריג און נמאס. אַ מענש האָט פּיינט איין אַלטען מאַן אַ זקן — דאָס איז בדוק ומנוסה.

הכלל, ס'איז ביי איהם געבליבען איין מאָל פאַר אַלע מאָל: כתרילעווקע מוז האָבען אַ „מושב־זקנים“. אַ „מושב־זקנים“ איז בילכער פון אַלסדינג. און בכדי אַלע זאָלען פּערשטעהן, ווי ווייט

ס'איז נויטיג א „מושב־זקנים" אין כתרילעווקע, האָט רב יוזיפעל שבת בייטאָג אָפּגעהאַלטען א דרשה אין שוהל, דערצעהלט זעהר א שענעם משל: „אמאָל איז געווען א מלך, האָט ער געהאַט א בן־יחיד..." נאָר ווייל מיר האַלטען אין מיטען א שמועס, ווילט זיך מיר ניט אריינמישען איין מעשה אין דער אַנדערער. לעגען מיר אָפּ רב יוזיפעל'ס משל אויף איין אַנדערש מאָל. איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אז דער משל איז אפשר נישט געווען אזוי גלייך צום נמשל, נאָר דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער, ווי פון אַלע משלים, וואָס רב יוזיפעל פלעגט זיי דערצעהלען. הלואי וואָלט רב יוזיפעל געווען אזא בריה אויף צו פערדיענען זיך דאָס שטיקעל ברויט, ווי ער איז געווען א מאַדים אויף צו זאָגען משלים.

אויסגעהערט דעם משל, רופט זיך אָן צו איהם איינער א בעל־הבית, — פון די נכבדים, געוועהנליך, וואָרום ווער דען וועט זיך איינשטעלען ארויסטרעטען קעגען א רב פאַר איין עדה מיט אידען?

— יאָ, רבי, איהר זענט אודאי זעהר גערעכט. דער משל איז זעהר א שענער משל. די קשיא איז נאָר: וואו נעמט מען געלט? א „מושב־זקנים" דאַרף קאַסטען געלט, און כתרילעווקע איז א שטאָדט פון סאַמע כתריליקעס, אָרעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים...

— ע! איך וועל דיר דערצעהלען, קינדעניו, דערויף אויך א משל. אמאָל איז געווען א מלך... האָט ער געהאַט א זוהן א בן־יחיד...

הכלל, וואָס דער מלך האָט געטהאָן מיט זיין בן־יחיד — דאָס איז נישט וויכטיג. וויכטיג איז דאָס, וואָס אונזער רב יוזיפעל האָט אויף מאָרגען, זונטאָג, גענומען צוויי בעלי־בתים פון די „פאָר־נעמסטע" און איז ארויסגעקומען מיט א פעטשיילע אין מאַרק, גענומען געהן פון קלייט צו קלייט, פון שטוב צו שטוב — דער אַלטער מנהג אין כתרילעווקע אויף צו „מאַכען געלד". פערשטעהט זיך, אז קיין גרויסע קאַפּיטאַלען קאָנען דערפון נישט ווערען. רב יוזיפעל האָט אָבער צייט. ער קאָן בעשטעהן, עס זאָל געדויערען

נאָך אַ וואָך. רוים איז נישט געבוירען געוואָרען אין איין טאָג. וואָס זאָל מען טהון: נעבאָך אַ שטאָדט פון קבצנים! דער גאַנצער אַרויסקוק איז אויף די פּרעמדע, די סוחרים, וואָס קומען אַראָפּ קיין כתרילעווקע, אָדער גלאַט אַזוי דורכפאָהרער, וואָס שטעלען זיך אָפּ אויף די אַכסניות. דאַרט אַז מע דערטאַפּט אַמאָל אַ פויגעל, פליקט מען איהם אַרום אַזוי, אַז ער פערזאָגט אַ צעהנטען: „אַז איהר וועט פאָהרען פערביי כתרילעווקע, זאָלט איהר דאָס אויסמיידען אַ מייל אַרום און אַרום — ס'איז נישט אויסצושטעהן פון די דאָרטיגע אָרעמע לייט!"...

דערהערט, אַז ס'איז געקומען צו פאָהרען פון מאָסקווע אַ איד אַ פּאָדראַטשיק, פּאָליאַקאָוו'ס אַ „מענטש", אָדער אפשר פּאָליאַקאָוו אַליין, אַ גרויסער מיליאָנשטשיק, — האָט זיך רב יוזיפעל אָנגעטהאָן שבת'דיג, גענומען אויף זיך דעם טיזליק מיט'ן שטריימעל, וואָס האָט זיך עפּיס נישט געפּאַסט צום גרויסען וואָכעדיגען שטעקען, וואָרום ממה־נפשך: איז דאָס שבת — ווי קומט אַהער אַ שטעקען? איז דאָס אין דערוואָכען — וואָס עפּיס אַ שטריימעל?... פערענטפערט איז די קשיא געוואָרען ערשט דעמאָלט, אַז רב יוזיפעל האָט מיטגענומען מיט זיך די צוויי פיינסטע בעלי־בתים און איז אַוועק מיט זיי גלייך אויף דער אַכסניה, צום רייכען פּאָדראַטשיק.

איך ווייס נישט, ווי אַזוי זענען די איבעריגע מאָסקווער פּאָדראַטשיקעס. נאָר דער פּאָדראַטשיק, וואָס איז געקומען קיין כתרילעווקע דורכפיהרען אַ באַהן, איז געווען אַ מאָדנער פּאָדראַטשיק. אַליין אַ קליינינטשקער, אַ פּוכלינקער, מיט פעטע בעקלעך, מיט פליישיגע ליפּען און מיט קורצע הענטלעך, — איז דאָס געווען אַ בריאה אַ ריהרעוודיגע, וואָס אַז סע געהט, לויפט עס, און אַז סע רעדט, שרייט עס און לאַכט מיט אַ צעשאָטען געלעכטערעל: „העהע־העהע!" און די אויגלעך זענען ביי איהם תמיד בענעצט מיט טרערען, און אַלסדינגג איז ביי איהם גיך, חאַפּענדיג, אויף איין פוס, און נערוועז — מיט סכנת־נפשות! איהם נישט צו־טרעפען, וואָס ער וויל, אָדער איהם זאַטשעפּען מיט אַ וואָרט — איז חיות

נישט זיכער. באַלד צינדען זיך איהם אָן די אויגלעך און ער איז קאַפּאַבל אייך דורס זיין, צערייסען אויף צווייען. א מאָדנער, א מאָדנער פּאַדראַטשיק!

איינגעפיהרט האָט ער אויף דער אכסניה, אַז ווער סע זאָל צו איהם נישט קומען, יהיה מי שיהיה, מעג זיין דער גובערנאַטאָר אַליין (אַזוי טאַקי מיט דעם לשון האָט ער אָנגעזאָגט), דאַרף מען איהם פריהער אַ קלאַפּ טהון אין דער טהיר, און אַז ער וועט הייסען אריין, דאַרף מען ערשט דעמאָלט איהם מעלדען, ווער עס וויל מיט איהם רעדען — איז אָדער ער בעט אריינקומען, אָדער ער הייסט קומען מאָרגען.

פערשטעהט זיך, אַז אין כתרילעווקע האָט מען זיך געגוג אָנגעלאַכט אויף דעם דאָזיגען פּאַרשוין און אויף זיינע נארישע גענג. האָט איהר געהערט אַ השגה פון אַ מאָסקווער פּאַדראַטשיק? לאַ־די, וואָס איך האָב מיך מטריח געווען און קום צו דיר אהיים, דאַרף איך נאָך שטעהן אַ היבשע ווײלע אויף יענער זייט טהיר און אויס־וואַרטען ביז דו וועסט מיר „פּאָזוואָליען" אריינקומען צו דיר, אָדער אניט — וועסט דו מיר הייסען קומען מאָרגען? ניין, דאָס קאָן נאָר אַ מאָסקווער פּאַדראַטשיק. דאכט זיך, מע דאַרף נישט קיין גרעסערען מענשען, ווי רב יוזיפעל דער רב, אַ איד אַ למדן און אַ גרויסער ירא־שמים. פון דעסטוועגען איז ביי איהם אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אָפען טהיר און טויער, כל דכפין — מיר זענען דאָך עפּים אידען אויף דער וועלט!

דערזעהן פאַר זיך רב יוזיפעל דעם רב בכבודו ובעצמו און נאָך שבת'דיג אָנגעטהאָן, איז דער בעל־אכסניה, אַ איד מיט אַ ליולקע־ציבעק, מיט אַ היבשען בויך און מיט אַ צעשפּילעטען פונ־פּאָרענט, ממש מבולבל געוואָרען: „ברוכים הבאים! סקאַצעל קומט! אַזאַ גאַסט! דער רב אַליין ביי מיר אין שטוב! אַזאַ זכיה! רבי, זיצט... וואָס? צום אורח דאַרפט איהר? מיט'ן גרעסטען כבוד!"...

און דער בעל־אכסניה האָט נאָר פערגעסען פונ'ם „יהיה מי שיהיה" און פונ'ם „גובערנאַטאָר", אַוועקגעלעגט דעם ליולקע־ציבעק, פערשפּילעט דעם פונפאַרענט און האָט צוגעפיהרט דעם רב מיט די צוויי פיינסטע בעלי־בתים צום אורח'ס טהיר, און אַליין איז ער נעלם געוואָרען.

מיט וואָס דער אורח איז דאָרט געווען אין דער מינוט בעשעפטיגט — איז שווער צו זאָגען. אפשר האָט ער געהאַלטען סאַמע אין מיטען רעכענונג וועגען אייזענבאַהן, וואו מע זאָל ציהען די רעלסען און וואו מע זאָל אַוועקשטעלען דעם וואָקזאַל? אָדער אפשר איז ער געלעגען ביי זיך אין צווייטען צימער אָנגעשפּאַרט און נעדרימעלט? אָדער אפשר איז ער דאָרט געזעסען גלאַט אַזוי און געשמועסט, געפּלוידערט מיט'ן בעל־אכסניה'ס יונגער שנור די הולטייקע, וואָס טראָגט אייגענע האָר און האָט פיינט דעם מאַן — אַלע ווייסען דאָס? ווער קאָן עס ווי־סען, וואָס אַ איד אַ פּאַדראַטשיק פון מאָסקווע, אַ יונג מיט ביינער און אַ מיליאָנשטשיק דערצו, טהוט ביי זיך איין מענש אַליין אין צוויי צימערען? נאָר אַז די כתרילעווקער דעפּוטאַציע איז אַריינגעקומען צו איהם אינ'ם ערשטען חדר, האָבען זיי איהם נישט געטראָפען. זיי האָבען נאָר בעמערקט, אַז די טהיר פונ'ם צווייטען חדר איז אָפען און ס'איז דאָרטען זעהר שטיל. געהן ווייטער האָבען זיי נישט געוואָלט. ס'איז נישט קיין דרך־ארץ — טאָמער שלאָפט ער? זענען זיי געפאַלען אויף אַ המצאה און האָבען אַלע דריי געגעבען אַ הוסט (אַזוי איז דער מנהג אין כתרילעווקע). האָט דער פּאַדראַטשיק דערהערט, איז ער אַרויסגעלאָפען נישט טוידט, נישט לעבעדיג. דערזעהען אומבעקאַנטע געסט, איז ער באַלד געוואָרען מלא כעס וחמה און האָט זיך צעשריגען אויף זיי אויפ'ן מאָסקווער אופן:

— ווער איז? וואָס דאַרפט איהר, אַזעלכע און אַזעלכע? ווער האָט אייך אַריינגעלאָזט? איך האָב דאָך טויזענד מאָל אָנגעזאָגט, אַז „אָהן אַ דאָקלאַד" זאָל מען צו מיר נישט געהן!

ס'איז א סברה, אז ער האט אויסגענוצט דערביי, זאגט מען, דאס ווארט „זשידי"... ס'איז אפילו נישט צו גלויבען אזעלכעס אויף א אידען, נאר א מענש, און א מיליאנשטשיק דערצו, אז מע ברענגט איהם אריין אין גרים־צארן, קאן ער אפטהון נאך א סך ערגערע זאכען...

אונזער לעזער, וואס איז שוין בעקאנט גענוג מיט'ן כתרילעווקער רב, ווייסט גאנץ גוט, וואס פאר א איד איין עניו אט דער רב יוזיפעל איז. ער וועט אייך קיינמאל נישט זיין קיין קופץ בראש. ער האט תמיד ליעב זיין בעסער דער לעצטער, ווארום ער נעהט מיט דעם גאנג, אז א בשר־ודם דארף זיך נישט האפען. ער האט נישט וואס אנצוווערען און וועט קיינמאל נישט פערשפעטיגען. נאר דא האט ער געמוזט ארויסטרעטען מיט איין פוס פריהער, וויל יענע „פארנעמסטע בעלי־בתים" האבען זיך פשוט איבערגעשראקען פאר'ן מיליאנשטשיק, וואס האט זיך צעלאזט אויף זיי מיט די הענד און צוגעטופעט מיט די פיס. ווער ווייסט, וואס ער איז? אפשר איז ער פאליאקאוו'ס א „מענטש", און אפשר איז דאס פאליאקאוו אליין? האבען זיי שוין בעל־כרחם געמוזט אביסעל אפרוקען זיך צוריק, זיין אביסעל נעהענטער צו דער טהיר. א קשיא, וואס סע מאכט זיך... נאר איין רב יוזיפעל האט זיך עפיס איצטיגס מאל גראד נישט דערשראקען. ער איז געגאנגען מיט א ממה־נפשך: איז דער מענש א גרויסער מענש, דארף איך פאר איהם קיין מורא נישט האבען. אלא וואס דען? ער איז א קליין מענשעלע, — האב איך אודאי פאר איהם נישט וואס מורא צו האבען!... איז ער ארויסגעטרעטען קעגען איהם מיט שטארקייט און רופט זיך אן צו איהם אזוי צו זאגען:

— זייט זשע מוחל, איהר שרייט... אפשר זענט איהר גערעכט... האט קיין פאראיבעל נישט, וואס מיר האבען אייך אפשר געשטעהרט... מיר זענען זיך אבער עוסק אין א מצוה, און שלוחי־מצוה, שטעהט ביי אונז געשריבען, אינן ניזוקין — דער וואס איז

איין עוסק במצוה — דעם קאָן נישט שאַדטען... מיר זאַמלען נדבות, פאַרשטעהט איהר מיך, אויף אַ גרויסע זאַך, אויף אַ „מושב־זקנים"...

דער פּאַדראַטשיק פון מאָסקווע איז גאָר געבליבען אָהן ווער־טער. דאָס אריינרייסען זיך צו איהם „אָהן אַ דאָקלאַד" פון אַט די דריי אידען פלוצים אין מיטען דרינען און דאָס האַלטען זיך פון אַט דעם דאָזיגען אַלטען מיט'ן שטריימעל, וואָס האָט איהם אויס־געוויזען אַ נאַריש, אַ פּרעך, האָבען אונזער אורח אַזוי אויפגע־בראַכט, אַזוי צעקאָכט, אַז ער האָט דערפיהלט, ווי עס האָט איהם דערלאַנגט אַ קיצעל אין נאָז און אַ הויב־אויף דעם מח און דאָס גאַנצע בלוט איז איהם אריין אין פּנים אריין. ער איז פּשוט ארויס פון די כלים און אַזוי שטאַרק פערלוירען זיך, אַז ער געדענקט אַליין נישט, וואָס מיט איהם איז געוועז. עס האָט זיך עפּיס ווי קענגען זיין אייגענעם ווילען אויפגעהויבען ביי איהם די האַנד, און ער האָט מיט'ן גאַנצען כח אראָפּגעלאָזט דעם אַלטען אַ הילכיגען פלאַמ־פייעריגען פּאַטש.

— נאָט אייך! אָט האָט איהר אייך אַ „מושב־זקנים"!...

פון'ם דאָזיגען פּאַטש זענען ביי'ם אַלטען אראָפּגעפלויגען פון קאָפּ דאָס שטריימעל מיט דער יאַרמעלקע אינאיינעם, און דער כתרילעווקער רב איז געבליבען שטעהן אַ ווייסע בגלוי־ראש — דאָס ערשטע מאָל אפשר אויף זיין לעבען... עס האָט אָבער גע־דויערט נישט מעהר ווי אַ רגע כמימרא, האָט דער רב רב יוזיפעל קודם זיך איינגעבויגען, אויף דער גיך אויפגעהויבען דאָס שטריימעל און צוגעדעקט דעם נאַקעטען קאָפּ. דערנאָך האָט ער פּאַוואָלינקע זיך אַ טאַפּ געגעבען ביי דער באַק און אַ קוק געטהאָן אויף דער האַנד, צי איז ער חלילה נישט צע'דמ'ט? און טאַקי באותה שעה רופט ער זיך אָן צום אורח שטיל און בנעימות'דיג, מיט אַ מאָדנעם שמייכעלע, און דאָס פּנים איז איהם טוידט, ווי ביי אַלע טוידטע:

— נו, מילא, דאָס האָט איהר, הייסט עס, געגעבען מיר. וואָס זשע וועט איהר עפּיס געבען, רב איד, פאַר די אַלטע קראַנקע נעבאַך, איך מיין טאַקי אויפ'ן „מושב־זקנים" מיין איך?

. . . .

. . . .

. . . .

וואָס ווייטער איז געווען — לאָזט זיך נישט דערצעהלען. קיינער ווייסט נישט, וואָרום די „פאַרנעמסטע בעלי־בתים", אַז זיי האָבען דערהערט פונ'ם פּאָדראַטשיק די מאָסקווער שפּראַך, האָבען זיי שוין נישט געסטייעט... און דער רב רב יוזיפעל האָט גלאַט נישט געוואָלט רעדען דערפון... אַז ער איז ארויסגעגאַנגען פון דאָר־טען, האָט איהם דאָס פּנים מאָדנע געשיינט. איין באַק (די לינקע) האָט געשיינט מעהר פון דער אַנדערער... און ער האָט מיט זיין בנעימות'דיג שמייכעלע געזאָגט:

— מזל־טוב, אידען, איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה: מיר האָבען מיט'ן אויבערשטענס הילף אַ „מושב־זקנים", אָבער אַ „מושב־זקנים", הערט איהר, אַז נאָט און לייט וועלען זיך פרעהען...

די „קליינע מענשעלעך" וואָלטען אפשר דעם רב נישט אינ־גאַנצען געגלויבט, ווען זיי זאָלען נישט הערען פונ'ם פּאָדראַטשיק אַליין מיט זייערע אויהערען, ווי ער זאָגט און קלאַפּט זיך מיט די קורצע פינגער אין דער ווייסער מאַנישקע:

— אידען, איך שטעל אייך אוועק אַ „מושב־זקנים". איך, איך!... — און נישט נאָר געהערט מיט די אויהערען, נאָר מע האָט געזעהען מיט די אויגען אין גיכען, ווי דער פּאָדראַטשיק געהט־אום מיט'ן רב אין שטאָדט, מעסט מיט'ן שטעקען: „אָט דאָ וועט שטעהן דאָס הויז. אָט אַזוי פיעל וועט זיין די לענג, און אָט אַזוי פיעל די ברייט"... און אָט האָט מען שוין געבראַכט צו פיהרען ציגעל, געהילץ און אַנדערע מאַטעריאַלען — און עס געהט אַ גאַנג.

אמת, עס האָבען זיך געפונען בעלנים, וואָס האָבען געגומען אויספרעגען בײ'ם רב, אויסטאַפּען, ציהען ווערטער: „רבי! ווי

אזוי איז געווען די מעשה? ווי אזוי האָט אייך דער דאָזיגער מפיים געווען פאַר די האַרטע רעד?... וואָס האָט איהר איהם געזאָגט און וואָס האָט ער אייך געענטפערט?"... רב יוזיפעל האָט אָבער אַלסדינג דורכגעלאָזט פערביי און פעררעדט דעם עולם די צייהן, געשמייכעלט דערביי מיט זיין שטענדיג בנעימות'דיג שמייכעלע:

— אָבער א „מושב־זקנים" וועלען מיר, אם־ירצה־השם, האָבען, הערט איהר, אז גאָט און לייט וועלען זיך פרעהען!...

* * *

איין עבירה — דאָס „מושב־זקנים" שטעהט נאָך עד היום לעדיג: רב יוזיפעל איז שוין עליו השלום — נישטאָ מיט וואָס צו פיהרען. די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך האָבען שוין אזא מזל: חלומ'ט זיך זיי איינגעמאַכטס — פעהלט זיי א לעפעל; אַנגעגרייט א לעפעל — חלומ'ט זיך זיי נישט קיין איינגעמאַכטס

אַ פּסח'יגע עקספּראָפּריאַציע

געשריבען אין יאָהר 1908.

א פסח׳יגע עקספראָפּריאַציע

א.

כתרילעווקע האָט פון תמיד אָן נאָכגעטאַנצט אדעס; נאָר פון זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען די בהלות, טרעט כתרילעווקע נישט אָפּ פון אדעס אויף קיין האָר: אין אדעס א סטרייק — אין כתרילעווקע א סטרייק; אין אדעס קאָנסטיטוציע — אין כתרי־לעווקע קאָנסטיטוציע; אין אדעס א פּאָגראָם — אין כתרילעווקע א פּאָגראָם. איינער א לץ האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אין אדעס האָט מען אָנגעהויבען זיך אָפּשניידען די נעזער, האָט מען אין כתרילעווקע גענומען שארפען מעסערס; א גליק, וואָס אין כתרילעווקע גופא האָט מען ליעב קוקען אויף יענעם, דעריבער האָט יעדער געוואָרט, ביז דער ערשטער וועט זיך אָפּשניידען די נאָז. און מע וואַרט נאָך עד היום...

נאָך אזא מין הקדמה וועט שוין קיינעם קיין וואונדער נישט זיין, וואָס עס געהט נישט אוועק כמעט א טאָג, מע זאָל נישט לייענען אויף די גאַזעטען אַלע מאָל איין אנדער אומגליק פון כתרילעווקע: ווי אזוי „חברה״ האָבען זיך ארייגעחאַפּט צו א בעקער און האָבען עקספּראָפּריאירט דאָס גאַנצע געבעקס, אָדער ווי אזוי א שוסטער האָט שוין געהאַט כמעט גענדיגט א פּאָר שטיוועל — ס׳איז געבליבען נאָר ארויפצוזעצען א פּאָר פּאָדעש־וועס מיט די אָפּצאַסען, — איז מען איהם בעפאַלען אין מיטען העלען טאָג, אָפּגעזאָגט דעם געוויסען פּסוק „שאו ידיכם״ — „רוקי

ווערך!" — און צוגענומען די שטיוועל. אָדער אַ איד איין אָרע־מאַן איז געגאַנגען איבער די הייזער — דאַנערשטאָג איז געווען די מעשה — האָט מען איהם זאַסטעמפּעט ערגיץ אין אַ געסעל, צו־געשטעלט איהם אַ פּיסטויל גלייך אין פּנים אַריין און אויסגעטריי־סעלט ביי איהם וואָס ער האָט געהאַט. אָדער הערט אַ מעשה, וואָס אַ אידינע דערצעהלט... נאָר וואָס אַ אידינע דערצעהלט וויל איך אייך נישט איבער'חזר'ען; אַ פרוי האָט שוואַכע נערוועז, די צייט איז איין אומרוהיגע, עס קאָן זיך איהר אויסווייזען אַ קוצע קוה פאַר אַ באַרנבוים... איך וויל נישט נעמען אויף זיך „די פער־אַנטוואָרטליכקייט פאַר דער געזעלשאַפט"...

בקיצור, עס איז אַוועק אין כתרילעווקע אַ סדרה עקספּראָ־פּריאַציעס, איינע שרעקליכער פון דער אַנדערער. עס איז געוואָרען אַ מורא צו לעבען אויף דער וועלט, און מע האָט אָנגעהויבען בענקען נאָך די אַלטע גוטע יאָהרען, ווען איין פריסטאַוו. וואָס פלעגט נעמען אַ קערבעל, האָט געקאָנט האַלטען אַ גאַנצע שטאָדט ביי זיך אין זשמעני, און מע האָט אָנגעהויבען בעטען גאָט און תפלה טהון:

— גוואַלד, רבונו־של־עולם, השיבנו נאַזאַד, האַרצעדיגער פאָ־טער, חדש ימינו כקדם!...

דאָס איז אָבער נאָך אַלץ נישט מעהר ווי אַ הקדמה. די מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

בנימין לאַסטעטשקע איז דער גרעסטער גביר אין כתרילעווקע. אויסרעכענען זיין גרויסקייט האָט נישט קיין שיעור. ערשטענס, האָט ער מחותנים רייכע אויף דער גאַנצער וועלט. די מחותנים זענען שוין איצט נישט אַזוי רייך, ווי זיי זענען געווען אַמאָל, איבער היינטיגע צייטען מיט היינטיגע אָנזעצען — ס'איז נאָר קיין חידוש נישט; אַ חידוש איז נאָר, ווי אידען האַלטען זיך נאָך, און ווער שמועסט די כתרילעווקער אידען — זענען שטאַרקער

ווי אייזען! ווי הערינג אין אַ פאַס האָבען זיי זיך צונויפגעפּאַקט אַלע אויף איין אָרט, און זיי פּרעסען איינס דאָס אַנדערע לעבע־דיגערהייד. אַ שטיקעל גליק אָט דאָס אַמעריקע, וואָס נעמט־צו פון דאָרטען אַלע יאָהר כמעט צוויי מאָל אַזוי פיעל, וויפיעל עס שטאַרבען־אויס פון הונגער, פון פּאָגראָמען און פון אַנדערע שלעק... פון דעסטוועגען, זעהט איהר דאָך, אַז גאָט וויל, איז נאָך דאָ אין כתרילעווקע אַ איד אַ נגיד, וואָס הייסט בנימין לאַסטעטשקע, וואָס אַלע זענען איהם מקנא, וואָס ער דאַרף נישט אָנקומען צו קיינעם, אחוץ צו זיינע רייכע מחותנים. מאָהלט אייך, אָנקומען צו אַ רייכען מחותן איז עפּיס אויך נישט אַזאַ זיס שטיקעל ברויט, מחמת דאָס רוב רייכע מחותנים זענען בטבע, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, ברויסע חזירים... פון דעסטוועגען איז בנימין לאַסטעטשקע פאָרט דער נגיד אין כתרילעווקע. אַז מע דאַרף אַ מאָל אַ טובה, וואוהין געהט מען? צו בנימין לאַסטעטשקע. און בנימין לאַסטעטשקע הערט אויס, העלפט אַ מאָל מיט איין עצה, אַ מאָל מיט אַ גוט וואָרט, אַ מאָל מיט אַ קרעכץ — גוט איז אויך דאָס, וואָרום אָהן דעם וואָלט דען געווען בעסער? אַלץ איין שוואַרץ יאָהר.

וואָס איז דער חילוק פון אַ כתרילעווקער נגיד ביז, למשל, אַ נגיד אין יעהופּעץ? די יעהופּעצער נגידים האָבען ווייכע הערצער, קאָנען נישט צוזעהן דעם צער פון די אָרעמע לייט, האַלטען זיי פערמאַכט די טהיר, שטעלען־אַוועק אַ שווייצאַר ביי דער שוועל, לאָזען נישט צו קיין בן־אָדם, וואָס געהט נישט אָנשטענדיג אָנ־געטהאָן. און אַז עס קומט דער ליעבער זומער, הויבען זיי זיך אויף ווי די שוואַלבען און פאָהרען־אַוועק קיין אויסלאַנד — געהט זוכט זיי! אנו, זאָל פּרובען אַ כתרילעווקער נגיד אַזוי טהון, וועט מען איהם די ביינער צעטראָגען! צי ער וויל, צי ער וויל נישט — בנימין לאַסטעטשקע איז ראש וראשון אין קהל. אין אַלע צדקה־זאַכען איז ער דער ערשטער, נישט נאָר אויף צו געבען די ערשטע נדבה, נאָר אויף צו נעמען דאָס שטעקעל, מחילה, און געהן פון שטוב צו שטוב צונויפנעמען נדבות פון אָרעמע לייט פאַר אָרעמע לייט...

היינט ווער שמועסט ערב פסח ביי'ם צונויפנעמען „מעות חטים" — אַ! דעמאָלט מעגט איהר זיך פערגינען אַ קוק טהון אויף בנימין לאַסטעטשקע האָטש פון דער ווייטען. איך ווייס נישט, אויב דער גרעסטער כלל־טהוער פון דער גאַנצער וועלט האָט פאַר דעם ברענענדיגסטען וואהל־קאַמפּף אַמאָל אַזוי געשוויצט, ווי אונ־זער לאַסטעטשקע שוויצט גאַנצע פיער וואָכען פאַר פסח! ער שווערט, אַז פון פורים ביז פסח שלאָפט ער אין אַנטהון! לאָמיר איהם גלויבען אויף נאַמנות, וואָרום וואָס קומט איהם ארויס פון דעם? קיין געלד פאַדערט ער נישט פאַר זיין טרחה. אַי, איהר וועט זאָגען, ער טהוט עס צוליעב כבוד? זאָל זיין אַזוי. וואָס קאָן עס אייך אַהרען? יעדער מענש וויל כבוד; אפילו שררות האָבען עס נישט פיינט. מיר וועלען די נאַטור פונ'ם מענשען נישט איבערמאַכען — פאַרפאַלען!

ג.

דער מנהג פון צונויפנעמען מעות־חטים פאַר אָרעמע לייט אויף פסח איז זעהר איין אַלטער מנהג, זעהר אַ קאָנסערוואַטיוו מיטעל פון „פילאַנטראָפּיע"; דאָך, מיין איך, איז ער נישט אַזוי ביטער, ווי די היינטיגע ווילען אונז איינרעדען. זיי זאָגען, אַז „פילאַנטראָפּיע איז אַ שחיטה פאַר דער געזעלשאַפט". איך וויל מיך מיט זיי אין חקירות און אין פּאָלעמיק נישט אריינלאָזען. איך וויל נאָר זאָגען, אַז נאָך מיין מיינונג, איז דאָ נאָך אַ פיעל ערגערער מנהג: וואָס די נגידים ווילען נישט געבען, און וואָס מע דאַרף ביי זיי רייסען פון די ציינער. און נאָך טויזענד מאָל ערגער איז דאָס, וואָס די שענע מענשען, וואָס ווילען נישט געבען, ווילען אייך איינרעדען אַ קינד אין בויך, אַז דערפאַר געבען זיי נישט, ווייל ס'איז פאַרהאַן ביי זיי אַ „פּרינציפּ"... פאַר אַזעלכע מענשען זאָלט איהר אַנטלויפען; אַזעלכע מענשען זענען טרוקען, ווי אַ טרוקען פישעל, און אומעטיג, ווי אַ קאַץ... דאַנקען גאָט, וואָס אין כתרילעווּר

קע איז דער „פרינציפ" נאך נישט אריין אין דער מאדע. די וואס נעבען נישט, געבען נישט דערפאר, ווייל זיי האבען נישט... ערב פסח אבער, אז עס קומט צו מעות־חטים, איז דאס אויך קיין תירוץ נישט. אין כתרילעווקע געהט א שפריכווארט: „יעדער איד איז מחויב אדער געבען מעות־חטים, אדער נעמען מעות־חטים...

מאדנע מענשען די כתרילעווקער אידען! טויזענדער יאהרען זענען אוועק, זינט זייערע עלטער־עלטער־זיידעס האבען זיך בעפרייט פון גלות־מצרים, קאנען זיי זיך נאך עד היום נישט אפגעוועהנען פון צו עסען מצות אכט טאג דורכאנאנד אלע יאהר, און איך האב זעהר מורא, אז דער דאזיגער טרוקענער מאכל וועט נאך לאנג־לאנג נישט ארוים פון דער מאדע... א גאנץ יאהר וועט אייך א כתרילעווקער איד שוואלען פון הונגער, און קומט פסח, מעג זיך איבער־קעהרען די וועלט, מוז ער זיין פערזארגט מיט מצות! עס איז נאך נישט געווען דער פאל, אז א איד זאל דארט שטארבען פסח פון הונגער. און טאמער מאכט זיך א מאל אזא פאל, דארף מען איהם פערשרייבען אויפ׳ן חשבון פונ׳ם יאהר. דאס הייסט, ער איז גע־שטארבען נישט חלילה מחמת דעם, וואס ער האט נישט געהאט די אכט טאג פסח קיין מצה, נאר מחמת דעם, וואס ער האט נישט געהאט קיין חמץ אין די 357 טעג פון א גאנץ יאהר. עס איז, פערשטעהט איהר מיך, א גרויסער אונטערשיעד!

ד.

נישטא איין זאך אויף דער וועלט, וואס זאל נישט האבען קיין אויסנאהם. דאס יאהר, וואס מיר בעשרייבען אונזער געשיכטע, איז געווען פאר כתרילעווקע אזא יאהר, וואס מע האט אזעלכעס קיינמאל נישט געהערט. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז נע־מערס אויף מעות־חטים זענען מעהר ווי געבערס. מע זאל זיך נישט שעמען פאר לייטען, וואלטען כמעט אלע אידען דארטען זיך נישט אפגעזאגט פון צו נעמען מעות־חטים... א צער־בעלי־חיים

געווען אַנצוקוקען אונזער נגיד בנימין לאַסטעטשקע, ווי ער זיצט אין „קאַמיטעט" דעם לעצטען טאָג וואָס פאַר פסח און האלט אין איין אַפּזאָגען:

— נישטאָ קיין געלט!... אויסגעגאַנגען!... האָט קיין פאַר־איבעל נישט!...

— דערלעבט איבער אַ יאָהר, — האָבען איהם געענטפערט די „אַפּגעזאָגטע" אָרעמע לייט און צוגעלעגט אונטער דער נאָז: — און איהר זאָלט קומען צו אונז נאָך מעות־חטים...

איינס נאָך דאָס אַנדערע זענען די אָרעמע לייט אַרויס פון „קאַמיטעט" מיט לעדיגע הענד און מיט רויטע פּנים'ער, ווי פון אַ שוויץ־באָד, געשאָלטען די נגידים אויף וואָס די וועלט שטעהט — ס'זאָל פאַלען אין ים אריין.

צווישען די לעצטע „אַפּגעזאָגטע" איז געווען אַ גאַנץ בינטעל בחורים, ארבייט־יונגען, וואָס דרעהען זיך אום אַ גאַנץ ווינטער אָהן אַ שטאָך ארבייט. מע האָט שוין פערקויפט פון זיך אַלץ, וואָס מע האָט געהאַט. איינער האָט פערזעצט אַ זילבערנעם זייגער און פאַר'ן געלד געקויפט פּאַפּיראָסען, און אַלע בחורים האָבען גע־רויכערט, אום צו שטילען דעם הונגער אַלע בחברותא — מעשה קאָמונע... געקומען אין „קאַמיטעט", האָט דאָס בינטעל בחורים אַרויסגעשטעלט פאַר'ן גענעראַל־רעדנער איינעם, אַ דאַמסקי שניי־דער, מיט'ן נאָמען שמואל־אבא פינגערהוט. און חאָטש שמואל־אבא פינגערהוט איז געווען דער גענעראַל־רעדנער, פון דעסטוועגען האָט איהם דאָס גאַנצע בינטעל מיטגעהאָלפען, און אַלע האָבען גע־רעדט, גע'טענה'ט, אז זיי געהען־אוים פון הונגער, ממש זיי פאַלען מיט'ן פּנים צו דער ערד. דער גבאי ראשון פון „קאַמיטעט", בנימין לאַסטעטשקע, האָט זיי געלאָזט רעדען, און אז זיי האָבען אויסגעלאָזט, האָט ער אָנגעהויבען בזו הלשון:

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, אייערע רעד זענען אַרויסגע־וואָרפען. ערשטענס, זענט איהר נישט קיין באַווייבטע, און מיר געבען מעות־חטים נאָר פאַר באַווייבטע; צווייטענס, זענט איהר,

קיין עין־הרע, יונגע לייט, וואָס קאָנען גערן ארבייטען און פאַר־דיענען אויף פסח. דריטענס, איז היינטיגס יאָהר ביי אונז א גע־רעטעניש אויף אָרעמע לייט, פאַרהאַן מעהר נעמערס, ווי געבערס; פיערטענס — ס׳איז א בזיון צו זאָגען, מיר האָבען שוין נישט פון גאַנץ פריה אָן א צעבראָכענעם גראָשען אין דער קאַסע. טאָמער גלויבט איהר נישט, גאָט זעהט.

און דער גבאי ראשון פון קאָמיטעט האָט זיי איבערגעקעהרט זיינע אַלע קעשענים אויף דער לינקער זייט, בעוויזען אויג־אויף־אויג, אַז ער איז נקי, ריין ווי גאָלד. דאָס בינטעל איז געבליבען אָהן לשון, נאָר דער לידער, שמואל־אבא פינגערהוט, האָט א פּה קדוש — מע דאַרף איהם די צונג נישט פּיקען. ער האָט זיך אָנ־גערופען צום גבאי מיט א גאַנצער דרשה האַלב אידיש, האַלב רוסיש:

— זשאַל, וואָס איהר האָט נישט אָנגעהויבען פון׳ם סוף, וואָלט איהר פאַרשפּאָרט טראַטיען אַזוי פיעל פּאָראָך פּאָנאַפּראַסנאָ. נאָר איך וועל אייך געבען א וואָזראַזשעניע אויף אַלע אייערע דאָ־וואָדען. וואָפּערוויך, וואָס מיר זענען חאָלאָסטיאַקעס — איז דאָס פאַר אייך א מעלה: ווינציגער אָרעמע לייט אין שטעדטעל. וואָ־וטאָריך, וואָס איהר זאָגט: ארבייטען — סדיעלאַיטע אָדאָלזשע־ניע! גיט אונז ארבייט, וועלען מיר אייך איבערקעהרען די וועלט! וטרעטיך, וואָס איהר זאָגט: אָרעמע לייט, איז אין דעם שולדיג דער קאַפּיטאַליזם ס׳אָדנאַי סטאָראָני און די עקספּלאָאַטאַציע פון׳ם פּראָלעטאַריאַט ס׳דרוגאָי סטאָראָני. א וטשעטוויאָרטיך, וואָס איהר וויוואָראַטשעוועט די קעשענים אויף דער לינקער זייט, איז דאָס נישט קיין דאָקאַזאַטעלסטוואָ. מיר סאָמניעוואַיען זיך נישט, אַז ביי אייך אין דערהיים, נאַפּרימער, זענען די שאַפעס אָנגעפּאַקט מיט מצות, אייער, ציבעלעס און קאַרטאָפלים און געגזענשמאַלץ און טאָמו פּאָדאָבנאָיע, און וויין אויך אויף ארבע כוסות... איהר זענט אַלע בורזשוקעס און בעזסאָוועסטנע עקספּלאָאַטאַטאָרעס — און באַלשע ניטשעוואָ! טאָוואַרישטשי, קומט לאָמיר געהן!...

מיר מוזען נאכגעבען, אז כתרילעווקע, וואס טאנצט־נאך אדעס און אלע אנדערע גרויסע שטעדט, איז נאך אזוי ווייט נישט פאר־געשריטען, אז אזא עקספלאטאטאר, ווי אונזער נגיד בנימין לאס־טעטשקע, זאל עפענען די שאפעס, צעטיילען פאר די ארעמע לייט די מצות מיט די אייער מיט די ציבעלעס מיט די קארטאפלים מיט'ן גענזענשמאלץ און מיט'ן וויין אויף ארבע כוסות, און אליין זאל ער בלייבען מיט ווייב און קינדער אט אזוי א... איך בין אבער איבערצייגט, ווי צוויי מאל צוויי איז פיער, אז מיינע כתרילעווקער עקספלאטאטארס וועלען דאס זיכער טהון, זאל נאר פריהער בע־וויזען אדעס, אדער יעהופעץ, אדער אנדערע גרויסע שטעדט אזא מין ביישפיעל. כתרילעווקע, מיינע ליעבע פריינד, איז נישט מחויב צו זיין די ערשטע אויפ'ן יריד...

ה.

מיט א ריינעם געוויסען, איין אויסגעבארדענער, א יום־טוב־דיגער, האט זיך בנימין לאסטעטשקע אוועקגעזעצט מיט ווייב און קינדער די ערשטע נאכט פסח צום סדר, רוהיג און אויפגעלעגט, טאקי ווי איין אמת'ער מלך, וואס פיהלט זיך גוט אין זיין מלוכה. אין דער רעכטער האנד האט ער די מלכה, שרה־לאה זיין ווייב, אויסגעפוצט יום־טוב'דיג מיט א נייער זיידענער פאטשיילע, פון וועלכער עס קוקען־ארוים צוויי לאנגע באמבעלדיגע אויהררינגלעך פון עכט זילבער 84טע פרוב, און ארום און ארום טיש די קינדער, די פרינצען מיט די פרינצעסינס — א גאנצער בוקעט פון אויסגע־צוואגענע קעפלעך, רויטע בעקלעך, בלישטשענדיגע אויגלעך. אפילו זלאטקע די דיענסטמויד, וואס א גאנץ יאהר איז זי איינגעשפאנט אין יאך און ארבייט ווי איין עזעל, האט זיך אויסגעצוואגען און אנגעזייפט מיט פאטשולי־זייף און אריין אין א ניי סיצען קליידעל מיט נייע „באטינקעס" און מיט א ברייטער רויטער סטענגע אויפ'ן שווארצען גלאנצענדיגען שטערן. אלע פיהלען זיך גוט, מחיה, פריי,

גלייך ווי זיי אליין זענען נאר־וואס ארוים פון מצרים. מיט א קנאק האט דער יונגסטער פון די פרינצען אפגעקלאפט די פיער קשיות, און דער פאטער דער מלך, בנימין לאסטעטשקע, האט גע־נומען לאנגזאם, מיט זעהר א שענעם ניגון, אויף א הויך קול, ענט־פערען איהם א תירוץ, דעם אלטען תירוץ: עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געווען, לפרעה במצרים — ביי פרעה'ן אין מצרים, האט אונז גאט ארויסגעצויגען פון דארטען מיט א שטארקער האנד און מיט גרויסע וואונדער, בעצאהלט פרעה'ן מיט צעהן שענע מכות... און האט גענומען אויסרעכענען אויף א קול און מיט א ניגון די שענע מכות. פלוצים...

ו.

פלוצים האט זיך דערהערט א קלאפ אין טהיר, און נאך א קלאפ, און נאך צוויי קלעפ. ווער זאל דאס זיין?... „עפענען, אדער נישט עפענען?"... און עס איז געבליבען, אז יא עפענען, ווארום דאס קלאפען איז געווארען וואס ווייטער אלץ שטארקער און שטארקער, און דער מלך און די מלכה און די פרינצען זענען אלע געבליבען שטיל, און זלאטקע די דיענסטמויד האט געעפענט די טהיר, און אין שטוב זענען אריין דאס גאנצע בינטעל בחורים מיט זייער לידער, שמואל־אבא פינגערהוט, בראש, מיט א ברייטען „גוט יום־טוב!"... אונזער נגיד בנימין לאסטעטשקע, חאטש די נשמה איז איהם שוין געווען אין די פיאטעס, האט זיך אנגענומען מיט הארץ און האט א זאג געטהאן צו דער חברה:

— א גוט יום טוב, א גוט יאהר. סקאצעל קומט. וואס וועט איהר זאגען גוטס?

איז ארויסגעטראטען שמואל־אבא פינגערהוט, דער גענעראל־רעדנער, מיט א דרשה, ווי זיין שטייגער איז, אויף דער געמישטער האלב־רוסישער שפראך, און האט אזוי געזאגט:

— איהר זיצט דאָ אין דער ליכטיג ביי א גלאָז וויין און פראזדניוועט דעם הייליגען יום־טוב, און מיר, אָרעמע פּראָלעטאר־יער, פּראָפּאַדאַיען פון הונגער. איך געפּין, אַז ס'איז ניעספּראַ־וועדליווע. איך פּריקאַזעווע אייך, איהר זאָלט הייסען אונז אָפּ־געבען אייער יום־טוב'דיגע וועטשערע און איהר זאָלט נישט סמעיען ארויסלאָזען א פּיפּס, נישט עפענען קיין פענסטער, נישט רופען קיין פּאָליציע און טאָמו פּאָדאָבנאָיע, וואָרום מיר וועלען מאכען פון אייך אַש... חבר משה, וואו איז די באָמבע?...

. . . .

די לעצטע עטליכע ווערטער זענען שוין געווען געזונג, דאָס גאַנצע געזינדעל זאָל בלייבען ווי געלעהמט, ווי צוגעקאָוועט צו די ערטער. נאָר אַז דער „חבר משה", א שווארצער שוסטער־בחור מיט א שווארצער פּאטלע און מיט שווארצע פינגער, איז צוגעגאַנגען צום טיש און האָט געגעבען א שטעל־אַוועק עפּיס א הויכע זאַך און א קיילעכיגע, איבערגעדעקט מיט א שמאַטע, — איז פון'ם גאַנצען הויזגעזינד געוואָרען דאָס, וואָס ס'איז אמאָל געוואָרען פון לוט'ס ווייב, אַז זי האָט זיך אויסגעדרעהט, געוואָלט זעהן, וואָס איז געוואָרען פון די שטעדט סדום און עמורה...

און זלאַטקע די דיענסטמויד האָט מיט קלאַפּענדיגע צייהן אונטערגעטראָגען צום טיש פריהער די הייסע פעפעריגע פיש, נאָכדעם די יויך מיט די פעטע קניידלעך, לאַטקעס און פּאָלירטשי־קעס מיט אַלע אַנדערע גוטע זאַכען, און חברה האָבען דאָס אויפ־געקלאַפּט מיט אַזאַ אַפּעטיט, גלייך ווי זיי האָבען טאַקי באמת שוין לאַנג נישט געגעסען, און האָבען אַלע מאָל פערטרונקען מיט וויין, און האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, נישט איבערלאָזען קיין טראָפּען, אפילו דאָס איי מיט דער זרוע מיט'ן כרפס מיט'ן מרור מיט'ן חרוסת האָבען זיי צורעכט געמאכט, נישט איבערגעלאָזט קיין זכר, קיין סימן פון'ם סדר, אחוץ די הגדות. און בשעת מעשה האָט דער גענעראַל־רעדנער, שמואל־אַבא פינגערהוט, נאָך געמאכט

חוזק פונ'ם כתרילעווקער גביר, דעם עקספּלאָאַטאָר בנימין לאַס־טעטשקע. ער האָט צו איהם אזוי געזאָגט:

— אַלע מאָל זאָגען מ י ר די הגדה און א י ה ר עסט די קניידלעך; נאָר וו'נאסטאַיאשטשעיע ווערמיא זאָגט א י ה ר די הגדה און מ י ר עסען די קניידלעך... לחיים, בורזשוי, זאָל גאָט געבען, איהר זאָלט ווערען א פּראָלעטאַרי אזוי ווי מיר!... לשנה הבאה בקאָנסטיטוציע!...

דער עפּילאָג פון דער טראַגעדיע.

עס איז שוין געווען אַרום האַלבע נאַכט, און דער אָרעמער נגיד בנימין לאַסטעטשקע מיט זיין הויזגעזינד זענען נאָך אַלץ געזעסען אַרום טיש, נאָך אַלץ אין איין שרעק! אויפ'ן טיש איז נאָך אַלץ געשטאַנען דאָס „אומגליק" — דאָס הויכע, דאָס קיילע־כיגע, מיט דער שמאַטע איבערגעדעקט. די „חברה־לייט" האָבען אָנגעזאָגט פאַר'ן אוועקגעהן, זיי זאָלען בלייבען זיצען צוויי שעה אויף די ערטער, אַניט — וועט זיין שלעכט... יענע נאַכט איז אין דער שטוב קיינער נישט געשלאָפען; מע האָט געדאַנקט גאָט, וואָס מען איז אַרוים מיט'ן לעבען...

— נו, און וואָס איז געוואָרען מיט יענעם הויכען קיילעכיגען „אומגליק", וואָס אויפ'ן טיש, מיט דער שמאַטע איבערגעדעקט?... אזוי פרעגט דער נייגיעריגער לעזער. און מיר בערוהיגען איהם: א בלעכענע פּושקע פון שוהוואַכס, אָנגעפילט מיט מצה־מעהל, איז נישט געפעהרליך. זי מעג שטעהן טויזענד יאָהר, וועט זי נישט אויפרייסען, סיידען חלילה... א גוטען יום־טוב!

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער פרעסער).

גשריבען אין יאָהר 1903.

מילכיגס

א חכם, הערט איהר, איז געווען דער, וואָס האָט איינגעפיהרט א מנהג, אז שבועות אין דער פריה זאָל מען עסען מילכיגס. וואָרום, לאָמיר זיך ניט נארען, וואָס קאָן זיין בעסער און פרישער און זיסער און געשמאַקער און וועלוועלער פון מילכיגס? אמת, צו מילכיגס באדארף מען אויך האָבען געלט, נאָר ווי קומט דאָס צו פלייש? ביי פלייש איז פאַרהאַן פלייש און פאַרהאַן ביינער; און מילכיגס האָט אין זיך מילך, און קעז, און פוטער, און סמעטענע, און פיד־סמעטענע און זויערמילך און סיראָוועטקע... היינט נעמט די מאכלים, וואָס מע קאָן מאכען פון מילכיגס. פון פלייש האָט איהר א יויך, א ראָסעלפלייש, און עסיגפלייש, א געבראָטענס — און שוין... פון מילך אָבער האָט איהר קאַשע מיט מילך, לאָקשען מיט מילך, רייז מיט מילך, און טייגלעך מיט מילך, און באַלאַבעשקעס מיט מילך, און פאַרפעל מיט מילך, און גלאַט מילך; היינט די מאכלים פון קעז און פוטער האָבען דען א שיעור? באַרעכענט נאָר: קרעפלעך, און וואַרעניקעס, און וואַרניטשקעס, און א קוגעל, און א מאַהינע, און א טייגעכץ, און קנישעס, און מנישקעס, און בלינצעס, און צרות־קניידלעך, און קאַשניקעס, און ווערטליקעס, און ווערטוטען. און וויפיעל איז פאַרהאַן מאכלים, וואָס מע קאָן זיך ניט אָנגעדענקען! למשל: קאַרוש מיט קעז, מאַסליטשקענע קאַשע, און פיש געפּרעגעלטע אויף פוטער, און א באָרשט א מילכיגער, און ראַזשענקע, און מאַסלינקע — אַלץ אַזעלכע פּאַטראַוועס, וואָס קיינער זאָגט זיך פון דעם ניט אָפּ, סיידען שוין

נאר איין אפגעריסענער נאר, וואס מע באדארף איהם געבען קייען שטרוי...

וואָרום איך, מע זאָל מיך אויפוועקען אין מיטען נאכט און מיר דערלאנגען מילכיגס, איז אבי איך בין נאָר ניט פליישיג, איז מיט'ן גרעסטען כבוד! למאי זאָל איך לייקענען? איך האלט פון מילכיגס. און ניט אזוי איך, ווי „זי״. ביי אונז אין כתרי־לעווקע הייסען מיר „די פרעסערס״, חאָטש עסען עסען מיר גלייך מיט אלע אידען, דאָס הייסט: קרחת אין א קליין טעפעלע. אי, די קשיא: פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען „פרעסערס״? לאָז מיך אזוי וויסען בייז! עס קאָן זיין, עס נעמט זיך דערפון, וואָס מיר האָבען ליעב רעדען פון עסען. למשל, איך אליין האָב ליעב ארויסצוגעהן אין מארק און שטעהן ביי די פיש. פיש איז ביי מיר דאָס חיות. פאר פיש וואָלט איך אוועקגעגעבען מי יודע וואָס! און אפשר נעמט זיך עס פון דעם, וואָס מען עסט ביי אונז א סך ברויט. למשל, ביי מיר נעהט אוועק, קיין עין־הרע, א סך מעהל אויף שבת, וואָרום ס'איז פארהאַן ביי מיר, ניט צו פארזינדיגען, ווער ס'זאָל קייען. איך האָב, זיי זאָלען לעבען און געזונט זיין, דריי פערטעל טוץ, און אלע, ברוך השם, האָבען אפעטיט צום עסען, מע דארף מיט זיי חלילה צום רבי'ן ניט אָנקומען, ביי'ם דאָקטאָר קיין עצות ניט פרעגען. הלואי וואָלט נאָר געווען וואָס צו עסען, וואָרום איך בין, לא עליכם, נישט פון די גרויסע נגידים, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין אָרעמאַן, נאָר קיין גביר אודאי ניט! איך בין אליין א קרעמער בין איך; מאָהלט אייך, א קראָם ביי מיר אויף אלע אידישע שונאים! ס'איז נאָר איין אויסרעד, ניט קיין קראָם; איך באדארף זי האלטען צוליעב דעם קרוב, די קראָם הייסט עס. איך האָב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענעם א קרוב א רייכען, פון „איהר״ צד: זיין פאָטער און איהר מוטער'ס מוטער זענען געווען אייגענע געשוועסטער־קינדערלעך; אפילו א ווייטליכער קרוב, נאָר דאָך א קרוב. ער איז א יאַמפּעלער איז ער, דאָס הייסט, ער זיצט אין יאַמפּעלע

און רעכענט זיך דאָרט צווישען די גבירים, דאָס הייסט, אַמאָל האָט ער זיך גערעכענט נאָר צווישען די ג ר ו י ס ע גבירים, היינט איז ער אביסעל דאָסיג, איך מיין פאַרדרעהט... נאָר פון דעסט־וועגען געהער זיך ניט אָן אייגם מיט'ן אנדערן, זיין שאָדען אויף מיר געוואָגט געוואָרען. וואָס ער צאָהלט איבער נאָך היינט א יאָהר פראָצענט — וואָלט געווען גענוג פאַר אונז ביידען.

קומען מיר, הייסט עס, א מאָל צו איהם אויף קבר־אָבות — א מאָל איך, א מאָל „זי“. מע וויינט זיך אויס אביסעל, בייזערט ער זיך אפילו, וויל ניט ליידען, נאָר עס העלפט איהם, ווי דער פאַראיאָהריגער שניי. ער מוז, ער מוז געבען, נישט געלט — איז סחורה, נישט סחורה — איז א וועכסעל. ער האָט דען איין אנדער ברירה? וואָרום „זי“, אז זי צעוויינט זיך, איז מען גערן, אז זי הערט־אויף: „נא דיר, הייסט דאָס, אבי וויין ניט!“... אז זיי דערזעהען זי פון דערווייטען, ווערד זיי צעהן לעבער אין הארצען. זיי פרובען זיך מיט תירוצים: „מען איז ניטאָ אין דערהיים, אוועקגעפאָהרען פון יאַמפּעלע, שטאַרק פאַרנומען — בלאָטע! ווי א טוידטען באַנקעס! „אונזערס“ מוז אָפּגעגעבען ווערען נאָר אָהן א שום תירוץ!... נאָר וואָס זאָלט איהר קלערען? ס'איז אוודאי נישט גוט, אז מע דאַרף אָנקומען צו־ן־א מענטשען, נאָר וואָס זאָל מען טהון? ווי זאָגט מען דאָס: כל זמן שהנשמה בקרבי — איז רייב, מאָטי! א מענטש, כל זמן ער לעבט, דאַרף ער עסען!...

שייך זאָגען עסען? נישט צוליעב דאָס עסען לעבט א מענטש. א מענטש איז דאָך ניט קיין בהמה. א בהמה איז א בהמה, און א מענטש איז א מענטש; און א מענטש, אז ער וועט ניט עסען, פון וואַנען וועט ער לעבען? אָט דערפון אליין קאָנט איהר שוין פאַרשטעהן, אז מע האָט א ווייב מיט, קיין עין־הרע, נייען פּיקערס, באַדאַרף האָבען א שען פנים א ברויט אָדער א בולקע, אז מע לעגט אוועק אויפ'ן טיש. און אפילו א שיסעל קאַרטאָפעל, זי מעג

זיין מיט א בארג, איז נענוג איין פערטעל שעה, ס'זאל ניט בלייבען קיין שריד ופליט, גלייך ווי ס'איז נאר קיינמאל קיין קארטאפעל ניט געווען אויף דער וועלט אפילו! ס'איז א מחיה צו קוקען, זאג איך אייך, ווי מען עסט, קיין עין־הרע, ביי מיר. איך האב ליעב צו זעהן ווי זיי עסען, איך האב דערפון פארגעניגען. און ווער שמועסט פרייטאג, אז מע נעמט־ארוים די פרישע שמעקענדיגע חלה פונ'ם אויווען, רוף איך צונויף מיין חברה און זאג זיי: „קינדער, ראטעוועט!" — זאלט איהר זעהן, ווי מע ראטעוועט — מחיה נפשות! און אז נאט העלפט, ס'איז פארהאן צו דער פרישער חלה א ראסעלפלייש, א הייס, מיט קנאבעל און מיט „סאוועסט", מיט יויך הייסט עס, נעוויינטליך, מעהר יויך ווי פלייש, מע קאן זאגען כמעט סאמע יויך, דעמאלט קאן מען טונקען און טונקען — און, נישקשה, מען איז, ברוך השם, גאנץ צופריעדען. ווארום וואס טהוט מען חלילה, אז ס'איז דאס אויך נישטא? האט מען א ברירה דעמאלט עסען חלה מיט ברויט, דאס הייסט, איך האב געוואלט זאגען ברויט מיט חלה. א בים ברויט, א בים חלה, און גלויבט מיר — פאר א הונגעריגען מאגען איז דאס אויך א מאכל. והראיה, נעמט לימאנאד — איהר האט וועגן געגעסען ברויט מיט לימאנאד? קיינמאל ניט? פארזוכט א מאל אויף א ציקאוועסט, נאר בתנאי, איהר זאלט זיך פריהער רעכט אויסהונגערען, אזוי, אז ס'זאל אייך חלש'ען דאס הארץ, ציטערען די הענט און ציהען די אדערען פון די פיס, וועט איהר דעמאלט בנאמנות פיהלען טעם גן־עדן. אזוי שטיפעלט דאס אפילו ביי דער צונג, ווי, נעוויינטליך, לימאנאד, נאר אז מען איז הונגעריג, און מען עסט דאס מיט ברויט, איז דאס א מאכל־מלכים!

איך זעה, איהר חידוש'ט זיך, וואס איך בין אזוי קלאר אין „הלכות אכילה"? איך האב דאך אייך געזאגט, אז ביי אונז אין כתרילעווקע היים איך פון די „פרעסערס", דערפאר, פארשטעהט איהר מיך, וואס איך געה מיט דעם גאנג, אז א מענטש לעבט איין מאל, ניט קיין צוויי מאל, און אז מען עסט א גאנצע וואך

מכות און שבת קדחת, דארף מען זעהן חאטש יום־טוב זיך אנ־טהון אביסעל וואוילטאג. וואס זאגט איהר, ניט אזוי? דעריבער אז עס קומט ביי מיר שבועות, מעג זיך איבערקעהרען די וועלט. פארהאן פאר וואס, צי ס'איז ניטא פאר וואס, — א מילכיגע סעודה דאס מוז זיין, גאר אהן א שום תירוץ! קודם כל — ציקאריע מיט מילך; דאס איז שוין א חוק ולא יעבור, ווארום „זי", אז עס קומט שבועות־צייט, הויבט איהר שוין אן צו ציהען, זאגט זי, דאס הארץ נאכ'ן גלעזעל ציקאריע! דאס גלעזעל ציקאריע איז ביי איהר, זאגט זי, טייערער פונ'ם גאנצען מילכיגס! מאהלט אייך, לאז זיך אייך דאכטען, אז ס'איז נאר גערעדט אזוי; ווארום נאכ'ן גלעזעל ציקאריע ווילט זיך נאך עפּיס — למשל, בארשט. איך מיין דעם שענעם גרינעם מילכיגען שבועות'דיגען בארשט, וואס מיט באטווינע, מיט ציבעלקעלעך און מיט יונגע בורעקלעך פארבראקט און מיט סמעטענע פארוויסט. א כפרה, הערט איהר, אלע עסענס פאר איין מילכיגען בארשט א גוטען! ביי אונז, אין געמיינעם גראד, ווען עס זאל חלילה נישט זיין קיין בארשט, וואלט מען געווים נישט אויסגעהאלטען אידישקייט, ניט פּסח, ניט שבועות! דער חילוק איז נאר אין דעם, וואס צום פּסח'יגען בארשט מוז מען האבען א שטיקעל פלייש, אדער א ביינדעל, אדער א לעפעל שמאלץ, און צום שבועות'דיגען בארשט באדארף מען נישט האבען גארנישט ניט! איז פארהאן א קאפּ מילך אויף צו פארווייסען דעם בארשט — איז גוט, אלא ניט — מוז מען זיך באגעהן דערמיט, וואס ער איז געקאכט אין א מילכיגען טאפּ. ווארום מיין חאליאסטרע, קיין עין־הרע, מע זאל זיך צו זיי וועלען צולאזען און געבען חליעפּטשען ריינע מילך, איז ניט שייך צו זאגען א ציעג, — דריי ציעגען וואלט געווען ווינציג. און מיר בסך הכל פארמאגען אונזער אייגענס א האלבע ציעג, מיר האבען, הייסט דאס, בשותפות מיט א שכן א ציעג האבען מיר. א ווילדע זאך, זי געהט ביי אונז אלע מאל אין שאדען, און מיר האבען פון איהר אפּגעשניטענע יאהר! ניט לאנג האט זי זיך מיישב געווען, די

ציעג הייסט עס, און הערט זיך נאָר אויף צו מעלקען, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט; הייגט געה ציה ארוים פון אזא חיה קרעפּלעך מיט וואַרעניקעס! „אוי, זאָג איך צו מיין ווייב, קרעפּלעך! איך וואָלט אוועקגעגעבן, זאָג איך, פאַר מילכיגע קרעפּלעך אָדער וואַרעניקעס איך ווייס אַליין ניט וואָס! טאָמער וואָלסט דו טאַקי געזעהן, שרה-זיסעל, ס'זאָל זיין, זאָג איך, קרעפּלעך, אם ירצה השם, אויף שבועות?"... מאַכט זי צו מיר: „פון וואָס, למשל?" זאָג איך: „דערויף ביזט דו דאָך עפּיס אַ בעל-הבית'טע ביי מיר". זאָגט זי: „צו קרעפּלעך באַ-דאַרף זיין אייער — דאָס ווייסט דו?" זאָג איך: „איך ווייס, פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? אַ קונץ, זאָג איך, צו מאַכען קרעפּלעך מ י ט אייער? ווייז אַ בריה'שאַפט אָ ה ן אייער!" זאָגט זי: „חכם בלילה! וואָס זשע טהוט מען מיט קעז?" זאָג איך: „מיט קעז וואָלט שוין געוועזן נישקשה, שלעכט איז, וואָס אָ ה ן קעז!" זאָגט זי: „היינט וואָס זשע ווילסט דו?" זאָג איך: „וויל איך, זאָלסט כאָטש מאַכען רעטשענע וואַרניטשקעס". זאָגט זי: „צו וואַרניטשקעס דאַרף מען פּוטער". זאָג איך: „וואו שטעהט דאָס געשריבען? אין ספר פּראָלניק?" זאָגט זי: „דו דאַרפסט בעסער וויסען וואו עס שטעהט געשריבען, דו האָסט געלערענט אין חדר". זאָג איך: „ווייסט דו וואָס, מיין ווייב, וואָס איך וועל דיר זאָגען? אזוי ווי מיר האָבען נישט קיין אייער, און נישט קיין קעז, און נישט קיין פּוטער, טאָ לאָמיר כאָטש אזוי אביסעל רעדען פון מילכיגס. וואָס וואָלסט דו, כדומה למשל, געמאַכט אויף שבועות צו דער סעודה, ווען דו זאָלסט, אשטייגער, האָבען מיט וואָס?" זאָגט זי: „צייט איך לעב האָב איך ניט געזעהן, אַ מענטש זאָל אזוי זיין אריינגעטהאָן אין דער אכילה!" זאָג איך: „וואָס וועט דיך אהרען, אז מיר וועלען אביסעל רעדען? עס קאָסט דיך געלט? לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי דו האָסט אַלסדינג, אי קעז, אי פּוטער, אי אייער — וואָס פאַר אַ מילכיגע סעודה וואָלסט דו מיר דעמאָלט מאַכען?"... זאָגט זי: „וואָס

וואָלסט דו וועלען, איך זאָל מאַכען?" זאָג איך: „א טייגעכץ"... זאָגט זי: „א זולל־וסובא'ניק דאָס איז! א טייגעכץ נעמט צו די גאַנצע פוטער"... זאָג איך: „לאָז זיין א מאַהינע"... זאָגט זי: „וואָס עפּיס א מאַהינע?"... זאָג איך: „ווילסט ניט קיין מאַ־הינע — לאָז זיין קנישעס"... זאָגט זי: „מיט וואָס? מיט קאַשע?"... זאָג איך: „ס'א משל! מיט קאַשע איז דאָך עס שוין קאַשניקעס!"... זאָגט זי: „ווערליג דיין מאַנסבילשער קאָפּ פאַר־טראַגט, קומט אוים ביי דיר קאַשניקעס". זאָג איך: „מסתמא פאַרשטעהסט דו בעסער, איך וויל זיך מיט דיר ניט שפּאַרען. איך האָב פאַרגעסען, זאָג איך, רעכענען פיש געפּרעגעלטע אויף פוטער. ווי מיינסטו דו?"... זאָגט זי: „אַלסדינג ווילט זיך איהם! מיינסט אודאי קאַרעשלעך?"... זאָג איך: „עס מעג זיין קאַרפּ, און עס אַהרט מיך ניט קיין שלייען, און מיט העכטלעך, זאָג איך, וועט מען זיך אויך ניט סמ'ען, און אפילו טאָמער חלילה פּלאָטוויצעס, וועל איך דיר אויך קיין גט נישט געבען, אבי ס'זאָל זיין, זאָג איך, גוט געפּרעגעלט"... זאָגט זי: „א טרפה'נער האַלז דאָס איז! איך האָב מורא, דו וועסט זיך ניט אָפּזאָגען פון גע־קאָכטע פעפעריגע רויג מיט קאַרטאָפּעל"... זאָג איך: „אַך! מיט'ן גרעסטען כבוד! אבי ס'זאָל זיין, זאָג איך, נאָכדעם גוטע מנישקעס"... זאָגט זי: „א קישקע אָהן א דנאָ! בלינצעס קערסט דו מיינען?"... זאָג איך: „ניין, בפירוש מנישקעס! בלינצעס איז זיך בלינצעס, און מנישקעס איז מנישקעס! מנישקעס — דאָס איז אַזא מין מאכל, זאָג איך, וואָס האָט א טעם פון צרות־קניידלעך. וואָלסט מאַכען צרות־קניידלעך, זאָג איך, צי אפשר, גלאַט קנייד־לעך מיט מילך?"... זאָגט זי: „איהם איז קנאַפּ די וועלט! איך וואָלט דיר אפשר מאַכען א מילכיגען קאַליש?"... זאָג איך: „מיינסט אודאי, מיט האָלעשקעס אָדער מיט באַלאַבעשקעס?"... זאָגט זי: „באַלאַבעשקעס? פע! א קבצנישער מאכל!" זאָג איך: „ביזט דו די גרויסע גביר'טע, אפנים?"... זאָגט זי: „קיין גביר'טע בין איך ניט, האָב איך חאָטש א משפחה א רייכע"...

זאָג איך: „אַ סך האָסט דו פֿון דיין משפּחה!"... זאָגט זי: „מעהרער ווי דו פֿון דיין משפּחה אודאי!"...

בקיצור, מיין משפּחה, דיין משפּחה — אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, ווי געוויינטליך מאַן און ווייב, אַז זיי צעווערטלען זיך; מע צעקריעגט זיך און מע בעט זיך גיך איבער, וואָרום עס איז דאָך יום־טוב, שבועות אויף דער וועלט! און שבועות איז דאָך דער בעסטער ליעבסטער יום־טוב פֿון אַלע ימים־טובים, וואָרום וואו האָט איהר נאָך אַזאַ ליעבע, זיסע, געשמאַקע זאַך, ווי אַז מען איז פריהער אַ גאַנצע נאַכט אויף, מע זאָגט זיך אָן, ווי אַ פּויק, מיט תקון־שבועות, מע געהט־דורך פּאַוואָלינקע אַלע תרי"ג מצוות, די גאַנצע תורה הייסט דאַס, און מע שטעהט־אויף גאַנץ פריה פונ'ם תקון־שבועות און גלייך אין שוהל אריין, און דאָרטען, אויפ'ן ניכטערען האַרצען, הערט מען זיך דאָס אָן אַביסעל פונ'ם שענעם „אקדמות" יענע טייערסטע מאכלים, פונ'ם לויתן מיט'ן שור־הבר, וואָס הקדוש־ברוך־הוא האָט אַליין אָנגעגרייט פאַר זיינע אידעלעך אין גן־עדן, וואָס טייכען וועלען דאָרטען פליסען בוימעל, און דער אַלטער טייערסטער וויין שטעהט שוין דאָרטען פון ווען־אָן פאַרקאָרקעוועט אין די פלעשער און וואַרט, וואַרט אויף אונז... ס'איז דאָך ניט שייך צו זאָגען! וואו האָט איהר נאָך אַזאַ אומה ולשון, ווי אידען, מיט אַזוי פיעל גוטע זאַכען, ווי ביי אידען?... ס'איז נאָר אַ גרויזאַמע, כלעבען, וואָס מיר האָבען מעהר ניט ווי איין מאָל אין יאָהר שבועות!... האָט איהר ניט ביי זיך אַ סיגאַרעטעל?...

א גרינגער תענית

א בילד לכבוד תשעה־באָב.

געשריבען אין יאָהר 1903.

א גרינגער תענית

דאָס, וואָס ס'האָט נישט געקאָנט אויספיהרען דער בעריהמ־טער דאָקטער טאַנער, האָט דורכגעפיהרט חיים חייקין, א קליין אָרעם אידעל פונ'ם קליינעם אָרעמען כתרילעווקע.

דער דאָקטאָר טאַנער האָט געוואָלט ווייזען, אז א מענש קאָן פאַסטען פערציג טעג, און האָט זיך אָפּגעמוטשעט בסך־הכל אויב נישט א טאָג אכט און צוואַנציג, נישט מעהר, שיער נישט געשטאָר־בען. אי דאָס, האָט מען איהם אונטערגעגאָסען מיט לעפעלעך וואַסער, געגעבען שלינגען שטיקלעך אייז, צוגעהאַלטען דעם דופק — א גאַנצער טאַרעראַם!

חיים חייקין האָט בעוויזען, אז מע קאָן פאַסטען א סך מעהר ווי פערציג טעג, געוויינטליך נישט רצופים, נישט איין טאָג נאָכ'ן אנדערען, נאָר דורכ'ן יאָהר זאָל זיך אָננעמען א מאה טעג — אויב נישט מעהר.

נאָר פאַסטען!

וואָס מיר טראָפּענס וואַסער? ווער מיר שטיקלעך אייז? פאַסטען הייסט: נישט געגעסען, נישט געטרונקען א מעת־לעת, אמת'ע פיער און צוואַנציג שעה.

און קיין דאָקטוירים זיצען נישט ביי דער זייט, און האַלטען נישט ביי'ם דופק. שאַ, שטיל!

וואָס איז די מעשה?

חיים חייקין איז נעבאך א גרויסער אביון און א מטופל מיט קינדער — און פון זיי, פון די קינדער, איז ער זיך מפרנס.

קינדער האָט ער, מיינסטענס, מיידלעך, און זיי זענען אויף דער „פאַבריקע", זיי ארבייטען גילזען, און פערדיענען ווער א גילדען און ווער א האלבען גילדען א טאָג. אי דאָס — נישט אלע טאָג: וואו איז שבתים? ימים־טובים? וואו זענען די טעג פון „שטרייק"? דאנקען גאָט, אומעטום, אפילו דאָ אין כתרילעווקע, ווייסט מען שוין: שטרייק!

און דערפון דארף מען צאָהלען דירה־געלד — א נאָס ווינקעל ערגיץ אין א קעלער.

און דערפון דארף מען קליידען אלעמען און שוכען, משטיינס געזאָגט! קליידלעך האָבען אלע, נאָר שיך — א פּאָר אויף צווייען.

און דערפון דארף מען עסען, משטיינס געזאָגט! מכות עסט מען; ברויט א שטיקעל, אָנגעשמירט מיט קנאָבעל, אמאָל א קרופּ־ניק, אמאָל טאראָן א שטיקעל, וואָס ברענט־ארויס דאָס הארץ, קאָן מען נאָכדעם טרינקען, טרינקען א גאַנצע נאַכט.

קומט צום עסען, דארף מען טיילען, אלעמען ארויסטיילען דאָס שטיקעל ברויט, ווי לעקאָך.

— אוי דאָס עסען! אוי דאָס עסען זייערס!

אזוי זאָגט חייקע, חיים חייקין'ס ווייב, א קראַנקע נעבאָך, הוסט גאַנצע נעכט.

— קיין עין־הרע! — זאָגט דער פאָטער חיים חייקין, און ער קוקט, ווי די קינדער שלינגען גאַנצע שטיקער ברויט, און אליין וואָלט ער אויך עפּיס א בעלן זיין נעמען אין מויל אריין, נאָר אז ער וועט נעמען — וועלען די צוויי קליינינקע, פריידקע און ביילקע, בלייבען אָהן וועטשערע.

און ער צעשניידט זיין חלק ברויט אויף צווייען און גיט אוועק די צוויי קליינינקע, פריידקען און ביילקען.

— פריידקע! ביילקע! נאָט אייך נאָך צו שטיקלעך ברויט, וועט זיין אויף וועטשערע.

פריידקע און ביילקע ציהען־אויס די דארע שווארצע הענט־לעך, קוקען דעם פאָטער אין די אויגען אריין, גלויבען נישט:

אפשר טרייבט ער דאָס קאַטאָוועס?... קינדער זענען נאַשערס: שפּיעלען זיך מיט'ן טאַטענ'ס חלק ברויט אַזוי לאַנג, ביז זיי בייסען־אָפּ אַלע מאָל אַ שטיקעל. דערזעהט די מוטער און הייבט אָן שרייען און הוסטען בשעת מעשה:

— רק מען עסט, רק מען עסט!

דער פאָטער קאָן דאָס נישט האָרכען, ווייל איהר אָפּענטפערען, נאָר ער שווייגט; ער קאָן נישט רעדען, ער טאָר נישט רעדען. וואָס איז ער דאָ? אַ צעבראָכענער שאַרבען. ער איז דאָ דער לעצטער שבלעצטער, איבעריג ביי אַלעמען, איבעריג ביי זיי, איבעריג ביי זיך אַליין.

וואָס, משטיינס געזאָגט, אַז טהון טהוט ער גאָרנישט, לחלוטין גאָרנישט; נישט מחמת ער ווייל נישט, אָדער מחמת עס שטעהט איהם נישט אָן, נאָר ווייל ס'איז נישטאָ וואָס צו טהון! נישטאָ און נענוג! דאָס גאַנצע שטעדטעל קלאָגט זיך, אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו טהון! צונויפגעטריבען, קיין עין־הרע, אביסעל אידען, אַ שמחה, גר־נו!

„גם זו לטובה!" — אַזוי טראַכט חיים חייקין. גוט, וואָס ער האָט חאָטש קינדער, אַנדערע האָבען דאָס אויך נישט. נאָר ארויסקוקען אויף קינדער!?

הערט איהר? נישט גוט, אַז מע דאַרף ארויסקוקען אויף קינדער. נישט מחמת זיי זשאַלעווען איהם — חלילה! נאָר ער אַליין קאָן נישט. ער קאָן נישט!

ער ווייסט, ווי אַזוי די קינדער האָרעווען זיך אָן דעם טאָג; ער ווייסט, אַז מע קוועטשט פון זיי אַרויס דעם שווייס ביז'ן לעצטען טראָפּען. ער ווייסט!

יעדער ביסען ברויט איז ביי איהם אַ טראָפּען בלוט; ער טרינקט די קינדער'ס בלוט. איהר הערט? ער, חיים חייקין, טרינקט זייער בלוט. ער קאָן נישט!

— טאַטע, פאַר וואָס עסט דו נישט? — פרעגען איהם די קינדער.

— ביי מיר איז היינט... א תענית. — ענטפערט זיי חיים חייקין.

— וויעדער א תענית? וויפיעל תעניתים האסט דו דאס?

— ווינציגער, וויפיעל טעג אין וואך.

און חיים חייקין זאגט נישט קיין ליגען. ביי איהם איז אפט א תענית. און דאך איז פארהאן טעג אזעלכע, וואס ער עסט.

און דער טאג, וואס חיים חייקין פאסט, איז ביי איהם דער בעסטער טאג.

ראשית, איז דאך דאס א מצוה פאר גאט. מעהר מיט א שטיקעל עולם הבא, וואכסט פראצענט, ווערד גרעסער דאס קאפיטאל...

והשנית, געהט נישט אוועק אויף מיר קיין פרוטה, איך דארף פאר קיינעם נישט אפגעבען קיין דין וחשבון. אמת, קיינער פרעגט טאקי נישט ביי מיר; נאר צו וואס דארף איך דאס, אז איך קאן זיך בעגעהן אזוי?...

און וואס איז ווערטה אט דאס, וואס איך פיהל זיך עטוואס העכער פון א בהמה? א בהמה עסט אלע טאג, איך קאן מיך בעגעהן א טאג איבער א טאג. א מענטש דארף שטעהן העכער פון, להבדיל, א בהמה.

— אך, ווען א מענטש זאל קאנען דערגעהן צו דער מדרגה, אז מע זאל זיך באגעהן גאר אהן עסען!... איז אבער די קישקע, צו אלדי שווארצע יאהר! — אזוי זאגט חיים חייקין צו זיך אליין, און מחמת הונגער הויבט ער אן צו חקירה'ן, זיך ארייגלאזען אין פילאזאפיע.

— איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט. איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, בין איך א קבצן און מיינע קינדער באדארפען הארעווען מיט'ן בלוטיגען שוויים, ריזיקירען מיט'ן לעבען פאר'ן שטיקעלע ברויט.

„וואָס וואָלט זיין, למשל, ווען א מענטש זאָל נישט באַדאַרפֿען עסען? אײ־אײ־אײ! מיינע קינדער וואָלטען דעמאָלט זיין אַלע אין דערהיים! אוים האָרעווען! אוים שוויצען! אוים סטרייקער־ווען! אוים ריזיקע! אוים פֿאַבריקען! אוים פֿאַבריקאַנט! אוים נגיד! אוים קבצן! אוים קנאה! אוים שנאה! אוים, אוים, אוים! — א גן־עדן! א גן־עדן!“...

אזוי טראַכט זיך חיים חייקין און פֿערטיעפֿט זיך ווייט אין חקירות און בעדויערט די וויסטע וועלט, און עס טהוט איהם באַנג, זעהר באַנג, פֿאַר וואָס גאָט האָט בעשאַפֿען אזוי דעם מענשען, אז ער איז גאָר נישט ווייט פֿון, להבדיל, א בהמה...

דער טאָג, וואָס חיים חייקין פֿאַסט, זאָג איך אייך, איז דער בעסטער טאָג פֿאַר איהם, און דער טאָג פֿון איין אמת'ען תענית, פֿון תשעה־באָב, למשל, — איז פֿאַר איהם (ער שעמט זיך מודה זיין) א יום־טוב!

איהר פֿערשטעהט? אי נישט געגעסען, אי נישט קיין בהמה, אי נישט נהנה געווען די קינדער'ם בלוט, אי פֿערדיענט א מצוה, אי רעכט אויסגעוויינט זיך אויף חורבן בית־המקדש.

וואָרום ווי קאָן מען וויינען, אז מען איז זאַט? ווי קאָן א זאַטער פֿיהלען צרות? אום צו פֿיהלען צרות בעדאַרף חלש'ען דאָס האַרץ!

— דער גוטער יאָהר ווייסט זיי! געבען נאָך דער קישקע, האָבען מורא פֿאַסטען, שענקען זיי חאַבאַר דעם רבונו של עולם — א גראָשען!

אזוי פֿלעגט זאָגען חיים חייקין און האָט געפֿייערט אויף די, וואָס קויפֿען זיך אוים פֿון תענית און וואַרפֿען־אריין אין צדקה־פּושקע א האַרטען דרייער.

דער שווערסטער פֿון אַלע תעניתים איז תשעה־באָב. אזוי זאָגט די וועלט.

חיים חייקין פערשטעהט נישט, פאר וואס? דער טאג איז גרויס? איז די נאכט קלענער. ס׳איז היים אין דרויסען? ווער הייסט אייך ארומדרעהען זיך אויף דער זון? זיצט אין שוהל און זאגט. פארהאן, דאנקען גאט, וואס צו זאגען.

— און איך זאג אייך, — אזוי דרינגט חיים חייקין — אז תשעה־באב איז דער גרינגסטער פון אלע תעניתים, ווייל ער איז דער בעסטער. דער בעסטער תענית!

למשל: יום־כפור א תענית. „ועניתם את נפשותיכם" שטעהט געשריבען: „און איהר זאלט פייניגען אייערע לייבער". בכדי וואס? בכדי איהר זאלט אייך אויסבעטען א גוט קוויטעל, א גוט יאהר.

תשעה־באב שטעהט נישט, איהר זאלט פאסטען, נאר איהר פאסט אליין, ווארום ווי קאנט איהר עסען דעם טאג, ווען ס׳איז חרוב געווארען דאס בית־המקדש און אידען האט מען גע׳הרג׳עט, ווייבער צעשניטען, קינדער געקוילעט?...

תשעה־באב שטעהט נישט, מע זאל וויינען, נאר עס וויינט זיך אליין, ווארום ווי קאן מען זיך איינהאלטען פון טרערען, אז מע דערמאנט זיך, וואס מיר האבען יענעם טאג פערלוירען?...

— איין עבירה, וואס נאר א י י ן תשעה־באב! — זאגט חיים חייקין. — איין עבירה, וואס נאר א י י ן יום־כפור...

— נו, און שבעה־עשר־בתמוז? — רופט זיך אפ איינער פון דער זייט.

— מעהר נישט איין שבעה־עשר־בתמוז! — ענטפערט איהם חיים חייקין מיט א זיפץ.

— נו, און צום־גדליה? און אסתר־תענית? — פרעגט איהם יענער ווייטער.

— מעהר נישט, אז איין צום־גדליה! איין תענית־אסתר! — ענטפערט חיים חייקין ווידער מיט א זיפץ.

— ע, רב חיים! איהר זענט דאך עפים נאר א זולל־וסובא׳ניק אויף תעניתים!

— קאַרג תעניתים, קאַרג תעניתים! — זאָגט חיים חייקין, און ער נעמט אויף זיך פון איצט אָן און ווייטער פאַסטען ערב תשעה־באָב אויך, צוויי טאָג רצופים, איינס נאָכ׳ן אַנדערע.

א וואוילע זאַך צוויי טאָג כסדר פאַסטען. הערט איהר? מחיה נפשות!

שווער איז נאָר דאָס טרינקען! דאָס הייסט: שווער איז דאָס, וואָס מע קאָן נישט טרינקען! חיים חייקין נעמט זיך אונ־טער: מיט איין גלאָז וואסער אַלע טאָג פאַסט ער אייך א גאַנצע וואָך ביז שבת.

איהר מיינט, ס׳איז נאָר געזאָגט? בלאָטע! חיים חייקין איז א מענש, וואָס ביי איהם איז אומר ועושה — געזאָגט און געטהאָן.

די גאַנצע וואָך, וואָס פאַר תשעה־באָב, האָט ער שוין אויפ־געהערט עסען, געלעבט מיט א ביסעל וואַסער.

ווער האָט זיך אויף איהם אַרומגעקוקט? אז חייקע זיין ווייב איז געבאָך קראַנק, די עלטערע קינדער זענען ביי די גילזעס, די קלענערע פערשטעהען נאָך נישט. פריידקע און ביילקע ווייסען נאָר, אז זיי זענען הונגעריג (און הונגעריג זענען זיי תמיד), ציהט זיי נעבאָך דאָס האַרץ און זיי ווילען עסען.

— היינט האָט איהר נאָך א חלק ברויט. — זאָגט זיי דער פאָטער און צעשניידט זיי אויף צווייען זיין חלק ברויט, און פראַדקע און ביילקע ציהען אוים די דאַרע שוואַרצע הענטלעך און קוועלען.

— טאַטע, דו עסט נישט? — זאָגען איהם די עלטערע אויף דערנאָכט בשעת וועטשערע. — היינט איז דאָך נישט קיין תענית!

— אָסור אויב איך פאַסט! — זאָגט זיי דער פאָטער און טראַכט זיך: „אי אָפגענאַרט, אי קיין ליגען נישט געזאָגט. וואָרום וואָס איז א טרונק וואַסער? וואַסער איז נישט געגעסען און נישט געפאַסט“.

און אז ס׳איז געקומען ערב תשעה־באָב, פיהלט זיך חיים אַזוי גוט און אַזוי גרינג, ווי נאָך קיינמאָל נישט. ער פיהלט, אַז נישט נאָר ער דאַרף פאַרפאַסטען זיך, אַז נישט נאָר ער וויל עפּיס נעמען אין מויל אריין, פערקעהרט — ער פיהלט, אַז ווען ער נעמט עפּיס אַ האַרטע זאַך, קריכט דאָס נישט אין האַלז. עס קריכט נישט — נו!

דאָס הייסט: עס חלש׳ט טאַקי דאָס האַרץ זעהר גוט, און הענד און פיס ציטערען טאַקי; עס ציהט, עס ציהט צו דער ערד, די כחות געהען אויס, און עס מלאָסנעט, און עס נודעט אויף צו חלש׳ען. נאָר פּע! וואָס הייסט? אַ גאַנצע וואָך געפאַסט און געקומען ערב תשעה באָב — נישט אויסגעהאַלטען!?

און חיים חייקין נעמט זיין חלק ברויט מיט בולבעס, רופט צו די קליינע פריידקע מיט דער קליינער ביילקע און זאָגט זיי שטי־לערהייד:

— קינדער, נאַט אייך, עסט, און די מאַמע לאָז נישט זעהען.

און פריידקע און ביילקע נעמען דעם טאַטענ׳ס חלק ברויט מיט בולבעס, קוקען אויפ׳ן פאָטער׳ס פּנים, ווי ס׳איז טוידט, און אויף די הענד, ווי זיי ציטערען און טרייסלען זיך.

און חיים קוקט, ווי די קינדער האַפּען, עסען, שלינגען, און ער שלינגט די שליים, מאַכט־צו די אויגען, הויבט זיך אויף פון אָרט, קאָן זיך נישט דערוואַרטען אויף די קינדער, וואָס זענען ביי די גילזעס, נעמט מיט זיך די קינות, טהוט אויס די שיך, געהט־אַוועק אין שוהל, קוים וואָס ער שלעפּט די פיס.

אין שוהל איז ער כמעט דער ערשטער. פערהאַפּט ער איין אָרט נעבען חזן, אויף דער איבערגעקעהרטער באַנק, וואָס ליגט מיט די פיסלעך אַרויף, בעוואָהרענט זיך מיט אַ שטיקעל שנויץ, וואָס ער שמעלצט דאָס צו צום פיסעל פון דער באַנק, און אַליין שפּאַרט ער זיך אָן צום ווענטעל פון דער בימה, עפענט אויף די קינות:

„אלי ציון ועריה — קלאָג, ציון, מיט אַלע אַלע שטעדט"... און ער פערמאַכט די אויגען און זעהט: „ציון", אַ פאַרשוין, אַ בילד פון אַ נקבה, שטעהט אָנגעטהאָן אין שוואַרצען, מיט אַ שוואַרצען שלייער אויפ'ן פּנים, קלאָגט און וויינט און ברעכט די הענד, בעדויערט איהרע קינדער, וואָס פאַלען אַלע טאָג, אויף פרעמדע ערדען, פאַר פרעמדע זינד.

. . . .

צי ווילסט דו, ציון, דען ביי מיר נישט פרעגען
אויף דיינע עלענדע, וואָס זיפצען אַזוי שווער?
אָט טראָג איך זייערע גרוסען דיר אָקעגען —
דיין רעשטעל, וועה! דו האָסט דאָך שוין נישט מעהר!...

און ער עפענט־אויף די אויגען און זעהט שוין נישט מעהר ציון, די בילד־שענע נקבה. ער דערזעהט:

פונ'ם פערפאַראַשעטען שטויביגען פענסטער מיט די פערברו־דיגטע שויבען קוקט־אריין אַ שאַרפער שטראַהל פון דער זון, וואָס האַלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטעדטעל. און חאַטש ער מאַכט די אויגען צו, דאָך זעהט ער דעם שטראַהל, און נישט נאָר דעם שטראַהל אַליין — די גאַנצע זון, די שענע ליכטיגע זון, וואָס קיינער קאָן זי נישט זעהען, קיינער, נאָר ער אַליין! חיים חייקין קוקט אויף איהר און זעהט זי — און גאָרנישט! פאַר וואָס? דערפאַר, אַפּנים, וואָס ער איז אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תאוות... איהם איז גוט... איהם איז גרינג... ער קאָן שוין אַלץ איבערטראָגען... ער וועט האָבען אַ גרינגען תענית... איהר ווייסט, ער וועט היינט האָבען אַ גרינגען, גרינגען תענית!

און חיים חייקין האַלט די אויגען צו און זעהט פאַר זיך אַ מאָדנע וועלט, אַ נייע וועלט, אַזעלכע, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל, קיינמאָל נישט געזעהען. מלאכים עפּיס שוועבען איהם פאַר די אויגען, און ער קוקט אויף זיי און דערקענט אין זיי זיינע קינדער,

אַלע, די גרויסע און די קליינע, און ער וויל זיי עפּיס זאָגען, און ער קאָן נישט רעדען... ער וויל זיך פֿערענטפֿערען פֿאַר זיי, אַז ער איז נישט שולדיג... נישט ער איז שולדיג!... וואָס איז ער, חיים, שולדיג, אַז, קיין עין־הרע, אַזוי פֿיעל אידען האָבען זיך צונויפֿגעקאָמפּאַניעט אַלע אויף איין שטיקעל אָרט, קוועטשען, דריקען, עסען איינס דאָס אַנדערע? וואָס איז ער שולדיג, אַז מענשען דאַרפֿען יענעמ'ס שוויים, אַז מענשען דאַרפֿען מענשען־בלוט? וואָס איז ער שולדיג, אַז מענשען זענען נישט דערגאַנגען צו דער מדרגה, אַז אַ מענש אַ מענשען זאָל נישט טרייבען, ווי מע טרייבט אַ פֿערד צו דער אַרבייט? אַז אויף אַ פֿערד איז אויך אַ רחמנות — גאָט'ס בעשעפֿעניש, צער בעלי־חיים?...

און חיים חייקין האַלט־צו די אויגען און זעהט, זעהט אַלס־דינג, די גאַנצע וועלט, אַלע וועלטען, און אַלץ איז העל און גרינג, און עס קוויקעלט זיך ווי אַ רויך, און ער פֿיהלט, אַז עס געהט עפּיס פֿון לייב ביי איהם, פֿון אינוועניג, פֿון האַרצען, און ציהט זיך, ציהט זיך גלייך אַרויף, און טיילט זיך אָפּ פֿון גוף, און ער פֿיהלט זיך גרינג, זעהר־זעהר גרינג, און לאָזט אַרוים אַ טיעפֿען זיפֿץ, אַ לאַנגען, לאַנגען קרעכץ. און עס ווערד איהם גרינג. און נאָכדעם פֿיהלט ער — גאָרנישט, גאָלע גאָרנישט...

אַז בערע דער שמש, אַ רויטקאָלטענוואַטע אידעל מיט אַ בולבע־וואַטער ליפּ, איז געקומען צו געהן אין שוהל אריין אין די זאָקען מיט די אויסגעטרעטענע פּיאַטעס און דערזעהען, ווי חיים חייקין זיצט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אַרויף, די אויגען אָפֿען, האָט דאָס איהם פֿערדראָסען. נערעכענט, אַז ער דרימעלט, און האָט אָנגעהויבען וואָרטשען, בייזערען און וואָרפֿען זיך:

— איין עזות פֿון אַ אידען... זיך צעלעגט אַביסעל... דער גראָף פּשאַנגוצקי דאַרף אַזוי נישט זיצען... אַפּנים, רעכט פֿאַר־

ביסען... אהער נעקומען שלאפען... רב חיים, זייט זשע מוחל, עי, רב חיים!... רב ח־יי־ם!...

די לעצטע שטראהלען פון דער זון האבען אריינגעשאסען דורכ'ן שוהל־פענסטער און נעפאלען גלייך אויף חיים חייקינ'ס רוהיג פנים מיט די שווארצע גלאנצענדיגע גרייזעלדיגע האר, מיט די שווארצע נעדיכטע ברעמען, מיט די האלב־אפענע נוטע, שווארצע, הונגעריגע אויגען, און האבען דורכגעלייכט דאס טוידטע, בלאסע, שטענדיג הונגעריגע פנים דורך און דורך.

* *
*

יא, חיים חייקין האט געהאט א גרינגען־גרינגען תענית.

צווי טוידטע

(לכבוד פורים)

געשריבען אין יאהר 1909.

צוויי טוידטע

(לכבוד פורים).

פארערע.

„טוידטע“? „לכבוד פורים“? אין אזא יום־טוב, וואס איז א מצוה, אז א איד זאל זיך מאכען שכור און א מחבר זאל זיך מאכען נאריש, פערשטעלען זיך פאר א מארשעלאק?! איך וויים, לעזער, אז ס'איז היינט פורים און אז דו דארפסט זיך מאכען שכור און אז איך דארף זיך מאכען נאריש — און איך געב דיר פארט א מעשה פון צוויי טוידטע — פערפאלען! דאס איינציגע, וואס איך קאן דיר העלפען, איז נאר מיט איין עצה: אויב דו האסט שוואכע נערוועז, זאלסט דו אקעגען נאכט די מעשה ניט לייענען.

קאפיטעל איינס.

חלאוונע, א שווארץ, א נידעריג־געוואכסען און גוט־געפאקט אידעל, איז געווען א מענש, וואס האט ליעב געהאט דעם טרונק. א גליק, וואס ער איז געבוירען פון א אידען מיט א אידינע, אניט וואלט ער זיכער געווען א שכור. איך וועל אייך ניט ערב זיין, אז ווייל ער איז געווען א איד, האט איהם די אידישקייט ניט געלאזט טרינקען א סך. עס קאן זעהר שען געמאהלט זיין, אז טרינקען וואלט ער אפשר געקאנט פאר דריי גויים, האט ער אבער ניט גע־האט פאר וואס. זיין ווייב ניטעל האט געפיהרט זיינע פינאנסען,

ניט געלאָזט, ס׳זאָל אריינפאַלען צו איהם אין די הענד אריין א מזומנ׳ער גראָשען. אומעטום, וואו ס׳איז נאָר געווען שייך צו געלד, האָט זיך ארויסגעשטעלט גיטעל. ארבייטען האָט טאקי גע־ארבייט ער, חלאוונע, הייסט עס (ער איז געווען, ער זאָל מיר מוחל זיין, א שוסטער), נאָר אָפּטראָגען די ארבייט און אָפּנעמען דאָס געלד — דאָס פלעגט שוין זי אליין, גיטעל, הייסט עס. פערשטעהט זיך, אז חלאוונען איז אזא מעשה ניט אָנגעשטאַנען.

— וואָס בין איך עפּיס ביי דיר, א גנב, צי וואָס?

אזוי האָט געזאָגט חלאוונע צו זיין ווייב גיטעל און בעקומען פון איהר א קלאָרע תשובה אויפ׳ן אָרט:

— חלילה! ווער זאָגט דען א גנב? ביזט נאָר א שכור. זאָג אפשר, אז ניין?

איינגאַנצען אָפּלייקענען און זאָגען ניין — איז חלאוונען איבער דער טבע. און ווידער צוריק, נעמען און מודה זיין זיך, אז ער האָט ליעב דעם ביטערען טראָפּען, איז איהם אָבער אויך ניט זעהר איינגענעמען. פאַלט ער אויף א שכל און וויל אָפּקומען מיט א ווערטעל, ווי זיין שטייגער איז, מחמת חלאוונע דער שוסטער האָט ליעב ניט נאָר א ביסעל בראָנפען — ער האָט ליעב אויך א ווער־טעל, ווי אלע כתרילעווצעס אין כתרילעווקע. ער קראַצט זיך אין באָרד, קוקט אויף דער סטעלי און זאָגט צו זיין ווייב גיטעל:

— בראָש ווערד אלסדינג אָנגערופען ביי איהר מיט׳ן נאָמען שכור! האָסט מיך געזעהען, איך זאָל עמיצען שיקען? איך, אז איך וויל א ביסעל בראָנפען, געה איך און קויף.

— מעגסט שוין געהן טאקי אין דער ערד אריין.

— אָך! אבי מיט דיר — אין פייער און אין וואסער!

— נא דיר און ווער אנשטומט!

דאָס זאָגט גיטעל צו איהר מאַן דעם שוסטער און איז איהם מכבד פון יענער זייט ווארסטאַק מיט א פליהענדיגען שטיוועל, וואָס איז שוין כמעט אינגאַנצען פארטיג, נאָר עס פעהלט איהם א קאָ־רעק מיט צוויי צוויילען פלעקלעך אין דער פאָדעשווע. חלאוונע

נעמט־צו די מתנה מיט א געלעכטער און מיט א גלייכוואַרטעל, ווי אַלע מאָל. און ווער שמועסט, אז גיטעל קומט מיט געלד פאַר זיין אַרבייט און איז איהם אויך מנדר א פּאָר מזומנ׳ע גראָשענס, אויף פּאָדעם און אויף וואַכס און אויף חזיר־האָר, דעמאָלט איז ער גאָר ווייך ווי פּוטער און זיס ווי האָניג, און האָט פון זיין ווייב גיטעל און פון אַלע ווייבער פון דער גאַנצער וועלט בעת־מעשה איין אונגעהייער הויכע מיינונג. ער גלעט זיך דעם הויכען ווייסען שטערן (אַלע שוסטערס האָבען הויכע ווייסע שטערנס) און רעדט פּערטראַכט, מעשה פילאָזאָף:

— איך ווייס נישט, וואָס האָט דער שלמה המלך, זאָל מיר מוחל זיין, געהאַט צו די ווייבער, וואָס ער פּלעגט זיי אַזוי לעגען אין דער ערד אריין? דו ווייסט דאָך, וואָס שלמה המלך האָט גע־זאָגט אויף אייך, צי ניין?

— וואָס דיין „שלמה־מלך" האָט דאָרטען געזאָגט — וויל איך גאָר ניט וויסען. דו בעסער געה אין מאַרק אריין נאָך פּאָדעם און נאָך וואַכס און נאָך חזיר־האָר, און זעה נאָר, פאַרבלאָנזע ניט אין שענק אריין.

חלאַוונע האָט זיך אַזש צעלאַכט פון אַזא ווילדען געדאַנק.

— א משל! עס האָט אַזא פּנים, אַשטייגער כדומה, ווי מע זאָל זאָגען פרייטאָג צונאַכטס יקום־פּורקן, אָדער שבת אינדערפריה לכה־דודי... וואו איז דער מאַרק און וואו איז דער שענק! און וואָס איז דאָס גלאַט פאַר איין עובדה אין מיטען מיטוואָך שבת־צונאַכטס אין א שענק אריין?...

בעת מעשה צעהלט חלאַוונע די גראָשענס און לעגט איבער די מטבעות פון איין האַנד אין דער אַנדערער, קוקט פילאָזאָפיש אויף דער סטעלי מיט איין אויג, רעכענט אוים פינקטליך, וויפיעל געלד ער בעדאַרף האָבען אויף פּאָדעם, וויפיעל אויף וואַכס און וויפיעל אויף חזיר־האָר, און מיט א טיעפען־טיעפען זיפץ און מיט שטילע טריט לאָזט ער זיך אַוועק גלייך אין שענק אריין.

קאַפּיטעל צוויי.

ווי אזוי האָט געהייסען יענער חכם, וואָס האָט דערקלערט מיט זיין שכל, אז פורים זענען אלע שכורים ניכטער? איך וואָלט איהם געזאָגט, אז ער איז מחילה א בהמה. פאַר וואָס זאָל א שכור דורכ־לאָזען אזא טאָג ווי פורים, זוען ס'איז א מצוה, אז א איד זאָל זיך אָנטרינקען ווי א גוי און זאָ. זיין שכור ווי לוט? דער ערשטער וואָלט פּראָטעסטירט קעגען דעם חלאוונע דער שוסטער. איידער ער האָט דערלעבט דעם הייליגען פורים, זענען איהם שיער די אויגען ארויס. און אז ס'איז געקומען פורים, איז ער קודם אוועק אין שוהל צו דער מגילה, זיך אָפּגערעכענט מיט המנ'ען, איהם אויפ־געהאָנגען אויף א בוים פופציג איילען די הויך אינאיינעם מיט זיינע צעהן בנים, און אָנשטאָט דעם, ער זאָל געהן אהיים פער־זוכען דעם יום־טוב'דיגען המן־טאַש, האָט ער זיך אריינגעחאפּט אויף א ווייל צו א פּאָר בעקאַנטע שוסטערס, גוטע ברידער, און האָט מיט זיי געגעבען א לעק און געטרונקען לחיים: „גאָט זאָל געבען, אז המן מיט זיינע צעהן בנים זאָלען דערלעבען איבער־א־יאָהר, און מיר זאָלען זיי ווייטער אויפהענגען אין שוהל אלע אויף איין תליה פופציג איילען די הויך, בכדי מיר זאָלען ווידער א מאָל קאָנען נעמען צו ביסלעך בראָנפען, ונאמר אָמן"... פון אָט די לחיימס איז אונזער העלד געוואָרען אזוי בגילופין, אז וויפיעל ער איז ניט געגאַנגען און געגאַנגען, האָט ער בשום אופן ניט געקאָנט טרעפען צו זיך אהיים. עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז דאָס געסעל, וואו ער וואָהנט, שפּיעלט זיך מיט איהם אין „בעהעלטער־לעך": אָט שטעהט דאָס, דאַכט זיך, אקעגען איהם און ווינקט צו איהם מיט א סך פייערלעך פון די קליינע פענסטערלעך, אָט טהוט ער זיך א לאָז און אָט טרעפט ער מיט'ן שטערן אין וואַנד אריין. פון וואַנען האָט זיך גענומען אהער א וואַנד? פון זינד חלאוונע איז צו זיין שכל געקומען, געדענקט ער ניט, אז דאָ זאָל זיין א וואַנד; ניט אַנדערש, אז דאָס האָט עמיצער אוועקגעשטעלט א

סוכה. א פּאַטעפּאַלנאַסט פון א אידען נעמען אוועקשטעלען אין מיטען שטאָדט א סוכה! דאָס דאַרף זיין רב יאָסי דעם נגיד'ס אַרבייט. וואָס א נגיד קאָן איינפּאַלען — איז דיר גאָר קיין קאַטאָוועס ניט! עס וועט אָבער א רוח אין זיין שוויגער'ס טאַטען אַריין!...

— זאָל מיין נאָמען ניט הייסען אחשורוש!...

און חלאָוונע דער שוסטער נעמט זיך אָן מיטביידע הענד אָן וואַנד, טהוט א ציה צו זיך, וויל אומוואָלגערען רב יאָסי דעם נגיד'ס „סוכה" און טהוט א פּראַל אין דער ערד אריין און ציהט זיך אויס ווי א גראַף איבער דער בעריהמטער כתרילעווקער בלאָטע. און דאָרט לאָזען מיר איהם ליגען א ווײַלע, ביז מיר וועלען אַראָפּברענגען דעם צווייטען העלד פון אונזער געשיכטע, וואָס ער הייסט מיט א גלענצענדיגען גבירישען נאָמען — רויטשילד.

קאַפּיטעל דריי.

מיט דעם נאָמען רויטשילד האָט איהם כתרילעווקע געקרוינט דערפאַר, ווייל ער איז געוועזן אין שטאָדט דער גרעסטער קבצן. דאָס הייסט, אזעלכע קבצנים, ווי ער, זענען אין כתרילעווקע פאַראַן אזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, נאָר אזא איין אומגליקליכער קבצן, אזא קבצן א שלים־מזל, — איז שוין אפילו אין כתרילעווקע ניט געוועזן צו איהם דער צווייטער. עס געהט אַרום אויף דער וועלט א ווערטעל (שטאַמט געוויס פון כתרילעווקע), אז „צום שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבען מזל". זאָלט איהר טאַקי וויסען: א גלייכוווערטעל איז, להבדיל, א תורה.

ווער איז געוועזן אָט דער רויטשילד און פון וואַנען האָט ער זיך גענומען, — קאָן איך אייך ניט זאָגען. ער איז געוועזן איין אָרעמאַן — דאָס ווייסט איהר שוין, און זיין עובדה איז געוועזן — געהן. איהר מיינט, איבער די הייזער? בעטען נדבות? האָט איהר א טעות. זיין גאַנג איז געוועזן גלאַט אזוי א מין שפּאַציער

איבער דער בלאָטע, נאָר מיט דריבנע טריט, און גיך־גיך, ווי א מענש, וואָס טהוט עסק און האָט קיין צייט ניט. אָפּשטעלען פלעגט ער זיך נאָר דעמאָלט, ווען מע האָט איהם אָפּגעשטעלט.

— שלום עליכם, וואוהין געהט עס א איד רויטשילד?

רויטשילד בלייבט שטעהן, ווישט זיך אָפּ מיט דער פאָלע דעם שוויס, קוקט מיט מאָדנע איבערגעשראָקענע אויגען, און דאָס געל־אויסגעהונגערטע פּנים פערקנייטשט זיך ביי איהם אין א מין שמייכעלע, און ער טהוט א זאָג שטיל, קוים וואָס מע הערט:

— גלאָט אזוי זיך, מע געהט, טאָמער וועט דער אויבערשטער עפּיס צושיקען...

אָפּגעזאָגט, לאָזט זיך רויטשילד געהן ווייטער מיט זיינע דריבנע טריט, און דער, וואָס האָט איהם אָפּגעשטעלט, בלייבט שטעהן, קוקט איהם נאָך א ווייל, פערציהט מיט די פּלייצעס, צעלאַכט זיך און טהוט א שפּיי:

— טפו! נאָט אייך אזא שלים־מזל!

זינט אָט דער שלים־מזל הייסט רויטשילד, געדענקט קיינער ניט אין כתרילעווקע, אז ער זאָל עמיצען אָנמוטען מיט א בקשה וועגען עסען, בעטען א טרונק, אָדער איין אָרט אויף איבערצונעכטיגען, חאָטש וויסען ווייסען אַלע, אז רויטשילד איז געוויס הונגעריג און אז ער האָט געוויס ניט וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען. אויף א הונגעריגען איז מען אין כתרילעווקע גרויסע מבינים, מע קאָן זאָגען, ספּעציאַליסטען. זיי וועלען אייך דערקענען אין דער פינסטער נאָכ'ן קול אַליין, ווער ס'איז גלאָט אזוי הונגעריגליך און וואָלט א בעלן געווען, מהכתיתי, עפּיס איבערבייסען, און ווער ס'איז טאַקי שטאַרק הונגעריג, אזוי אז ממש עס געהט איהם אוים דאָס חיות! מסתמא האָבען זיי שוין דערויף אַזעלכע סימנים, ווי, להבדיל, די דאָקטוירים, וואָס וועלען אייך טרעפען נאָכ'ן דופק, וועלכער חולה איז גלאָט אזוי ניט־געזונד און וועלכער איז מסוכן חלילה אויף צו שטאַרבען.

אויב מיר זאָלען קאָנען איינטיילען די מענשלעך, וואָס הונ־גערען, אויף אַזעלכע, וואָס זענען נלאָט הונגעריג, און אויף אַזעלכע, וואָס זענען טוידט־הונגעריג, וואָלטען מיר מיט רעכט געקאָנט זאָ־גען, אַז אונזער העלד רויטשילד געהערט צו די טוידט־הונגעריגע, מחמת ביי איהם איז אָפטמאָל אוועקגעגאַנגען גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט, וואָס ער האָט אין זיין מויל ניט געהאַט. און ער וואָלט געוויס אַזוי אויסגעגאַנגען אין מיטען גאַס, ווען אַ גוטע נשמה זאָל זיך ניט ארומקוקען, אַז אָן געהט דער שלים־מזל רויט־שילד. אַז מע גיט איהם עפּיס, זאָגט ער זיך ניט אָפּ, און אַז מע פרעגט איהם, צי ער איז הונגעריג, שווייגט ער, און אַז מע פרעגט איהם, צי איז ער שטאַרק הונגעריג, ענטפערט ער אויך ניט, נאָר דאָס געל־אויסגעהונגערטע פּנים זיינס קנייטשט זיך צונויף אין אַ מין שמייכעלע, און די איבערגעשראָקענע אויגען קוקען אַראָפּ, אַפּנים, פאַר בזיון, וואָס אַ מענש קאָן זיין אַזוי הונגעריג, און אַ שטילער זיפץ רייסט זיך אַרוים ביי איהם ניט־ווילענדיג — ווער ווייסט, וואָס דער זיפץ קאָן בעדייטען !...

די כתרילעווקער לייט, וואָס האָבען ליעב אַ שפּאַס, געבען איהם פריהער עפּיס עסען און נאָכדעם טרייבען זיי מיט איהם אַ ביסעל קאַטאָוועס :

— פאַני רויטשילד, זאָגט דעם אמת, וויפיעל געלט פאַרמאָגט איהר און וואו ליגען פאַרבאָרגען אייערע אוצרות ?

רויטשילד לאָזט־אַראָפּ די איבערגעשראָקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאָס געל־אויסגעהונגערטע פּנים אין אַ מין שמייכעלע און שווייגט... יונגע לייט, עזות־פּנים׳ער, שטעהען־צו צו איהם נעהענ־טער, טהוען איהם אַ ציה ביי׳ם אַרבעל :

— שלום עליכם, וואָס מאַכט אַ איד רב רויטשילד ? וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך דאָרט אין פאַריזש ?

רויטשילד לאָזט־אַראָפּ די איבערגעשראָקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאָס געל־אויסגעהונגערטע פּנים אין אַ מין שמייכעלע און שווייגט. חדר יונגלעך, יונגע צוצעקלעך, קליינוואַרג — די לאָזען

איהם די גאס נישט דורכנעהן. זיי האבען געמאכט אויף איהם א ליעדעל:

רויטשילד איז איין עושר,
איז א גביר א גרויסער,
אנגעשטאפט מיט געלט
און מיט שאלעמויזען.
ווייסט איהר, וואס איהם פעהלט?
מעהר ניט א פאר הויזען.

פאר קליינוואַרג האט רויטשילד מורא, נעמט ער די פיס אויף די פלייצעס און מיט זיינע דריבנע טריט לאזט ער זיך לויפען אין דער וועלט אריין. קליינוואַרג לויפט איהם נאך און זיי הערען ניט אויף צו זינגען... דערזעהען די עלטערע און שרייען אן אויף זיי:

— א, ניט געדאכט זאלט איהר ווערען, שקצים, הולטייעס, ימח-שמו'ניקעס! אין חדר אריין, ממזרים, אין חדר אריין!

פאר דעם שלים-מזל רויטשילד וואלט אפשר געווען אין כתרי-לעווקע אלע מאל ווער ס'זאל זיך אננעמען זיין קריוודע, און הונ-גערען וואלט מען איהם אפשר אויך ניט געלאזט אזוי שטארק. נאר ווער איז זיי שולדיג, אז די שלים-מזל'ען, וואס וועלען אייך גיכער שטארבען, איידער אויסציהען א האנד?... און אויסערדעם, לאמיר שמועסען על-פי יושר: איז דען די שטאדט כתרילעווקע טאקי מחויב צו טראגען אויפ'ן קאפ יעדען שלים-מזל? קארג האט מען אייגענע צרות מיט אייגענע וועהטיגען מיט דאגות פרנסה? מע דאנקט גאט, אז מע קומט אליין דורך דעם טאג און מע לעבט איבער ווי עס איז די וואך מיט ווייב און קינדער.

דערפאר אבער — וואס אמת איז אמת — אז עס קומט דער הייליגער שבת, איז רויטשילד א בעוואהרענטער מענש. אלע אידען זענען דאך דעמאלט אין שוהל, און רויטשילד איז פאר די אויגען.

וועט דען אַ שטאָרט דערלאָזען, אַז אַ איד זאָל שבת הונגערען? מילא, וואָס גאָט גיט, אַבי אינאייינעם, און איין איבעריגער מענש צום טיש איז דאָך, איינגענטליך, נישט מעהר, ווי איין איבעריגע לעפעל... האָט קיין יסורים ניט, ער וועט הונגעריג ניט אוועקגעהן, און טאָמער אפילו איז די סעודה ניט אַזוי פויגעלדיג, איז אויך אָהן איין אומגליק, די קישקע וועט מוחל זיין, אַבי מע זיצט מיט אידען ביי'ם טיש, אויפ'ן טיש זענען פאַרהאַן סימנים פון שבת'דיגער חלה, ביינדלעך פון פיש און אַ פּאָר מעשענע לייכטער פון די נעכטיגע בענש-ליכט... דאָס אַלסדינג, אינאייינעם גענומען, ווען עס ווערד בעזונגען מיט די שענע זיסע שבת'דיגע זמירות, האָט דאָך דאָס טאַקי דעם זיעבעטען חן, און אַ כפרה אַלע מאכלים מיט אַלע פּאַטראַוועס און נאַשערייען, וואָס דעם מענשענ'ס יצר־הרע האָט אויסגעטראַכט, בכדי אריינצוגאַרען אונז וואָס טיעפער אין גיהנם...

גרויס איז דער כח פון דעם הייליגען אידישען שבת! איהר וועט ניט דערקענען דעמאָלט ניט דעם כתרילעווקער בעל־הבית, ניט דעם אורח זיינעם, דעם שלים־מזל רויטשילד.

קאַפּיטעל פיער.

אָפּגעפּאַסט אַזאַ טאָג, ווי אסתר־תענית, קוים דערלעבט פאַרנאַכט געהן אין שוהל הערען די מגילה, רעכט גוקם געוועזן זיך אין המנ'ען און אָפּגעהאַפּט אויף איין פוס דעם „הרב את ריבנו" מיט די איבעריגע זאַגעכצען, — האָבען זיך די אויסגעהונגערטע כתרילעווצעם אין איין אימפעט געלאָזט לויפען אַהיים וואָס גיכער אָפּצופאַסטען זיך, איטליכער „אונטער זיין וויינשטאָק און אונטער זיין פייגענבוים", מיט אַ פרישען, אַ הייסען, אַ פורים'דיגען המן־טאַש מיט מאָהן. און מחמת גרויס אימפעט, הונגער און איילעניש, האָט מען גאָר פערגעסען אָן רויטשילדען, גלייך ווי עס וואָלט קיין רויטשילד גאָר אויף דער וועלט ניט געוועזן. און רויטשילד,

דערזעהען, אז דער עולם לויפט, האָט זיך אויך געלאָזט לויפען מיט זיינע דריבנע טריט, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין, איבער די בלאָטיגע גאַסען און געסלעך פון דעם געבענשטען כתרילעווקע.

געלאָפען פאַרביי די האַלב־איינגעפאַלענע און האַלב־בעלויב־טענע הייזער און הייזלעך, האָט אונזער הונגעריגער העלד פון צייט צו צייט געחאַפּט אַ קוק אַריין אַהין, דורך די פענסטער, און געזעהן קייענדיגע מיילער און שלינגענדיגע העלזער. וואָס האָבען די דאָזיגע מיילער געקייעט אַזוי געשמיידיג, וואָס האָבען די העלזער אַזוי געשמאַק געשלונגען — איז איהם שווער געווען צו זעהן, נאָר פערשטאַנען האָט ער על־פּי סברא, אַז דאָס בעדאַרפען זיין פרישע, זיסע דרייעקעכיגע המן־טאַשען, אָנגעפילט מיט זיסען, צוקערדיגען מאָהן. וואָס צעגעהט זיך אין מויל — טעם גן־עדן. און עמיצער האָט זיך אויפגעחאַפּט ביי רויטשילדען אינוועניג אין מאָגען און האָט איהם געגעבען אַ ציה ביי'ם האַרצען און אַ זאָג אין אויהער אַריין: „נאַר איינער, וואָס דרעהסט דו זיך אַרום אין עולם־התוהו? עפען־אויף אַ טיר, געה־אַריין און זאָג: „אַ גוט יום־טוב, אידען! אפשר איז פאַרהאַן ביי אייך מיט וואָס אָפּצופּאַסטען זיך? שוין דעם דריטען טאָג אין מיין מויל ניט געהאַט"... און רויטשילד דערשרעקט זיך פאַר זיך אַליין. עס איז איהם נאָך קיינמאָל אַזאַ געדאַנק ניט געקומען — אַריינרייסען זיך צו יענעם אין שטוב אַריין מעשה גזלן! און בכדי דער יצר־הרע זאָל איהם ניט אַרויס־פיהרען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט אויף וועלכע זאַכען, לאָזט ער זיך געהן אין מיטען גאַס, סאַמע אין דער רעכטער בלאָטע, און שלאָגט זיך אָן אין דער פינסטער אויף עפּיס אַ ווייכס, אַ גראָבס און אַ לעבעדיגס, און גיט אַ פאַל־אַנידער אין בלאָטע אַריין, גלייך אויף אונזער העלד נומער איינס — אויף חלאָוונע דעם שוסטער.

לאָמיר לאָזען ליגען אַ ווייל רויטשילדען און געוואָהרע ווע־רען, וואָס מאַכט עפּיס חלאָוונע דער שוסטער.

קאפיטעל פינף.

חלאוונע דער שוסטער (מיר בעטען ביי איהם הונדערט מאָל מחילה, וואָס מיר האָבען איהם געלאָזט ליגען אזוי לאנג אין דער בלאָטע) האָט זיך געפיהלט גאָר ניט אזוי שלעכט אין זיין נייער לאגע, ווי דער לעזער שטעלט זיך פאָר. עס ליגט שוין אזוי אין דער טבע פונ'ם מענשען, ער זאָל זיך צופאַסען צו יעדער לאגע, ווי ביטער און פינסטער זי זאָל ניט זיין. קוים איז איהם בעשערט געוועז, אז די בלאָטע, די בעריהמטע כתרילעווקער בלאָטע, זאָל זיין זיין געלעגער, האָט ער געזעהען אָנווענדען כל המענליכ־קייטען, אז ער זאָל ליגען ווי א מענש, און נישט גלאַט אזוי לעדיג, אָהן א שום ארבייט. ער האָט געפייערט אויף די נגידים און האָט אויסגעלאָזט כל חמתו אויף רב יאָסי דעם נגיד, ער זאָל נישט מיינען, אז ער, חלאוונע דער שוסטער, איז חלילה שכור. ער האָט איהם געשוואוירען, ער זאָל אזוי דערלעבען פיהרען ויזתא'ן צו דער חופה, ווי ער הויבט ניט אָן צו זיין שכור. ווער האָט דאָס אויסגעטראכט אויף איהם, אויף חלאוונען, אז ער איז א שכור? דאָס וואכסט אודאי פון איהר, פון זיין ווייב ושתי, איינ־געזונקען זאָל זי ווערען!...

ארויסגעלאָזט דעם נאָמען ושתי, בלייבט חלאוונע דער שוס־טער שטיל און פערטראכט זיך. דער נאָמען ושתי איז אריין צו איהם אין מוח, ווי א פלעקעל, וואָס מע זעצט דאָס אריין אין אָ שטיוועל אריין. ער געדענקט, דאכט זיך, גאנץ גוט, אז אמאָל האָט זיין ווייב געהייסען גיטעל, פלוצים נא דיר גאָר „ושתי"!... ווי אזוי איז דאָס געוואָרען פון גיטעל — ושתי? און ניט נאָר דער נאָמען — זי אליין האָט זיך איבערגעביטען, גאָר נישט דאָס ווייב, וואָס פריהער. אָנגעטהאָן געהט זי, ווי א קייסערינע, מיט א גילדענעם ספאָדעק, און איז אינגאנצען איינגעטונקען פון קאָפּ ביז פיס אין גיננאָלד. ער בעטראכט זיך, אז ס'איז גאָר קיין פלאָן ניט פאר איהם אצינד מיט איהר זיך צו קריעגען. אדרבה, מיט

אזא יפהפיה דארף מען שלאָגען בלאָט. און ער רוקט זיך צו צו איהר נעהענטער און נעהענטער, נאָר זי רוקט זיך אָפּ... זי וויל איהם ניט. אפנים, דערפאַר, וואָס ער האָט ליעב אָט דאָס, וואָס מע מאַכט דערויף שהכל נהיה בדברו... א מכה דער מאַמען, עס שטעהט ניט אָן דעם טאַטען איהרען, טאָמער וועט מען זאָגען אין שטאָדט, אז ושתי האָט א מאַן א שכור!

— זאָל איך ניט דערלעבען אויפשטעהן פון דעם אָרט, אויב ס'וועט קומען אמאָל א טראָפּען בראָנפען אויף מיינע ליפּען! ושתי, דו הערסט, צי ניין? טאָמער גלויבסט דו מיר ניט, נא דיר א האַנט תקיעת-כף...

און חלאוונע ציהט אויס זיין פעבקע גראָבע האַנד מיט די קורצע שווארצע פינגער אין דער בלאָטע אריין, און ס'איז איהם א חידוש, וואָס ושתי האָט אזא קאַלטע נאַסע האַנד מיט אזעלכע קאַלטע גליטשיגע פינגער. ס'איז אוממעגליך זי אָנצונעמען פאַר דער טאַליע אזוי, אז די נשמה זאָל איהר ארויס! און ער צע-נעמט די הענד און חאַפּט ארום... דעם שלים-מזל רויטשילד!

קאַפּיטעל זעכס.

די מחקרים זאָגען, אז פון א דערשרעק קומט אַלדרינג. פון א דערשרעק איז חלילה א מעוברת'ע מפּיל, פון א גוטען איבער-שרעק קאָן א מענש אראָפּ פונ'ם זינען, און אמאָל, די שעה זאָל ניט זיין, בעקומען אפּאָפּלעקסיע און שטאַרבען. זיי זענען דער-נאַנגען מיט'ן שכל, אז פון איין איבערשרעק קאָן א שכור זיך אויסניכטערען אין איין מינוט. אזוי זאָגען די מחקרים. און דעריבער וועט אונז קיין חידוש ניט זיין, וואָס אונזער העלד, חלאוונע דער שוסטער, וויבאַלד ער האָט ארומגעחאַפּט דעם שלים-מזל רויטשילד, אזוי האָט ער פאַר שרעק זיך שוין אויסגעניכ-טערט, דאָס הייסט, ניט אויף אזוי פיעל, ער זאָל קאָנען אויפ-שטעהן פון דער בלאָטע און ווערען א מענש, ווי מע רופט עס, א

זעלבסטשטענדיגער; נאָר אויף אזוי פיעל האָט ער אָנגעהויבען קומען צו זיך, אז איינציגווייז האָבען זיך אומגעקעהרט צו איהם כמעט אַלע זיינע חושים. קודם כל איז ער דערגאַנגען דורך זיין חוש המשוש, אז ושתי איז א איד מיט א באָרד. נאָכדעם האָט ביי איהם אויפגעוואכט דער חוש השמיעה, און ער האָט דער־הערט ריינע, קלאָרע דבורים: „שמע ישראל, גוואלד, אידען, ראַ־טעוועט!” דער חוש הריח האָט איהם געזאָגט, אז זייביידע ליגען אין דער בלאָטע, אין דער בעריהממטער כתרילעווקער עיפוש־דיגער בלאָטע. נאָר וויפיעל ער האָט ניט אָנגעווענדעט זיין חוש הראיה אויף צו דערזעהען, ווער איז אָט דער דאָזיגער נפש, האָט זיך עס איהם בשום אופן ניט איינגעגעבען, מחמת די לבנה האָט זיך בעהאַלטען אין די געדיכטע וואָלקענס, און די פינסטערע נאכט האָט פערשפּרייט איהרע שווארצע פליגלען איבער גאַנץ כתרי־לעווקע.

אויך רויטשילד האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייז קומען צו זיינע געדאַנקען, און דער שרעק, פון וועלכען ס'איז איהם געוועזען א מינוט צום טוידט, איז שטילערהייד אוועק פון איהם, און ביידע אונזערע העלדען האָבען בעקומען לשון. אָט וואָס פאר א מין געשפּרעך צווישען זיי איז פאָרגעקומען. מיר געבען איהם איבער פּינקטליך, וואָרט אין וואָרט:

חלאוונע: ווער ביזט דו?
רויטשילד: ס'איז איך.
חלאוונע: וואָס טהוסט דו דאָ אין דער בלאָטע?
רויטשילד: גאָרניט.
חלאוונע: וועלכער רוח האָט דיך אהער געבראַכט?
רויטשילד: כ'ווייס ניט.
חלאוונע: טפו זאָלסט דו ווערען! וואָס ביזט דו? א בעל־מלאכה, א שוסטער?

ר ו י ט ש י ל ד : ניין.

ח ל א ו ו נ ע : וואס־זשע, א בעל־הבית?

ר ו י ט ש י ל ד : ניין, ניין.

ח ל א ו ו נ ע : וואס זשע דען ביזט דו, צו אלדי שווארצע יאהר?

ר ו י ט ש י ל ד : איך בין... איך בין... טוידט־הונגעריג.

ח ל א ו ו נ ע : אזא מעשה! דו ביזט טוידט־הונגעריג? המ... און איך בין טוידט־שכור... שא! אויב איך האב קיין טעות ניט, ביזט דו נישט אפטמאל רויטשילד? יא, ווי איך בין א איד! איך האב דיך באלד דערקענט, אז דאס ביזט דו... וויבאלד אזוי, טאמער וואלט געווען א סברא, ברודער רויטשילד, אז דו זאלסט מיר העלפען ארויסקריכען פון דער דאזיגער בלאטע, און אויב דו פיהלסט, אז דו האסט פיס, וואלטען מיר ביידע זיך דורכגעגאנגען צו מיר אהיים עפיס נעמען אין מויל אריין, ווארום עס באמבעלט מיר אין קאפ, אז מיר האבען היינט יום־טוב אויף דער גאנצער וועלט. שמחת־תורה? פורים? — איך קאן דיר ניט זאגען אקור־ראט, נאר יום־טוב האבען מיר געוויס. לאזען קומען כל מלכי מזרח ומערב און זאגען מיר, אז ניין, וועל איך זיי אנשפייען אין פנים!

עס האט גענומען א קליינע ווילע, ביז די צוויי האבען זיך ארויסגעקראטשקעט פון דער בלאטע און האבען זיך מיט גרויס מיה געלאזט אין וועג אריין, איינער אנגעלעהנט אויפ׳ן אנדערען, דאס הייסט, רויטשילד האט אונטערגעהאלטען חלאוונען, ער זאל ניט פאלען. מחמת אויסגעניכטערט האט זיך ביי׳ם שוסטער נאר דער קאפ — די פיס אבער האבען זיך איהם נאך אלץ געפלאנטעט. און אז זיי זענען געקומען צו...

דא האבען מיר ברעה איבערלאזען אונזערע ביידע העלדען אויפ׳ן שפאציער און אריינקוקען אויף א מינוט צו חלאוונע דעם שוסטער אין שטוב אריין, זעהן, וואס מאכט זיין ווייב גיטעל.

קאפיטעל זיעבען.

וויפיעל די קריטיקער זאָלען ניט קריטיקירען, וויפיעל די אַפּשפּעטער זאָלען ניט לאַכען און חוזק מאַכען — א ווייב בלייבט אַ ווייב. עס האָט נאָר אָנגעהויבען נאַכט ווערען, האָט גיטעל שוין געגומען רעכטען זיך אויף איהר מאַן, אז אַט קומט ער פון דער מגילה אַפּפּאַסטען זיך. צוליעב דעם האָט זי איבערגעדעקט דעם טיש יום־טוב'דיג און אוועקגעשטעלט קודם דאָס, וואָס איהר חלאָוונע האָט ליעב — א פלעשעל מיט א גלעזעל. עס קאָן זיין, אז אין פלעשעל איז מעהר ניט געווען ווי איין גלעזעל, נאָר אפשר איז דאָרט צוליעב יום־טוב געווען צוויי גלעזלעך. דערפאַר איז געזעסען אויפ'ן טיש א דרייעקעכיגער המן־טאַש מיט מאָהן, א מורא'דיגער, א גרויסער, א ברייטער, איין אמת'ער, א שוסטערשער המן־טאַש. עס האָט זיך אויסגעדאַכט, ווי דער המן־טאַש וואָלט גערעדט ווערטער: „חלאָוונע, וואו ביזט דו? קום עס מיך!" נאָר חלאָוונע האָט ניט געהערט; ער איז נאָר געווען בשעת־מעשה ביי זיינע חברים די שוסטערס און געמאַכט מיט זיי דעם גרויסען טרונק לכבוד דעם הייליגען פורים.

אומזיסט האָט די שוסטערקע נעבאַך געקוקט דורכ'ן פענ־סטערעל, זיך צוגעהערט צו דער טיר. יעדער שאָרך האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז דאָס געהט חלאָוונע. נאָר חלאָוונע איז ניט גע־גאַנגען; ער איז גאָר געלעגען בעת־מעשה איינער אליין אין דער בלאָטע און האָט זיך אויסגעשמועסט מיט ושתי'ן. גיטעל האָט איבערגעטראַכט אויף איהר מאַן אלסדינג, וואָס א ווייב קאָן איבערטראַכטען, און אז ס'איז געוואָרען רעכט שפּעט, האָט זי געחאַפּט די יופּע אויף די פּלייצעס און איז אוועק זוכען איהר מאַן חלאָוונע. זי האָט איהם ניט געפונען. די שוסטערס, מיט וועלכע חלאָוונע האָט אויסגעטרונקען לכבוד יום־טוב, האָבען איהר געשוואָרען, זיי זאָלען אזוי דערלעבען איבער־א־יאָהר פורים, אז חלאָוונע איז גלייך פון שוהל אוועק צו זיך אהיים און קיין טראָפּען

איז צו זיי קיינעם אין מויל נישט געקומען. סיידען אפשר — אזוי האָבען געזאָגט די שוסטערס — ער האָט זיך ערגיץ בעגעגענט מיט שמעון־וואָלפען.

ביי דעם נאָמען שמעון־וואָלף האָט גיטעל אזש א ציטער געטהאָן. אָט דער שמעון־וואָלף קאָסט איהר נעבאַך געגוג געזונד.

שמעון־וואָלף איז אויך א שוסטער, אזוי ווי איהר מאַן חלאוונע, און האָט אויך ליעב דאָס, וואָס איהר מאַן חלאוונע האָט ליעב. נאָר ווי קומט חלאוונע צו איהם! יענער האָט א שם אויף דער גאַנצער וועלט — מע רופט איהם נאָר אַנדערש ניט, ווי שמעון־וואָלף דער שכור. ס'איז א סברא, אז זיין טאַטע איז דערפון געשטאָרבען: איינמאָל שמחת־תורה האָט ער זיך אָנגעטרונקען, און עס האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם דער בראָנפען און ער איז פערברענט געוואָרען, אזוי ווי א ליכט. מיט שמעון־וואָלפען האָט זיך שוין אויך איינמאָל געטראָפען די אייגענע מעשה, האָט מען איהם אָפּגעלאָשען. גיטעל האָט אָבער ניט געגלויבט, אז איהר מאַן זאָל זיך ווידער א מאָל צונויפגעהן מיט דעם שכור'ניק, נאָכדעם ווי ער האָט איהר געגעבען א האנד תקיעת־כף און געשוואוירען ביי א פּאָר תפילין, אז צייט ער וועט לעבען, וועט ער זיך מיט איהם קיינמאָל ניט בעגעגענען. איבער דעם איז אַרוים אין יענער צייט א גרוים מחלוקת צווישען חלאוונע'ס ווייב גיטעל און שמעון־וואָלפ'ס ווייב חנה־זיסעל. דאָס מחלוקת האָט זיך אָנגעהויבען מיט ווערטער און מיט ווערטלעך, און אויסגעלאָזט האָט זיך עס זעהר מיאוס: ביידע ווייבער האָבען זיך אריינגעפלאָנטעט איינע דער אַנדערער אין די שלייערס, און מע האָט זיי קוים צענומען. פון דעמאָלט אָן רעדען ניט צווישען זיך אָט די צוויי ווייבער, און אז זיי בעגעגענען זיך, כּרעטען זיך אָפּ איינע דער אַנדערער דעם וועג און שפּייען־אוים דריי מאָל.

גיטעל האָט זיך לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה, וואָס זאָל זי טהון: צי זאָל זי געהן צו אָט דער הולטייקע חנה־זיסעל געוואָהרע ווערען וועגען איהר מאַן, צי ניין? זי האָט מורא געהאַט,

ס'זאָל ניט אַרויס דערפון קיין נייער סקאַנדאַל — און עפּיס טאַקי נאָר ווי גאָט אַליין האָט זיך אַריינגעמישט און איז איהר געקומען צו הילף. נאָך איידער זי האָט זיך אַ ריהר געטהאָן, דערזעהט זי, עפּיס אַ נפש, איינגעהילט אין שווארצען, געהט איהר אַקעגען. זי קוקט זיך איין אין דער פינסטערניש און זי דער־קענט חנה־זיסלען.ביידע ווייבער זענען גרייט געווען אָפּשפּרינ־גען איינע פון דער אַנדערער און אויסשפּייען דריי מאָל, ווי תמיד. נאָר עפּיס אַ פערבאָרגענער כח האָט זיי ביידע אָפּגעהאַלטען, און זיי האָבען ביידע מיט אַ מאָל אָנגעהויבען רעדען. זייער געשפּרעך איז געווען אַ קורצער, נאָר זעהר אַ פערשטענדליכער:

— וואוהין איז אזוי שפּעט?

— און איהר וואוהין?

— איך זוך מיין מאַנסביל.

— דאָס אייגענע, וואָס איך.

— וואו קאָנען זיי זיין?

— איך זאָל אזוי וויסען פון איהם.

— מיינער איז געווען אין שוהל צו דער מגילה.

— מיינער אויך דאָרטען.

— זענען זיי, אַפּנים, פון דאָרטען אוועק ביידע?

— אזוי ווייזט דאָס אויס.

און ביידע ווייבער לאָזען־אַרויס אַ טיעפען זיפץ און צע־געהען זיך די אַהער, די אַהין.

קאַפּיטעל אכט.

פערוויסט און פערפינסטערט איז נעבאַך ניטעל געקומען אַהיים, געחאַפּט אַ קוק פאַרבייגעהענדיג אויפ'ן המן־טאַש, און עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אז ער קוקט אויף איהר און זאָגט צו איהר: „וואָס איז די מעשה מיט חלאָוונען?“ פאַר צרות ניט זי זיך אַ וואָרף אין בעט אריין און ליגט אזוי לאַנג, ביז זי ווערד

אנשלאָפּען. זי ווערד אנשלאָפען און עס חלום'ט זיך איהר, אז מע קלאַפּט אין פענסטער און מע רופט זי אָן ביי'ם נאָמען. זי וויל אויפהויבען דעם קאָפּ און קאָן ניט. פרעגט זי ליגענדיג פון בעט ארויס: „ווער איז דאָרטען?" און בעקומט תשובה, אז דאָס איז חנה־זיסעל די שוסטערקע מיט'ן שמש פון חברה־קדישא גע־קומען צו איהר נאָך תכריכים. גיטעל פערשטעהט ניט, פון וואנען עס נעמט זיך צו איהר אזוי פיעל כח צו רעדען וועגען אזא זאַך, און זי פרעגט ביי חנה־זיסלען גאַנץ קאַלטבלוטיג, גלייך ווי עס רעדט זיך וועגען א דייזשע ברויט אָדער וועגען א פערטעל עוף אויף שבת: „זיי זענען פארברענט געוואָרען?" — „פאַרברענט געוואָרען". „ביידע אינאיינעם?" — „ביידע אינאיינעם". פאַר פחד פאַלט גיטעל שיער ניט אראָפּ פונ'ם בעט, זעצט זיך אויף און דערהערט, ווי עמליכע הענד מיט א מאָל שאַרען אין דער טיר, און עס שטעלען זיך איהר די האָר קאַפּויר. קוים־קוים וואָס זי רעדט ארויס:

— ווער איז?

— ס'איז מיר.

— ווער איז דער מיר?

— עפען אויף די טיר, וועסט דו וויסען, ווער איז דער מיר.

— די טיר איז אָפען.

— מיר קאָנען ניט געפינען די קליאַמקע.

נאָכ'ן קול האָט גיטעל באַלד דערקענט, אז דאָס איז איהר מאַן, און זי כאַפּט זיך אויף געשווינד און זי עפענט אויף די טיר און דערזעהט צוויי נפשות, אויסגעשמירטע, ווי די שדים, און טהוט א שפרונג־אָפּ צוריק.

— א גוט יום־טוב דיר, גיטעל! — אָט אזוי רופט זיך אָן צו איהר חלאַוונע און קאַטשעט זיך אריין אין שטוב אריין אינ־איינעם מיט רויטשילדען. — זאָל מיין נאָמען ניט הייסען חלאַוונע, אויב דו ווייסט, ווער צו דיר איז געקומען! צו דיר זענען געקומען צו־גאַסט לכבוד פּורים צוויי טוידטע... גאָט איז מיט דיר, וואָס

האסט דו זיך אזוי דערשראָקען? צוויי טוידטע זענען מיר טאַקי, נאָר ניט פון יענער וועלט... איינער איז טוידט־שכור, דער אַנ־דערער איז טוידט־הונגעריג... ווער איז דאָ טוידט־שכור און ווער איז טוידט־הונגעריג — דאָס דאַרפסט דו שוין אליין פאַרשטעהן, אויב דו ביזט אַ קלוגע... וואָס קוקסט דו אזוי? האָסט איהם ניט דערקענט? ס'איז דאָך רויטשילד. איינגעזונקען זאָל ווערען רב יאָסי דער נגיד מיט דער כתרילעווקער בלאָטע אינאיינעם! רויט־שילד האָט זיך נעבאָך אזוי אויסגעשמירט, אז ס'איז איהם ניט צו דערקענען. מע וואָלט געקאָנט מיינען, אז ער האָט זיך דאָרט גע־קאַטשעט מיט אַלע חזירים... הערסט דו, גיטעל, ביזט טאַקי אַ אידינע אַ חכמה! ושתי מעג זיין פאַר דיר די כפרה! איך זעה ביי דיר דאָס שבת'דיגע פלעשעל אויפ'ן טיש. דאָס האַרץ האָט דיר, אפנים, געזאָגט, אז מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאַנ־צער וועלט און מע דאַרף מאַכען קידוש און פאַרבייסען מיט אָט דעם דרייעקעכיגען ממזר, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מיתה משונה, אזוי ווי אויף זיין טאַטען המנ'ען!... לחיים, רויטשילד! לאָז גאָט געבען, המן זאָל דערלעבען איבער־א־יאָהר, און מיר זאָלען איהם ווידער אַ מאָל אויפהענגען אין שוהל מיט זיינע צעהן בנים אַלע אויף איין תליה, פופציג איילען די הויך! וואָס שווייגסט דו, גיטעל? זאָג אָמן!

געשריבען אין יאָהר 1909.

חרוסת

א.

— מויד! מע וועט אמאָל דערלעבען זעהען דיך אָנגעטהאָן, צי ניין? נעם דאָס גלעזערנע טעלערל און געה זיך דורך צום פעטער יאָסי'ן, וועסט דו ברענגען חרוסת. אז דו וועסט אריינ־קומען צום פעטער יאָסי'ן, זאָלסט דו זאָגען: „דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האָבען אייך געשיקט זאָגען, איהר זאָלט דערלעבען איבער־א־יאָהר, און געבעטען, איהר זאָלט זיי געבען חרוסת. וועסט שוין געדענקען, וואָס מע זאָגט דיר אָן? צי מע דאַרף מיט דיר איבער'חזר'ען נאָך א מאָל צוואַנציג?

— ס'איז ניט אזוי שווער, מע זאָל דאָס ניט געדענקען אויף אויסווענינ.

און לאה די מויד (אזוי האָט מען זי גערופען אין דער דיענסט, חאָטש ביי זיך און ביי איהרע בעקאַנטע האָט זי געהייסען „ליזא") האָט זיך געאיילט אָנטהון יום־טוב'דיג, און חאָטש דער גאַנצער אָנטהון איהרער איז בעשטאַנען ניט מעהר ווי אין א ציצען קליידעל מיט א קאָפּטעל, נייע שיך און א סטענגע אויף די האָר, פון דעסט־וועגען באַברעט זי זיך שוין ווייס איך וויפיעל צייט און איז נאָך אַלץ ניט פאַרטיג. ס'איז תמיד אזוי: אז מע וויל גיך, געדרויערט עס, און אז מע שלאָגט האַלז־און־נאַקען, פאַלט פון די הענד. ליזא (לאָמיר איהר טהון צוליעב און רופען זי אזוי, ווי איהר געפעלט) האָט זיך אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג און איז צוגעגאַנגען צו דער בעל־הבית'טע ווייזען, אז זי איז פאַרטיג. די בעל־הבית'טע (א ביסעלע שפּעטער וועלען מיר זיך מיט איהר בעקענען נעהענטער) האָט נעגעבען א פּליעסק מיט די הענד:

— זעה-נאַר, ווי זי האָט זיך אויסגעסטראַצעלט! אַ ריינע פּרינצעסין! פּסנו! קיין עין-הרע! קיין בייז אויג! פּאַרניץ געזונט און געב חאַטש אַכטונג אויף די שיך, זאָלסט נישט אריין מיט זיי אין אַ קאַליזשע! און דאָס קליידעל, נישקשה, מעגסט דו איך אונטערהויבען אין דער בלאָטע. ס'איז פאַר מיין געלט, וואָס דו האָסט ביי מיר פאַרדיענט, מעג איך דיר, דאַכט זיך, זאָגען אַ דעה, צי ניין?

ליזאַ האָט גענומען דאָס גלעזערנע טעלערל און איז אַוועקגעגאַנגען נאָך חרוסת אָהן ווערטער. וואָס ווערט זי איהר ענטפערען, אַזאַ „פערעוואריכע“, אַז זי פערשטעהט אפילו ניט, אַז דאָס געלד, וואָס די דיענסט האָט ביי איהר פערדיענט, געהער צו דער דיענסט, ניט צו איהר? איהר מאַקס זאָל דאָ זיין — ער וואָלט שוין וויסען וואָס צו ענטפערען אַזאַ בורזשויקע!... אַ רעכטער יאַט, אָט דער מאַקס! ערשט היינטיגען פאַר-פסח האָט זי זיך מיט איהם בעקענט, געהענדיג פון פאָדריאַד איינמאָל פאַרנאַכט אַהיים. דעם גאַנצען וועג האָט ער מיט איהר גערעדט פון אַזעלכע זאַכען, וואָס זי האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, נאָר באַלד געכאַפּט מיט'ן שכל. פון בעלי-בתים האָט ער מיט איהר גערעדט און פון אַרבייטער. ביז אַהער האָבען געוועלטיגט זיי, די בעלי-בתים; אָט באַלד וועלען אָנהויבען געוועלטיגען מיר, אַרבייטער.

שוין אַז זיי זענען געווען ביי דער טיר, האָט ער זי אַ פרעג געטהאָן, צי זי קאָן לייענען אַ ביכעל?

— אַ וואָסערס? אַ אידיש?

— פאַרשטעהט זיך, אַ אידיש.

— פאַר וואָס ניט? איך נעם אַלע פרייטאָג ביי רב אַלטערען אַ מעשה-ביכעל אויף איבערלייענען. אַז איך לייען איבער דאָס ביכעל, גיט ער מיר איבעראַכטאָג פרייטאָג איין אַנדערס, דאָס הייסט, טאָקי די אייגענע מעשה, נאָר אין איין אַנדער ביכעל. מחמת די מעשה איז אַ לאַנגע מעשה, זי ציהט זיך פון סוכות אָן...

מאַקס הערט זי אויס מיט אַ האַלבען שמייכעל:

— ניט די ביכלעך דאַרף מען לייענען. אַט וועל איך אייך געבען אַ ביכעל, וועט איהר וויסען „פּאַקראַנימיר"...

און ער קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, ציהט־אַרויס פון דער חאַליווע פון די שטיוועל אַ קליין פערשמאַלצעוועט ביכעלע און גיט דאָס איבער איהר, ווי עפּיס אַ הייליגע זאַך, בעט, זי זאָל דאָס ניט האַלטען אויבען־אויף...

— וואָס איז דען?

— אַז מע זאָגט אייך, זאָלט איהר ניט פרעגען פאַר וואָס...

ליזאַ האָט דאָס ביכעל ביי איהם צוגענומען מיט דעם איינע־נעם רעספּעקט, ווי ער האָט דאָס איהר געגעבען, און אַז זי איז געקומען מיט דעם אהיים, האָט זי געחאַפּט אַ מיאוסען פּסק פון דער בעל־הבית'טע, דערפאַר, וואָס זי, אַז זי געהט אוועק, פערגעסט זי דעם זיי־געזונד. און אַז אַלע האָבען זיך געלעגט שלאָפען, האָט זי אַרויסגעדרעהט דאָס לעמפּעל און האָט זיך אוועקגעזעצט לייענען דאָס ביכעל, וואָס מאַקס האָט איהר געגעבען. אויפ'ן ערשטען בלעטעל, גאַנץ אויבענאָן, איז געשטאַנען מיט גרויסע אותיות: אַרבייטער פון אַלע לענדער, פעראייניגט אייך!...

ב.

פון דעמאָלט אָן זעהט זיך ליזאַ מיט מאַקסען אַלע פאַרנאַכט, און זי קאָן זיך ניט דערמאַנען, פון וואָסער אַ מאָמענט זיי זענען אַריבערגעגאַנגען פון „איהר" אויף „דו". זי ווייסט נאָר, אַז ווען זי זעהט איהם ניט, ציהט דאָס זי צו איהם, ווי מיט אייזערנע צוואַנגען, און אַז זיי בעגעגענען זיך, ווייסט זי ניט, וואוהין די צייט געהט אוועק. זיי האָבען אַזוי פיעל צו רעדען, אַז עס וועט, דאַכט זיך, ביי זיי קיינמאָל נישט אויסשעפּען זיך, און אַלץ, וואָס ער רעדט, איז צוקער־זיס. אַ נייע וועלט האָט ער פאַר איהר אויפגעעפענט מיט זיינע רעד. ביז אהער האָט זי געוואוסט, אַז ווייל זי, ליזאַ, איז אַ דיענסט, און „פערעוואַריכע" איז אַ נגידית,

דארף זי, ליזא, זיין ביי „פערעוואריכען" אין גלות, דארף קאכען און באקען און וואשען און רייניגען אויף דער גאנצער שטוב. איצט לאזט זיך אויס א מעשה גאר פערקעהרט: אז ווייל די גאנצע שטוב שטעהט אויף איהר, אויף ליזא'ן, דארף „פערעוואריכע" די נגידית וויסען דרך־ארץ. וואו איז געווען איהר שכל ביז אהער? ניט געווען מאקס, איז ניט געווען קיין שכל; געקומען מאקס, איז געווארען גאר אנדערש. דאס הייסט, דערווייל איז נאך אלץ אזוי ווי פריהער: ליזא איז א דיענסט, און „פערעוואריכע" — א נגידית. ליזא קאכט און באקט און וואשט און רייניגט אויף דער גאנצער שטוב, און פערעוואריכע שעלט און קארעניעט, דאס מויל מאכט זיך איהר ניט צו. ס'איז אבער אלסדינג נאר דערווייל, ביז א צייט. עס געהט א צייט, א גאלדענע צייט!...

אזוי טראכט זיך ליזא, געהענדיג מיט'ן גלעזערנעם טעלערעל צום פעטער יאסי נאך חרוסת, און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, טאמער וועט זי בעגעגענען מאקסען. זי זעהט גאר ניט, ווי די רויטע זון האלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטאדט און בעפארבט מיט גינגאלד א גאנצען שטיק הימעל. זי זעהט גאר ניט, ווי אידען לויפען מיט פולע פלעשלעך וויין אויף ארבע־כוסות, געקויפט ביי מאטי ווימאראזיג. דער וויין פינקעלט זיך אפ אויף דער פערגעהענדיגער זון און שפיעלט און צעניסט זיך אין אלערליי קאלירען. ליזא בעמערקט דאס אבער ניט. וואס איז איהר די זון? וואס איז איהר כתרילעווקע מיט איהרע אידען און מיט זייער וויין אויף ארבע־כוסות, אז ס'איז ניטא דער, וועמען זי זוכט? נאר אט דערהערט זי א קול פון הינטען:

— ליזא!

— מאקס!

און זיי שטעלען זיך אוועק א ביסעל שמועסען, היטען זיך, מע זאל חלילה ניט בעמערקען, ווארום כתרילעווקע קאן נאך אלץ ניט ליידען, אז א בחור מיט א מיידעל זאלען שטעהן פראנק און

פריי אין מיטען נאַס און רעדען... און אַזוי פליהען די מינוטען, ביז ליזאַ טהוט זיך אַ כאַפּ:

— אוי! אַ מכה דער פערעוואַריבע מיינער! איך דאַרף דאָך נאָר געהן צו איהר פעטער יאָסי נאָך חרוסת!

— געה, געה, איך וועל דאַ צוואַרטען אַ ווײַלע, ביז דו וועסט זיך אומקעהרען, וועל איך דיך שוין באַגלייטען ביז אַהיים.

און ליזאַ לאָזט זיך לויפען צום פעטער יאָסי נאָך חרוסת.

ג.

„דער פעטער יאָסי" — אַזוי האָט מען איהם גערופען אין כתרילעווקע דערפאַר, וואָס ער איז געוועזען אַ שענער איד און איין אַלטער און אַ בכבוד'ער און אַ נגיד און האָט קיין קינדער ניט געהאַט, אחוץ פלימעניקעס און פלימעניצעס אָהן אַ שיעור. כמעט אַ האַלבע שטאָדט זענען געווען זײַנע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און אַלע האָבען זיי אַרויסגעקוקט אויף איבער הונדערט און צוואַנ־ציג יאָהר...

וויפיעל פערמאָגט דער פעטער יאָסי — דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט, און דער פעטער יאָסי אַליין אויך ניט. אַזוי האָט מען געשמועסט אין שטאָדט. געזאָגט האָט מען, אַז דער פעטער יאָסי איז אָנגעשטאָפּט ממון־קרח; מע ווייסט אפילו, אַז ער האָט אַ צוואה און דאָרט איז ביי איהם אויסגערעכענט ביז דער לעצטער פרוטה. אַלע יאָהר, אַז ס'איז געקומען ערב ראש־השנה, פלעגט ער איבערשרייבען די דאָזיגע צוואה, צונויפרופען אַלע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און נעמען ביי זיי „תקיעת־כף", אַז טאָמער חלילה שטאַרבט ער, זאָל מען זאָגען נאָך זיין נשמה אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר קדיש און לערנען אַלע טאָג אַ פּרק משניות. נאָכ'ן תקיעת־כף האָט ער זיי אָנגעגאָסען צו גלעזלעך בראָנפען און געגעבען צו שטיקלעך לעקאָך. די פלימעניקעס האָבען געטרונקען לחיים, די פלימעניצעס האָבען איהם געווינשעוועט, ער זאָל דערלעבען משיח'ן,

און דער פעטער יאָסי האָט נעשמייכעלט מיט זיינע שטענדיג נאַסע אויגען, געשאָמקעט מיט די ליפּען און געענטפערט: אָמן, אָמן.

אָט אַזוי האָט זיך עס געצויגען פון יאָהר צו יאָהר. די פּלי־מעניקעס מיט די פּלימעניצעס האָבען אַרויסגעקוקט מיט סכנת־נפשות, נאָר דער פעטער יאָסי האָט זיך עפּיס ניט אַזוי געחאַפּט. געהוסט האָט ער דוקא גאַנץ געשמאַק, אַ זאַדישקע, אַ מין אַסטמע האָט ער געהאַט, וואָס אַז ער פלעגט זיך פערהוסטען, האָט מען געמיינט, ס'איז איין עק, אַז מע דאַרף שוין געהן נאָכ'ן שמש פון חברה־קדישא. צום סוף — גאָרניט, אַ נעכטיגער טאָג... אַלע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס פלעגען אין אַזאַ צייט ניט אָפּטרעטען פון זיין בעט:

— ווי פיהלט איהר זיך, פעטער, אַצינד?

— אַ דאַנק גאָט, פיעל בעסער, פיעל בעסער, איהר זאָלט נאָר קיין יסורים ניט האָבען, קינדערלעך; מיין טאַטע, זכר לברכה, האָט אויך געהאַט דעם איינענעם הוסט, וואָס איך, מיר צו לענ־גערע יאָהר, און האָט געלעבט פון דעסטוועגען הונדערט מיט דריי יאָהר, נאָך מיט אַ האַלבען. און מיין מאַמע, עליה השלום, — די האָט געלעבט נאָך מעהר מיט אָנדערהאַלבען יאָהר... אונזער שטי־קעל גליק איז, וואָס מיר היטען זיך; מיר עפענען קיינמאָל קיין טיר און קיין פענסטער, און אַפילו קיין קוואַטירעל פון אַ פענסטער אויך ניט, מחמת ס'איז אַ פשוטע זאַך: לופט איז פאַר אַ הוסט אַ שחיטה, און פאַר אַ זאַדישקע — סם־המות...

אָט אַזוי האָט זיי אויסגערעדט דאָס האַרץ דער פעטער יאָסי און אָפּגעשיקט זיי אהיים, פאַר'ן אוועקגאַנג גערדאַנקט, וואָס זיי פערגעסען איהם ניט...

איהם פערגעסען? ווי קאָן מען פערגעסען אַן אַזאַ געטריייען פעטער, וואָס טראָגט אויפ'ן קאָפּ, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל פּלימע־ניקעס מיט פּלימעניצעס? איין אייגענער טאַטע דאַרף ניט מעהר טהון, ווי דער פעטער יאָסי טהוט פון זייערטוועגען אַלע יום־טוב. למשל, סוכות בענשען זיי אַלע אויף זיין אתרוג. חנוכה גרייט

ער אַן פון זייערע קינדער׳ס וועגן דריידלעך, איטליכען בעזונדער א דריידעל. פורים מוזען די פלימעניקעס מיט די פלימעניצעס קומען צו איהם אַלע מיט קינד און קייט האַרכען די מגילה. טאָמער חלילה פערפעהלט א קינד צו דער מגילה — איז חיות ניט זיכער! דער פעטער יאָסי גיט אַכטונג. איהם ווערט איהר ניט נאַרען. נישקשה, ער ווייסט, ווער ס׳איז געווען צו דער מגילה און ווער ניט. און אַז ער האָט דערטאַפּט דעם, וואָס איז ניט געווען, האָט ער איהם אַנגעחאַפּט פאַר איין אויהער: „פּוסטע־קראַט מיינער! וואו ביזט דו געווען צו דער מגילה?" און יענער האָט געמוזט זיך פערענטפערען, אויסזוכען עפּיס א רעכטען תירוץ, וואָרום דעם פעטער יאָסי׳ן טאָר מען ניט דער׳רגז׳ענען...

נאָר מעהר ווי אַלע יום־טובים האָט ער זיך מפקיר געווען צוליעב זיי, אַז ס׳איז געקומען פּסח. דעם גאַנצען טאָג ערב־פּסח האָט איהר געקאָנט זעהען דעם פעטער יאָסי זיצען אין שטוב און שטויסען צימערינג, רייבען עפּעל מיט וויין און מיט וועלישע נים. דער פעטער יאָסי האָט אַליין געמאַכט חרוסת פאַר אַלע זיינע פלימעניקעס און פלימעניצעס. אזוי איז שוין געווען ביי איהם דער מנהג אַלע ערב־פּסח — אָנמאַכען א פולע שיסעל מיט חרוסת און אויסטיילען זיי איינציגווייז אויף טעלערלעך. און אויף מאָר־גען נאָכ׳ן טיש, אַז די פלימעניקעס מיט די פלימעניצעס זענען געקומען צום פעטער גוט יום־טוב בעטען, פלעגט מען ניט רעדען פון קיין זאַך, נאָר פונ׳ם חרוסת. זיי פלעגען זיך גאָר ניט קאָנען זאַט אָפּלויבען פונ׳ם חרוסת:

— דער חרוסת איז אייך היינטיגס יאָהר אָפּגערעטען, פעטער, מעהר ווי אַלע יאָהר.

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבען צום אַנ־דערען סדר, איהר זאָלט זאָגען, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האָבען מיר זיך, פעטער, געטיילט, ווי מיט קרעפּעל־פלייש.

— וואָס טהום איהר אריין, פעטער, אזעלכעס אינ׳ם חרוסת, וואָס ער קומט ארוים ביי אייך אזוי בא׳טעמ׳ט?

דער פעטער יאָסי האָט אויסגעהערט די דאָזיגע אלע זיסע רעד און נים געענטפערט גאָרנים, נאָר געשאָסקעט מיט די ליפען. ער האָט געוואוסט גאַנץ גוט זייער ווערטה, און דאָך פלעגט ער אָנקוועלען פון זיי, ווערען ברייטער ווי לענגער.

געהם, טענה׳ט, ווערד הייזעריג רעדענדיג — ס׳איז א פער־פאַלענע זאַך: חניפה איז א זיסער ביסען, מענשען האָבען עס ליעב, ווי צוקערלעקאַך.

ד.

צוויי אינטערעסאַנטע פערזאָנען, מיט וועלכע מיר וועלען אייך באַלד בעקענען, זענען ליזא׳ס בעלי־בתים: „פערערווע“ און „פערעוואַריכע“.

„פערערווע“ — איז א צונעמעניש, וואָס לאָזט זיך נים איבער־זעצען אויף קיין אַנדער לשון, סיידען אויף אונזער אידיש, זאָל לעבען. אויף אונזער אידיש וועט דאָס הייסען אזוי גרוים, ווי „א קישקע אָהן א דנאָ“. מיט איינעם וואָרט, „פערערווע“ איז א מענש, וואָס ס׳איז איהם קאַרג די וועלט — און אָט אזעלכער איז ער טאַקי. די גרעסטע קראַם אין כתרילעווקע איז זיינע, און דער גרעסטער פדיון איז ביי איהם. וואָס ער קאָן אמאָל אַפּלייזען אין איין שעה, וועלען דאָס דריי קרעמער נים לייזען אין א וואָך — און ס׳איז איהם נאָך קאַרג. ער שלעפּט קונים, שלעפּט זיי ביי די פּאָלעס, שעמט זיך נים ארויסשלעפּען זיי פון יענעמ׳ס קלייט, חאַפּט אָפּטמאָל פון די קרעמער א מיאוסען פסק — מיט א נאָסען בעזים איבער׳ן פּנים, אָדער מיט א קאַנאָוועקע קאַלט וואַסער איבער׳ן קאָפּ: „א איד א פערערווע זאָל נים האָבען קיין טבע שטעקען די נאָז, וואו מע דאַרף נים!“... אזעלכע סקאַנדאַלען פלעגען זיך אויסלאָזען אמאָל נאָך מיט א גרעסערען סקאַנדאַל ביי׳ם מיראָוואָי. דער מיראָוואָי, אונזער אַלטער בעקאַנטער פאַן מיליניעווסקי, פלעגט

אויסהערען ביידע צדדים מיט די עדות, אוים׳מוסר׳ען דעם בעל־דבר אליין:

— נאָווישטשע טי מאָקי פערערוואַ? (וואָס ביזט דו אַזוי זשעדנע?) חיבאַזש בעזדיטנעי יאָסיקאַ טובי ניע דיאַדיקאַ? (איז דען דער אַהנקינדערדינגער יאָסי דיר קיין פעטער?)

און כדומה אַזעלכע רעד פלעגט אַריינזעצען אין איהם דער מיראַוואַי, און די גאַנצע שטאָדט האָט געמאַכט פון איהם חוכא וטלולא. און פערערוועווע זאָל זיך עס אפילו פערקרימען. גאַרניט, גלייך ווי נים איהם מיינט מען. אָט אַזאַ נפש איז פערערוועווע. צינד וועלען מיר אייך פאַרשטעלען זיין ווייב הצנועה מרת „פערעוואַריכע" שתחיה.

יעדער מאַן פערמאָגט פונקט אַזאַ ווייב ווי ער איז ווערטה. פערערוועווע האָט אַ ווייב, דאַרף זי הייסען פערעוואַריכע. דאָס הייסט, הייסען הייסט זי ראַצעל, נאָר אַ נאָמען האָט מען איהר געגעבען פערעוואַריכע, איבער איהר כאַראַקטער. זי איז אַ ביסעל איין איינגעגעסענע. איטליכען בעזונדער קאָכט זי אוים דאָס וואַסער. מע קען זי אומעטום, ווי אַ בייזען שילינגער: „אָט איז זי שוין דאָ, די פערעוואַריכע!" — אַזוי זאָגט מען אויף איהר אין מאַרק, אַז מע דערזעהט זי פון דער ווייטען. פערעוואַריכע, אַז זי וויל עפּים קויפען, דינגט זי זיך אַזוי לאַנג, ביז מע זאָגט איהר אין די אויגען, אַז זי איז אַ פערעוואַריכע. און דאָס האָט זי דוקא פיינט:

— מיט וואָס בין איך אַ פערעוואַריכע? דערמיט, וואָס איך וויל נים איבערצאָהלען? פאַר מיין געלט מעג איך מיך, דאַכט מיר, אַ ביסעל דינגען, צי ניין? זאָגט אפשר, אַז ניין? אָדער אפשר איז ביי מיר גנב׳יש געלט? אָדער אפשר מיינט איהר, אַז מיר האַנדלען מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער אפשר איז גלאַט אַ מצוה ביי מיר נעמען טייערער?...

פערעוואַריכע איז אַ אידינע, וואָס לעגט נים קיין כבוד אויף קיינעם. אפילו איהר אייגענער פעטער יאָסי (ער איז איהר

פעטער, ניט איהר מאנ'ס), וואס אלע האבען פאר איהם דרך־ארץ, האט מורא מיט איהר אנצוהויבען. און אז עס מאכט זיך אמאל, ער פערטשעפעט זי מיט א ווארט, קאן ער זיך פון איהר ניט אויס־באדען אין צעהן וואסערען. דער פעטער יאסי חאפט זיך דעמאלט מיט ביידע הענד ביי די אויהערען, לויפט־ארויס אין דרויסען מיט א גוואלד:

— רבונו של עולם! שטראף מיך מיט כף־הקלע, מיט גיהנם, מיט וואס דו ווילסט, אבי לייז מיך אויס פון פערעוואריכע'ס מויל!

דער פעטער יאסי האט שוין געפרובט א פאר מאל סטראשען זי מיט דער צוואה — האט דאס אויך ניט געהאלפען. אדרבה, ס'איז נאך געווען פיעל ערגער. זי האט זיך אין איהם אזוי איינ־געגעסען אין די ביינער, אז ער האט געשווארען פאר א גאנצען מנין אידען, אז זיי זאלען וויסען, אז טאמער חלילה געהט ער פון דער וועלט, איז דאס נאר איבער איהר, איבער אט דער פערע־וואריכע!

אצינד וועלען מיר לערנען א קל־וחומר: מה־דאך דער פעטער יאסי, וואס אלע קוקען־ארויס אויף זיין ירושה, האט פון איהר אפגעשניטענע יאהרען, היינט לא־כל־שכן א מאן, און נאך אזא מאן, ווי פערערווע, על אחת כמה וכמה — מעג מען דאך אודאי בעגראבען נייען איילען אין דער ערד, ער זאל קיין תחית־המתים ניט אויפשטעהן! איך בין נישט פערעוואריכע'ס מליץ־יושר, נאר איך געב איהר אפ דעם גערעכט: א מצוה אויף פערערווען. ער האט געוואוסט נאך פאר דער חתונה, אז זי איז א שלאק פון זיין ליעבען נאמען, און האט געהאט ביד נאך דער חתונה דרייסיג מאל זי אפ'גט'ען; נאר ער האט דאס ניט געטהאן צוליעב'ן פעטער יאסי'ס ירושה. כן יאבדו — אזא סוף מעגען האבען אלע זשעדנע נשמות, וואס פערקויפען זיך פאר געלד!

מיר לאזען איבער פערערווען מיט פערעוואריכען און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ליזא'ן מיט איהר געליעבטען מאקס.

ליזאַ איז אַרויסגעגאַנגען פֿונ׳ם פֿעטער יאָסין מיט׳ן חרוסת און האָט נאָך נישט געמאַכט קיין פֿינף טריט, איז שוין אויסגע־וואַקסען מאַקס, און דאָס פּאַרעל האָבען זיך געלאָזט ביידע שפּאַ־צירען איבער דער בעריהמטער כתרילעווקער בלאָטע, וואָס בע־ווייזט זיך אַרוים מיט איהר גאַנצען חן, אַז עס קומט פּסח. אַלטע לייט דערציהלען, אַז זיי געדענקען נים, ווען ס׳זאָל זיין אַמאָל אין כתרילעווקע אַ טרוקענער פּסח. אידען, זאָגען זיי, האָבען שוין אַזאַ גליק, אַז עס קומט פּסח, ווערד אַ דערטרינקעניש איבער דער גאַנ־צער שטאָדט. נאָר ערגער ווי אומעטום איז דער גרויסער פּלאַץ, אָדער דער שוהל־הויף, דאָרט, וואו עס שטעהען אַלע שוהלען, בתי־מדרשים און קלייזלעך. די כתרילעווקער בעלי־עגלות, וואָס זענען שאַרף אויף צונעמענישען, האָבען דאָס אַ נאָמען געגעבען „דאָס טינטורעל“. אהין, זאָגען זיי, אַז מע פֿאָהרט אַריין מיט אַ וואָגען ערב־פּסח, דאַרף מען זיך אָפּגעזעגענען מיט ווייב און קינדער ביז העט נאָך שבועות.

פֿון דעסטוועגען — לעבען זאָלען די כתרילעווקער אידען! איהר זאָלט זעהען, ווי מע געהט אין שוהל אַריין, אַז עס קומט די ערשטע נאַכט פֿון פּסח, און דוקא אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, און דוקא מיט לאַנגע קאַפּאָטעס, און דוקא אַטלעסענע. אַ סך האָבען זיך פֿערשפּעטיגט, לויפֿען זיי אין איין אָטהעם, חאַטש פֿערחאַפּען אַ ברכו. נאָר איין מאַקס חאַפּט זיך עפּים נים אַזוי אין שוהל אַריין. מאַקס איז פֿערנומען מיט ליזאַ׳ן. ער האַלט מיט איהר אין מיטען אַ שמועס נאָך פֿון פֿריהער. זיי געהען האַרט ביי די ווענד, זוכען אַ סטעזשקע, און האָבען זיך אַזוי פֿערטיעפֿט אין זייער געשפּרעך, אַז זיי האָבען נאָך נים בעמערקט, וואו די צייט איז אַהינגעקומען. פּלוצים האָבען זיך אַ שאָט געטהאָן אידען פֿון די שוהלען, און ליזאַ האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן מיט אימפּעט:

— אוי, אַ מכה אויף פֿערוואַריכען! מע געהט שוין פֿון שוהל, און דער חרוסת, משטיינס געזאָגט...

ליזא האָט נישט געענדיגט די פראזע. עס האָט זיך געטראָ־ פען מיט איהר דאָס, וואָס עס טרעפט זיך גאַנץ אָפט מיט אַ מיידעל אין כתרילעווקע: זי האָט זיך אויסגעגליטשט און האָט ארויס־ געלאָזט דאָס טעצעל מיט'ן חרוסת גלייך אין בלאָטע אריין. אַזאַ־ אַנ־אומגליק! ליזא איז געווען אוים מענש! סע פערשטעהט זיך, אַז וויפיעל ס'איז דאָ קללות אויף דער וועלט — זענען זיי גע־ פלויגען אויף פערעוואריכע'ס קאָפּ. מאַקס האָט זי אָבער גיך בע־ רוהיגט:

— חאַפּט זיי בעני, דיינע בורזשוקעס! לעג זיי אָן אַ פול טעלערעל מיט בלאָטע און לאָז דאָס זיין זיי פאר חרוסת! נישקשה, זיי האָבען גוטע מאָגענס. זיי וועלען דאָס פארדייען...

פאר אזא מין עצה האָט זיך ליזא פריהער ווי דערשראָקען: וואָס הייסט, זי וועט אָנהאָדעווען איהרע בעלי־בתים מיט בלאָטע? נאָכדעם איז דער געדאַנק איהר אַזוי געפעלען, אַז זי האָט זיך אַזש צעלאַכט פון דער דאָזיגער המצאה און האָט געטהאָן אַזוי, ווי מאַקס האָט איהר געהייסען, און האָט זיך נעלאָזט לויפען אהיים וואָס גיכער, זיך דריי מאָל געזעגענט מיט מאַקסען, שטאַרק געקוועטשט ביי די הענד.

ה.

עס ליגט שוין עפּיס אַזעלכעס אין דער טבע פון אַ מענשען, אַז גאָט שיקט אונז צו עפּיס אַ גוטע זאַך, טיילען מיר זיך דערמיט געהרן מיט'ן צווייטען. ובפרט אַזאַ זאַך, וואָס איז אַ מצוה און סע קאָסט קיין געלד ניט. אונזער העלד פערערווע, ווי דער לעזער ווייסט שוין, איז עפּיס ניט אַזאַ מילדער נדבן, וואָס זאָל זיך מפקיר זיין לטובת הכלל; נאָר אַז עס קומט די ערשטע נאַכט פון פּסח, דערוועקט זיך אין איהם אַ געפיהל פון צדקה, עס דערוואַרעמט זיך ביי איהם דאָס הארץ, די האַנד ווערד ביי איהם אויפגעבונדען און ער פערזאָרגט אַלע זיינע נאָהענטע שכנים מיט'ן פּעטער יאָסי'ס

חרוסת, איטליכען צו ביסלעך. בעת מעשה שיינט ביי איהם דאָס פּנים, ווי ביי א מלאך, און אז מע ווינשט איהם, ער זאָל דערלעבען איבער־א־יאָהר און זיין רייך (דאָס האָט ער דוקא ליעב!), ענט־פערט ער מיט א זיס שמייכעלע, וואָס איז זעלטען אויף זיינע ליפּען: „גם אתם! גם אתם!“...

איצטיגס מאָל האָט זיך פערערווע א ביסעל פערשפּעטיגט מיט׳ן חרוסת אויסטיילען. און איבער ווענען? איבער דער דיענסט. זי איז שפּעט געקומען. איין עזות פון א דיענסט! א תירוץ האָט זי צוגעטראָכט אפילו זעהר א קלוגען: דער פעטער יאָסי האָט זיך פערהוסט, זאָגט זי, מיט סכנת־נפשות. אלע האָ־בען, זאָגט זי, געמיינט, אז ס׳איז שוין איין עק, אוים פעטער יאָסי!

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס־זשע איז געווען?

— וואָס זאָל זיין? געזונט און שטאַרק, אויף אלע אידישע קינדער...

דער מלך מיט דער מלכה, דאָס הייסט, פערערווע און פערע־וואריכע, קוקען זיך איבער אָהן ווערטער, לאָזען ארוים א טיעפען זיפץ און מע זעצט זיך אוועק צום סדר.

דער „סדר“ איז שוין אזוי פיעל מאָל בעשריבען געוואָרען פון מיר און פון מיינע קאָלעגען, אז אלץ, וואָס איך וועל אייך איצטער זאָגען, וועט זיין ניט מעהר, ווי איבערגעקייט פון פאַר־א־יאָהרען. דאָס, וואָס איך וואָלט יאָ וועלען זאָגען איצט, איז נאָר איין זאך: וואָס פאַר א כח ליגט אין דעם ליעבען הייליגען יום־טוב פּסח, אז אפילו אזא קאַלטע זאך, אזא טרוקענע בריאה, ווי פערערווע — אָסור, אויב איהר וועט איהם דערקענען! און פערעוואריכע? וואו איז אהינגעקומען איהר מויל, וואָס קאָן זיך קיינמאָל ניט בערו־היגען? פון וואַנען האָט זיך גענומען צו זיי ביידע אזא מילדע ווייכקייט, אזוי פיעל פריינדליכקייט און יום־טוב׳דיגער חן אויף זייערע פּנימ׳ער? עס איז, כלעבען, כדאי צו שטעהן פון דער־

ווייטען און צווזעהן, ווי אזוי עס געהט צו ביי זיי דער סדר. ווי אלץ איז ניי, אלץ איז ריין, אלץ גלאנצט, ווי גינגאלד, און אלץ זיצט ביי'ם טיש מיט רעשפעקט, און אלע אוינגען קוקען אהין, אויף איין מענשען, אויפ'ן גוטען ליעבען קעניג פון דער דאזיגער נאכט, אויף פערערווען, ווי ער טיילט־אויס פון זיין פולער האנד איט־ליכען בעזונדער אויף א שטיקעל מצה זיין חלק מרור און חרוסת. פריהער פון אלע בעקומט איהר חלק, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, די קעניגין (פערעוואריכע). נאך דער קעניגין בעקומען צו ביסלעך מרור און חרוסת די פרינצען (די קינדער זייערע), וואס קוקען ארויס אויף דעם, ווי אויף עפיס רעכטס. נאך די קינדער בעקומט אויך די דיענסט א היבשען חלק (דאס איז שוין מחמת גוטסקייט), און ערשט אז די גאנצע קעניגליכע פאמיליע איז שוין ארומגעטיילט מיט מרור און חרוסת, נעמט דער קעניג (פערערווע) און לעגט זיך אן אליין אויך א היבשע פארציע, זאגט דעם „הנני מוכן ומזומן" מיט א שענעם ניגון, מאכט די ברכה און עסט אנ־געלעהענט, מיט ברייטקייט, ווי עס פאסט פאר א מלך. אויף איהם קוקענדיג, נעמט זיך די מלכה אויך צום עסען, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, און אויף זיי קוקענדיג, טראגען אויך די קינדער צו צום מויל דעם חרוסת און פערקרימען זיך:

— אוי! וואס איז דאס פאר א מין חרוסת?... קריצט אונ־טער די צייהן און שמעקט מיט... פע!

איין אנדערס מאל וואלטען חברה קליינוואַרג זיך ניט גענארט פאר אזא איין עזות: זאגען אויף חרוסת „פע"!... איצטיגס מאל אבער איז זיי אפגעלאפען גלאט, ווייל דער מלך מיט דער מלכה זענען אליין אויך געבליבען זיצען מיט פולע מיילער, ניט אהין, ניט אהער: איינשלינגען — קאן מען ניט, אויסשפייען — טאר מען ניט... נאר איין ליזא איז געזעסען און געקייעט, ווי א קאלב, איהר חלק מצה (דעם חרוסת האט זי בעצייטענס אראפגעלאזט אונטער'ן טיש...). מיט א שענעם חרוסת האט זיי היינטיגען פסח דער פעטער יאסי מכבד גע־ווען! וואלט חאטש דער פעטער יאסי

געוועז זיין פעטער, ניט איהרער, וואָלט שוין פערוואָריכע אָפּגעשפּיעלט פערערוועז אַ סדר, אַז עס וואָלט איהם פינסטער געוואָרען די וועלט און נמאס דאָס קעניגען... היינט די בזיונות פון די שכנים — וואָס וועלען די שכנים זאָגען? און כך הוה — אַזוי ווי דאָס הארץ האָט איהר געזאָגט: זיי זענען נאָך ניט פאַרטיג געוואָרען מיט׳ן ערשטען האַלבען סדר, האָט זיך געעפענט די טיר און עס האָבען אָנגעהויבען געהן שלוחים פון די שכנים איינס נאָך דאָס אַנדערע:

— נאָט אייך אָפּ צוריק אייער חרוסת...

— דער טאַטע האָט אייך געשיקט זאָגען אַ דאַנק פאַר׳ן חרוסת...

— אַזאַ חרוסת עסט שוין בעסער איהר אַליין געזונטערהייד...

אויף מאָרגען פּסח נאָכ׳ן טיש זענען אַלע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס מיט זייערע קינדער געקומען, ווי דער מנהג איז, צום פעטער יאָסי גוט יום־טוב בעטען. דער פעטער יאָסי האָט זיי אָנגעגרייט אַ טיש פון כל־טוב: דעם בעסטען ראָזינקעס־וויין (צוגעמישט מיט פּסח׳יגען וואַסער), אַ סך וועלישע ניס (צום מיינסטען, פּוסטע) און זילבערנע כוסות מיט פּסח׳יגע גלעזלעך אָהן אַ שיעור. דער פעטער יאָסי, אין זיין יום־טוב׳דיגען צעריסענעם, נאָר זיידענעם אויסגעגנייהטען חאַלאַט, מיט דער געשטיקטער יאַרמעלקע אויפ׳ן קאָפּ, האָט אויסגעזעהען ווי אַ טערקישער פּאַשאַ, וואָס האָט אַזוי ליעב געסט, אַז ער וואָלט זיי אוועקגעגעבען די נשמה. ער האָט נישט גערוהט, נישט געקאָנט זעהען, טאָמער זיצט איינער אָהן ארבייט, און האָט אַלץ געבעטען:

— קנאַקט, קינדערלעך, קנאַקט ניס און פאַרטרינקט מיט וויין, נאָר ווערד ניט שכור... פאַרגעסט ניט, אַז מיר האָבען היינט ביינאַכט נאָך אַ סדר מיט נאָך אַ מאָל ארבע־כוסות, מיט נאָך אַ מאָל מרור און חרוסת...

— דער חרוסת איז אייך היינטיגס יאָהר אָפּגעראָטען, פעטער, מעהר ווי אַלע יאָהר.

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבען צום אנ־דערען סדר, איהר זאָלט זאָגען, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האָבען מיר זיך, פעטער, געטיילט, ווי מיט קרעפּעל־פלייש.

— וואָס טהוט איהר אריין, פעטער, אזעלכעס אינ׳ם חרוסת, וואָס ער קומט ארויס ביי אייך אזוי באַ׳טעמ׳ט?

אָט אזעלכע קאָמפּלימענטען זענען געפלויגען פון אלע זייטען, פונקט ווי אלע יאָהר. נאָר איין פערערווע מיט פערעוואריכען האָבען געשוויגען, געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע און געקאָכט זיך שטילערהייד אינוועניג, אזוי לאַנג, ביז פערעוואריכע האָט דער־פּיהלט, אז עס פּלאַצט אין איהר די גאַל, אז טאָמער וועט זי שווייגען נאָך איין מינוט, איז איין עק פון איהר לעבען! — און זי האָט אויפגעעפענט איהר מויל און האָט אוועקגעלעגט א מענה־לשון, אזוי ווי זי קאָן, און האָט זיי אלעמען אָנגערופען מיט׳ן אמת׳ען נאָמען, וואָס זיי האָבען פערדיענט:

— פארשטאָכענע אויגען! פאַלשע מענטשען! פארקויפטע נשמות! חאַליפּאַסניקעס! טעלערלעקער!... מע גיט אייך א ביסעל וויים איך וואָס, א ביסעל גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד, און מע זאָגט אייך, ס׳איז חרוסת, — לעקט איהר די פינגער!?...

א באָמבע זאָל געוועזען אראָפּפאַלען פון סטעלי און פּלאַצען ביי׳ם פעטער יאָסי׳ן אין שטוב, וואָלט זי ניט בעדאַרפט אָנמאַכען אזא רעש, ווי עס האָבען געמאַכט פערעוואריכע׳ס ווערטער. סטייטש! זאָגען אויף דעם פעטער יאָסי׳ס חרוסת, אז ס׳איז „א ביסעל וויים איך וואָס", „א ביסעל גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד", און נאָך וואו? ביי׳ם פעטער יאָסי׳ן אין שטוב, פאַר׳ן פעטער יאָסי׳ן אין די אויגען! ניט אנדערש, אז פערעוואָ־ריכע איז נעריהרט, ניט ביי אלע געדאַנקען.

— ראַצעל! וואָס רעדט איהר דאָס? גאָט איז מיט אייך! איהר זענט משוגע? צי חסר־דעה?

אזוי זענען אָנגעפאַלען אויף איהר אַלע איבעריגע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס, און פּערעוואַריכע איז געוואָרען נאָך מעהר אויפגעבראַכט און האָט זיי אָוועקגעגעבען בכפל־כפלים:

— משוגע מענגט איהר שוין אַלע ווערען פאַר מיר און פאַר מיין מאַן און פאַר מיינע קינדער! איך בין אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי כ'האָב ליעב זאָגען דעם אמת — איך וועל ניט געהן לעקען די פינגער פון אזא, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ ביסעל...

— אַ ביסעל וואָס?

— אַ ביסעל דאָס!...

— פּעטער! איהר הערט, וואָס זי זאָגט? זי זאָגט אויף אייער חרוסת, אַז ס'איז, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ ביסעל דאָס!...

ווער איז דאָ אים שטאַנד אָפּמאָהלען דעם פּעטער יאָסי'ס נעקנייטשט פּאַרמעט־פּנים, מיט'ן פּעטער יאָסי'ס נאַסע אויגען, מיט'ן פּעטער יאָסי'ס אומגעלומפּערט שמייכעלע, וואָס האָט זיך אויסגעלעגט אויף זיינע האַלב־טוידטע ליפּען? ער האָט זיך עפּיס מאָדנע איינגעבויגען, געוואָרען מיט אַ מאָל קלענער, און אַ זאָג געטהאָן צו אַלעמען און צו קיינעם ניט, נאָר אין דער לופט אריין:

— אלה תולדות פּערעוואַריכע!...

מעהר האָט מען ניט בעדאַרפט. פּערעוואַריכע, אַז זי האָט דערהערט איהר אמת'ען נאָמען, האָט דאָס זי אזוי אויפגעטראָגען, אַז זי האָט אָנגעהויבען שיטען פּעך און שוועבעל, ניט נאָר אויף די קרובים, נאָר אפילו אויפ'ן פּעטער יאָסי'ן אליין. וואָס ס'איז איהר געקומען אויפ'ן מויל — דאָס האָט זי איהם געזאָגט. עס האָט ניט געהאָלפען פּערערווע'ס אריינמישען זיך און פּערערווע'ס צוהאַלטען זי פאַר די הענד:

— לאָז מיך! איך בין אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי איך האָב ליעב זאָגען דעם אמת! — האָט זי געשריגען און געריסען זיך

צום פעטער יאָסי'ן און האָט איהם אָנגערופען מיט א סך מאָדנע נעמען: „אָפּגאָט!“ „גאָלדענער זאק!“ „קול שטרוי!“ „ציעגענע ביבקע!“ „אַלטער תרח!“ „אויסגעגייהטע יאמפּערקע!“ „חרוסת־פאַבריקאַנט!“...

איך ווייס ניט, וועלכער פון די דאָזיגע שונד־נעמען האָט אויף איהם אממעהרסטען געווירקט, נאָר דעם פעטער יאָסי'ן איז מיט א מאָל געוואָרען שטארק שלעכט און ער האָט זיך פערהוסט אויף א גאַנצער שעה — די „זאַדישקע“ האָט זיך אין איהם צע־שפּיעלט מיט סכנת־נפשות. מען איז געלאָפען און מע האָט גע־בראַכט דעם דאָקטאָר און מע האָט געטהאָן וואָס מע האָט געקאָנט. נאָר ס'איז געווען ארויסגעוואָרפען: דעם זעלבען אויפדערנאַכט, פּונקט צום אנדערען סדר, האָט דער פעטער יאָסי אָפּגעגעבען גאָט די נשמה.

עפּילאָג.

תכף נאָך פּסח האָבען זיך צונויפגעקליבען ביי'ם פעטער יאָסי אין שטוב אַלע זיינע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס, און מע האָט איבערגעלייענט די צוואה, און עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער פעטער יאָסי (זאָל ער מיר מוחל זיין אויף יענער וועלט!) האָט זיי אַלע געפּיהרט אין באָד אַריין. זיין גאַנץ עשירות, אז מע האָט דאָס איינגעטיילט צווישען אַלע קרובים, האָט זיך אָנגענומען ארום און ארום בסך־הכל עטוואָס מעהר, ווי א הונדערטער אויף א פּאַרשוין. ווער עס האָט נישט אָנגעקוקט יענע צייט אונזער העלד פערערווען, דער האָט קיינמאָל אויף זיין לעבען קיין אמת'ען צער ניט געזעהען. א שענערען לענט מען אין דער ערד אריין. און פערעוואַריכע? — פערעוואַריכע האָט אויסגעלאָזט איהר גאַנץ ביטער הארץ מיט אַלע צרות אויף פערערווען. עד היום נאָך פּיילט זי איהם און פּיעדעלט איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט, און פּע־רעווע נעבאָך מוז דאָס שטילערהייד אראָפּשלינגען. א ברירה האָט ער? ס'איז, זאָג איך אייך, א גאָטס רחמנות אויף דעם אידען!...

ליזא האָט ניט חתונה געהאַט פאר מאַקסען, ווייל ער איז געפאלען, ווי א סנאָפּ, אינ'ם ערשטען גרויסען שטרייק נאָכ'ן ערשטען גרויסען שאָס... איז זי אין אַמעריקאַ. זי ארבייט דאָרטען מיט איהרע צוויי יונגערע שוועסטערלעך אין א „שאפ" און געהט מיט זיי אויף אַלע „מיטינגען". און חאָטש זי איז נאָך א „גרינע" און ווערד פערשוואַרצט, ווי די אידען אין מצרים, פון דעסטוועגען, אַז איהר פרעגט זי, וואָס זי מאַכט, ענטפערט זי אייך, אז זי איז „אָלרייט" און האָפּט נאָך אַלץ אויף דער גאָלדענער צייט... מיר וועלען זיך נאָך מיט איהר אַמאָל בעגעגענען. זי האָט אונז וואָס צו דערצעהלען... דערווייל ווינשען מיר אייך א גוטען, א פריילינכען, א כשר'ען פסח.